

ЗИГМУНТ
МІЛОШЕВСЬКИЙ

ЗЕРНО
ПРАВДИ

ЗЕРНО

ЗИГМУНТ
МІЛОШЕВСЬКИЙ

ЗЕРНО
ПРАВДИ

Зигмунт Мілошевський

Зерно правди

ЗИГМУНТ
МІЛОШЕВСЬКИЙ

ЗЕРНО ПРАВДИ

Роман

Переклад з польської
Божени Антоняк

Львів
Урбіно
2013

Для Марти

*У будь-якій легенді криється зерно правди
народне прислів'я*

*Півправди — ціла брехня
єврейське прислів'я*

*Обов'язок прокурора — прагнути
торжества правди*

Кодекс прокурорської етики

Розділ перший

середа, 15 квітня 2009 року

Євреї урочисто відзначають сьомий день свята Пейсах, згадуючи про перехід через Червоне море, у християн нині Світлий четвер. У поляків сьогодні другий день триденної національної жалоби після пожежі в Камені Поморському. У світі великого футболу «Челсі» та «Манчестер Юнайтед» виходять до півфіналу Ліги чемпіонів, у польському футболі кількох уболівальників Національного спортивного клубу звинувачено в розпалюванні міжнаціональної ворожнечі через носіння футболок з написом «Смерть жидзевській суці». Головна комендатура поліції публікує звіт про стан злочинності в березні: порівняно з березнем 2008 року вона зросла на 11 відсотків. Коментар поліції: «Криза змушуватиме людей вчиняти злочини». У Сандомирі вона вже примусила продавчиню м'ясного магазину відпускати з-під прилавка сигарети без акцизу. Жінку затримано. У місті холодно, як і скрізь у Польщі, температура не піднімається вище 14 градусів, проте це перший сонячний день після незвичайно холодного Великодня.

1

Духи напевне не приходять опівночі. О цій порі по телевізору ще дивляться вечірні фільми, підлітки активно думають про своїх учительок, коханці набираються сил перед наступним любовним актом, старі подружжя провадять серйозні розмови про те, що відбувається з їхніми заощадженнями, порядні дружини витягають з духовок пироги, а погані чоловіки будять дітей, намагаючись після пиятики відчинити двері до квартир. Північ занадто сповнена життя, аби духи померлих могли справити належне враження. Інша річ перед світанком, коли засинають навіть працівники автозаправок, а бруднувате світло починає вихоплювати з темряви буття й предмети, про чие існування ми навіть не підозрювали.

Була майже четверта ранку, сонце мало зійти за годину, а оточений мерцями Роман Мишинський змагався зі сном у читальному залі Державного архіву в Сандомирі. Довкола нього височіли стоси парафіяльних книг із дев'ятнадцятого століття, і хоча більшість записів стосувалася радісних моментів життя, попри те, що хрещень і вінчань було більше, ніж кончин, однаково його постійно супроводжував запах смерті. Він ніяк не міг позбутися думки, що всі ці новонароджені й усі молодята вже щонайменше кількадесят років гризуть землю, а книги, які зрідка переглядають, принагідно витираючи з них пилкуку — це єдине свідчення фактів їхнього існування. Хоча їм усе-таки пощастило, коли згадати про те, як обійшлася війна з польськими архівами.

Було страшенно холодно, у термосі закінчилася кава, і Мишинському тільки й залишалося, що ляяти себе за ідіотську ідею заснувати фірму, котра займалася генеалогічними розвідками, замість того, щоб залишитися на кафедрі. В університеті зарплатня невелика, зате стала, страховка оплачена — суцільні переваги. Особливо, якщо порівняти з роботою в школі, що дісталася його однокурсникам — теж погано оплачуваною, зате підсичуваною постійною фрустрацією й погрозами з боку учнів.

Зиркнув на відкриту книгу й речення, каліграфічно виведене ксьондзом із парафії у Двікозах у квітні 1834 року: «Батько і свідки читати не вміють». Ото й усе, якщо говорити про шляхетське походження Владзімежа Неволіна. А якщо у когось залишалися

сумніви, мовляв, батько прапрадіда Неволіна, що приніс його хрестити, був напідпитку після народин нащадка, то їх розвіював рід занять — селянин. Мишинський був переконаний, що коли йому пощастить дошукатися свідоцтва про шлюб, то він з'ясує, що згадана в метриці Маріанна Неволінова, яка була на п'ятнадцять років молодша за чоловіка, виявиться служницею. Або досі жила в батьків.

Підвівся й енергійно потягнувся, зачепивши при цьому на стіні стару фотографію, довоєнний знімок сандомирської ринкової площі. Поправив його, подумавши, що ринок на листівці виглядав зовсім не так, як зараз. Скромніше. Визирнув у вікно, але вулицю й ринок, яким вона закінчувалася, сповивала темна передсвітанкова мла. Що за дурниці, з якого б це дива старий ринок мав виглядати інакше, чого це він узагалі про це думає, треба братися до роботи, якщо вже вирішив розкопати минуле Неволіна й устигнути повернутися о першій до Варшави.

Чого ще можна чекати? Зі свідоцтвом про шлюб проблем бути не повинно — метрики Якуба та Маріанни мають десь зберігатися, на щастя, Польське королівство виявилось для дослідників архівів досить благодатним полем діяльності. Від початку ХІХ століття у Варшавському князівстві завдяки наполеонівському кодексу метрики мусили писатися у двох примірниках і передаватися до державного архіву. Пізніше ці принципи змінилися, але все й так виглядало непогано. У Галичині було гірше, а вже окраїни виявилися справдешньою чорною дірою, у Забузькому архіві Варшави знаходилися хіба що якісь рештки документів. Отож із Маріанною, приблизно 1814 року народження, проблем бути не повинно. Якщо йдеться про Якуба, котрий народився наприкінці ХVІІІ століття, то й тут усе незле, священики мали кращу освіту і, коли не були ледацюгами, то книги заповнювали переважно старанно. У Сандомирі допомагало й те, що під час останньої війни місто не спалили ані німці, ані совіти. Найстаріші документи датувалися вісімдесятьма роками ХVІ століття. Раніше сліди однаково губилися, бо лише на Тридентському соборі Церкві спало на думку вести облік своїх овечок.

Потер очі й нахилився над розкладеними документами. Отже, йому потрібні свідоцтва про шлюб із Двікозів за останні два роки і, може, відразу вдасться знайти матір. Дівоче прізвище Квітневська. Гм... У голові дослідника зродилася якась підозра.

Минули майже два роки, відколи Роман усупереч порадам родичів та знайомих відкрив фірму «Золотий корінь». Ця ідея виникла в нього, коли Мишинський збирав матеріал для дисертації в Головному архіві й зустрів там напівбожевільних людей, які невміло шукали інформацію про своїх предків, намагаючись створити своє генеалогічне дерево. Одному хлопцеві Роман допоміг через жалість, якійсь дівчині — через її гарні груди, і нарешті, Магді, бо вона виявилася просто чудовою зі своєю генеалогічною реконструкцією, що нагадувала Древо Ісайї. Скінчилося все тим, що Магда та її генеалогічне дерево оселилися в нього на півроку. На п'ять місяців більше, ніж треба. Дівчина пішла від нього зі сльозами на очах та усвідомленням, що її прапрабаба Цецилія була байстрючкою, бо в 1813 році її принесла хрестити повитуха.

Тоді Роман вирішив, що можна скористатися цією генеалогічною скаженівкою, і почав продавати свої навички користування архівами. Реєструючи підприємницьку діяльність, він наперед захоплювався тим, як стане детективом історії, і йому й на думку не спало, що назва фірми «Золотий корінь» спричиниться до того, що кожен, буквально кожен клієнт спершу поцікавиться, чи це має щось спільне з китайською медициною, а потім невдало пожартує на цю тему.

Яку «чорних» детективних романах, спершу Мишинський переважно чекав на телефонний дзвінок, утупившись у стелю, проте клієнти зрештою таки з'явилися. Часом випадкові, іноді хтось його рекомендував, тож охочих прибувало, та, на жаль, це не були довгоногі брונетки в спокусливих панчохах. Передусім приходили відвідувачі двох типів. Перший — закомплексовані окуляри, на чиїх обличчях вимальовувалося питання «Ну, що я тобі такого зробив?» У житті їм не надто повелось, тож вони сподівалися відшукати його сенс і цінність у давно спорохнявілих предках. Покірно і з полегшею, наче сподіваючись цього удару, вислуховували інформацію про те, що вони нічийі нащадки, і зникали.

Другий тип — тип Неволіна — від початку заявляв, що платить не за те, аби довідатися, що в роду були п'янички-фурмани й гулящі дівки, а за відшукання гербової шляхти й місця, куди можна повезти дітей і показати їм, мовляв, тут був маєток, у якому дід Полікарп лікував завдані йому під час повстання рани. Повстання могло бути будь-яке. Спершу Роман намагався бути максимально відвертим, та

потім вирішив, що все-таки в нього приватна фірма, а не дослідний інститут. Якщо шляхта в родоводі означала премії, щедрю винагороду й нових клієнтів, що ж, нехай! Якби хтось запрагнув створити образ колишньої Польщі лише на підставі результатів його пошуків, то легко дійшов би висновку, що всупереч сподіваному, це не край простих селян, а справжніх панів чи принаймні заможних міщан. Попри різні натяжки, Роман ніколи не брехав, просто шукав серед далеких родичів доти, доки не знаходив якогось шляхтича.

Найгірше було наштотуватися на єврея. Історичні аргументи про те, що в міжвоєнній Польщі десять відсотків населення становили саме євреї, у зв'язку із чим, особливо на теренах Галичини або колишнього Королівства Польського можна було натрапити на предка юдейської віри, нікого не переконували. Із Романом таке сталося двічі. Першого разу його просто виматюкали, за другим Мишинському замалим не натовкли пику. Спочатку він аж нетямився від здивування, потім, подумавши кілька днів, дійшов висновку, що клієнт — наше все. Зазвичай єврейське питання він зондував під час першої ж розмови, і якщо виявлялося, що ця тема викликає надмірні емоції, був готовий затаїти можливе існування Іцика. Проте це траплялося надзвичайно рідко: далися взнаки наслідки Голокосту.

І ось, будь ласка, у документах дев'ятнадцятого століття виринає така собі Маріанна Неволіна, дівоче прізвище Квітневська. Не завжди, проте часто бувало, що прізвища, які походили від назв місяців, нерідко виявлялися прізвищами вихрестів, бо саме цього місяця відбувалося хрещення. Так само, як і ті, що походили від назв днів тижня чи починалися з «Нова». Прізвище Добровольський могло свідчити, що хтось із предків добровільно змінив юдейську віру на християнську. Романові подобалося уявляти, що за такими історіями стояло кохання, бо люди, маючи перед собою вибір — релігія чи почуття, обирали друге. А що католицизм був тоді панівним віросповіданням, то зазвичай на нього й переходили.

Власне, Мишинський міг би й закинути цей слід, бо однаково здивувався, що задокументовані корені Неволіна сягають такої давнини. Але, по-перше, йому було цікаво, а по-друге, дратував цей пихатий йолоп, що розмахував перед ним перснем-печаткою з місцем для майбутнього герба.

Роман відкрив у лептопі одне зі своїх основних знарядь — зісканований «*Географічний словник Королівства Польського та інших слов'янських земель*», монументальну працю з кінця ХІХ століття, де було описано кожне село в межах Речі Посполитої до поділу. Знайшов слово «Двікози», і довідався, що це було село на 77 хат і 548 душ та маєток по священику. Жоднісінького слова про єврейську громаду, зрозуміла річ, якщо пам'ятати про заборону оселятися євреям на теренах, що належали костьолові. Отож, якщо Маріанна походила з тамтешньої родини вихрестів, то шукати треба в Сандомирі або Завихості. Переглянув скани й дізнався, що в Сандомирі було 5 єврейських заїздів, синагога, 3250 католиків, 50 православних, 1 протестант і 2715 юдеїв. Зате в Завихості з 3948 душ юдеями була 2401 особа. Багатенько. Глянув на мапу. Інтуїція підказувала йому, що шукати треба саме в Завихості.

Відкинув думку, що марнує час, встав, зробив кілька присідань і скривився, почувши хрускіт у колінах. Тоді вийшов із читалки. Клацнув вимикачем у темному коридорі, але нічого не змінилося. Клацнув іще двічі. Нічого. Невпевнено роззирнувся. Хоча він і звик проводити ночі в архівах, та все ж відчув неспокій. «Геній місця», — прошепотів Роман, подумки кепкуючи над власною схильністю до фантазування.

Знову нетерпляче клацнув вимикачем, і після кількох спалахів, а тоді сходову клітку залило мертвотне світло люмінесцентних ламп. Роман глянув униз, на готичний портал, що провадив з адміністративної частини до архіву. Перехід виглядав, м'яко кажучи, непривітно.

Мишинський кахикнув, щоб порушити тишу, і рушив униз із думкою, що пікантності до справи Неволіна і його прапрабаби, у дівоцтві Квітневської, додасть той факт, що Сандомирський архів містився в будівлі синагоги вісімнадцятого століття. Читальний зал і кабінети працівників знаходилися в добудованому до храму будинку кагалу, де зараз розташувалася адміністрація гміни. Самі документи займали головне приміщення синагоги, одне з найцікавіших місць, які Романові довелося бачити за свою кар'єру детектива.

Він спустився вниз і штовхнув важкі, інкрустовані гвіздками залізні двері. У ніздрі вдарив горіховий запах старого паперу.

Стара молитовна зала мала форму великого куба, який оригінальним чином пристосували для потреб архіву. Посередині приміщення звели ажурну конструкцію, яка складалася зі сталевих драбинок, сходів та, передусім, полиць. Конструкція була хіба що трохи меншою від зали, її можна було обійти вздовж стін, можна було ввійти досередини, до лабіринту вузьких коридорів, або піднятися на вищі рівні й там заглибитися в читання старих документів. Це немовби риштовання скидалося на завелику біму, у якій замість Тори вивчали документи, що інформували про народження, шлюби, сплату податків та вироки. «Бюрократія — це така собі священна книга сучасності», — подумав Роман. Не вмикаючи світла, він обходив уздовж риштовання, торкався долонею прохолодного тиньку. Дійшов до східної стіни, де ще кількадесят років тому в ніші, котра звалася арон га-кодеш, зберігали сувої Тори. Мишинський увімкнув ліхтарика, світло пронизало порошок, які густо здіймалися в повітрі, і вихопило з темряви золотого грифа, що тримав дошку з гебрайськими літерами. Мишинський міг хіба здогадуватися, що це одна зі Скрижалей Завіту. Спрямував світло догори, але поліхромії, які були ближче до склепіння, потопали в темряві.

Піднявшись на найвищий рівень стрімкими ажурними східцями під акомпанемент металічного відлуння, він опинився під самим склепінням. Походжаючи між полицями з документами, Роман заходився розглядати зображення знаків зодіаку, які оздоблювали горішню частину зали. Уздрівши крокодила, нахмурих брови. Крокодил? Глянув на сусідній знак, Стрілець, і збагнув, що крокодил — то насправді Скорпіон. Може, це мало пояснення. Він лише пам'ятав, що в юдаїзмі не можна зображати людей. Підійшов до знаку Близнюків. Усупереч засаді, вони були зображені як люди, проте позбавлені голів. Мишинський здригнувся.

«Досить уже роздивлятися», — подумав Роман, побачивши на додачу Левіафана, що обкрутився довкола окулюса. Дух смерті й руйнації оточував пляму тьмяного світла, немовби то був вхід до його підводного царства. Мишинському зробилося ніяково. Він запрагнув утекти з архіву, аж раптом краєм ока помітив за круглим віконцем якийсь рух. Сунув голову досередини потвори, та помітив небагато, бо шибка була дуже брудна.

По той бік зали скрипнула дошка, Роман сахнувся, боляче вдарившись при цьому головою об стіну. Вилаявся й виліз із окулюса. Знову щось скрипнуло.

— Гей, хто тут?

Присвічував ліхтариком навсібіч, але довкола бачив самі папери, пилюку й знаки зодіаку.

Цього разу скрипіння почулося зовсім поруч. Роман тихо скрикнув. За якийсь час заспокоївся й перестав пришвидшено дихати. «Чудово, — подумав він, — тепер мені варто ще менше спати і ще більше пити кави».

Енергійними кроками попрямував сталевим місточком до стрімких східців. Від темної діри, яка зяяла між ним і стіною його відокремлювали хисткі поручні. Позаяк найвищий рівень риштовання був разом рівнем, на якому знаходилися вікна, що додатково освітлювали залу, Роман проходив повз мудровані конструкції, які служили для їхнього миття й відкривання. То були немовби розвідні містки, які зараз перебували у вертикальному положенні. Щоб дістатися до вікна, треба було відв'язати товсту линву й опустити місток так, аби той сягнув віконної ніші. Мишинський подумав, що механізм виглядає доволі химерно, бо ж ані риштовання з документами, ані, тим більше, солідні стіни синагоги не були рухомими, і з'єднання могло би бути постійним. Тепер усе це нагадувало йому корабель з піднятими трапами, готовий відпливти. Освітив механізми ліхтариком і підійшов до східців. Уже поставив одну ногу, коли приміщення сповнилося звуком удару, східці захиталися, а сам він утратив рівновагу й не впав униз лише тому, що встиг обіруч схопитися за поручень. Ліхтарик випав, хряснувся об підлогу, відбився від неї і згас.

Мишинський випростався, серце шалено калатало. Швиденько, уже ледь панічно, роззирнувся довкола. Це впав місток, біля якого він проходив. Роман дивився на нього, важко відсапуючись. Нарешті розсміявся. Певне, він ненавмисне щось порушив. Звичайнісінька фізика, жодної метафізики. Усе можна пояснити. Так чи сяк, це востаннє він працює вночі серед усіх цих спорохнявілих трупів.

Майже навпомацки Мишинський підійшов до розвідного містка й схопився за линву, щоб звести його. Звісно, місток заклинило. Лаючись

як останній швець, Роман став навколішки й заліз до віконної ніші. Вікно виходило на ті самі кущі, що й окулюс, який охороняв Левіафан.

Зовнішній світ становив тепер єдине джерело світла, і було те джерело надзвичайно слабким. Усередині не можна було розгледіти майже нічого, надворі займався несміливий світанок, з темряви виринали дерева, рів, який оточував історичний центр Сандомира, вілли, побудовані по той бік контрфорсів і мури колишнього монастиря францисканців. Чорний туман перетворювався на сірий, світанок був якийсь каламутний, немовби відбивався в мильній воді.

Роман глянув на місце, де раніше помітив якийсь рух — у кущі під самими руїнами оборонного муру. Напружив зір — якась ідеальна білизна виразно контрастувала там із навколишньою сірістю Протер рукавом шибку, проте існування хитромудрого механізму розвідного містка вочевидь не спонукало нікого часто мити шибки, тож Мишинський хіба що розмазав бруд по склу.

Відкрив вікно, закліпав, в обличчя ввійшло холодне повітря.

«Наче порцелянова лялька, що лине в імлі», — подумав Мишинський, дивлячись на труп під синагогою. Тіло було неприродно білим, позбавленим будь-яких барв.

Ззаду з гуркотом зачинилися двері старої синагоги, немовби всі духи вилетіли геть, подивитися, що сталося.

2

Прокурор Теодор Шацький не міг заснути. Світало, а він усю ніч не заплющив очей. Та найгірше, що ця мала німфоманка теж не спала. Теодор з радістю почитав би книжку, та замість цього лежав нерухомо, вдаючи сплячого. Відчув, як його почухали за вухом.

— Спиш?

Шацький кілька разів плямкнув і щось відбуркнув на відчіпного.

— Бо я не сплю.

Довелося зібрати всю силу волі, щоб не зітхнути. Він напружено чекав, що буде далі. Бо щось таки буде, у цьому не було жодних сумнівів. Тепле тіло в нього за спиною ворухнулося під ковдрою й замурмотіло, мов герой мульт-серіалу, який саме вигадав план здобуття влади над світом. Враз Шацький відчув, що його боляче

вкусили в лопатку. Схопився з ліжка, в останню мить погамувавши бажання вилятися.

— Ти що, здуріла?!

Дівчина сперлася на лікоть і задержувато глянула на нього.

— Та отож, я справді навіжена, бо чомусь подумала, що ти, може, ще раз вдовольниш мене. Я справді неможлива.

Шацький звів руки горі, мовби захищаючись, і втік на кухню покурити. Саме стояв біля раковини, коли до нього долинуло зальотне «Я чекаю». «Не діждешся», — подумав Теодор, натягаючи флісового светра. Закурив сигарету й увімкнув чайник. За вікном темно-сірі дахи контрастували зі світло-сірими оболонями, відокремленими від безбарвного підкрататського краєвиду темною стрічкою Вісли. Мостом проїхав автомобіль, дві світляні смуги просувалися в тумані. Усе навколо було монохромне, включно з білою віконною рамою, з якої злущувалася фарба, блідим відображенням обличчя Шацького, його сивого волосся й чорного светра.

«Ну й діра», — подумав Теодор, затягнувшись сигаретою. Заярів червоний вогник, світ перестав бути монохромним. Діра, у якій він сидів от уже кілька місяців. Якби хтось запитав у нього, як таке сталося, він лише безпорадно знизав би плечима.

Спочатку була Справа. Завжди нагодиться якась справа. Саме ця була невдячна й марудна. Усе почалося з убивства української повії в борделі на Кручій, за якихось сто метрів від місця роботи Шацького. Зазвичай у таких випадках знаходження трупа означало закінчення справи. Усі альфонси й шльондри випаровувалися протягом лічених хвилин, свідків, природно, теж не було, а ті, хто зголосився, нічого не пам'ятали, і можна було вважати щастям, коли труп узагалі вдавалося опізнати.

Та цього разу все було по-іншому. З'явилася подруга покійниці, труп отримав імення Ірина, альфонс, судячи з опису, був навіть вродливим, а свентокшиський слід вплив, коли справу вже вдалося розкрутити. Шацький два тижні їздив околицями Сандомира й Тарнобжега разом з Ольгою, перекладачкою і гідом, у пошуках місця, де дівчат утримували після приїзду зі Сходу. Ольга розповідала, що вдалося побачити з різних вікон і часом за шибкою автомобіля, перекладач перекладав, гід прикидав, де це може бути, водночас неймовірно дратуючи Шацького простацькими балачками. За кермом

сидів місцевий поліцейський, який усіляко давав зрозуміти, що його час марнують, бо, як заявив він сам ще на початку, єдиний у Сандомирі бордель ліквідували влітку, а разом із ним пані Касю й пані Беату, які торгували тілом після робочого дня в крамниці й дитячому садочку. Решта — просто маленькі шльондрочки з технікуму харчової промисловості. От у Тарнобжегу або Кельце — то інша справа.

І все-таки вони знайшли будинок на околиці, у промисловій частині Сандомира. Той самий будинок. У колишній теплиці, переобладнаній на спальню, конала замучена кишковим грипом дрібненька блондинка з Білорусі, більше не було нікого. Дівчина знай повторювала, що всі поїхали на ярмарок і що вони її вб'ють. Її переляк справив неабияке враження на учасників поїздки, усіх, крім Шацького. Зате слово «ярмарок» примусило його замислитися. Спальня в оранжереї була величезна, крім того, був ще великий будинок, майстерня і склад. Шацький уявив собі Сандомир на мапі Польщі. Місцина із двома повіями-аматорками. Костьол на костьолі. Тиша, спокій, нічого не відбувається. До України близько. До Білорусі теж недалеко. Двісті кілометрів до столиці, до Кракова чи Лодзі ще менше. Нічогеньке місце для перевалочної бази й гуртівні живим товаром. Ярмарок.

Виявилося, що ярмарок був, та ще й який. Великий базар, який місцеві звали торговицею, біржа абсолютно всього між історичним центром та Віслою, біля самої окружної дороги. Шацький порозпитував поліцейського, що там діється. Той відповів, що буває різне, але росіяни залагоджують справи між собою, а якщо втрутитися, то тільки статистику зіпсуєш. Час від часу заметуть якогось хлопчину з лівими дисками або травкою, аби ніхто не казав, що поліція нічого не робить.

З одного боку здавалося малоймовірним, що існує настільки тупа мафія, щоб торгувати людьми на базарі. З іншого — чомусь же злочинці ніде не світяться. Та й базар, власне, розташувався на нічийній території.

Узяли із собою хвору, напівпритомну дівчину, поїхали туди і знайшли. Два здоровенні фургони між ятками з одягом, теоретично зі шматтям, а насправді всередині перебували двадцять зв'язаних дівчат, котрі приїхали шукати кращої долі. Це був нечуваний успіх сандомирської поліції відтоді, як вдалося розшукати вкрадений велосипед отця Матеуша. Протягом місяця місцеві газети ні про що

більше не писали, а Шацький ненадовго перетворився на місцеву зірку. Осінь була невимовно гарна.

І йому тут сподобалося.

Подумав собі: «А може, це воно?»

Вони випивали в піцерії «Модена» неподалік прокуратури, він уже був добряче під мухою й здуру запитав, чи немає, бува, у них вакансії. Вакансія була. У них таке трапляється раз чи не на двадцять років, але вона була.

Шацький був переконаний, що почне тут нове, пречудове життя. Кадритиме дівчат у клубах, щоранку бігатиме над Віслою, насолоджуватиметься свіжим повітрям, переживатиме пригоди та пристрасті й нарешті знайде справжнє кохання свого життя, і вони разом старітимуть у порослому диким виноградом будиночку де-небудь біля міського парку. Так, щоб прогулюючись неквапом, дійти до Ринку, сісти в «Малій» або «Кордегардії» й випити кави. Коли він переїздив сюди, ці картини так міцно сиділи в його голові, що їх навіть складно було назвати планами чи мріями. Це була реальність, яка увійшла до його життя й почала втілюватися. От і все. Теодор добре пам'ятав ту мить, коли сидячи на замковій лавці й вигріваючись під осіннім сонцем, він побачив своє майбутнє так виразно, що йому аж сльози набігли на очі. Нарешті! Нарешті він точно знав, чого прагне.

Що ж, м'яко кажучи, він помилявся. А кажучи відверто, Шацький втопив у нужнику своє життя, яке будував роками, заради невідомо чого і тепер залишився настільки ні з чим, що це навіть вселяло якесь відчуття очищення. Абсолютно, цілковито ні з чим.

Замість зірки столичної прокуратури він перетворився на зайду, який у цьому провінційному містечку викликав хіба що недовіру. Щоправда, життя в Сандомирі після шостої вечора завмирало, та на жаль, не через те, що всі його мешканці повирізали одне одного. Вони взагалі нікого не вирізали. Не намагалися вбивати. Не гвалтували. Не організовували злочинних угруповань. Хіба що зрідка лаялися. Коли Шацький подумки переглянув справи, якими тут займалися, його аж замлоіло. Такого просто не буває.

Замість родини — самотність. Замість кохання — самотність. Замість близькості — самотність. Криза, викликана жалюгідним, короткочасним, пустопорожнім романчиком із журналісткою Монікою Гжелькою, назавжди перекреслила його шлюб, скинула до прірви, з

якої він не мав шансів вибратися. Вони ще якийсь час щось там імітували, начебто заради дитини, але все це було жалюгідним дотліванням. Теодор завжди думав, що саме він заслуговує на більше, а Вероніка не дає йому розвиватися. А проте не минуло й півроку від остаточного розриву, як вона почала зустрічатися з молодшим на рік перспективним адвокатом. Нещодавно колишня дружина сухо повідомила, що вони вирішили жити разом у нього у Ваврі, і що йому, Теодорові, мабуть, варто зустрітися з Томашем і побалакати з тим, хто відтепер виховуватиме його доньку.

Власне, він програв усе, що тільки можна. У нього нікого й нічого не було, крім того, Теодор із власної волі перетворився на вигнанця. Він не любив Сандомир, а Сандомир не любив його. Дзвінок до Клари, яку він місяць тому зняв у клубі, а тоді через три дні сплавив, бо на ранок вона не видавалася йому ані гарною, ані розумною чи хоча б цікавою, був просто актом відчаю й остаточним доказом його поразки.

Згасив сигарету й повернувся до монохромного світу. Проте лише на мить. За кілька секунд на його светрі з'явилися довгі червоні пазурі. Шацький заплющив очі, щоб приховати гнів, але не спромігся на грубість до дівчини, яку спершу звабив, а тепер ще й дав їй надію, наче між ними щось може бути.

Чемненько пішов до ліжка, щоб займатися нудним сексом. Клара звивалася під ним, ніби силкуючись подолати повну відсутність ніжності й уяви. Глянула на нього й, мабуть, помітила у виразі обличчя щось таке, що примусило її старатися ще дужче. Смикнулася й почала стогнати.

— О, так, трахай мене, я твоя, ввійди в мене глибоко.

Прокурор Теодор Шацький намагався втриматися, але не зміг і зареготав.

3

Жоден труп не виглядає добре, а деякі виглядають геть погано. Жінка, яка лежала в рові під середньовічними мурами Сандомира, належала якраз до другої категорії. Один з поліцейських милосердно прикривав наготу жертви, коли на місці злочину з'явився прокурор.

— Ще не накривай.

Поліцейський підняв голову.

— Дай спокій, я її ще із садочка знав, не можна їй так лежати.

— Я теж її знала, Пйотре. Зараз це справді неважливо.

Прокурор Барбара Соберай легенько відхилила безлисті гілки й сіла навпочіпки біля трупа. Сльози розмивали чітку картину. Їй доводилося не раз оглядати тіла вбитих, найчастіше витягнені з потрощених автомобілів на узбіччі окружної дороги, іноді це навіть були особи, яких вона раніше зустрічала. Проте вона ніколи не бачила мертвими тих, кого знала особисто. І вже точно серед них не було давньої подруги. Вона знала, може й краще за інших, що люди вчиняють злочини й стають їх жертвами. Але це... Це була якась маячня.

Кахикнула, щоб прочистити горло.

— Гжесек уже знає?

— Я гадав, що ти йому скажеш. Ти ж знаєш...

Барбара глянула на нього і вже збиралася вибухнути, але зрозуміла, що Маршалок, як називали цього поліцейського в Сандомирі, мав рацію. Вона багато років була другом щасливої родини Будників — Ельжбети й Гжегожа. Колись навіть кружляли плітки, що якби Еля свого часу не повернулася із Кракова, хтосьна, як би воно склалося, бо дехто вже й оголошення в костьолі чув. Давно й неправда, але факт залишався фактом: якщо хтось і повинен повідомити Гжесека, то лише вона. На жаль.

Барбара зітхнула. Це не був нещасний випадок, побиття, напад чи згвалтування, скоєне п'яними бандюками. Хтось мусив добряче поморочитися, щоб убити Елю, а потім роздягти догола й покласти в цих куцах. І ще оце... Барбара Соберай намагалася не дивитися, але ніяк не могла відвести очей від пошматованої шиї жертви. Поперерізувана впоперек горлянка нагадувала зябра, вузенькі листки шкіри, між якими видніли вени, гортань і стравохід. Обличчя над цією жахливою раною було на диво спокійне, навіть усмінене, у поєднанні з незвичайною, гіпсовою білизною шкіри справляло враження нереальності, скульптурності. Барбара подумала, що може, хтось убив Ельжбету сплячою, або коли та була непритомна. Схопилася за цю думку, їй справді хотілося в це вірити.

Маршалок підійшов до неї й поклав руку на плече.

— Мені дуже шкода, Басю.

Барбара кивнула головою, щоб труп накрили.

4

Такі діри мають свій плюс: скрізь близько. Відразу після дзвінка від начальниці Шацький, полегшено зітхнувши, залишив Клару й покинув однокімнатну квартирку, яку винаймав у кам'яниці на вулиці Длугоша. Маленька й занехаяна вуличка теж мала свою перевагу, а саме — розташування. У самому центрі, а на додачу звідси відкривався краєвид на Віслу й старовинну середню школу, засновану єзуїтами в XVII столітті. Шацький вийшов з будинку й сягнистими кроками дістався Ринку, ковзаючись на вологій бруківці. Повітря було ще позимовому чисте, проте відчувалося, що це останні такі деньки. Туман з кожним кроком рідішав, і Шацький сподівався, що цей день стане першим чудовим весняним днем. Він справді потребував у житті позитиву. Наприклад, сонячного тепла.

Перетнув абсолютно порожній Ринок, проминув будинок пошти, яка розташувалася в прегарній кам'яниці з підтінням і дійшов до Єврейської, здалеку помітивши поліцейські маячки. Ці блимавки якось навіть зворушили Шацького, така картина була частиною ритуалу. Телефонний дзвоник на світанку, коли виплутуєшся з теплих обіймів Вероніки, одягаєшся навпомацки в передпокої, а перед виходом цілуєш сплячу доню в теплий лобик. Поїздка столицею, у якій лише прокидається життя, гаснуть ліхтарі, нічні автобуси з'їжджаються до гаражів. Звична скептична посмішечка Кузнецова, потім труп, кава на площі Трьох Хрестів. І сутичка з вічно невдоволеною начальницею в прокуратурі. «Наші кабінети, здається, знаходяться в різних часових і просторових вимірах, пане прокуроре».

Його аж млоїло від цього смутку. Шацький проминув будівлю синагоги і, хапаючись за гілки, зійшов схилом. Рудоволосу святенницю Соберай він упізнав відразу. Та стояла потупившись, наче прийшла помолитися за упокій душі, а не вести слідство. Огрядний поліцейський поклав їй руку на плече, наче втішаючи її в скорботі. Як і припускав Шацький, місто, де костьолів було більше, ніж барів, явно болісно вплинуло на мешканців. Угледівши Шацького, Соберай так здивувалася, що навіть не встигла приховати зневагу на обличчі.

Теодор кивнув усім головою, підійшов до трупа й безцеремонно підняв поліетиленову плівку, якою була накрита жертва. Жінка. На око від сорока до п'ятдесяти. Кепсько порізана горлянка, інших ушкоджень

не видно. На напад не схоже, швидше скидається на химерний злочин у стані афекту. Ну, нарешті нормальний труп. Він уже хотів було прикрити тіло, проте щось не давало йому спокою. Шацький двічі оглянув жертву від голови до п'ят, просканував зором місце злочину.

Відкинув поліетиленовий мішок, частина поліцейських знічено відвернулася. Аматори нещасні.

Він уже знав, що саме було не так. Білизна. Нереальна, небачена в природі білизна тіла жертви. Але не тільки це.

— Перепрошую, це моя знайома, — озвалася в нього за спиною Соберай.

— Це була ваша знайома, — буркнув Шацький. — Де техніки?

Тиша. Обернувся й глянув на огрядного поліцейського, голомозого, з пишними вусами. Як там його прозвали? Маршалок? Дуже дотепно.

— Де техніки? — повторив запитання Шацький.

— Марися зараз буде.

Усі тут називали один одного на ім'я. Самі дружбани, хай їм біс, містечкова секта.

— Викличте бригаду з Кельце, нехай захоплять своє причандалля. Перш ніж вони приїдуть, тіло прикрити, оточити територію в радіусі п'ятдесяти метрів, нікого не пропускати. Роззяв тримати якнайдалі. Де оперативний офіцер?

Маршалок підняв руку, втупившись у Шацького, мов той був інопланетянином, і водночас запитально поглядаючи на приголомшену Соберай.

— Чудово. Я розумію, що туман, темно й дулю з маком видко. Але всіх із цих будинків, — показав рукою на кам'яниці вздовж Єврейської, — і звідтіля теж, — кивнув у напрямку вілл по той бік рову, — треба допитати. Може, хтось страждає на безсоння, може, у когось проблеми із простатою, може, нам трапиться досконала господиня, яка готує суп перш ніж піти на роботу. Хтось міг щось бачити. Зрозуміло?

Маршалок кивнув головою. Тим часом Соберай отямилася, підійшла й зупинилася так близько, що Теодор відчував її подих. Як на жінку, вона була доволі висока, їхні очі перебували майже на одному рівні. «Сільські дівчата завжди нівроку», — подумав Шацький, спокійно очікуючи, що вона скаже.

— Перепрошую, то тепер ви займатиметеся цією справою?

— Ну.

— А можна дізнатися, чому?

— Дайте вгадаю. Бо дивним чином цього разу не йдеться про п'яного велосипедиста або крадіжку мобілки в початковій школі?

Темні очі Соберай почорніли.

— Я негайно йду до Місі, — просичала вона.

Шацький зібрав у кулак усю свою силу волі, щоб залишатися серйозним і не зареготати. Боже мій, невже вони справді називають свою начальницю Міся?

— Що швидше, то краще. Саме вона витягла мене з ліжка, де я неймовірно цікаво проводив час, і наказала цим займатися.

Якусь мить Соберай справляла враження, наче от-от вибухне, проте крутнулася й пішла геть, погойдуючи стегнами. Вузькими й мало привабливими стегнами, як оцінив Шацький, проводжаючи її поглядом. Потому обернувся до Маршалка.

— Хтось із відділу розслідувань буде? Чи їхній робочий день починається о десятій?

— Тут я, синку, тут, — пролунало в нього за спиною.

За ним на складаному рибальському стільчику сидів якийсь вусатий дідок — усі вони тут були вусаті — і курив сигарету без фільтра. Уже не першу. З одного боку стільчика лежало кілька відірваних фільтрів, з іншого — купка недопалків. Шацький приховав подив на обличчі й підійшов до нього. У дідка було абсолютно сиве, коротко стрижене волосся, посмуговане зморшками лице, неначе з автопортрета Леонардо й світлі, водянисті очі. Натомість добре доглянуті вуса були чорні мов воронове крило, і це надавало старому демонічного, бентежного вигляду. Йому явно було років сімдесят. Якщо й менше, то в його житті, вочевидь, трапилося чимало несподіваних поворотів. Дідок дивився якомсь байдуже, Шацький зупинився біля нього й простягнув руку.

— Теодор Шацький.

Старий поліцейський шморгнув носом, відкинув недопалок у потрібний бік і, не підводячись, простягнув долоню.

— Леон.

Затримавши руку Шацького, він скористався його допомогою, щоб устати. Був високий, дуже худий, під грубою курткою й шарфом, мабуть, виглядав, наче паличка ванілі — тонка, довга й зморщена. Шацький відпустив руку старого, сподіваючись, що той пояснить, хто

він такий. Але цього не сталося. Дідок глянув у бік Маршалка, а той відразу підбіг вистрибом, наче гумовий паяцик.

— Слухаю, пане інспекторе!

Це явно була якась помилка. Зависоке звання, як на копа із провінційного відділку.

— Робіть, що наказав прокурор. Із Кельце приїдуть за двадцять хвилин.

— Де там, це майже сто кілометрів, — заперечив Шацький.

— Я їх викликав годину тому, — буркнув дідок. — А потім чекав, доки пан прокурор зволить прийти. Добре, що стільчика захопив. Кави?

— Перепрошую, що?

— Ви каву п'єте, пане прокуроре? «Пулен» відкривається о сьомій.

— Але їсти там я нічого не буду.

Дідок схвально кивнув головою.

— Диви-но, молоде, нетутешнє, а схоплює все швидко. Ходімо. Хочу тут бути, коли хлопці зі своїми причандалами приїдуть.

5

Приміщення ресторану в «Пулені», готелі, розташованому в найбільш відвідуваному туристами місці, тобто на Ринку, по дорозі до кафедрального собору й замку, було втіленням того, чим ресторани в цивілізованих містах перестали бути понад десять років тому. Здоровенна непривітна зала, столи, накриті скатертинами й серветками, обтягнуті плюшем стільці з високими спинками. На стінах бра, під перекриттям канделябри. Офіціантці на високих підборах довелося подолати таку велику відстань, що Шацький не мав жодних сумнівів — кава по дорозі захолинула.

Не захолинула, проте відгонила брудною ганчіркою, а це було безсумнівною ознакою того, що кавоварку в цьому вишуканому сандомирському закладі не звикли мити щодня. «Але ж мене це не дивує», — подумав Шацький. Його це справді анітрохи не дивувало.

Інспектор Леон пив мовчки, дивлячись у вікно на аттик ратуші. Шацького могло тут і не бути. Та він вирішив підлаштуватися під дідка й терпляче дочекатися, доки не довідається, нащо той його сюди

витагнув. Нарешті поліцейський поставив чашку, прокашлявся й відірвав фільтр від сигарети. Тоді зітхнув.

— Я вам допоможу, — голос мав неприємний, скрипучий, ніби погано змащений.

Шацький запитально глянув на старого.

— Ви коли-небудь жили десь, крім Варшави?

— Лише зараз.

— Тобто життя ви не знаєте.

Шацький промовчав.

— Але це ж не гріх. Будь-який малолітка не знає життя. Та я вам допоможу.

У Шацькому поволі зростав гнів.

— А ця допомога стосується лише виконання ваших обов'язків чи ще чогось? Ми з вами не знайомі, тож мені складно оцінити, наскільки у вас добре серце.

Лише тепер Леон затримав погляд на прокуророві.

— Не надто добре, — відповів, не посміхнувшись. — Але мені дуже цікаво, хто зарізав і покинув у куцах дружину цього блазня Будника. Інтуїція мені підказує, що ви це розкопаете. Але ви нетутешній. З вами кожен говоритиме, але ніхто нічого не скаже. Може, воно й на краще: менше інформації — чистіший розум.

— Більше інформації означає правду, — зауважив Шацький.

— Правда це правда, від плавання в нужнику вона правдивішою не стає, — заскрипів інспектор. — І не перебивайте мене, юначе. Іноді ви намагатиметеся зрозуміти, хто справді з ким і чому. І тоді я вам допоможу.

— А ви що, з усіма тут дружите?

— Я взагалі не дружу. І не ставте безглузвих питань, бо втрачу про вас гарну думку.

У Шацького було й кілька присутніх питань, але він вирішив відкласти їх на пізніше.

— І вважаю, що нам краще не переходити на «ти», — завершив поліцейський, а Шацький ледь втримався, щоб не сказати, наскільки йому подобається така пропозиція. Лише кивнув головою на знак згоди.

6

Роззявляк дедалі прибувало, та на щастя, вони стояли чемно. У неголосних розмовах Шацький уловлював прізвище Будників. На мить замислився, чи інформація про те, ким була жертва, йому щось дає. Проте вирішив, що ні. Тепер потрібно докладно оглянути тіло й місце злочину. Решта зачекає.

Разом з інспектором, який тим часом збагатився на прізвище Вільчур, вони стояли біля закритого ширмою тіла, доки фотограф із Кельце фотографував труп. Шацький вдивлявся в розпанахану горлянку, котра виглядала, немов якийсь анатомічний препарат, і його аж чорти брали, бо він не міг пояснити відчуття, що не давало йому спокою. Щось було не так. Звісно, він згодом збагне, що саме, та краще, аби це сталося перед допитами й пошуками відповідних фахівців. До них підійшов начальник оглядової групи, симпатичний вирлоокій хлопець, що скидався на дзюдоїста. Відрекомендувавшись, зупинив на Шацькому витрішкуватий погляд.

— А звідкіля ви до нас висадилися, пане прокуроре? Просто цікаво.

— Зі столиці.

— Із самісінької столички? — він навіть не намагався приховати подиву, неначе готувався запитати, за що саме вигнали Шацького: за пияцтво, наркотики чи сексуальні домагання.

— Я ж сказав: із столиці, — Шацький ненавидів слово «столичка».

— То ви там щось вичворили, чи просто так?

— Просто так.

— Ага, — поліцейський явно розраховував на продовження відвертої розмови, проте дав Шацькому спокій. — Крім тіла нічого немає, ми не знайшли жодного одягу, торбинок, прикрас. Слідів, що її тягли по землі, ознак боротьби чи спротиву теж немає. Схоже на те, що її сюди принесли. Ми зробили відбитки свіжих слідів шин у рові й черевиків. Усе буде в протоколі, але я б на багато не розраховував, хіба розтин щось покаже.

Шацький кивнув головою. Не те, щоб він надто цим переймався. У всіх випадках він дошукувався злочинця, спираючись на особові докази, а не на речові. Звичайно, воно було б приємно знайти в кущах

знаряддя вбивства й паспорт злочинця, але він давно зрозумів, що на це краще не розраховувати.

— Пане комісарє! — загорлав один із техніків, що вели пошуки в кущах.

Витрішкуватий подав знак зачекати й побіг у напрямку руїн середньовічного муру, котрий у давнину щільно оточував місто, а нині слугував переважно прихистком для п'яничок, які споживали в затінку традиційні польські трунки. Шацький подався слідом за техніком, який сів навпочіпки під муром, розхиливши безлисті гілки й торішню траву. Витрішкуватий простягнув долоню в рукавичці й обережно підняв щось догори. Сонце саме розірвало хмари й різко зблиснуло на цьому предметі, на мить засліпивши Шацького. Лише кліпнувши кілька разів, щоб прогнати темні плямки з-перед очей, Теодор помітив, що технік тримає дивний ніж. Обережно сховав його до герметичної торбинки для речових доказів і простягнув у їхній бік. Знаряддя явно було дуже гострим, бо під власною вагою прорізало торбинку й упало на землю. Тобто впало б, якби технік, який так і сидів навпочіпки, не встиг його схопити останньої миті. Упіймав і глянув на Шацького й інспектора.

— Ти міг залишитися без пальців, — спокійно озвався Вирлоокий.

— Міг своєю кров'ю заляпати знаряддя вбивства, кретине, — спокійно докинув Вільчур.

Шацький здивовано глянув на старого поліцейського.

— Звідки вам відомо, що це знаряддя вбивства?

— Припускаю. Якщо під одним кущем знаходимо труп із розпанаханою горлянкою, а під іншим — гостру, мов самурайський меч, бритву, між ними може існувати якийсь зв'язок.

«Бритва» то було вдале слово для ножа, що його Вирлоокий саме вкладав до нової торбинки, цього разу дуже обережно. Ніж мав прямокутний, блискучий, мов дзеркало, клинок без гострого кінця й жодної кривизни на лінії вістря. Руків'я з темного дерева було, на противагу лезу, надзвичайно невеличке й абсолютно не пасувало. Зате саме лезо було солідне, біля тридцяти сантиметрів завдовжки й десять завширшки. Справдешня бритва, бритва, якою міг би голитися велетень із пикою, завбільшки з автобус. І клинок, і руків'я, принаймні на перший погляд, були позбавлені будь-яких оздоблень. Це не була колекціонерська цяцька, а знаряддя. Можливо, знаряддя злочину, та

передусім знаряддя, яке явно мало певне застосування. І ним було явно не гоління ніг п'ятдесятирічної жінки.

— Дактилоскопія, мікросліди, кров, виділення, матеріал ДНК, хімія, — перелічив Шацький. — Настільки швидко, наскільки можливо. А нині мені потрібні докладні знімки цього ножика.

Простягнув Вирлоокому свою візитівку. Той сховав її до кишені, із острахом позираючи на здоровенну бритву.

Вільчур знову відірвав фільтр від сигарети.

— Мені це не подобається, — прокоментував він. — Занадто награне.

7

Прокуророві Теодорові Шацькому не щастило з начальницями. Попередня була справжньою бездушною бюрократичною сукою, до того ж вродливою, неначе викопаний з-під снігу труп. Сидячи в її кабінеті, просякаючи тютюновим димом, він невимовно страждав, бо Яніна Хорко намагалася демонструвати йому те, чого була цілковито позбавлена, а саме жіночність. Тоді Шацькому здавалося, що гірше бути не може. Проте злостива доля невдовзі переконала його в протилежному.

— Ну, будь ласка, скуштуйте, — Марія Міщик, яку всі підлеглі й вона сама звали Місею, так-от, ця Міся тицьнула Теодорові під ніс таріль із печивом, яке складалося із чогось, схожого на терте тісто, бісквіта і, здається, безе.

Начальниця широко всміхнулася до Шацького.

— Під безе я поклала тонкий шар сливового повидла. У мене ще залишилося з осені. Ну ж бо, пригощайтесь.

Шацькому зовсім не хотілося солодкого, але щира усмішка Місі діяла на нього, наче погляд кобри. Позбавлена розумового контролю рука сягнула по солодке, згідно волі жінки взяла шматок і запхнула його Шацькому до рота. Теодор криво всміхнувся, всіюючи крихтами костюм.

— Ну, добре, Басю, розкажи нам, у чому справа, — озвалася Міщик, відсуваючи таріль.

Соберай шттивно сиділа на шкіряному дивані, від Шацького, який вмостився у кріслі від гарнітуру, її відокремлював скляний столик.

Якщо Міщик збиралася створити у своєму кабінеті атмосферу домашнього затишку, беручи за зразок пересічне умеблювання квартир у польських багатоповітрях, то їй це явно вдалося.

— Мені б хотілося зрозуміти, — Соберай не вдалося чи не хотілося приховати претензії в голосі, — чому після семи років власних розслідувань у нашій прокуратурі мене відсторонюють від убивства Елі. І я хочу знати, чому слідство має вести пан Теодор, чиїх досягнень я аж ніяк не заперечую, але ж він ще не знає міста і його особливостей. І я хочу сказати, що мені було прикро довідатися про таке. Ти могла б мене принаймні попередити, Місю.

На обличчі Міщик вимальовувалася явна материнська турбота. Воно променіло таким теплом і розумінням, що Шацькому почав вчуватися запах їдальні в дитсадочку. Він у безпеці, пані вихователька напевне вирішить цю проблему так, аби ніхто не образився. А потім приголубить обох.

— Звичайно, я розумію, Басю, пробач. Та коли я довідалася про Елю, то мусила діяти швидко. За звичайних обставин ця справа чекала б на тебе. Але у нас незвичайні обставини. Еля була твоєю близькою подругою, Гжегож теж був із тобою пов'язаний. Ти з ними дружила, зустрічалася. Будь-який адвокат міг би використати це проти нас.

Соберай прикусила губу.

— Крім того, емоції в слідстві явно не допомагають, — докинув Шацький, беручи другий шматок солодкого й відповідаючи усмішкою на вбивчий погляд.

— Яке ваше собаче діло до моїх емоцій, ви про них нічого не знаєте.

— Блаженне невідання.

Міщик сплеснула в долоні й глянула на обох так, наче збиралася сказати: «Ой, діти, діти, припиніть!». Шацький примусив себе не потупити погляд і витримати докір у її лагідних, привітних материнських очах.

— Пізніше з'ясовуватимете стосунки, дорогенькі. А зараз я вам поясню, як виглядає ваша службова ситуація.

Соберай здригнулася й швидко заговорила. Скільки таких неврастенічок Шацький бачив у житті? Неміряно.

— Я сподіваюся, що...

— Басю, — перебила її Міщик. — Я радо вислухаю ваші думки й пропозиції. Я ж завжди готова вислухати, правда? Але зараз я скажу, як виглядатиме ваша службова ситуація.

Соберай миттєво замовкла, а Шацький уже уважніше глянув на Міщик. Вона й далі залишалася такою собі матусею з лагідними очима, посмішкою дитячого психолога й голосом, у якому вчувалися нотки ванілі й запах порошку для печива. Та якби її репліку позбавити форми, стало б зрозуміло: вона щойно рішуче поставила на місце підлеглу й подругу.

Міщик долила всім чаю.

— Я знала Елю Будник, Гжеська теж знаю, зрештою, як усі тут. Ніхто не мусить його любити чи погоджуватися з ним, але про нього не можна забувати. Це буде, точніше, уже є, велике й резонансне розслідування. Ситуація, у якій його вела б подруга потерпілої...

— І головного підозрюваного, — утрутився Шацький.

Соберай пирхнула.

— Уважніше добирайте слова. Ви його зовсім не знаєте.

— А мені це й не потрібно. Він чоловік жертви. Наразі це робить його головним підозрюваним.

— От про це я й кажу, — Соберай переможна підняла руки догори. — Тому вам краще триматися від цієї справи подалі.

Міщик зачекала, доки запанує тиша.

— Саме тому прокурор Шацький не лише не триматиметься від цієї справи подалі, а ще й вестиме це слідство. Позаяк я хочу уникнути ситуації, коли жертва, підозрювані й слідчий — це група друзів, які ще вчора ходили одні до одного на гриль. Але ти права, Басю, пан Теодор справді в нас віднедавна. Тому ти йому допомагатимеш порадами й інформацією про все, що стосується міста і його мешканців.

Шацький полегшено зітхнув, здолавши нарешті проковтнути здоровенний шматок солодкого пирога. «Ото буде клас», — подумав він. Соберай непорушно сиділа на дивані, надусавшись мов середя на п'ятницю. Міщик кинула сповнений материнської турботи погляд на чашки й таріль, а тоді крутнула його на сто вісімдесят градусів.

— Із цього боку більше повидла, — театралью прошепотіла вона, беручи шматок.

Шацький почекав ще трошечки, тоді вирішив, що аудієнцію закінчено й підвівся. Міщик подала рукою знак, що проковтне й ще

щось скаже.

— Зустрічаємося тут о дев'ятнадцятій. Я хочу побачити перші протоколи й докладний план розслідування. Усіх журналістів відразу відправляєте до мене. І якщо я довідаюся, що приватні порахунки заважають вам у цій справі...

Соберай і Шацький дружно зупинили погляд на повних, вкритих крихтами вустах начальниці, яка до них лагідно всміхнулася.

— ...я влаштую вам пекло, яке ви ніколи не забудете. А з доступних робіт у державних установах вам залишиться хіба що миття підлог у нужниках. Ви мене зрозуміли?

Шацький кивнув головою, вклонився обом дамам і вже збирався вийти.

— Я так розумію, що решту моїх справ слід комусь передати?

Міщик м'яко посміхнулася. Теодор збагнув, що питання було зайвим. Її ображає думка, наче вона могла про таке не подумати. Усе вже точно залагоджене, і секретарка виносить із його кабінету течки зі справами.

— Ви, певне, здуріли. До роботи.

8

Прокурор Теодор Шацький стояв у своєму кабінеті, дивився у вікно й думав, що провінція теж має свої переваги. У нього був особистий просторий кабінет, який у Варшаві перетворили б на три кімнати і в кожній посадили б двох працівників. З вікна відкривався чудовий краєвид на зелені дерева, вілли й вежі Старого Міста вдалині. З дому до роботи було двадцять хвилин неквапного ходу. У кабінеті був сейф, а в ньому — течки з вісьмома поточними справами, яких було рівно на дев'яносто сім менше, ніж у Варшаві півроку тому. Зарплатня була така сама, як і в столиці, а найкраща кава в його улюбленій кав'ярні на вулиці Сокольницького коштувала всього п'ять злотих. І нарешті, — Шацький соромився своїх почуттів, проте не міг приховати задоволення, — він отримав нормального трупа. Ця сонна кошмарна діра раптом видалася йому дуже непоганим місцем.

Грюкнули двері. Шацький обернувся, додаючи подумки, що в нього є ще й напарниця, котрій ПМС вдалося перетворити на стиль життя. Машинально натягнув холодну, професійну личину прокурора,

спостерігаючи, як ця розумниця Соберай підходить до нього з течкою в руках.

— Якраз принесли. Мусимо на це глянути.

Теодор вказав рукою на диван (аякже, у кабінеті був навіть диван) і вони сіли поруч. Спробував зазирнути їй за викот, але не помітив там нічого цікавого, бо усе було закрите абсолютно несексуальним чорним гольфом. Відкрив течку. Перше фото зображувало наближення потятої горлянки жертви. Соберай голосно вдихнула повітря й відвела погляд, а Шацький уже збирався це прокоментувати, але йому зробилося шкода й він утримався від злостивості. Це ж не їхня провина чи недолік, що всі вони тут разом узяті за все своє життя бачили стільки трупів, скільки він протягом року.

Теодор відклав знімки.

— Однаково доведеться зачекати на огляд патологоанатома. Підете на Очка?

Соберай глянула, нічого не зрозумівши.

— Перепрошую. До лікарні. На розтин.

У її очах блиснув переляк, але вона швидко опанувала себе.

— Гадаю, нам краще піти туди разом.

Шацький притакнув і розклав на столі кільканадцять знімків докладно сфотографованої бритви. Згідно лінійки під нею, довжина бритви сягала понад сорок сантиметрів, із чого лише прямокутне лезо близько тридцяти. Руків'я вкривало темне дерево, на якому було щось вигравіюване. Шацький пошукав наближення напису. Майже витерті літери склалися в слово «С. Rupewald». На одному з наближень він помітив, що рука фотографа відбивалася в гладенькій мов дзеркало, поверхні клинка. Жінка-фотограф, заміжня, судячи з обручки. Блакитне лезо було цілковито позбавлене плям, подряпин і щербин. Без сумніву, справжній шедевр металургійного мистецтва. Антикваріат.

— Ви вважаєте, що це знаряддя вбивства?

Шацький уважав, що ці форми ввічливості починають його дратувати, а під час слідства здаватимуться просто нестерпними.

— Я вважаю, що все це дивне й занадто штучне. Голий труп із порізаною горлянкою, покинута поруч антикварна бритва-мачете, жодних слідів боротьби чи опору.

— І крові на лезі.

— Почекаємо, що скажуть у лабораторії. Гадаю, що буде і кров, і якісь мікросліди, ДНК. Ця бритва скаже нам більше, ніж хотілося тому, хто її підкинув.

— Підкинув?

— Таку чистеньку, відполіровану, ідеальну? Хтось зробив це навмисне. Навіть при брудних убивствах у стані афекту будь-який п'яний негідник пам'ятає про те, щоб забрати із собою знаряддя вбивства. Не вірю, щоб ніж лежав у цих кущах випадково.

Соберай витягла з торбинки окуляри для читання й почала уважно переглядати фотографії. Їй дуже личила масивна коричнева оправка. Шацький подумав: «Якщо бритва-мачете це повідомлення, то треба знайти того, хто зможе його прочитати. Чорт забирай, який спеціаліст може таким займатися? Фахівець із холодної зброї? Хтось із військових? Металург? Мистецтвознавець?»

Соберай простягнула йому фотографію наближення дерев'яного руків'я й зняла окуляри.

— Треба пошукати фахівця з холодної зброї, найкраще когось із музейників. Може, знатиме цю фірму.

— «C. Runewald»? — запитав Шацький.

Соберай засміялася.

— Grunewald. Може, час на окуляри, пане прокуроре?

Шацький залишався спокійним. Жодних жартиків, жодних нервів, чи влучних слівцець у відповідь.

— Час вам розповісти мені про загиблу та її родину.

Соберай спохмурніла.

9

Прокурор Теодор Шацький був незадоволений. Розповідь Соберай про Будників містила чимало інформації, проте й багато емоцій. Жертва перестала залишатися для нього результатом злочинних дій, за які когось слід було притягнути до відповідальності й покарати. Чоловік потерпілої перестав бути підозрюваним номер один. Завдяки емоційній, жвавій розповіді Соберай вони перетворилися на людей із плоті й крові, межі між інформацією й інтерпретацією було порушено. Всупереч собі, Шацький, думаючи про жертву, бачив усміхнену вчительку зі своїм класом під час велосипедної прогулянки. Її чоловік

був не лише імовірним підозрюваним, але й громадським діячем, що міг до останнього боротися за будь-яку дрібну справу, якщо за цим стояло благо міста. Шацький сумнівався, щоб десь іще в Польщі жив позапартійний депутат, який міг переконати усю раду проголосувати одноголосно, заради блага Сандомира. Годі, годі, годі, прокурор більше не хотів думати про Будників, доки не поспілкується зі старим поліцейським, який натякнув йому, що він не найкращої думки про цих світських святих.

Теодор посилено шукав інформацію про таємничу бритву-мачете, і це становило другу причину його невдоволення. Шацький узагалі не звик довіряти людям. А вже людям, які мали хобі, і поготів. Хобі й відданість своїм захопленням, особливо колекціонуванню, він уважав збоченням, а людей, схильних заціклюватися на одній темі — потенційно небезпечними. Йому доводилося бачити самогубства, викликані втратою нумізматичної колекції, бачив і двох дружин, чиїми провинами були подерта унікальна марка й спалене перше видання «Панн із Вілька» й «Березняка» Івашкевича. Обидві стали небіжчицями. Чоловіки-вбивці сиділи біля трупів, плакали й повторювали, що дружини їх ніколи не розуміли.

Тим часом світ ножів виявився середовищем любителів та колекціонерів, існував навіть журнал «Лезо», чиїм завданням, як переконували автори, було «поширення перевіреної інформації про високу якість ножів і всього, що з ними пов'язане. Любі Читачі, на Вас чекатимуть численні ці кавники, наприклад, у наступному номері читайте статтю «Батіг» про речі, які можуть комусь здаватися незвичними, хоча батоги віддавна виготовляли в Польщі. Звісно, ми готуємо серію статей і про довгу холодну зброю».

«Батоги, шаблі й різницькі ножаки — ніде правди діти, чарівне захоплення», — аж здригнувся Шацький, заглибившись у форуми, де учасники дискутували про клинки, руків'я, способи гостріння, виготовлення й застосування. Читав звіряння одного письменника, який власноруч виготовляв самурайські мечі, читав про «Батька сучасної дамаської сталі», що опанував технологію її виготовлення, роздивлявся фотографії військових кортиків, мисливських ножів для білування тварин, мечів, багнетів, рапір і палашів. Він навіть не припускав, що людство вигадало стільки різновидів гострих предметів.

Але бритви-мачете не було ніде.

Нарешті у відчаї зробив кілька фоток гаданого знаряддя злочину й надіслав до редакції «Леза» мейла із запитанням, чи вони щось про це знають.

10

Весна прийшла й пішла собі. Увечері, ідучи вулицею Міцкевича в напрямку піцерії «Модена», де він домовився про зустріч із Вільчуром, Теодор Шацький відчував дошкульний холод. Старого поліцейського не вдалося вмовити зустрітися на ринковій площі, бо він заявив, що «ненавидить цей сраний музей», а Шацький прожив у Сандомирі достатньо довго, аби зрозуміти, про що йдеться.

Сандомир складався із двох, ба навіть трьох міст. Третім був так званий комбінат по той бік річки, пам'ятка із часів, коли червоні намагалися перетворити міщанське, повне костьолів місто на промислове, і побудували величезний складувний комбінат. Це був похмурий і відразливий район, із жахливою недіючою залізничною станцією, огидним костьолом і здоровенним заводським димарем, котрий спотворював панораму Підкарпаття, що відкривалася з високого лівого берега Вісли.

Містом номер два був Сандомир, у якому справді вирувало життя. Це був невеликий район не надто бридких багатоповерхівок, були й вулиці з котеджами, школами, парками, цвинтар, військова частина, поліцейський відділок, автовокзал, великі й не дуже крамниці, бібліотека. Таке собі польське повітове містечко, може, трохи більш доглянуте й мальовничо розташоване, бо ж на пагорбах. Та воно б нічим не вирізнялося на тлі численних польських провінційних дір, якби не місто номер один.

Місто номер один — то був той Сандомир, що на листівках, Сандомир отця Матеуша і Ярослава Івашкевича, розташоване на пагорбі таке собі казкове місто, панорама якого повсякчас захоплювала всіх, і в яку свого часу закохався Шацький. Він і досі міг пройти мостом, аби помилуватися на зграйку кам'яничок на березі, вишуканий будинок Колегіум Гостоманіум, вежі ратуші й кафедрального собору, ренесансну Опатовську браму, громаддя замку. Залежно від пори року й дня цей краєвид щоразу виглядав по-іншому й щоразу так само зворушував.

На жаль, Шацький нині добре розумів, що цей краєвид лише на віддалі нагадував про Італію, особливо Тоскану. Усередині Старого Міста все було аж занадто польське. Сандомир був задалеко від

Кракова й передусім задалеко від Варшави, щоб перетворитися на модне місто на зразок Казимежа-Дольного. Хоча й заслуговував на це в сто разів більше, бо ж був справді гарним містом, а не якимсь зануханим селом із трьома ренесансними будинками й кількома десятками готелів, аби кожен польський новобогатко мав де трахати свою коханку. Розташування на узбіччі головних магістралей спричинилося до того, що чарівні старовинні вулички Сандомира сповнювала нудьга, порожнеча, польська безнадійність і все перетворилося на «сраний музей». По обіді зникали шкільні екскурсії, старі пожильці кам'яничок усамітнювалися у своїх домівках, невдовзі зачинялися нечисленні крамниці, трохи потому кнайпи. Уже о шостій вечора Шацькому траплялося пройти від замку до Опатовської брами, не зустрівши жодної живої душі. Одне з найпрекрасніших міст Польщі ставало спорожнілим, вимерлим і гнітючим.

Шацький справді почувся краще, спустившись вулицею Сокольницького вниз і прямуючи вздовж Міцкевича до «Модени». З'явилися автомобілі, люди, повні о цій порі крамниці, дітлахи обвішані мобілками, хтось їв пончика, хтось біг до автобуса, хтось кричав до жінки по той бік вулиці, мовляв зараз, зараз, ще хвилинку. Шацький глибоко перевів подих, він боявся собі в цьому зізнатися, але йому страшенно бракувало міста. Настільки, що навіть цей скромний сурогат, яким був Сандомир, примушував кров швидше текти в жилах.

«Модена» була справжньою провінційною дірою, де смерділо пивом, але треба було зізнатися, що тут була найкраща в Сандомирі піца, а завдяки неймовірно смачній «Романтиці» з подвійною моцарелою, рівень холестерину в Шацького вже не раз перевищував норму. Інспектор Леон Вільчур за звичкою сидів у найпохмурішому кутку, спиною до стіни. Без куртки він виглядав ще худішим, і Шацькому згадалися кімнати кривих дзеркал у луна-парках під час канікул. Неможливо, щоб людина була настільки кощавою, здавалося, хтось задля розваги настромив череп на вішак зі старими лахами.

Шацький мовчки сів напроти старого поліцейського й подумки ще раз переглянув питання.

— Ви знаєте, хто це зробив?

Поглядом Вільчур схвалив запитання.

— Ні. Гадки не маю, хто міг би це зробити. Я не знаю нікого, кому це потрібно. Не знаю, для кого ця смерть є вигідною. Я би сказав, що

це хтось нетутешній, якби не те, що це мусить бути хтось місцевий. Не вірю в незнайомих волоцюг, які зважилися б на такі зусилля.

Власне, це й була відповідь на головні питання Шацького, навіть якби він сам збирався відповісти на них особисто. Час було перейти до другорядних.

— Пиво чи горілка?

— Вода.

Шацький замовив воду, а собі колу й «Романтику». Потому приготувався слухати скрипучий голос Вільчура, складаючи подумки протокол розбіжностей між словами старого поліцейського й солодкавим описом Соберай. Суха інформація свідчила про те саме. Гжегож Будник був віддавна, тобто від 1990 року сандомирським депутатом міської ради з нереалізованими амбіціями бургомистра, його світлої пам'яті дружина Ельжбета, молодша за нього на п'ятнадцять років учителька англійської мови в славетному загальноосвітньому ліцеї, який містився в будинку старого єзуїтського колегіуму, вела художній гурток для дітей і брала активну участь у всіх без винятку місцевих культурних акціях. Вони мешкали в приватному будиночку на Кафедральній, де за переказами колись жив Івашкевич. Не дуже заможні, бездітні, вони займалися громадською діяльністю й поступово старіли. Політикою не цікавилися. Якщо комусь дуже кортіло начепити на них якогось ярлика, то Будника можна було назвати «червоним» через його минуле в Народній раді, а його дружину «чорною», бо вона охоче прилучалася до діяльності костьола й не надто нав'язливо демонструвала католицькі цінності.

«Вони до певної міри є символом цього міста, — розповідала Соберай. — Люди з дуже відмінними поглядами, із різною історією, теоретично мали би перебувати по різні боки барикади. Але завжди здатні порозумітися, якщо йдеться про благо Сандомира».

— Це до певної міри символ цієї діри, — говорив Вільчур. — Спершу червоні й чорні по черзі щось доводили, і нарешті зрозуміли, що домовляться заради ділових інтересів. Недаремно міська рада знаходиться в старому домініканському монастирі, звідки видно синагогу та єврейські квартали. Аби не забувати, що потрібне для гешефтів. Не хочу вам тут влаштовувати урок історії, та коротко кажучи, за червоних місто було справжня кака. Тарнобжег був цяця, бо там видобували сірку, ще стерпним уважали комбінат за річкою, а тут

були суцільні інтелігенти, та ще й у сутанах на додачу. У Варшаві навіть дороговкази були спрямовані на Тарнобжег. Тут були злидні, убогість і задріпаний скансен. Прийшли нові часи, люди зраділи, проте ненадовго, бо раптом виявилось, що це не місто, а світський чиряк на здоровому тілі Церкви. Кінотеатр перетворили на Католицький дім. На ринковій площі почали правити меси. На оболоні поставили статую Івана-Павла II завбільшки з морський маяк, щоб мати причину не влаштовувати там жодних розважальних заходів, бо ж не годиться, тому тепер там хіба собаки серуть. І все знову перетворилося на задріпаний скансен, більше костьолів, ніж кав'ярень. А потім червоні повернулися до влади й після недовгих роздумів з'ясувалося, що коли можна мати добрий гешефт, то ай-вай, ай-вай, усі можуть цим скористатися. Бо якщо на костьольних землях поставити крамниці чи бензозаправку, то всі будуть задоволені.

— Будник брав у цьому участь?

Вільчур завагався, замовив чергову склянку води так, наче йшлося про марочне віскі.

— Я тоді працював у Тарнобжегу, але люди подейкували.

— Це Польща, завжди подейкуватимуть. Я чув, що він ніколи не був ні в що вплутаний.

— Офіційно ні. Але Церква не мусить влаштовувати тендерів, може продати кому завгодно, що завгодно й за скільки завгодно. Це виглядало доволі дивно, бо спершу місто радо повертає Церкві земельні ділянки, як відшкодування за кривди, заподіяні в часи комуни, а та відразу продає їх під бензозаправку чи супермаркет. Невідомо кому, невідомо почому. А Будник якраз і дотримувався принципу, щоб віддати Богові Боже, а свреєві єврейське.

Шацький знизав плечима. Він нудьгував, його страшенно втомлювало те, що всі розповіді Вільчура були сповнені неприязні, налиті польською отрутою, липкі, як столи в «Модені».

— Таким бізнесом у Польщі скрізь займаються, хіба це важливо? Будник зажив собі ворогів? Комуś не догодив? Зробив не те, що треба? Домовлявся з мафією? Наразі це виглядає на містечковий шахер-махер, принада для місцевої шкільної газетки. Навряд чи за таке його дружині перерізали горлянку.

Вільчур підніс догори тонкого зморщеного пальця.

— Може, земельні ділянки тут не коштують стільки, як на Маршалковській, але задурно їх теж ніхто не роздає.

Він замовк і замислився.

Шацький чекав, спостерігаючи за поліцейським. Намагався сприймати його як місцевого досвідченого копа, проте було в старому щось незрозуміло відразливе. Він скидався на бомжа, причому настільки із цим зжився, що байдуже, як він би вбрався і яке питво замовив, однаково нагадував би п'яничку-безхатка. Якихось раціональних пояснень цього не було, але кредит довіри Шацького танув із кожною хвилиною. Йому бракувало Кузнецова. Дуже бракувало.

— Ви бачите, як це місто виглядає, — продовжував Вільчур. — Може, воно й здається сонним, але воно унікальне, такого в Польщі більше немає, із потенціалом не гіршим, ніж у Казимежа-Дольного, а може й краще. Побудують пристань, кілька салонів спа, неподалік буде автострада зі столиці до Кракова. П'ять років — і тут щоп'ятниці будуть корки із самих беємвешок в обидва боки. Скільки можна заробити на продажі ділянок? Удесятеро більше? Удвадцяттеро? У сто разів? Не треба бути генієм, щоб це передбачити. І самі подумайте. Ви знаєте Сандомир, тут багато грошей і багато планів. Готелі, ресторани, елітні райони, різні принади для туристів. Тут справді йдеться про мільярди. І ви це знаєте, але можете щонайбільше поставити у своєму садочку собачу буду, бо міські інвестиційні ділянки з ласки Божої повертаються до курії, щоби потім потихеньку перейти до рук тих, хто найбільше знає і кому найбільше довіряють, тобто тих, кого треба. Де ви живете?

— Винаймаю квартиру на Длугоша.

— А ви цікавилися, скільки коштує тут квартира? Чи будинок? Чи ділянка?

— Звичайно. Шістдесятиметрова квартира близько двохсот тисяч, будинок — утричі більше.

— У Казимежі така квартира коштує від півмільйона до мільйона, ціни будинків просто без горішньої межі, але розмова починається від мільйона у випадку розвалюх на околиці.

Шацький уявив собі, що бере в банку найбільший можливий кредит і купує тут три квартири, щоб за кілька років перетворитися на щасливого рантьє. Заманливо, дуже заманливо.

— Окей, — повільно вимовив він. — Тоді наступне питання: кому з будівників собачої буди у власному садочку найдужче допекли?

У відповідь Вільчур відірвав від сигарети фільтр і закурив.

— Ви повинні зрозуміти одну річ, — сказав він. — Будника тут ніхто не любить.

Шацький завовтузився на стільці. Він сподівався, що Вільчур виявиться проникливим поліцейським, а зіштовхнувся з параноїком.

— Мені щойно змалювали образ подружжя Будників у суцільних рожевих барвах, такі собі загальні улюбленці, світські святі. Це правда, що Будник зробив так, аби саме тут знімали «Отця Матеуша»?

— Правда. Збиралися в Нідзиці, але Будник мав зв'язки із деким на TVP й переконав їх знімати фільм у Сандомирі.

— Це правда, що завдяки ньому зарості на бульварі Пілсудського перетворилися на парк і пристань?

— Найщиріша правда.

— Правда, що він відновив парк «Ключиці»?

— Авжеж, що правда. Навіть на мене це справило неабияке враження, я був переконаний, що ніхто не здатен нічого зробити із цією яругою імені вбивць і гвалтівників.

Шацький подумав, що не чув нічого про жодних сандомирських убивць чи гвалтівників, якщо не брати до уваги місцеві кнайпи, де смаки вбивали, а піднебіння брутально гвалтували. Та вирішив не ділитися своїми спостереженнями.

— Тоді в чому справа? — запитав Теодор.

Інспектор Вільчур зробив невизначений жест рукою, який мав означати, що він намагається висловити те, що словами передати неможливо.

— Вам знайомий тип громадського діяча, який не терпить заперечень, бо сам завжди перебуває в стані війни?

Шацький кивнув.

— Оце саме він і є. Однаково, чи мав Будник рацію чи ні, він завжди всіх страшенно діставав. Я знав людей, які голосували так, як він хоче, щоб він лише дав їм спокій. Не морочив голову, не дзвонив ночами, не бігав по редакціях газет.

— Цього замало, — заперечив Шацький. — Усього замало. Діставучий громадський діяч, який при нагоді залагоджує свої дрібні

справи; усе це не те. Йому не шини попроколювали, не вікна побили, не собаку застрелили. А жорстоко, небаченим чином зарізали дружину.

Соберай оцінювала покійну однозначно позитивно. Чудова, добра, позбавлена будь-яких вад, неймовірно щира, навіть якщо її чоловік у своїх хрестових походах і поведився занадто агресивно й викликав роздратування, то її всі любили. Вона допомагала, вона радила, вона залагоджувала справи. Ходяча доброта, втілення усіх чеснот. Пані прокурор Соберай виголосила абсолютно позбавлений об'єктивності пеан на її честь, а тоді розридалася. Шацькому зробилося незручно. Та попри все, її слова виглядали вірогідними. Тоді як із розповідями Вільчура була проблема. Щось тут було не так. Теодор ще не знав, що достеменно, але щось явно було не так.

— Ельжбета, Мати Янголів, так її називали, — заговорив знову Вільчур.

— Божевільна?

Вільчур заперечно похитав головою.

— Аж ніяк. Втілення доброти.

— В оповіданні це була божевільна.

— І ви це знаєте, і я, і вона знала й ненавиділа це прізвисько. Але її так прозвали, думали, що це комплімент. Буду з вами відвертим: вона була не з моєї опери, проте кожен комплімент на її адресу — заслужений. Вона справді була неймовірно доброю. Не повторюватиму, але все, що ви про неї почули чи почуєте, це правда.

— Може, вона теж дратувала когось? Може, була занадто правильною? Занадто католицькою? Ну, не знаю, замало купувала на добродійних ярмарках? Це ж Польща, її мусили за щось ненавидіти, перемивати кісточки позаочі, заздрити.

Вільчур знизав плечима.

— Ні.

— Ні й усе? Оце й увесь ваш блискучий аналіз?

Поліцейський притакнув і знову відірвав фільтр бід сигарети, а Шацький відчув безсилля. Хотілося до Варшави. Тепер. Негайно. Уже.

— А стосунки між ними?

— Люди зазвичай добирають собі пару за принципом схожості, вам це відомо. Гарні з гарними, дурні з дурними, марнотратники з марнотратниками. Тоді як дружина Будника завжди стояла на два, три щаблі вище, ніж її чоловік. Як би це вам пояснити... — Вільчур

замислився, на мить його обличчя набуло жахливого, мертвотного виразу. У тьмяному світлі піцерії, оповитий тютюновим димом, він скидався на невдало реанімовану мумію. — Люди ставляться до нього поблажливо терплять його лише тому, що його обрала Ельжбета. Думають собі так: нічого не вдієш, він, звичайно, псих, та зрештою має рацію, а якщо поруч із ним така жінка, то він не може бути поганим. І він це знає. Знає, що це лише через неї.

Соберай сказала: «Хотіла б я, щоб якийсь чоловік стільки років так мене кохав. Хотіла би щодня бачити таке обожнювання в чийсь очах. Якщо дивитися збоку, вони могли видаватися погано дібраною парою, та насправді це було чудове подружжя. Кожному можна побажати такого кохання, такого обожнювання».

— Він її обожнював, але в цьому почутті було щось брудне, — продовжував цідити свою отруту Вільчур, — щось захланне, липке, я б сказав. Моя колишня жінка працювала в лікарні кільканадцять років тому, коли стало зрозуміло, що в Ельжбети Будник не буде дітей. Вона була в розпачі, зате він — анітрохи. Заявив, що так принаймні не муситиме її ні з ким ділити. Це справді була пристрасть. Але ж ви знаєте, як воно буває з такими фанатиками.

Шацький знав, проте не хотів погоджуватися з Вільчуrom, бо той подобався йому дедалі менше й будь-яке зближення з такою особою видавалося йому огидним. Тож Теодор не збирався продовжувати цю дискусію. Двоє людей розповідали йому нині про Будників, але йому й далі здавалося, що він так нічого й не довідався, а вся ця пронизана емоціями напівправда нічого не варта.

— Ви допитували Будника? — запитав Шацький нарешті.

— Він у жахливому стані. Я поставив йому кілька технічних запитань, решту залишаю вам. За ним непомітно спостерігають.

— Де він був учора?

— Удома.

— А вона?

— Теж удома.

— Що?

— Так він стверджує. Дивилися телевізор, обнялися, заснули. Будник устав уранці, щоб напиться води, а її не було. Перш ніж він устиг по-справжньому занепокоїтися, до нього зателефонувала Баська Соберай.

Шацький не вірив власним вухам.

— Це якась маячня. Найтупіша брехня, яку мені доводилося чути за всю мою кар'єру.

Вільчур кивнув головою на знак згоди.

11

Прокурор Теодор Шацький викинув до смітника рештки ковбаси й сиру, які залежалися в холодильнику, недоїдену банку паштету, шматок помідора, якусь хвилину повагався, що робити із залишками на сковорідці, та зрештою позавчорашній соус «болоньез» теж опинився в смітнику. Більшість усього, що він приготував. Теодор постійно готував забагато, стільки, аби вистачило для родини із трьох осіб і неочікуваних гостей. У Сандомирі він був позбавлений родини, друзів, знайомих чи гостей, тож іноді примушував себе готувати якусь їжу, але ритуал самотнього стояння біля плити й самотнього споживання був жахливий. Шацький намагався їсти, увімкнувши радіо або телевізор, але ця імітація чужої присутності лише погіршила справу. Він не міг проковтнути жодного шматка, їжа застрягала йому в горлянці й почала асоціюватися із чимсь невимовно важким і пригнічуючим настільки, що кожного разу він довго не міг повернутися до тями. Далі ставало чимраз гірше.

До крамниць ішов, як на страту. Учився купувати менше. Спершу за звичкою брав стільки, як завжди, бо звик, що скільки б не купив, однаково все зметуть. Хтось зробить собі канапку, хтось прийде голодний, щось перекусять, дивлячись увечері телевізор. А тут він був сам-один. Для початку вирішив відмовитися від усього фасованого. Пакованої ковбаси чи сиру було забагато для однієї людини, щодня доводилося щось викидати. Почав купувати на вагу, проте й тут примудрявся набрати зайвого. Двісті грамів ковбаси, сто п'ятдесят, сто. Якогось дня Теодор підійшов до каси в занюханому магазинчику на Ринку. Одна булочка-«кайзерка», гомогенізований сирок, упаковку апельсинового соку, п'ятдесят грамів шинки, один помідор. Касирка пожартувала, мовляв, апетиту немає. Вийшов мовчки, дорогою ще якось тримався, але вдома хлипав, готуючи собі сніданок, а сівши до столу з тарілкою, на якій були дві канапки, істерично ридав, не міг зупинитися, сльози й шмарклі розмазував по обличчю. Шацький вив,

погойдуючись уперед-назад, не в змозі відвести каламутний погляд від канапок із шинкою. Бо нарешті збагнув, що втратив усе найдорожче, що мав, і ніколи цього не поверне.

Покинувши Варшаву, він схуд на п'ятнадцять кілограмів. Тут його ніхто не знав, усі думали, що він завжди був худорлявим. Але костюми висіли на ньому, як на вішаку, комірці зробилися занадто вільними, а в паску довелося розпеченим над газом цвяхом пропалити додаткові дірки.

Шацький мріяв кинутися у вир праці. Але тут роботи не було. Подумував повернутися до Варшави, але повертатися не було куди. Сподівався знайти когось, хто не буде лише лялькою в ліжку, але сил на це бракувало. Подовгу лежав, багато роздумував. Іноді йому здавалося, що він почувається краще, міцно стоїть на ногах, але земля під ногами западала, і йому знову доводилося відступати. Не було видно, що там, за ним, але мусив робити цей крок назад. По той бік розколини було його колишнє життя, метушилися Вероніка, Гельця, Кузнецов, давні друзі. Світло, гомін, сміх. Шацького з одного боку оточувала темрява, попереду була прірва. Новий день, нова розколина, черговий крок назад. Нарешті темрява оточувала його зусібч, але він щодня продовжував відступати назад. Змирився з думкою, що так триватиме й надалі. Налив трохи води до сковорідки, відставив на плиту. Поміє якось згодом.

«Так не може продовжуватися», — подумав Теодор, відганяючи переконання, що ці думки переслідують його щодня. Так не може продовжуватися. Люди живуть у згоді й після розлучень, іноді навіть дружать, спільно виховують дітей, Демі Мур була на весіллі в Брюса Вілліса й навпаки, не конче спати в одному ліжку, жити в одній квартирі, щоб бути родиною. Адже він, Вероніка й Гельця завжди будуть родиною, незважаючи на все, що сталося чи станеться.

Сягнув по мобілку, де Вероніка й досі залишалася під швидким набором. От тільки тепер вона була Веронікою, а не як колись — Котиком.

— Алло?

— Ну, привіт, це я.

— Привіт, я бачу. Чого тобі треба?

Вона мала право бути негречною. Шацький це чудово розумів.

— Та я дзвоню, чи все у вас добре. Що в тебе, як там Гельця?

Мовчання у відповідь, а тоді:

— Знову?

— Як це знову? А що, пробач, є якийсь визначений час, у який мені можна дзвонити, щоб запитати, як справи в моєї доньки?

Зітхання.

— Усе добре у твоєї доньки, ніяк не зажену її уроки робити, завтра в неї контрольна, — Вероніка говорила втомлено, знехотя, наче виконуючи неприємний обов'язок, Шацький відчув, як у горлі в нього бубнявіє куля агресії.

— А із чого контрольна?

— Із природознавства. Тео, ти чогось конкретно хочеш? Пробач, але я трохи зайнята.

— Конкретно я хотів дізнатися, коли моя донька сюди приїде. У мене складається враження, що ти ускладнюєш їй контакт зі мною.

— У тебе що, параноя, Тео? Ти ж знаєш, що вона не любить туди їздити.

— Чому? Бо якщо приїжджатиме, то у вітчима з'явиться конкуренція, і твоє нове, ідеальне заміжжя не буде таким ідеальним?

— Тео...

— Так, авжеж, але вона повинна зрозуміти, що я тепер живу тут.

Шацький ненавидів себе за благальні нотки в голосі.

— Поясни їй це сам.

Він не знав, що на це відповісти. Гельця неохоче розмовляла з батьком, слухала теж знехотя. Свій новий дім любила, батькову холостяцьку нору за двісті кілометрів від Варшави — ні. Раніше намагалася приховувати свої почуття, та віднедавна перестала.

— Окей, то може, я приїду.

— Може. Як хочеш. Тео... благаю, якщо ти нічого конкретно не хочеш...

— Ні, дякую, поцілуй мого борсучка, добре?

— Добре.

Почекала, чи він нічого більше не скаже, Шацький відчував її нетерплячість і нехіть. Вловлював звуки по той бік. Працював телевизор, бряжчав посуд, хтось засміявся, дитина. Вероніка поклала трубку, і в маленькій квартирці на вулиці Длугоша в Сандомирі запанувала ідеальна тиша.

Треба було щось робити, щоб не думати. Робота. Зрештою, у нього тепер є нормальна справа. Мусить скласти план, подумати, підготувати етапи слідства, записати все в календарі. Чому ж він цього не робить? Раніше в нього вже три зошити були б списані нотатками. Різким рухом відкрив леп-топ, щоб пошукати інформацію, підготуватися до завтрашнього допиту Будника. Останній, певне, часто з'являвся в медіях, він та його дружина. Треба переглянути якісь коментарі, плітки, звіти із засідань міськради. Усе. Характерний сигнал повідомив про нового листа.

From: redakcja@sztych.com.pl
Subject: Re: Prokurator zapytuje pro brytvomachete
To: teodor.szacki@gmail.com
Dáte: 15 kvitnia 2009 19:44 CET

Доброго дня!

Ну й налякали ж Ви мене із цим прокурором, я вже було подумав, що ми порушили якусь статтю, вміщуючи знімки занадто довгих ножів :) А повертаючись до теми, то довелося запитати кількох серйозних колекціонерів, щоб підтвердити власну ідентифікацію, і всі зійшлися на тому, що Ваша «бритва-мачете» — це халеф, тобто ніж для ритуального заколювання тварин, яким користується шойхет, єврейський різник.

За розмірами можна зробити висновок, що він призначався для зарізу великої рогатої худоби (менші призначені для птиці та ягнят), а щодо кондиції, то його спокійно можна було взяти ще не для одного кошерного забою. Слід сказати, що ножі для ритуальною забою повинні бути в ідеальному стані, найменша щербинка чи подряпинка або нерівність призводить до того, що ножем не можна користуватися. Вістря перевіряють нігтем перед забоем і після нього. Справа в тім, що лише бездоганний ніж може перерізати горлянку, гортань, головну та сонну артерію одним ударом, а саме такими є умови ритуального кошерного забою. Євреї твердять, що це найгуманніший і найбільш безболісний спосіб забиття (наскільки це правда, це вже інше питання).

Сподіваюся, що я вам допоміг, і що ніж (між іншим, мені дуже сподобалося визначення «бритва-мачете») не було використано з

якоюсь ницою метою ;)

Щиро,

Янек Вевюрський, редактор

Шацький декілька разів перечитав листа, геть забувши про свої особисті проблеми. У цьому повному костьолів місті з антисемітським минулим він муситиме вести слідство у справі вбивства відомої громадської діячки, яку ритуально зарізали, як корову в єврейській бойні.

Хтось постукав.

«Це буде справді незлецька різня», — подумав Шацький, картаючи себе за невідповідний добір слів, і відкрив двері. Клара стояла за ними голісінька, у чому мати народила. Теодор глянув на її досконале, пружне тіло, на молоді тугі груди, на хвилі каштанових кучерів, що спливали по шиї. І усміхнувся щасливо й заклично, не відчуваючи до неї абсолютно нічого.

Але усмішка була щирою. У прокурора Теодора Шацького була справа, і він був дуже щасливий.

Розділ другий

четвер, 16 квітня 2009

Юдеї діаспори урочисто святкують останній день свята Пейсах, у християн сьогодні Світлий Четвер, у поляків — останній день всенародної жалоби. Польська армія відзначає День сапера, Аліна Яновська — 86-й день народження, а варшавська біржа — 18-тий. У Влоцлавку міський патруль затримав п'яних у дим і агресивно настроєних ксьондза й міністранта в літургійних шатах. Обое виявилися світськими особами, які поцупили вбрання в кравчині, матері одного з них. Британська компанія знайшла біля Познані величезне родовище газу, а британська ж преса свідчить, що найчастіше виконуваним на похоронах твором є «My way» Сінатри, у списках бестселерів лідирує «Highway to Hell» AC/DC. У матчах-реваншах чвертьфіналу Кубка УЄФА виграють і у півфіналі стануть до братовбивчого бою «Динамо» і «Шахтар», а також «Вердер» і «Гамбургер». Сандомир обурений перенесенням базару, який мусить поступитися місцем паркінгові біля нового стадіону. На всіх мешканців, незалежно від поглядів у справі базару, чекає черговий холодний день. Температура не сягатиме вище 14 градусів, але принаймні буде сонячно й без опадів.

1

Прокурор Теодор Шацький ненавидів холод, дурні справи, некомпетентних адвокатів і провінційні суди. Того ранку він отримав усе на повну котушку. Глянув на календар — весна. Визирнув у вікно — весна. Одягнув костюм, плащ, тогу перекинув через руку й вирішив освіжитися прогулянкою до будинку суду. Уже на Сокольницького, ковзаючи на вкритій інеєм бруківці, збагнув, що це була погана ідея. Неподалік Опатовської брами в нього заціпили вуха, біля водонапірної вежі він не відчував пальців, а звернувши нарешті на Костюшка і входячи до будинку суду кольору гнилої зелені, кілька хвилин відходив, хухаючи на закоцюблі долоні. Північний полюс, село невмиване, діра задрипана, хай йому грець.

Суд був потворний. Його будівля могла здаватися сучасною, коли зводилася в дев'яності, але тепер скидалася радше на циганський палац, перебудований на громадський заклад. Східці, хромовані поверхні, зелений камінь, ламані лінії — будинок не гармоніював ані з оточуючою архітектурою, ані із самим собою, у його зелені було щось прохальне, неначе він силкувався приховати власну потворність на тлі цвинтарних дерев. Зала, де відбувався процес, послідовно розвивала стилістику будівлі, найприкметнішим елементом приміщення, яке нагадувало конференц-зал другорядної фірми, були зелені вертикалі.

Зіщулений, знеохочений Шацький подумки нарікав на оточення навіть тоді, коли вже в тозі сидів на прокурорському місці, навпроти обвинуваченого та його адвоката. Губерт Губі був таким собі симпатичним сімдесятирічним добродієм із густим сивуватим волоссям, окулярами в роговій оправі й чарівливою, скромною посмішкою. Його захисник, поза всяким сумнівом, державний, був утіленням злиднів і розпачу. Абияк застібнута тога, масне волосся, брудні черевики, неохайні вуса — усе це викликало підозру, що від нього тхне. «Так, як і від усієї цієї справи», — зі зростаючим роздратуванням думав Шацький, для якого завершення всіх справ попередника становило умову отримання посади в Сандомирі.

Нарешті з'явилася суддя. Малолітка якась, виглядала так, наче щойно закінчила школу, але принаймні процес почався.

— Пане прокуроре? — виголосивши всі формальності, суддя лагідно всміхнулася до нього; у Варшаві судді якщо й посміхалися, то хіба що злостиво, упіймавши когось на незнанні закону.

Теодор Шацький підвівся, машинально поправивши тогу.

— Ваша честь, я підтримую положення обвинувального акту, підсудний зізнався в скоєнні всіх інкримінованих йому звинувачень, його провина є безсумнівною у світлі його власних зізнань та свідчень потерпілих жінок. Не хочу затягувати справу, прошу визнати обвинуваченого винним у тому, що керуючись шахрайством, він неодноразово змушував інших осіб до дій сексуального характеру, що відповідає описові, вказаному в статті сто дев'яносто сьомій, параграф другий кримінального кодексу, і прошу винести рішення про позбавлення підсудного волі строком на шість місяців, що, зазначу, є нижньою межею передбаченого законом покарання.

Шацький сів. Справа була очевидною, він лише хотів, щоб усе закінчилося. Навмисне зажадав найнижчого можливого терміну ув'язнення, бо не мав найменшого бажання дискутувати. Подумки весь час складав план допиту Будника, жонглював темами й питаннями, змінював їхню чергу, намагався передбачити сценарії розмови, підготуватися до всіх можливих варіантів. Був упевнений, що Будник брехав, розповідаючи про останній вечір, проведений із дружиною. Але всі брешуть, хоча це ще не значить, що вони брехуни. Він міг мати коханку, міг посваритися із дружиною, могли не розмовляти, міг пиячити зі знайомими. Ні, не те, коханки бути не може, якщо Соберай і Вільчур кажуть правду, він був найбільш закоханим чоловіком на світі. Ні, не те, нічого не можна виключати, це якась містечкова змова, невідомо, хто, навіщо й чому щось розповідає. Вільчур довіри не викликає, Соберай була другом сім'ї.

— Пане прокуроре, — різкий голос судді вихопив його із задуми, Шацький збагнув, що чув заледве третину з адвокатської промови.

Підвівся.

— Так, ваша честь.

— Ви б могли прокоментувати позицію захисту?

Хай йому чорт, він найменшої гадки не мав, якою була позиція захисту. У Варшаві суд не запитував думки прокурора, хіба що у виняткових випадках, зате знуджено вислуховував сторони, зникав, оголошував вирок, готово, будь ласка, наступний.

У Сандомирі суддя виявилася милосердною.

— Про те, щоб змінити класифікацію злочину на статтю на двісті сімнадцяту, параграф перший?

Шацький мов наяву побачив перед очима зміст статті. Глянув на адвоката, як на божевільного.

— Мабуть, це жарт, ваша честь. Пан адвокат повинен ознайомитися з основними інтерпретаціями та прецедентами. Стаття двісті сімнадцята стосується порушення тілесної недоторканності і її застосовують хіба що у випадку несерйозних бійок або коли один політик затопить у пику іншому. Звичайно, я розумію наміри захисту, порушення недоторканності розслідується на підставі приватного обвинувачення, і карається щонайбільше річним ув'язненням. Це непорівняно із сексуальним переслідуванням, за яке загрожує від півроку до восьми років. А саме цим і займався ваш клієнт, пане адвокате.

Адвокат підвівся. Глянув запитально на суддю, дівчина кивнула головою.

— Я б хотів також нагадати, що в результаті медіацій майже всі постраждали пробачили мого клієнта, у результаті чого справу мало би бути закрито.

Шацький не чекав дозволу.

— Ще раз повторюю: прочитайте кодекс, пане адвокате, — гаркнув він. — По-перше, «майже» означає суттєву різницю, а по-друге, закриття справи в результаті медіацій застосовується лише щодо злочинів, які караються позбавленням волі терміном до трьох років. Ви можете хіба що подавати апеляцію про скорочення терміну ув'язнення, який і так є надзвичайно низьким, якщо взяти до уваги вибрики вашого клієнта.

Адвокат посміхнувся й розвів руками, демонструючи подив. «Забагато серіалів, замало фахової літератури», — подумки прокоментував Шацький.

— Але хіба він когось скривдив? Комуś було неприємно? Звичайні справи, дорослі люди...

Шацький відчув, як очі застилає червона завіса. Подумки полічив до трьох, щоб заспокоїтися. Набрив повітря, випростався, глянув на суддю. Та зацікавлено притакнула.

— Пане адвокате, обвинувачення здивоване вашим незнанням законів і цивілізованих звичаїв. Нагадую, що обвинувачений Губі протягом багатьох місяців обходив будинки в сандомирському повіті. Із медичним саквояжем, одягнутий у білий халат, він називав себе лікарем. Лише за це його треба покарати. Він називав себе — цитую — спеціалістом у галузі «пальпаційної маммографії» і пропонував профілактичне обстеження, змушуючи жінок таким чином роздягатися, аби він міг їх обмацати. А це вже класифікується як гвалт. І ще хочу нагадати, що більшість «пацієнток» він запевняв, що їхньому здоров'ю ніщо не загрожує, що не завжди відповідало правді й могло спричинитися до відмови від профілактичного обстеження й серйозних проблем. Зрештою, це і є головною причиною, чому одна з постраждалих не погодилася на медіацію.

— Зате у двох жінок він намацав пухлини й переконав їх лікуватися, і це зрештою врятувало їм життя, — не здавався адвокат.

— Ну, то нехай ці дами дадуть йому премію й приносять передачі. Нас тут цікавить те, що обвинувачений припустився незаконних дій і його має бути покарано, бо не можна ходити по квартирах, оббріхуючи й обмацуючи при цьому жінок. Так само, як не можна ходити вулицями й вибивати людям зуби, сподіваючись, що пізніше стоматолог виявить і вилікує більш серйозні проблеми.

Він бачив, що суддя явно стримується, щоб не зареготати.

— І цей випадок спричинився у воеводстві до серйозної дискусії про необхідність маммографічних обстежень і профілактики, — не здавався адвокат.

— Це ви офіційно заявляєте? — Шацького вже втомлювала ця суперечка.

— Це обставини, які слід взяти до уваги.

— Ваша честь? — Шацький запитально глянув на суддю, якій, вочевидь, було весело.

— Засідання закрито, вирок буде оголошено в понеділок о десятій. А вас, пане прокуроре, прошу на хвилинку до мого кабінету.

Кабінет судді, яка згідно з табличкою, звалася Марія Татарська, був так само бридким, як і весь будинок, у таких самих тонах гнилої зелені, але принаймні просторий. Шацький постукав й увійшов саме тоді, коли суддя Татарська знімала тогу. На тумбочці вже шумів електричний чайник.

— Кави? — запитала вона, повісивши свої суддівські обладунки.

Шацький уже збирався відповісти, що так, із задоволенням, одна ложечка, без цукру, багато молока, але в цю мить суддя Татарська обернулася до нього, і прокуророві довелося зосередитися на тому, щоб його обличчя не свідчило про емоції, які ним заволоділи. І щоб театралью не проковтнути слину. Під тогою суддя Татарська виявилася справжньою секс-бомбою, із тілом мов з обкладинки глянцевого журналу, а викот її фіолетової блузки вважався б сміливим навіть у нічному клубі.

— Із задоволенням, одну ложечку, без цукру, багато молока.

Доки вона робила їм каву, трохи побалакали про справу. *Small talk*, нічого цікавого. Шацький припускав, що Татарська запросила його з якоюсь метою. Відмінною від приємності спілкування з його службовою холодністю, коцавою фігурою й синюватою пикою мужика, якому за кілька місяців виповниться сорок, до того ж зиму він провів у депресії, занедбуючи свою фізичну форму. Він чудово знав, що виглядає як типовий державний службовець. Зазвичай Шацький чхати на це хотів, проте зараз волів би виглядати краще. І ще йому хотілося, аби суддя говорила по суті, бо за п'ять хвилин він мусив піти.

— Я про вас трохи чула, про ваші справи, столичні колеги розповідали, — Татарська уважно його розглядала, Шацький мовчав і чекав на продовження. Що тут скажеш? Що він про неї теж чував? — Не заперечуватиму, коли пішли чутки, наче ви залишаєтеся, ми про вас розпитували. Ви вже, певно, зрозуміли, що кадрові зміни в провінції відбуваються не так часто. Можливо, ви цього не усвідомлювали, але в нашому середовищі це була мало не сенсація.

Шацький досі не знав, що сказати.

— Я шукала дещо в пресі, читала про ваші справи, деякі виявилися просто першокласними детективами, гучними історіями. Мене особливо заінтригувала ця справа з убивством під час розстановки Геллінгера.

Шацький знизав плечима. Геллінгер, чорти б його вхопили, якби не та справа, не романчик, не старі есбецькі історії, він би зараз їв яйце, до речі, в татарському соусі на проспекті Солідарності й вирішував із Веронікою, хто забере дитину зі школи. Якби не чортів Геллінгер, його життя було б нормальним.

— Я свого час багато цікавилася Геллінгером, навіть поїхала до Кельце на розстановку, але її скасували, а вдруге їхати не хотілося. Ви ж розумієте, самотня жінка, довгі вечори, забагато думок. Що може з нею щось не так, може, допомогла б психотерапія. Такі собі дурниці.

Шацький власним вухам не вірив. Вона його знімала. Ця секс-бомба з юридичною освітою знімала його по повній програмі. Теодор напружився, стара подружня звичка. Напружився від самої думки про флірт, побачення, побрехеньки, крадькома вислані есемески, вимкнений звук у мобільнику, робочий час, змарнований на те, щоб зустрітися десь у місті.

І зрозумів, що звичка — це лише звичка, друга природа, але все-таки друга. Він був вільним, абсолютно вільним, у нього була квартира, звідки відкривався краєвид Вісли. Він міг домовитися про побачення й трахнути цю провінційну гуску на кухні навстоячки. Отак запросто. Без жодних докорів сумління, вигадок, без зайвих залицянь і вдавання, наче все це лише дружба й невинне знайомство.

Мусив бігти. Але домовилися на вечір. Геллінгер, авжеж, оце була справа, скажу я вам, радо розповім при зустрічі.

От лише треба, щоб Клара кудись ушилася.

2

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ СВИДКА. Гжегож Будник, народився 4 грудня 1950 року, проживає в Сандомирі на вулиці Кафедральній 27, освіта вища хімічна, голова міськради міста Сандомир. Відношення до сторін: чоловік Ельжбети Будник (жертви). Не притягався до відповідальності за складання неправдивих свідчень.

Попереджений про кримінальну відповідальність згідно ст. 233 Карного кодексу, свідчить наступне:

Із Ельжбетою Шушкевич я познайомився взимку 1992 року під час акції «Зима в місті», вона приїхала із Кракова, щоб керувати дитячим театральним гуртком. Я не був знайомий із нею раніше, хоча дитинство вона провела в Сандомирі. Я тоді координував усі культурні заходи в міськраді. Звернув на неї увагу, бо для декого такі акції — це як каторга, а вона організувала з дітьми таку виставу наприкінці канікул, що глядачі аплодували стоячи, за «Оповіданнями для дітей» Зінгера. Ельжбета була молодою, їй іще й тридцяти не виповнилося, красуня, енергійна. Я закохався до нестями, без будь-яких сподівань — провінційний чиновник і дівчина з великого міста, та ще й після театального інституту. Проте через два роки ми повінчалися в сандомирському кафедральному соборі у Провідну неділю. На жаль, дітей у нас не було, хоча ми цього й прагнули. Коли з'ясувалося, що доведеться пройти через усі ці медичні процедури, думали про усиновлення, та врешті вирішили, що й надалі займатимемося дітьми в рамках громадського обов'язку. Я менше, з огляду на роботу в міськраді, зате Еля цілковито в це поринула. Вона працювала в школі, та передусім організовувала культурні заходи, запрошувала художників, вигадувала найрізноманітніші курси. У нас була спільна мрія — відкрити дитячий мистецький центр, де ми могли б влаштовувати цілі табори, як це заведено в американців. Але це завжди відкладалося, весь час доводилося залагоджувати якісь поточні справи. Ми збиралися впритул зайнятися центром цього року, пошукати будинок, узяти кредити.

Наше подружнє життя було спокійним, сварилися ми рідко, зустрічалися із друзями, зараз може, дещо рідше, зима довга, а в нас

найкраще сидіти в саду.

Шацький був геть виснажений. Результатом тригодинної розмови був короткий протокол. Будник збивався з теми, подовгу мовчав, іноді плакав, постійно запевняв, як він кохав свою дружину, розповідав про кумедні випадки з їхнього спільного життя. Це здавалося настільки щирим, що в Шацького аж серце краялося. Проте лише здавалося, узагалі ж прокурорський нюх уловлював огидний сморід брехні. Говорячи про свої почуття до дружини, Будник напевне говорив найщирішу правду. У всьому, що стосувалося решти, він брехав як по нотах.

Останні дні ми переважно провели із дружиною разом. Узимку багато працювали, тому вирішили провести Великдень удвох. Зрештою, не було куди їхати чи кого запрошувати. Моя сестра поїхала провідати брата, який мешкає в Німеччині, Еліні батьки вирушили до Закопаного. Усі мали з'їхатися тепер, у неділю, на п'ятнадцяту річницю нашого шлюбу, ми збиралися влаштувати свято, щось на зразок другого весілля. Від суботи ні з ким не зустрічалися, тобто бачили знайомих під час освячення, ходили не до кафедрального, а до костьолу Святого Павла, щоб трохи прогулятися. Потім не бачили нікого, у неділю проспали месу, поснідали скромно, але по-святковому, трохи читали, розмовляли, ще подивилися телевизор. Увечері пішли погуляти, потому зазирнули до кафедрального, але не на службу, хотіли помолитися удвох біля Гробу Господнього. Не пригадую, аби був хтось іще, мабуть, що так. У понеділок, здається, весь день провели в ліжку, в Ельжуні боліло горло, свята видалися страшенно холодними. У вівторок їй усе ще було зле, жодних справ у нас не було, тож залишилися вдома. Про всяк випадок попередили знайомих, Ольгу й Тадеуша Боярських, що не зможемо прийти. Не пам'ятаю, та, здається, дзвонила до них дружина, у понеділок увечері або у вівторок уранці. Я у вівторок ненадовго зайшов до міськради, кілька людей мене там бачили. Повернувся пополудні, приніс для нас обід із «Тридцятки», Еля почувалася краще, виглядала цілком добре, ми навіть пошкодували, що не підемо до Боярських. Увечері дивилися якийсь фільм із Редфордом по першому каналу, про в'язницю, назви не пригадую. І пішли спати. Дуже рано, бо в мене боліла голова. Уночі не

вставав, у мене немає проблем із простатою. Коли прокинувся, Елі не було. Перш ніж я встиг по-справжньому стривожитися, зателефонувала Бася Соberай. Добре, що мене допитуєте ви. Для Басі це було би важко.

— Допитую, бо я веду це слідство. Емоції тут ні до чого.

Гжегож Будник мовчки похитав головою. Виглядав він жахливо. Наслухавшись усіх цих розповідей про непохитного депутата, Шацький сподівався побачити жвавого добродія з вусами або сивуватою бородою, прогресуючою лисиною й жилетом, який напивався б на чималому черевці, словом, такого собі депутата чи бургомистра, яких часто показують по телевізору. А Гжегож Будник був типом бігуна-марафонця на пенсії: невисокий, худорлявий, жиливий якоюсь характерною хижою жилавістю, немовби в тілі не було жодної жирової клітини. За звичайних умов здатний перемогти не одного силача із провінційного фітнес-клубу, нині він скидався на людину, яка щойно програла тривалу боротьбу зі смертельною хворобою. Коротка руда борода не могла приховати запалих щік, спітніле немите волосся позлипалося на голові. Під очима темніли кола, самі ж очі були почервонілі від плачу, каламутні, вочевидь, від транквілізаторів. Згорблений, замкнутий у собі, він більше нагадував Шацькому столичних п'яничок, яких раніше допитував мало не щодня, ніж безкомпромісного депутата, голову міської ради, пострах чиновників і політичних суперників. Картину розпачу й безсилля доповнював нерівно приклеєний на лобі великий пластир. Гжегож Будник більше скидався на бездомного волоцюгу, ніж на державного службовця.

— Що це у вас на лобі?

— Спіткнувся, вдарився об посудину.

— Посудину?

— Я втратив рівновагу, махнув рукою, зачепив сковорідку за ручку, сковорідка підстрибнула й гепнула мене по голові. Нічого серйозного.

— Доведеться лікареві вас оглянути.

— Нічого серйозного.

— Це не тому, що ми за вас хвилюємося. Треба перевірити, чи це не сталося в результаті бійки або поранення.

— Ви мені не вірите?

Шацький лише глипнув на нього. Він не вірив нікому.

— Вам, звісно, відомо, що ви можете відмовитися свідчити або відповідати на конкретні запитання?

— Так.

— Проте ви волієте брехати. Чому?

Будник гордовито випростався, ніби це могло додати правдивості його свідченням.

— Коли ви востаннє бачили дружину? — Шацький не дав йому заговорити.

— Я вже казав...

— Я знаю, що ви казали. А тепер скажіть, будь ласка, коли ви справді бачили дружину востаннє й навіть збрехали. Якщо ні, я затримаю вас на сорок вісім годин, звинувачу в убивстві дружини й вимагатиму від суду арешту. У вас тридцять секунд.

Будник згорбився ще дужче, на червоні очі, які неприємно контрастували із блідою шкірою, набігли сльози. Шацькому пригадався Горлум з «Володаря перснів».

— Двадцять.

Горлум, який знай сичав «мій дорогессенський», не міг існувати без свого скарбу, узалежнений від речі, котра ніколи не могла йому належати. Може, саме так і виглядав шлюб Гжегожа й Ельжбети Будників? Провінційний Горлум, бридкий чиновник і дівчина з міста, вродлива, розумна й добра, зірка екстракласу на гастролях у провінційному клубі. Чому вона тут залишилася? Чому за нього вийшла?

— Десять.

— Я ж уже казав...

Шацький, анітрохи не змінившись на виду, набрав телефонний номер і одночасно витягнув із шухляди письмового столу формуляр постанови про висунення звинувачень.

— Це Шацький, з'єднайте мене з інспектором Вільчуром.

Будник поклав руку на важелі.

— У понеділок.

— Нащо ви брехали?

Будник зробив такий жест, немовби хотів стелити плечима, але забракло сили. Шацький підсунув до себе протокола й клацнув кульковою ручкою.

— Я вас слухаю.

Я змінюю свідчення. Востаннє свою дружину, Ельжбету, я бачив у Світлий понеділок близько чотирнадцятої години. Ми тоді посварилися через наші плани, вона стверджувала, що час збігає, ми дедалі старіємо, і якщо хочемо втілити наші мрії про дитячий центр, то треба нарешті почати. Я волів зачекати до виборів до органів самоврядування наступного року, виставити свою кандидатуру на бургомістра, якби це вдалося, усе було б значно легше. А потім, як це трапляється під час сварки, почали одне одному дорікати. Вона мені, що я все відкладаю на потім, що однаково політиканствую на роботі й удома, а я їй, що вона взагалі не хоче нічого сприймати реально, думає, що коли дуже чогось прагнути, то все здійсниться без зусиль. Ми кричали й ображали одне одного.

Господи, як подумаю, що останні слова, котрі я їй сказав, це аби вона забрала свою худу дупу й поверталася до Кракова... — Будник схлипнув. Шацький почекав, доки той заспокоїться. Йому хотілося курити.

Нарешті вона взяла куртку й мовчки вийшла. Я її не наздоганяв, не шукав, бо був розлючений. Не хотів прохати пробачення, не хотів каятися, прагнув залишитися сам. У неї була купа знайомих, я підозрював, що вона пішла до Барбари Соберай. Я не намагався з нею зв'язатися ані в понеділок, ані у вівторок. Читав, дивився телевизор, трохи пив пиво. У вівторок увечері вже засумував, фільм із Редфордом був гарний, але було сумно дивитися його самому. Гордість не дозволяла мені подзвонити ввечері, я подумав, що вранці піду до Барбари Соберай або зателефоную. Ці факти я приховав, оскільки перелякався, що сварка і те, що я її не шукав, сприйматимуться погано й обтяжуватимуть мене провиною перед органами правопорядку.

— А ви не подумали про те, що ці факти можуть мати значення для слідства? Для вас не важливо, щоб убивцю знайшли?

Будник знову ледь стенив плечима.

— Ні. Тепер ніщо не має значення.

Шацький дав йому прочитати протокол, водночас думаючи, затримати його чи ні. Зазвичай у таких випадках він прислухався до інтуїції. Але його компас підводив. Будник був політиком,

провінційним, але все-таки політиком, тобто професійним брехуном і крутієм. І Шацький був переконаний, що з якихось причин, про які він напевне довідається, той не розповів усієї правди. Попри це його смуток здавався непідробним. Сповнений відчаю смуток після непоправної втрати, а не сповнений страху, істеричний смуток вбивці. Шацькому доводилося не раз спостерігати й те й інше, тож він навчився їх розпізнавати.

Витягнув із шухляди течку з фотографіями, заповнив протокол ознайомлення.

— Ви коли-небудь бачили таке знаряддя?

Угледівши знімки бритви-мачете, Будник зблід, а Шацький здивувався, що це взагалі можливо при його блідій мов крейда, шкірі.

— Невже це...

— Відповідайте, будь ласка, на питання.

— Ні, я ніколи такого знаряддя не бачив.

— Вам відомо, для чого воно використовується?

— Гадки не маю.

3

Близько шістнадцятої в сонячному світлі нарешті з'явилася якась нотка тепла, несміливий натяк на весну. Прокурор Теодор Шацький, підставивши обличчя під сонячні промені, попивав колу з банки. Іншої коли він не визнавав.

Допитавши Будника, він зустрівся з Вільчуром і розпорядився знайти всіх, хто міг бачити подружжя на Великдень. У костьолі, на прогулянці, у ресторані. Кожний елемент зізнання мусив мати підтвердження, кожного знайомого треба було допитати. Кузнецова чорти б узяли від половини завдань, інспектор Вільчур лише кивав своєю кощавою головою, у чорному костюмі він скидався на смерть, яка приймає замовлення на жнива. У присутності старого поліцейського Шацький почувався ніяково.

Він чекав під будинком поліції на Соберай, щоб відбутися з нею романтичну прогулянку до сандомирської лікарні. У свою чергу Теодор навіть здивувався, що тут є патолого-анатомічний заклад, він був переконаний, що доведеться їхати до Кельце або Тарнобжега.

Ліниво розплющив одне око й почув клаксон. Соберай махала йому з вікна якоїсь малоприкметної тачки. Шацький зітхнув і зліз із лавки. «Опель-Астра».

— Я гадав, що ми прогуляємося.

І чого воно так: що менша діра, то частіше усі скрізь їздять машиною?

— Сорок п'ять хвилин в один бік? Мабуть, я пас. Навіть із вами, пане прокуроре.

«За сорок п'ять хвилин я до іншого міста доїду ще й до кожнісінького села дорогою зазирну», — ледь не бовкнув Шацький, проте сів до машини. Усередині пахло освіжувачем повітря й автокосметикою. Машині явно було кілька років, але виглядала, наче щойно із салону. Попільничка була порожня. З динаміків лунала якась неголосна музика, ніде жодних крихт чи обгортки від цукерок. Отже, бездітна. Але заміжня, бо з обручкою. На вигляд їй років тридцять п'ять. Не хочуть? Не можуть?

— Чому в Будників не було дітей?

Соберай глянула на нього із підозрою, вливаючись до руху на Міцкевича. Їхали в бік траси на Варшаву.

— Це він не міг, правда? — не здавався Шацький.

— Правда. Чому ви запитуєте?

— Інтуїція. Не знаю точно, навіщо, але це важливо. Те, яким чином Будник про це згадував, наче мимохіть, як щось неважливе. Так говорять чоловіки, які стільки разів це чули, що практично повірили.

Соберай уважно глянула на нього. Проминули будинок суду.

— Мій чоловік теж не може мати дітей. Я теж кажу йому, що це неважливо, що значення мають інші речі.

— Справді мають?

— Не настільки.

Шацький мовчав, об'їхали площу й проїхали біля сучасного жахливого костьола, купи червоної цегли, складеної на зразок воріт пекла, потворного, гнітючого, який абсолютно не вписувався в оточення й до міста.

— У мене одинадцятирічна донька. Вона живе у Варшаві з мамою. Схоже на те, що дедалі сильніше від мене відсторонюється.

— І все-таки я вам заздрю.

Шацький мовчав, він сподівався чого завгодно, тільки не такої розмови. Доїхали до так званої окружної, звернули в бік Вісли.

— Початок був не найкращий, — озвалася Соберай, не відриваючи погляду від дороги. Шацький теж не дивився на свою супутницю. — Учора я думала про це, про те, що ми постійно перебуваємо в полоні стереотипів. Я для вас — тупа провінціалка, ви для мене — пихатий грубіян з Варшави. І ми, звісно, можемо й надалі так продовжувати, от тільки я справді дуже хочу знайти вбивцю Елі.

З'їхала з окружної в бічну вуличку й припаркувалася під на диво великим будинком лікарні. Форма літери Г, сім поверхів, вісімдесяти роки. Краще, ніж він сподівався.

— Ви можете із цього сміятися, мовляв, така собі містечкова екзальтація, але вона була іншою. Кращою, чистішою, світлішою, мені складно це описати. Я знала її, знала всіх, хто знав її, знаю це місто краще, ніж мені б хотілося. А ви... Що ж, не вдаватиму, наче не чула, бо ж мені відомо, скільки разів вам пропонували перейти до окружної прокуратури, до апеляційної, яку пророкували кар'єру. Я знаю про ваші справи, знаю, які легенди кружляють про сивочолого Теодора Шацького, служителя Феміди.

Вони нарешті глянули одне на одного. Шацький простягнув їй руку, яку Соберай легенько потиснула.

— Теодор.

— Баська.

— Ти припаркувалася на місці для інвалідів.

Соберай витягнула з кишені дверей табличку із блакитним логотипом, що вказував на інвалідність, і поклала на панелі приладів.

— Серце. Два інфаркти. Мабуть, я однаково не змогла б народити.

4

— Артур Жмієвський, який грав отця Матеуша, мав би тут оселитися, — зауважив Шацький, роззираючись охайним приймальним покоєм сандомирської лікарні. — Міг би їздити велосипедом зі своєї парафії просто до Лесьної Гури.

— Він і так сюди приїздить, — відповіла Соберай, провадячи Теодора сходами до підвалу. — Коли знімали «Отця Матеуша», він напився так, що довелося госпіталізувати. Треба було крапельниці ставити. Про це багато говорили, ти справді нічого не чув?

Шацький зробив невизначений жест. Що тут скажеш? Що не чув, бо не мав тут друзів і змагався зі своєю депресією на самоті? Перевів розмову на лікарню. Він і справді був здивований, бо сподівався похмурого будинку, де смердітиме пліснявою, якихось старих казарм у центрі, а тут хоча й відчувався дух вісімдесятих, зате всередині все виглядало майже бездоганно. Скромно, охайно, привітні, усміхнені лікарі, молоді медсестри, тут ніби знімали рекламний ролик Національного фонду охорони здоров'я. Навіть патолого-анатомка не викликала відрази, у порівнянні із заваленим трупами варшавським моргом, виглядала, наче вишуканий пансіонат поруч із бараком у концтаборі. На єдиному столі лежав алебастрово-білий труп Ельжбети Будник.

Прокурор Теодор Шацький спробував подумати про неї, як про Будникову дружину, але не зміг. Він нікому про це не говорив, проте в присутності трупа не міг думати про нього, як про ще недавно живу людину, лише сприймання його як шматка м'яса дозволяло не збожеволіти, хоча він стільки зіштовхувався зі смертю. Шацький знав, що те саме відбувається й із патологоанатомами.

Дивився на бентежно білий труп і, звичайно, помічав окремі риси. Темно-русяве волосся, ледь кирпатий носик, тонкі вуста. Вона була тендітної будови, із маленькими ступнями, вузькими стегнами, невеличкими грудьми. Тазові кістки ледь виступали. Можливо, вона виглядала б по-іншому, якби народила дитину. Чи була гарна? Цього Шацький не знав. Труп — це завжди тільки труп.

Поглядом Теодор постійно повертався до горлянки, перетятої багато разів, розпанаханої майже до хребта. Євреї (а також араби)

вважали, що це найгуманніший спосіб заподіяти смерть. Чи страждала вона? Шацький дуже сумнівався, гуманність кошерних босень його не переконувала.

Грюкнули двері. Теодор обернувся і якимсь дивом йому вдалося, по-перше, не виказати свого здивування, а по-друге, не сахнутися. Зодягнений у білий халат прибулець запевне був представником якоїсь раси велетенських гуманоїдів. Двометрового зросту, широчезні плечі, силует ведмедя, долонями міг би кидати вугілля до топки швидше, ніж лопатою. Здоровенне тіло увінчувала голова з добродушним рожевуватим обличчям, світле, солом'яного кольору волосся було зібране в невеличкий хвостик. Різник у бозна-якому поколінні, у нього в генах закладене розрубання туш. Кращого місця для такого годі й шукати. Долаючи страх, Шацький ступив крок уперед і простягнув руку.

— Теодор Шацький, районна прокуратура.

Велетень тепло й сором'язливо всміхнувся, загортаючи долоню Шацького в теплу гору м'яса, що виростала з передпліччя.

— Павел Різницький, дуже приємно. Бася мені про вас розповідала.

Теодор не міг збагнути, чи це не жарт, та про всяк випадок вирішив узяти це за чисту монету. Велетень витягнув із кишені халата гумові рукавички й натягнув їх, аж виляски пішли. Підійшов до столу. Прокурори відступили й посідали на пластмасових стільцях під стіною. Лікар сплеснув у долоні. Ударна хвиля була такою, що аж двері задеренчали.

— Це ж треба, вона з моїми малими саме виставу готувала.

— Мені дуже прикро, Павле. Я б завезла її деінде, але тобі довіряю. Якщо це для тебе занадто важко... Я ж бо знаю, що ви були знайомі з Елею...

— Це більше не Еля, — відказав Павел, натискаючи на кнопку диктофона. — Сьогодні 16 квітня 2009 року, зовнішній огляд і секція тіла Ельжбети Будник, сорока чотирьох років, проводить Павел Різницький, судовий медик, у Сандомирському відділі патологоанатомії державних закладів охорони здоров'я. Присутні прокурори Барбара Соберай і Теодор Шацький. Зовнішній огляд...

На щастя, фігура Різницького не дозволяла побачити більшість із того, що він робив, Шацький і Соберай могли поговорити. Марно було про щось розпитувати велетня, доки той знав не більше, ніж вони.

Шацький переказав Соберай свою розмову з Будником. Звісно, потерпіла не з'явилася в неї ані в понеділок, ані взагалі будь-коли, востаннє вони спілкувалися в неділю, коли по телефону вітали одна одну з Великоднем.

— Звідки ти знав, що він бреше? Інтуїція?

— Досвід.

Потім розповів їй про свою переписку з «Лезом». Що довше розповідав, то блідішою робилася Бася Соберай, а очі її ставали дедалі більшими.

— Скажи, що все це жарт, — видушила вона нарешті.

Шацький заперечив. Але його здивувала її реакція.

— Ти не уявляєш, що це значить, так? — Басі довелося підвищити голос: у залі вищала пилка, якою Різницький пиляв грудну клітку.

— Це значить, що той, хто підкинув цього ножа, сподівався, що справою зацікавляться медії, і почнеться традиційна польсько-єврейська істерія, а відтак нам буде складніше працювати, бо більшість часу ми проводитимемо на прес-конференціях, ніж займатимемося розслідуванням. Заспокойся, я ще не таке бачив. Газети будь-чим перестають цікавитися через три дні.

Соберай слухала його, заперечно хитаючи головою. Скривилася, почувши неприємний хрускіт. Це Різник розтинав ребра постраждалої.

— Це не буде звичайна собі істерія, — мовила вона. — Тут тижнями нишпоритимуть журналісти. Саме в Сандомирі народилися легенди про кров, а історія польсько-єврейських стосунків — це навпереміну або приємне сусідське співжиття, або звинувачення й криваві погроми, останні антисемітські вбивства сталися тут уже по війні. Якщо комусь, крий Боже, вихопляться слова «ритуальне вбивство» — усьому кінець.

— Ритуальне вбивство — це міф, — спокійно відказав Шацький. — І всім відомо, що це міф, казка, яку розповідали дітям, аби ті були слухняними, інакше прийде страшний жид і їх з'їсть. Не треба істерик.

— Не така вже й казка. Єврей — не вовк, і не лиха королева, це реальна особа, яку можна в чомусь звинуватити. Ти ж знаєш, як це виглядало: мати-християнка не догледіла дитини, а тоді в крик, мовляв, жиди викрали, убили. Отак поступово виявлялося, що, власне, мало кому ці євреї подобаються, хтось їм винен гроші, а якщо вже

знайшовся такий привід, то незле було би пустити за димом кілька халуп і майстерень дітовбивць.

— Гаразд, тоді не казка, проте віддалена історія. Євреїв немає, майстерень немає, немає кого звинувачувати, спалювати теж. Той, хто підкинув нам бритву, запевне дуже хоче, щоб ми пішли цим слідом.

Соберай голосно зітхнула. Різницький монотонно диктував до протоколу, що всі внутрішні органи без ознак ураження чи патологічних змін.

— Отямся, Теодоре. Сандомир — це світова столиця ритуальних убивств. Місце, де звинувачення у викраденні дітей і пов'язані із цим погроми чергувалися чітко, як пори року. Місце, де Церква плекала ці тваринні настрої, практично їх узаконила. Місце, де донині в кафедральному соборі висить картина, яка зображує різанину євреями католицьких дітей. Як частина циклу про християнське мучеництво. Місце, де було зроблено все, аби замовчати цей розділ в історії. Тепер, коли я про це думаю, о Боже, це просто неймовірно огидно...

Шацький дивився на секційний стіл, від якого відійшов Різницький, котрий у цю хвилину різав внутрішні органи Ельжбети Будник. Теодор не вжив би слова «відразливе», картина перед його очима — розпанаханий труп, шкіра якого звисала обабіч, а з відкритої грудної клітки стриміли білі кінці ребер — була жахливою, але не відразливою. Смерть у її невідворотності була фізіологічно вишуканою. Спокій.

— Це жахливо, що хтось намагається пов'язати це з Елею й Гжеськом.

Шацький глянув запитально.

— Гжегож усе життя боровся із цим забобоном, змагався, аби про це говорили належним чином, як про темні сторінки нашої історії, а не своєрідну ексцентричну традицію предків. Він роками намагався зняти картину або принаймні домогтися, щоб вона супроводжувалася відповідною табличкою, де було би вказано, що це як спогад про польський антисемітизм, нагадування про те, до чого може призвести ненависть.

— І що?

— Костьол такі справи залагоджує по-своєму. Не зняли, таблички теж не повісили. А як про це почали голосно говорити, то заслонили завісою, на ній почепили портрет папи і вдають, що нічого не сталося.

Якби це була не картина, а мозаїка на підлозі, то, мабуть, прикрили б килимом.

— Це дуже цікаво, але не має жодного значення. Той, хто підкинув ритуального ножа, хоче, щоб ми в усе це бавилися. Картинами, історіями, легендами, щоб почали нишпорити по костьолах, просиджувати в читальних залах і консультуватися з науковцями. Це все туфта, поза всяким сумнівом. Мене тільки турбує, що ця туфта добре продумана. Бо якщо хтось докладає таких зусиль, щоб уплутати нас у це все, то він може виявитися достатньо розумним, і цю справу взагалі буде неможливо розплутати.

Різницький підійшов до них, у гігантській долоні тримав торбинку з маленьким металевим предметом. Його білий халат був на диво чистий, майже без жодних слідів крові.

— Мій асистент її зашиє. Ходіть, поговоримо.

Пили каву із пластикових стаканчиків. Вона була така огидна, що зрештою, усі пацієнти явно потрапляли потому до гастроентерологічного відділення. Шацький був у цьому переконаний. Різник — виявилось, що його справді так називали, дивина та й годі — переодягнувся, і в сірому гольфі скидався на скелю, увінчану рожевим м'ячем.

— Я вам про все докладно розповім, але справа очевидна. Хтось перерізав їй горло дуже гострим знаряддям, схожим на хірургічне. Але не скальпелем і не жилеткою, бо рани заглибокі. Велика бритва, яку ви показали мені на фотографіях, ідеально підходить. Усе це сталося, коли вона ще була живою, але, мабуть, була непритомною, інакше захищалася б, і все не виглядало би так, — пошукав підхоже слово, — ідеально. А живою була безсумнівно, позаяк у ній немає крові. Пробачте мою докладність, але це означає, що в момент перерізання шийної артерії в кровоносній системі ще протягом якогось часу був тиск, здатний випомпувати кров з організму. У вухах засохла кров, що явно свідчить про те, що в момент смерті вона висіла догори ногами, як, — обличчям Різницького промайнув болісний вираз, — як, перепрошую, корова на бойні. Який же виродок таке міг із нею зробити? Він доклав також зусиль, щоб помити її, вона, мабуть, була вся в крові.

— Треба шукати кров, — мовив Шацький.

— Треба вам також дізнатися, що це таке, — сказав Різник, простягаючи поліетиленову торбинку для речових доказів. Шацький уважно придивився, ковтнув слину — від торбинки відгонило м'ясним запахом прозекторської. Усередині був металевий значок із діагоналлю близько сантиметра, такий, які зазвичай носять на блузі або вилозі піджака. Не зі шпилькою, а із товстим шурупом, на який ізсередини потрібно було прикрутити притиск. На вигляд здавався старим. Соберай нахилилася, щоб роздивитися предмет, руде пасмо її волосся лоскотало Шацькому щоку. Від неї пахло рум'янком. Прокурор глянув на її нахмурене від зосередження чоло, рясні веснянки, які видерлися на волю з-під шару макіяжу. У цьому було щось зворушливе: руденька дівчинка, яка виросла, стала зрілою жінкою, проте й досі намагається приховати веснянки на носі.

— Я вже десь таке бачила, — озвалася вона. — Не знаю де, але точно бачила.

Значок був прямокутний, червоного кольору. Без жодних написів, лише білий геометричний символ, який скидався на видовжену літеру S, але дуже згеометризовану, два коротші відрізки прилягали до довшого під прямим кутом, це скидалося на ідеальну половинку свастики. Від нижнього відрізка додатково догори відходив невеличкий дзендзик.

— Вона тримала це в затисненій долоні. Довелося поламати їй пальці, аби витягнути, — пояснив Різник наче сам собі, лагідний погляд блакитних очей зупинився на якійсь точці за вікном, можливо, на якійсь зі старовинних веж Сандомира.

Шацький дивився на симпатичний профіль рудої розумниці Соберай, на гусячі лапки в кутиках очей, на мімічні зморшки біля вуст, які свідчили про те, що Бася часто сміялася й була цілком задоволена життям. І думав, чому Будник не хотів, аби його допитувала Соберай. Бо не хотів, щоб їй було важко? Дурниці. Він не хотів, аби вона щось помітила. От тільки що?

Коли при світлі ламп розжарювання сандомирського прозекторію асистент Різника вкладав зім'яті газети до білого трупа обожнюваної всіма сандомирянки, прокурори Теодор Шацький і Барбара Соберай сиділи на дивані в кабінеті своєї начальниці й поглинали по третьому шматку шоколадного бісквіта, хоча не мали бажання сягати навіть по другий.

Розповіли Місі про допит Будника, про розтин, про значок із дивним символом, про ніж, який, можливо, був знаряддям ритуального забою. Вона вислухала їх з материнською усмішкою, не перебиваючи, іноді щось докидала, аби допомогти висловитися, ніби зразкова випускниця курсів активного слухання. Договорили, і Міщик запалила ароматичну свічку, запах ванілі полинув кабінетом, разом із сутінками за вікном і бурштиновим світлом настільної лампи це створювало приємну, святкову атмосферу.

— Час смерті? — запитала Міся, витягаючи крихти з м'яких складок викоту, куди раніше запевне сягало кілька дітей. Шацький твердо подивився їй у вічі.

— Із цим буде проблема, відхилення може бути досить значним, — відповів він. — Напевно більше, ніж п'ять-шість годин, якщо взяти до уваги трупне задубіння, отже, її вбили щонайпізніше у вівторок близько півночі. А раніше? Патологоанатом стверджує, що вона була мертвою ще від Світлого понеділка. Кров із трупа було випущено, отож не можна зробити висновку на підставі трупних плям. Та й холодно було до дідька, тому жодні процеси гниття не почалися. Довідаємося більше, якщо з'ясується, що її хтось бачив. Наразі йдеться про період від моменту, коли потерпіла покинула дім до півночі наступного дня. Це, звісно, якщо Будник каже правду. А взагалі вона може бути мертвою й від неділі.

— А він каже правду?

— Ні. Я не знаю, коли саме він бреше, але це без сумніву. За ним постійно ведеться спостереження, побачимо, що дасть обшук дому й подвір'я. Поки що він головний підозрюваний. Збрехав нам, алібі не має. Може, вона й була прекрасною жінкою, але їхні стосунки найкращими не назвеш.

— Люди завжди так кажуть, якщо комусь добре ведеться, — заперечила Соберай.

— Кажуть чи ні, у цих балачках завжди є зерно правди, — не здавався Шацький.

— А інші версії?

Соберай зазирнула до своїх нотаток.

— Наразі ми виключаємо вбивство з метою пограбування чи зґвалтування. Слідів зґвалтування немає, а як на напад — занадто вже театральна. Я перевіряю всіх, з ким вона готувала спільні проекти, родичів, знайомих з мистецького середовища. Особливо останніх, Еля була пов'язана з театром, а тут, погодьтеся, багато що нагадує спектакль.

— Ні, це не так, — не погодився Шацький. — Та це поки не важливо. Передусім ми шукаємо кров. Мусимо знайти бодай сліди тих кількох літрів, які з неї витекли. Поліція перевірятиме людні місця в місті й під містом, усі приватні заклади, про які буде згадка в слідстві, теж перевірятимуться.

— Якщо вже йдеться про кров, — Міщик замовкла й зітхнула, ця тема явно була їй неприємна, — то що з ритуальним убивством?

— Звісно, ми затримуємо всіх євреїв у місті, — незворушно відказав Шацький.

— Теодор жартує, — швиденько втрутилася Соберай, перш ніж ущух останній звук репліки Шацького.

— Я б у житті не повірила, що ви так швидко перейдете на «ти». Вам категорично забороняється спілкуватися із журналістами на теми слідства, особливо вам, прокуроре Жартівник, усіх відсилаєте до мене. А я вже подбаю, щоб вони не дізналися більше, ніж треба.

Шацький дотримувався тієї думки, що не для того хтось доклав таких зусиль, щоб справа не набула розголосу. Він ладен був закластися на великі гроші, що вранці тут роїтиметься від журналістів. Та якщо Міщик бере пресу на себе, це його мало обходить. Ці зауваги Теодор залишив для власного вжитку, як і те, що районна прокурор щойно чудово вписалася в багатовікову польську традицію ховання кінців у воду. У Церкві вона зробила би блискавичну кар'єру.

6

Може, усе складалося так тому, що Олег Кузнецов був абсолютно іншим. Кремезний, грубуватий, життєрадісний, він намагався в

кожному реченні приточити якийсь дурнувятий жартик. Може, справа була в тому, що вони з Кузнецовим були знайомі віддавна, разом працювали, разом пили, ходили одне до одного в гості. А може, справа була в тім, що Кузнецов був його справжнім другом, і прокурор Теодор Шацький любив його як брата. Саме тому він не міг, не хотів і не збирався полюбити інспектора Леона Вільчура.

Інша річ, що інспектора Вільчура полюбити було складно. Шацький домовився з ним у «Ратушній», жахливому генделику в напівпідвалі кам'яниці на Ринку, де висів сморід дешевого тютюну, яким просякнутий був весь інтер'єр, де підозрілих клієнтів обслуговували не менш підозрілі офіціанти. Шацький був переконаний, що на кухні тут підозрілі кухарі підозрілим чином крадуть підозріле м'ясо, тому обмежився кавою й сирником. Сирник відгонив старою канапою, на яку всі сідають, але ніхто не хоче почистити. Каву залили окропом просто у філіжанці.

Вільчур скидався на демона. У напівтемряві, у тумані тютюнового диму його глибоко затоплені очі горіли якимось хворобливо, гострий ніс відкидав тінь на півобличчя, щоки западали при кожній пожадливій затяжці сигаретою.

— Може, по чарочці, панове? — тон офіціанта був замогильний, неначе йшлося про чарочку свіжої крові.

Обоє відмовилися. Вільчур почекав, доки офіціант піде, потім заговорив, щомиті зазираючи до своїх паперів або до невеличкого лептопа, який від початку вразив Шацького. Інспектор радше належав до типу людей, яких краще не мордувати поясненнями, що таке есемески.

— Ми знаємо версію Будника, можемо тепер її доповнити різними свідченнями. У неділю вони напевне були в кафедральному близько шостої вечора, точно вийшли перед службою, яка починається о сьомій. Про це заявили двоє незалежних свідків. Потім гуляли, о чверть на восьму їх зафіксувала камера на Маріацькій.

Вільчур обернув комп'ютер. На кількох кадрах були помітні невиразні обриси пари, що трималася попід руку. Шацький збільшив картинку, він уперше бачив Ельжбету Будник живою. На зріст така сама, як її чоловік, темно-русяве волосся розсипалося по спортивній куртці, жінка була без шапки чи капелюшка. Певне, вона щось розповідала, однією рукою жваво жестикулювала, якоїсь миті

зупинилася, щоб поправити халяву чобітка, за цей час Будник пройшов кілька кроків. Ельжбета наздогнала його підстрибом, зовсім як дівчинка, а не доросла жінка. Поруч зі статечним Будником, одягненим у коричневе пальто й фетрового капелюха, вона здавалася його донькою, а не дружиною. Наздогнала чоловіка на межі поля зору камери, запхнула йому руку до кишені. Потім обоє зникли.

— Усе начебто гаразд, правда ж? — Вільчур відірвав фільтр від чергової сигарети.

Шацький знав, про що йдеться старому. Між ними не було напруження, вони не сварилися, не мовчали затято, просто собі пара прогулюється у великодній вечір. Це свідчило на користь версії Будника, що свята вони проводили, як завжди, тоді погиркалися, вона пішла і... от-от, власне. І що?

— А камери не зафіксували її в понеділок або вівторок? — запитав він.

— Ні, я посадив двох людей, аби ті переглянули все від цього моменту до знаходження трупа вчора вранці. Похвилинно. Її немає. Ми перевірили цю камеру й іншу, біля замку, щоб вийти з Кафедральної до міста, треба пройти біля однієї з них. Інший шлях тільки крізь кущі або через стіну й сад кафедрального собору в бік Вісли.

— А сусіди?

— Нуль. Та гляньте сюди.

Другий запис був зроблений камерою на ринку. Видко було ту частину, де знаходився «Пулен», «Староміська», «Тридцятка» й те кафе, назву якого Шацький забув, бо ніколи туди не зазірав. Цифри свідчили, що це був вівторок, кілька хвилин по шістнадцятій. Нічого не відбувалося, проходили якісь перехожі. Відчинилися двері «Тридцятки» і звідти вийшов Будник, у прозорій торбинці тримав два «лептопи», пластикові коробки для їжі. Жваво рушив у бік Маріацької й швидко зник з поля досяжності камери.

Шацький чудово зрозумів, чому Вільчур показав йому цей запис.

— Цікаво, еге ж? — старий поліцейський відхилився на стільці, втискуючись у темний куток зали так, що частково мусив опинитися в іншому приміщенні.

— Надзвичайно. Бо якщо це правда, що жінка Будника пішла з дому в понеділок...

— То нащо він ніс їй обід у вівторок?

— Що, звісно, відповідає його першій версії, настільки невірної, що навіть він від неї відмовився.

Вільчур кивнув головою, у темряві рухався великий, блідий ніс. Шацький розмірковував. Він викурих нині одну сигарету, залишилися ще дві. Інтуїція підказувала, що краще залишити їх собі на зустріч із суддею Татарською, крім того, уже перебуваючи в цій кнайпі, він пасивно викурих ледь не півтори пачки. І все-таки витягнув сигарету. Вільчур підніс йому запальничку. Навіть, якщо він і був здивований тим, що прокурор узагалі курить, то ніяк цього не показав. Поліцейський мовчав, доки Шацький подумки прикидав можливі сценарії. Пазли миготіли в уяві, але кожна детальна була від іншого комплекту й він відчував, що складає їх силоміць.

Ще в неділю вони були разом. Потім він з'являється у вівторок у кафе й купує два обіди. А її знаходять лише в середу — алебастровий труп у кущах біля старої синагоги. Що могло статися?

Припустімо, що вони справді посварилися в понеділок. Вона пішла, розгнівана, рушила крізь поля до Вісли, камери її не зафіксували. Там на неї напав таємничий божевільний, убив. Але навіщо тоді Будник наступного дня купив два обіди? Чому на тілі жертви не було жодних ознак боротьби, втечі, немає слідів від ударів?

Припустімо, що того понеділка вони посварилися так, що Будник забив свою дружину. Ні, не те, на тілі немає слідів. Припустімо, що вони посварилися так, що він придушив її подушкою. У льоху вбив, випустив кров. Ні, не те, ніде в будинку не було слідів крові. Тоді вивіз у безлюдне місце, там убив. Ні, не те, камери не зафіксували, що Будник виїздив машиною. Вініс щільно загорнуту — бо ж знову немає слідів — крізь кущі в безлюдне місце, вбив, виточив кров. Щоб ніхто нічого не запідозрив, пішов у вівторок на роботу, узяв два обіди, щоби мати алібі. Уночі, знову крізь кущі, затягнув її на другий бік старого міста й там залишив. Хіба це можливо? Аж ніяк, абсолютно неможливо.

То, може, припустімо, що це був давно розроблений план. У нього був мотив, про який наразі нічого не відомо. Будник працює в міськраді, знає розташування камер, систему безпеки. Промарширував у неділю перед камерою, потім витягнув її на прогулянку до якогось місця неподалік того, де знайшли труп. Щоб не довелося тягнути тіло

через усе місто. Оглушив, убив, виточив кров, а як усе це зробив, то підкинув.

— Думай, не думай, однаково нічого не зрозуміло, га? — заскреготів Вільчур зі своєї темряви.

Шацький погодився. На жаль, не було мотивів чи доказів, а знаряддя вбивства виявилось настільки стерильним, наче приготований до операції скальпель хірурга.

— Ось тут іще один запис, — Вільчур підсунув Шацькому лептопа.

Картина на екрані була зовсім білою, обриси кам'яниць здавалися такими білими, що їх майже не було видно. Шацькому пригадалося «Сайлент Гілл».

— Де це?

— Єврейська. Камера висить на стіні синагоги, — Шацький відзначив, що Вільчур не вжив слова «архів», — спрямована в бік замку. Праворуч паркінг, за ним — кущі, у яких знайшли Ельжбету Будник. Запис зроблено в середу вранці, за кілька хвилин до того поліція отримала повідомлення. Дивіться.

Шацький дивився, минали секунди, хвилини, туман порідшав, прояснилося, уже було видно, що камера висить над вулицею, а не занурена в миску з молоком. Раптом унизу на екрані з'явилося чорне півколо, Шацький навіть здригнувся. Півколо рушило уперед вулицею, у міру того, як воно віддалялося від камери, ставало зрозумілим, що насправді це горішня частина капелюха у формі котелка, проте з дуже широкими крисами. Під капелюхом був чорний плащ, який сягав землі, такий довгий, що не помітно було ані ніг, ані черевиків. Ефект був жахливий, чорна з'ява в капелюсі якусь хвилину погойдувалася в сірому молоці, і за мить щезла. Шацький перемотав назад, натиснув паузу. Йому дуже хотілося, щоб це було чимсь іншим, але все марно — у тумані, який укривав вулицю Єврейську в Сандомирі, линув привид хасида.

Глянув на Вільчура.

— Ви, звичайно, знаєте, що було в тих кущах, де знайшли Ельжбету Будник? — заскреготів поліцейський.

— Міські мури?

— По-перше, вони були вище, по-друге, давно й неправда. Кіркут. Її труп лежав якраз посередині старого єврейського кладовища.

Холодне вечірнє повітря було наче ліки, протиотрута від «Ратушної». Шацький дихав на повні груди. Вільчур обв'язав собі шию шарфом і закурив сигарету. Ззаду хряснули двері, один із п'яничок вийшов і непевно дивився на поліцейського.

— Пане начальнику...

— Дайте мені спокій, Гонсьоровський. Котрий це вже раз? І завжди закінчується однаково, правда?

— Та я знаю, пане начальнику, але...

— Але що?

— Але вже тиждень, як Анатоль зник.

— Гонсьоровський, змилюйтеся над нами. Поліція волоцюг ганяє, а не розшукує, і вже точно не тих, хто з іншого повіту.

— Але...

— Але немає про що говорити, до побачення.

П'яничка зник за дверима, Шацький глянув запитально.

Вільчур не квапився з поясненнями, а Теодор подумав, що не конче мусить розпитувати про всі болячки провінційної поліції. Попрощалися коротко.

— Ми повинні дізнатися, де кров Ельжбети Будник, — мовив Шацький, застібаючи комір плаща. Знову похолоднішало.

— У маці, — буркнув Вільчур і зник у темряві.

7

Вікна були відчинені, від них линула прохолода й нічні запахи. Оленячі роги спали на стінах, а під столиками, на вішалках і дзеркалах ховалися блакитні плями. Обличчя в дзеркалі замаячіло, мов на дні озера. Він знає, що не може тут залишатися, із кожним порухом стрілок годинника в передпокої ризик дедалі зростає, усе тіло всупереч розумові прагне втечі. Попри це мусить витримати до суботи. Якщо він витримає, якщо до неділі нічого не станеться, якщо в неділю ввечері він усе ще буде на волі — ця Неділя Милосердя Господнього воістину заслуговуватиме на свою назву.

8

Купити пляшку пристойного вина в крамниці на чудовому сандомирському Ринку виявилось просто неможливо. У допотопних магазинах був хіба що якийсь дивний квас, і Шацький зрештою вирішив, що найпростіше буде збігти по схилу сходами й купити пляшку «Фронтери» на автозаправці «Орлену» біля окружної дороги. Так він і зробив. Хотів при нагоді купити ще коробку з веделівським тортиком, який видавався йому приємним варшавським подарунком, але тортиків, на жаль, не було, довелося купити якусь коробку цукерок, яка аж волала про те, що її куплено на заправці, й упаковку презервативів. Повернувся нагору, намагаючись занадто не спітніти, бо інтуїція підказувала йому, що він ще нині буде змушений роздягатися. Друга півкуля, раціональна, твердила, що інтуїція завжди підказує це кожному чоловікові, і доволі часто стається навпаки, проте Шацький однаково старався не бігти.

Зараз він стояв у вітальні судді Марії Татарської в її будинку на Жеромського й дивувався. Дуже дивувався.

По-перше, дивним був інтер'єр. Він уже зрозумів, що порожнеча, яка вражає його під час відвідання сандомирських помешкань — це відсутність «Ікеї». У Варшаві годі було й уявити, щоб пересічна квартира представника середнього класу не була умебльована виробами цієї шведської фірми принаймні наполовину. Тут у кращих помешканнях панував якийсь краківсько-міщанський стиль, тобто буфети, каламутні дзеркала, купа килимів, килимків, серветок і ще чогось із такою кількістю пилуки, що це могло вбити будь-якого алергіка. Більш заможні сандомир'яни без визначного родоводу мешкали у віллах, обставлених у дачному стилі. Біднота тулилася в блочних будинках, де панували меблеві гарнітури, а решту купували на базарах. Він сподівався, що і в Татарської буде така сама запилюжена міщанська квартира, або підробка під «Ікею», сучасний інтер'єр у пастельних тонах. Те, що він побачив... гм, це нагадувало йому лікарняну палату. Переважали білий колір, хром, дзеркала й скло. Вітальня була білою в буквальному сенсі, білою настільки, що навіть книжки на полицях були обгорнуті білим папером, а назви й автори написані на корінцях від руки.

По-друге, вбрання господині. Суддя Марія Татарська була в червоній коктейльній сукенці й червоних шпильках. Звісно, він не сподівався побачити її в хатньому светрі й капцях, але вбрана вона

була явно занадто вишукано для скромної товариської балачки під вино. У білому інтер'єрі вона скидалася на криваву пляму, може, це навіть було заздалегідь продумано. Шацький подумки знизав плечима, усвідомлюючи, що вона за ним спостерігає. Йому подобалося, щоб усе виглядало нормально, по-звичайному, ефекти не справляли на нього жодного враження, щонайбільше Теодор міг поспівчувати людям, які здатні витратити стільки зусиль і часу на геть неістотні речі.

По-третє, найдужче здивувало подвір'я. Атож, подвір'я, позаяк садок судді Марії Татарської був кладовищем. У буквальному сенсі. Шацький завжди бачив його з іншого боку, від головного входу, проходячи або проїжджаючи вулицею Міцкевича. Чудовий тінистий некрополь простягався майже до розташованої нижче вулиці Жеромського, де стояли майстерні каменярів і будинок судді Татарської. Вітальня на другому поверсі була трішки вище рівня могильних плит, біля самого муру. При світлі з кімнати Шацький міг розважатися читанням імен на надгробках. Його занепокоїло те, що там було аж троє сорокарічних чоловіків. Їм виповнилося рівно по сорок. А йому залишалось кілька місяців до дня народження.

Обернувся. Суддя сиділа на дивані з келихом вина в руці. «Біле й червоне на тлі небіжчиків, це наша національна характерна риса», — подумав Шацький.

— *Memento mori*, — проказала Татарська й задерла ногу на червоній шпильці. Трустиків у неї під платтям не було.

Розділ третій

п'ятниця, 17 квітня 2009

Католики відзначають шостий день Світлого тижня, у православних християн Страсна п'ятниця, юдеї розпочинають шабас після заходу сонця, у Сандомирі це о 18:31. Згідно гіпотези Мольнара минає рівно 2015 років від дня народження Ісуса, свічки на іменинному торті задмухують Ян Борисевич, Аполоній Тайнер і Вікторія Бекхем. У Польщі суцільна нудьга, прем'єр отримує підтримку, уряд підтримку втрачає, президент також. Валенса присягається, що не був агентом спецслужб, мовляв, нехай його грім поб'є, коли він бреше. Події у світі. Білий дім зізнається, що Буш дозволяв тортурувати в'язнів. Євросоюз заявляє, що кількість вдалих і невдалих терактів зменшується, шотландська поліція свідчить, що в її шерегах працює десять джедаїв, а Ватикан висловлює невдоволення через те, що уряд Бельгії критикує Бенедикта XVI за його негативні висловлювання про застосування презервативів. У кінотеатрах прем'єра фільму «Вікі Крістіна Барселона» Вуді Аллена й недооцінений «Генерал Ніл» із неповторним Ольгердом Лукашевичем у ролі Фільдорфа. «Легія» виграє в Гливицях у матчі проти «П'яста» 1:0 і стає лідером прем'єр-ліги. У повітрі відчувається весна, у Сандомирі максимальна температура сягає 20 градусів, на жаль, жодної в тім заслуги сонця, похмуро і ллє дощ.

1

Прокурор Теодор Шацький отримав класичну освіту й знав, що Ерос і Танатос завжди перебувають у парі, читав легенду про Трістана й Ізольду, Морштина, «Березняк» та «Коханців з Марони», був навіть період, коли він не міг заснути, не всотавши в себе кілька краплин еротичного песимізму Івашкевича. Проте ніколи ці два елементи не поєднувалися в його житті так буквально, таким несподіваним чином. Він прокинувся зі смаком винного перегару в роті і, перш ніж усвідомив, де перебуває, відчув, що до тям його повернула не спрага, а нестерпний, пульсуючий біль члена. Поступово відтворювалася картина вчорашнього вечора, він пригадав, як Татарська виснажувала його різними способами й позами, яких він не бачив навіть у порнофільмах. Якось ніяково було вшитися, бо вона собі, вочевидь, багато чого встигла уявити, а він не хотів здаватися хамлом, тож без особливого зацікавлення брав участь у нових і нових еротичних вправах, половина з яких була прісною, половина просто ідіотською, а всі разом були страшенно втомливими. Узяті докупи, вони могли би становити секс-пригоду, про яку розповідають навіть через багато років і продовжують згадувати через десятиліття. Насправді ж Шацький прагнув якомога швидше про це забути. І йому дуже хотілося в душ.

Розплющив око, побоюючись, що углядить суддівське тіло, яке чигає на його притомність і вкотре під час свого перебування тут уразився. За півметра від нього були скляні двері, а за ними на метровій відстані — мокра намогильна плита: «Тож пильнуйте, бо не знаєте ні дня, ні години». Шацький заплющив очі, не бажаючи думати про те, що прокинувся після тваринних збочень поруч із надгробком з біблійною цитатою із притчі про нерозумних дів, наскільки він пригадував. Йому так хотілося бути вчора тією нерозумною дівою, перед якою зачинили двері, не впустивши її на забаву, щоб учора суддя Татарська сказала: «Істинно кажу, що не знаю тебе» й відправила назад. Теодор відвернувся спиною до могили п'ятдесятидворічного Маріуша Випиха й цитати з Євангелія від Матвія. По той бік у кімнаті було не набагато краще, суддя Татарська похропувала, лежачи навznak, рот у неї був відкритий, обличчя лискуче й одутле, чималі груди

розлилися їй аж попід пахви. У світлі квітневого ранку її вітальня більше не була сніжно-білою, щонайбільше бруднувато-сірою. Шацький глянув на годинника, вилаявся й чимшвидше евакуювався із цього цвинтарного будинку розпусти.

Через півтори години, умитий, скупаний, він сидів у прокуратурі, сподіваючись, що печіння під час пісяння є просто наслідком потертості, а не якоїсь невідомої інфекції. Із дивним переконанням, що на обличчі в нього вимальовується все, що він витворяв минулої ночі, Теодор зачинив двері кабінету й поринув у світ символів. За годину він уже знав, що справа з ними виглядає ще гірше, ніж із ножами: кількість графічних знаків, товариств, численні логотипи, присвячені їм інтернет-сторінки — усього й не перелічиш. Вирішив систематизувати пошуки.

Почав, звісно, від єврейських і невдовзі розчарувався, бо їх було не так уже й багато. Зірка Давида, менора, сувої Тори, декалог і — о, диво — рука Фатіми. У нього цей символ завжди викликав асоціації з арабами, проте виявилось, що це також єврейський амулет. Певне, із культурами, як із подружжям: що більше вони подібні, то дужче ненавидять одне одного. Шацькому пригадалося, як колись у Варшаві в халяльній крамниці він назвав ягнятину кошерною. Власник ледь не висадив себе у повітря від люті. Шацький докладно переглянув літери гебрейського алфавіту, проте нічого схожого не знайшов. Література, яка стосувалася Кабали, була цікавою, але на жодному малюнку, схемі, ніде він не знайшов нічого, що бодай приблизно нагадувало значок, що лежав перед ним.

Марне вивчення єврейських сект привело його до християнства. Через християнство Шацький дійшов до хреста в його численних різновидах, на мить він навіть подумав, чи це не є варіантом православного хреста, символ його половини, може, символ якогось чернечого ордену, але ні, нічого такого.

Від хреста перейшов до свастики. Стародавній знак існував у багатьох різновидах, він розглянув кожен, оскільки значок, який затиснула в руці Ельжбета Будник виглядав точнісінько як половинка нацистського символу із дзендиком унизу. При нагоді Шацький змарнував кілька хвилин, переглядаючи фотографії неймовірно вродливої бенгальської актриси Свастики Мукерджі. Щоправда, уранці він присягався, що ніколи більше не займатиметься сексом, проте

заради неї зробив би виняток. Здивувався, що купа польських організацій колись використовувало емблему свастики, ще раніше, ніж вона стала символом Гітлера і його арійської ідеології. Особливо на Підгаллі це був поширений талісман, про який тепер говорили неохоче, або як у гірському притулку в Галі-Гонсеніцовій, супроводжували відповідними поясненнями, щоб жоден із туристів не вмер від обурення. Традиційна польська або слов'янська свастика звалася сварга або сварожиця. Так він дійшов до слов'янських символів, уважно переглядаючи значки, які з'являлися, наприклад, на дохристиянських гончарних виробках, рельєфи, наклейки для обрядових пирогів, знаки на писанках і вишивках. І що?

Серце забилося жвавіше, коли пригадав про масонів (знову ж таки нічого) і занурився у світ окультизму, сатанізму і схожих дурниць, чії прихильники полюбляють витатуювати собі щось на дупі або нашити на куртці. Теж нічогісінько.

Відхилився на стільці. Йому боліла голова й спина від сидіння за комп'ютером. Це скидалося на жарт, немовби хтось доклав зусиль і ознайомився з усіма світовими символами, щоб створити ні на що не схожий знак. Треба було поміркувати. Утупився в монітор, де в кількох вікнах юрмилися перевернуті зірки, сатанинські вбивства й графіки, які свідчили про те, що пентаграма вписана в план вулиць міста Вашингтон. Був ще й рунічний алфавіт, який привернув увагу Шацького. Він потягнувся й поринув у нові символи. Познайомився з рунами, які Толкін вигадав для «Володаря перснів», із відмінностями між окремими формами цього давньогерманського алфавіту й нарешті досягнув успіху, хоча й половинного. Якби в його символі стерти дзендзик, він виглядав би як руна «ейвас». Магнетична руна, яка позначає тис, символ змін, відповідає знакові Водоля, чудовий амулет для духовного лідера, державного службовця й пожежника. Навіть католицькі святі не володіли таким широким спектром діяльності. І що це нам дає? Нічогісінько, саме марнування часу. Ну, і дзендзика немає.

Розлючений Шацький підвівся зі стільця. Йому хотілося спати, боліли голова і член, у роті пересохло з похмілля, мозок перебував у стані похмілля морального після секс-подвигів, на додачу ще й погода була така, що кортіло або до ліжка, або до кнайпи. Хмари нависали низько, без угаву накрапав дрібний набридливий дощ, вода збиралася на шибках і стікала поодинокими струмочками. Шацький подумав про

підвішену на якомусь покинутому складі догори ногами Ельжбету Будник, про вбивцю, котрий спостерігав, як кров дедалі повільніше витікає з її шиї. Підставив відро? Миску? Чи дозволив, аби кров стекла до каналізації? Що докладніше уявляв він собі цю сцену, то дужче тремтіла в ньому струна такого собі звичайного, людського, зовсім не юридичного, почуття справедливості. В Ельжбеті Будник, яку він бачив на кадрах, зроблених камерою, було щось чарівне. Гарна жінка, але з ноткою дівочості, жінка, яка не забула, як це підбігати підстрибом, голосно сміятися в кіно й улітку з'їсти гофра зі збитими вершками, не зважаючи на білу плямку крему на носі. Якій хотілося влаштувати курси, вистави, вечірки для дітей, більшість із цього задурно або за копійки. У якої, певне, була розпланована відпустка, вона знала, хто коли приїде, коли екскурсія, коли концерт, коли поїздка до замку в Уїзді. Яка раділа, коли матері говорили їй, що навіть шкода, аби діти виїздили кудись на канікули, бо тут стільки всього відбувається.

Вона була живою, коли її підвісили догори ногами, коли їй перерізали горло. Світла артеріальна кров спершу бризнула фонтаном, запінилася, потім почала стікати обличчям у ритмі останніх ударів серця.

Шацький уперше відчув, що йому дуже хочеться побачити злочинця в суді. Навіть якщо заради цього доведеться з похмілля переглядати всі ці ідіотські символи, створені людством за свою історію.

Повернувся до комп'ютера, занотував те, що знайшов про руну ейвас, і заходився шукати національні символи. Може, єврейський слід виведе його на антисемітський? Перегляд націоналістичних порталів його трохи здивував, він сподівався закликів у стилі «Жиди до Ізраїлю» або «Гомосеків до газу» з малюнками в стилі довоєнних антисемітських пасквілів, а натрапив на вишукані й добре передаговані інтернет-сторінки. На жаль, ніде не було руни із дзендзиком. Був Щербець, символ Фаланги, кельтський хрест скінхедів. Він уже хотів було скоритися, та почуття обов'язку примусило клікнути на сайт малопольських патріотів. Із грудей вирвалося полегшене зітхання. У заголовку сторінки, крім герба Республіки Польща, видніла руна із дзендзиком, хай там чим вона була.

— Алілуя! — голосно вигукнув він, і в цю мить у прочинених дверях з'явилася руда голова Соберай.

— Хвалити Господа з небес, — докінчила Бася. — Я тут уранці описала чоловікові цей таємничий знак, і він сказав, що це родло, символ Союзу поляків Німеччини. І що нам, певне, знову треба сісти за парту, якщо ми відразу його не впізнали. Я трохи пошукала і... матимеш хвилинку?

Шацький швидко згорнув усі вікна браузера.

— Та звісно, я просто документи впорядковував. Ну, певне, що родло, я вчора був, мабуть, непритомний, якщо відразу не допетрав.

Соберай подивилася багатозначно, але нічого не відповіла. Сіла поруч, разом із хмаркою парфумів, доволі солодковою хмаркою, занадто солодкою як на ранню весну, і розклала на столі видрукувані сторінки. На одній з них родло було накладене на карту Польщі.

— Дивися, Теодоре, — Шацький не пригадував, аби хтось останнім чином так до нього звертався, хіба що колись учителі в школі. — Таємнича половинка свастики із цим дзендзиком — це символ Вісли на карті Польщі. А дзендзик — це місце, де Вісла перетинає Краків. Символ виник у 1933 році, після приходу до влади Гітлера. Нацисти запровадили свастику, заборонили використання будь-якої іншої символіки, крім схваленої ними, про білого орла взагалі мови бути не могло, заборона його використовувати сягала ще прусських часів. А тепер дивися, що роблять спритні наші земляки в Німеччині. Створюють свій значок і кажуть німцям, що це половинка свастики, німці вдають, що все розуміють, кивають, кажуть: о так, це може бути. Справжні німці мають цілу чудову свастику, а поляки в Німеччині лише половину — *gut, guł, sicher, bachdzo grzetschna polnische schweine, verstehen?*

— Чого ж не *verstehen*, я все *verstehen*, — Шацький згадав цитату з фільму «Ведмедик».

— Звичайно, що для наших це була цілковита протилежність свастики, тобто тієї ідеології, яку вона представляє. Родло було і є символом зв'язку польської діаспори з Польською республікою.

— А ця назва? Щось схоже на «рало»?

— Неологізм, ребус — щось зі слова «родина», щось із герба, «годла», розумієш? Перший склад слова «родина» і другий слова «годло», герб.

Шацький кивнув головою.

— І що? Цей союз і досі існує?

— А то ж як, із того, що я довідалася, він навіть дуже активно діє, зареєстрований у Бохумі. Це така організація, яка підтримує поляків, представляє їх у різних інституціях, допомагає в разі проблем, щось на зразок неурядового консульства. У них розвинена національна міфологія, союз виник у двадцяті роки, їм довелося діяти за часів розквіту нацизму, ти ж розумієш, що це означає.

— Конфіскація майна, арешт, розстріли, концтабори.

— Саме так. Тому нині родло — це символ мучеництва, польського духу й мужності правих організацій. Наприклад, кілька харцерських загонів теж використовують цей символ.

— Правих у розумінні «хлопець і дівчина — нормальна родина»?

— Ні, радше таких розумно-правих, патріотичних.

— Розумно-правих? — зареготав Шацький. — Ми що, в оксюморони бавимось?

Соберай знизала плечима.

— Можливо, у Варшаві це не модно, але в провінції декому подобається пишатися тим, що він поляк.

— Учора ти пояснювала мені, що буття щирим поляком у Сандомирі може викликати негативні асоціації.

— Можливо, я забула додати, що між зреченням від народу й підпалом синагог від його імені існує доволі широкий простір, який можуть зайняти розсудливі люди.

Шацькому не хотілося дискутувати. Він не любив людей, які мали хобі, ба більше, побоювався їх. Народ для нього був хобі. Непотрібна ні для чого пристрасть, яка ні в чому не допомагає, зате настільки поглинає, що за несприятливих обставин може призвести до жахливих речей. На його думку, прокурор не повинен ототожнювати себе з народом, не повинен ні в що й ні в кого вірити й не мати всепоглинаючих пристрастей. Кодекс чіткий, кодекс не ділить людей на кращих і гірших, не зважає на віру й національну гордість. А прокурор повинен бути слугою кодексу, захисником порядку й законності.

Соберай підвелася й сперлася на підвіконня.

— До речі, про спалення синагог, — сказала вона, киваючи головою на щось за вікном.

Шацький визирнув — по той бік вулиці стояв фургон «Польсату», техніки розкладали розташовану на даху тарілку антени. Що ж, його хата скраю. Він думав, що робити далі. Ельжбета Будник затиснула в руці значок Союзу поляків у Німеччині, такий символ використовували й деякі патріотичні та націоналістичні організації. Доведеться побалакати з тутешніми націоналістами, якщо тут узагалі такі є, перевірити харцерів, правих діячів.

— Єжи Шиллер — почесний член Союзу поляків Німеччини, — тихо, немовби до себе, мовила Соберай. — Ця справа робиться все дивнішою.

— А хто такий Єжи Шиллер?

Руда голова Барбари Соберай повільно обернулася в його бік. Були моменти, коли вона здавалася Шацькому гарною такою приємно-жіночною, невульгарною й ненав'язливою красою. На обличчі вимальовувалася недовіра й подив, ніби він запитав, хто досі був папою або як сталося, що цей Качинський перебуває у двох місцях водночас.

— Ти жартуєш, еге ж?

Але Шацький не жартував.

2

Вислухавши все, що Соберай могла розповісти про Єжи Шиллера, Шацький, щойно вона вийшла, зателефонував до Вільчура й наказав тому негайно приїхати. Йому потрібна була протиотрута від чергового панегірика, виголошеного його веснянкуватою колегою. З її розповіді вимальовувався справжній патріот, вродливий мужчина, чесний бізнесмен, який вчасно сплачує високі податки, шанувальник мистецтва, ерудит, людина широких поглядів. Словом, ще одна бездоганна людина в Сандомирі, місті бездоганних громадян, чесних, шляхетних, досконалих, які хіба що зрідка візьмуть якогось жидка на вила або переріжуть комусь горлянку й покинуть у кущах.

Вільчур потонув у фотелі, не скидаючи пальта, із собою приніс вологу, холод і червоний ніс посеред жовтявого обличчя. У кімнаті враз потемніло, Шацький увімкнув настільну лампу й пояснив, у чому справа.

— Тижня не минає, щоб ми не отримали якогось доносу на Шиллера, — почав Вільчур, відриваючи фільтр від сигарети. — Що він неправильно припаркувався під Опатівською брамою. Що дерева біля його офісу заслоняють світло. Що його пес нагидив комусь під дверима. Що в нього дві машини, в одній встановлена перегородка, а це ж вам не доставочний фургон, а легковий автомобіль. Що перетнув вулицю Міцкевича на червоне світло, створюючи загрозу дорожньому рухові. Що не дотримується нічної тиші. Що висякався біля пам'ятника Іванові-Павлу II, ображаючи релігійні почуття католицьких мешканців Сандомира й тим самим порушуючи статтю сто дев'яносто шосту кримінального кодексу.

— Останній приклад, звісно, жарт?

— Ні. І навіть не виняток. Хотів би я отримувати златого щомісяця від кожного сандомирянина, що ненавидить його як собаку, — Вільчур замислився, оточений хмарою диму, він явно уявляв собі, на що витратив би такі гроші.

— Його ненавидять з якихось конкретних причин?

Вільчур хрипко зареготав.

— Ви справді ніколи не мешкали в маленькому місті, прокуроре. Його ненавидять, бо він багатий, вродливий, у нього великий дім і класна машина. У католицькому світі це може означати лише одне: він злодій, визискувач бідних, який збагатився коштом інших.

— А насправді?

— А насправді Єжи Шиллер — бізнесмен, що добре знається на нерухомості, займається нею тут і в Німеччині, спеціалізується на привабливих для туристів місцях, я чув, що свого часу він скуповував у селян ділянки в Казимежі Дольному. Трохи інвестує в інфраструктуру, наприклад, йому належить отой новий готель на Завихойській. Мені відомо, що його кілька разів перевіряла податкова й різні установи, у нього все чисто. Досить своєрідний тип, але в цьому переконаєтеся самі.

— Які в нього були стосунки з Будниками?

— Із Будником вони явно не були в захваті одне від одного, через його крутість й передачу землі Церкві Шиллерові не дісталось кілька гарних ділянок. Щодо Ельжбети Будник, то тут я гадки не маю, мужик такий собі трохи благодійник, напевне, фінансував якісь її дитячі заходи. А взагалі вони були, як із різних планет. Будники — це

така собі лівацька інтелігенція з «Газети виборчої», а Шиллер радше з-під знаку «Польської газети» й біло-червоного прапора перед будинком. Він їх уважав комуністами, вони його трохи фашистом, на гриль разом точно не збиралися.

Вільчур страждав на типову польську хворобу: навіть коли висловлювався про кого-небудь добре або принаймні нейтрально, це звучало, як звинувачення. Втомлений голос, ледь помітно викривлені вуста, затяжка сигаретою на місці коми, затяжка й струшування попелу на місці крапки. Загальна зневага до світу плямила кожного, про кого розповідав старий поліцейський.

— Шиллер. Єврей?

На вустах Вільчура майнула в'їдлива посмішка.

— Після останніх змін ми не ведемо обліку віросповідань і національності. Та якщо вірити доносам, то стовідсотковий. А також педераст, зоофіл і сатаніст.

Для більшого ефекту Вільчур підніс руку з випростаним мізинцем і вказівним пальцем, тепер він виглядав, як потворніший і більш знищений життям брат Кейта Річардса.

Шацький не засміявся.

3

У телефоні Єжи Шиллера приємний низький голос польською та німецькою мовами повідомляв, що власник просить залишити для нього повідомлення. Шацький зробив це, ні на що особливо не сподіваючись, але вже за чверть години Шиллер зателефонував, вибачившись, що не зміг прийняти дзвінок. Коли Шацький заходився пояснювати, у якій справді дзвонить, той урвав його чемно, проте рішуче.

— Звичайно, я все розумію, я навіть чекав цього дзвінка. Як і подружжя Будників, я в Сандомірі теж публічна особа, ми, — майже непомітна пауза, — хоч-не-хоч підтримували контакти. Скажу навіть, що я скасував поїздку до Німеччини, знаючи, що можу знадобитися правоохоронним органам.

— У такому випадку прошу вас прийти на вулицю Косели.

— На жаль, не такий я вже й ідеальний громадянин. Поїздку до Німеччини я скасував, але скористався нагодою, щоб залагодити деякі

справи у Варшаві. Зараз я ще в столиці, — Шацькому сподобалося, що він вжив це слово, — починаються п'ятничні корки, доки я виїду... Якщо ми зустрінемося завтра, це буде дуже велика проблема? Пробачте, будь ласка, моє нахабство, звичайно, я можу будь-якої миті сісти до машини, та боюся, що в такому випадку однаково не приїду раніше восьмої вечора.

Навчений досвідом Шацький знав, що з кожною годиною, яка минала від часу виявлення трупа, справа розпливається, а шанси знайти злочинця маліють. Він уже хотів було відреагувати різко, але подумав, що ці кілька нічних годин не мають жодного значення.

— Гарзд, зустрінемося завтра.

— О котрій мені прийти до прокуратури?

— Я сам приїду до вас о третій, — Шацький гадки не мав, чому відповів саме так, це був якийсь поштовх, увімкнулося шосте чуття.

— Звичайно. Що ж, тоді до побачення?

— До побачення, — відказав Шацький і поклав слухавку, подумавши, чому Шиллер закінчив розмову запитанням. Виховання не дозволило йому закінчити розмову, яку не він почав? Чи він припускав, що вони все таки не побачаться?

До кабінету зазирнула секретарка начальниці.

4

Прокурор Теодор Шацький був людиною начитаною, знався на основах психології й розумів, що негативна самоідентифікація — це сліпий кут. Бо людина повинна ідентифікувати себе через позитивні емоції, через улюблені речі, через те, що робить її щасливою, справляє радість. Що будування власного «я» на тому, що дратує або розлючує означає початок похилої, по якій людина скочується до прірви, скочується дедалі швидше, аби врешті перетворитися на мізантропа, який дихає ненавистю.

Він знав про це, намагався із цим боротися, як умів, проте траплялися моменти, коли нічого не виходило. Це й був один із таких моментів. Прокурор Теодор Шацький у своєму бездоганно випрасуваному костюмі й підібраній краватці, випростаний, з ідеальною, шляхетною сивиною густого волосся й суворим поглядом, був справжнім уособленням слуги Феміди. Сидів за імпровізованим

столом президії й дивився на групу з кільканадцятьох журналістів, зосереджуючись на своєму диханні, стежачи, аби на обличчі не з'явилася зневажлива гримаса, яку могли впіймати камери.

Так, сивочолий прокурор люто ненавидів медіа. Із різних причин. Напевне, через те, що всі вони були немилосердно, болісно, до кривавої блювоти нудні й передбачувані. Можливо тому, що вони в живі очі брехали й вигадували залежно від потреб моменту, жонглюючи фактами так, аби ті відповідали заздалегідь запланованим твердженням. Напевне тому, що вони спотворювали картину світу, приписуючи будь-якому маргінальному явищу риси норми й нового напрямку, бо тільки тоді маргінальне набуває ваги, а це виправдовує переливання з пустого в порожнє протягом двадцяти чотирьох годин на добу.

Проте все це ще якось можна було стерпіти, за умови визнання медіа розвагою для емоційно нестабільних людей. Комусь подобається дивитися футбол, комусь порнуху із тваринами, комусь TVN24 — різні люди, різні вподобання. І якби Теодор Шацький не був прокурором, він, мабуть, прирівняв би журналістів до тих, хто любить забавлятися з лабрадорами, та й забув би про це. На жаль, у його розслідування вже стільки разів утручалися дебіли, які волали про право громадян на інформацію, примудрялися стільки разів роздмухувати найгучніші та найжорстокіші аспекти справи й перековбасити все в головах свідків, стільки разів, незважаючи на прохання, публікувалися факти, які затягували слідство на тижні, а то й на місяці, що якби милосердний Господь звернувся до Шацького з питанням, яку професійну групу слід негайно знищити, він не вагався б із відповіддю жодної секунди.

І от виявляється, що може, його хата й скраю, проте не зовсім.

— Чи встановлені вже якісь винуватці?

— Наразі слідство провадиться «у справі», а не «проти». Це означає, що ми вивчаємо різні сліди, допитуємо різних осіб, проте нікому не було пред'явлено звинувачень, — Міся відповідала гладко, причому з її обличчя навіть на мить не зникла материнська усмішка. Це було вже надцятє дурнувате, некомпетентне запитання, і Шацький із жахом збагнув, що провінційні перодряпи були ще тупішими від столичних.

— Як ви прокоментуєте факт, що жертву було брутально вбито ножем для кошерного забою?

У залі запала тиша. По обидва боки столу. Шацький уже відкривав рота, коли залунав дзвінкий, приємно високий голос Басі Соберай.

— Шановні пані й панове, на жаль, складається враження, що хтось намагається утруднювати слідство, поширюючи плітки, а ви прямуєте за ними, як вівці на заріз, не обов'язково ритуальний. Фактом є те, що жертву позбавлено життя шляхом перерізання шийної артерії, дуже неприємним чином. Ще один факт, що для цього було використано дуже гостре знаряддя. Але про ритуальний забій нам нічого не відомо. Ані про кошерний, ані халяльний чи будь-який інший.

— Тобто йдеться все-таки про єврейський чи арабський ритуал?

— Шановний пане, — утрутився Шацький, — не йдеться про жодний ритуал. Повторюю — жодний. Звідки у вас узагалі такі ідеї? Я щось пропустив? Може, це у вас така мода — називати будь-які вбивства ритуальними? Сталася трагедія, жінку позбавлено життя, ми всі працюємо скільки сил, щоб з'ясувати цю справу й зробити все, аби злочинця було знайдено. Обставини вбивства анітрохи не відрізняються від десятків інших, з якими мені довелося мати справу раніше, а я відпрацював п'ятнадцять років у центральній прокуратурі Варшави. І справді багато чого набачився, повірте мені.

Міщик подивилася на нього вдячним поглядом, на диво позбавленим материнського схвалення.

Підвелася якась, страшна як ніч, журналістка в зеленому светрі, звісно, не назвалася, певне думає, що всі її повинні знати.

— Потерпіла була єврейкою?

— Для слідства це не має жодного значення, — відповів Шацький.

— Я так розумію, що якби жертва була гомосексуалістом, то це для вас теж не мало би жодного значення? — страшненька журналістка чомусь здавалася ображеною.

— Мало би таке саме значення, як, наприклад, факт, що вона грала в шахи чи любила риболовлю...

— Сексуальна орієнтація — це для вас різновид хобі?

Регіт. Шацький почекав.

— Усе, що стосується жертви й підозрюваних, має значення для слідства й ми все перевіряємо. Проте досвід показує, що мотиви

вбивств рідко криються в релігійних чи інших уподобаннях.

— А в чому? — вигукнув хтось із залу.

— В алкоголі. Грошах. Родинних стосунках.

— Але такий антисемітський учинок заслуговує, мабуть, особливої уваги? — наполягала журналістка. — Особливо в місті погромів, у країні, де антисемітизм і ксенофобські настрої досі процвітають?

— Якщо вам відомо про якісь антисемітські вчинки, напишіть заяву. Я про це нічого не знаю, слідство у справі про вбивство Ельжбети Б. точно не має із цим нічого спільного.

— Бо я, пане прокуроре, хочу написати правду. Поляки заслуговують на правду про себе, а не лише на випране й підкромалене геройство.

Кілька осіб зааплодувало. Шацький пригадав, як аплодували Лепперові, коли той, регочучи, патякав, чи можна згвалтувати повію. Атож, та сцена була квінтесенцією правди про польські медіа. З останньою реплікою журналістки він якраз погоджувався, і все-таки в ньому зростало відчуття, що вони тут лише марнують час. Глянув на Міщик і Соберай — обидві непорушно сиділи перед камерами, ніби цей цирк мав тривати весь день.

— Гаразд, будь ласка, пишіть правду, — на жаль, Теодорові не вдалося приховати зневагу, це було видно по його обличчю, — може, таким чином покажете правильний шлях своїм колегам по фаху. Останнє запитання, нам треба працювати.

— Ви антисеміт, пане прокуроре?

— Якщо ви єврейка, тоді так, я антисеміт.

Він був розлючений. Після прес-конференції втік до свого кабінету, щоб уникнути розмови з Міщик. Перекинувся кількома словами із Соберай і зателефонував Вільчурові, щоб перевірити, як іде слідство, проте жодного прогресу не було. Свідки не з'явилися, слідів крові не знайшли, перегляд записів інших камер нічого не дав, Будник сидів удома. Опитування решти знайомих Ельжбети Будник лише підтверджували, що вона була надзвичайною людиною, життєрадісним, жвавим організатором дитячих курсів і вистав. Не всі схвально відгукувалися про її шлюб, проте всі говорили, що вони «принаймні були друзями». Справа грубшала, а Ельжбета Будник перетворювалася на святу, але у справі не з'являлося жодних мотивів, і прокурор Теодор Шацький був цим пригнічений. Він ледве втримався, щоб не сісти до машини й не поїхати назустріч Шиллерові, допитати його де-небудь на автозаправці в Козеницях, зробити бодай щось, чогось довідатися, зсунути справу з місця.

У пошуках свіжих думок і свіжого повітря він вийшов із прокуратури, проминув стадіон, де й досі тривала якась акція на захист яток із картоплею, і подався Староміською в бік костьолу святого Павла, повз вілли сандомирської еліти й сучасний парк «Ключиці», що розташований в яру із тією самою назвою. Шацький не бачив цього місця до реконструкції, та схоже, що то була типова яруга, прихисток усіх, хто вшановував святого Шмурдяка, і де будь-якої пори можна було втратити цноту всупереч власній волі. Ішов швидко, сягнисто. Було так тепло, що він розстебнув плаща, мжичка осідала на вбранні, вкриваючи Шацького ефемерним блискучим панцирем.

Дійшов до костьолу й мальовничо розташованого при ньому цвинтаря. Хмари розвіялися настільки, що було видно пагорб із сандомирським історичним центром, від якого Шацький був відокремлений яром. Місто звідси скидалося на корабель, що дрейфує по щойно зазеленій оболоні. Шпичаста вежа костьолу була носом корабля, кам'янички виглядали як розставлені на палубі контейнери, щогла ратушної вежі стриміла якраз посередині судна, на кормі стояла присадкувата Опатовська вежа. Звідси Шацький добре бачив

характерний приземкуватий силует синагоги, а під нею кущі, де було знайдено труп.

Почав спускатися вниз, у бік міста, подумки прикидаючи можливі сценарії розвитку подій. Кожен починався від ключового припущення, що вбивця або Будник, або не Будник. Усі вони були однаково безглуздими й невірогідними. Відчуваючи, як у ньому зростає відчай, він ішов дедалі швидше й коли нарешті зупинився біля кафедрального собору, то вже добряче засапався.

Костьол був такий собі, не гарний і не поганий, доволі великий — цегляна готична брила з дочепленими барочними елементами на фасаді. Усі гіді, як один, вихваляли костьол, розводячись над його стародавньою історією, проте на Шацького будівля не справляла жодного враження, особливо відтоді, як він довідався, що найгарніша частина, тобто шпичаста вежа, була результатом неоготичної перебудови наприкінці ХІХ століття. Підійшов до бічного входу, там висів свіженький, явно сьогодні повішений напис: «Відео- та фотозйомка категорично заборонені!!!» Медіа, вочевидь, далися церковникам взнаки.

Увійшов досередини.

Як на великодній тиждень, храм був дивно порожній. Лише один, схожий на туриста, чоловік роздивлявся інтер'єр, а на лавах не було нікого. Біля хорів чоловік і жінка однаковими рухами мили кам'яну підлогу. Шацький вдихнув неповторний, ні з чим незрівнянний запах старого костьола, почекав трохи, доки очі звикнуть до напівмороку й роззирнувся. Він був тут уперше. Сподівався готичної монументальної строгості, чогось схожого на кафедральний собор святого Яна у Варшаві, а тим часом сандомирська базиліка анітрохи не пригнічувала своєю величністю. Шацькому сподобалося, що архітектонічний скелет — колони й ребра склепіння — були не із червоної цегли, а з білого каменю, який надавав приміщенню вишуканості. Повільними кроками, як він звик у костьолі, Теодор пройшов між лавами й зупинився посередині головної нави, під імпозантною кришталевою люстрою. З одного боку в нього були хори, увінчані короною органа, з іншого — головний вівтар і пресвітерія — усе по-бароковому пишне. Мармурова купіль на пузатій ніжці, золоті рами в бічних вівтарях, усі ці вигадливі орнаменти, пухкенькі янголи й темні олійні картини немовби волали: «Агов, нас зроблено у ХVІІІ столітті!»

Шацький проходжувався між колонами, байдуже роздивляючись скульптури й картини із зображеннями святих, на мить зупинився перед пресвітерієм, що його якийсь сандомирський Джотто досить вдало оздобив сценами з Нового Завіту. Шацький дивився на Останню вечерю, воскресіння Лазаря, на Пилата, Юду й Хому — комплект невмирущих мотивів, які чи не двом мільярдам людей дарують почуття впевненості, спокій та усвідомлення того, що вони можуть чинити, як їм заманеться, бо зрештою Господь однаково найдужче любить своїх марнотратних синів. Ще одне хобі для навіжених, хай вам грець. Шацький потер обличчя долонями, його охопила неймовірна нудьга.

Рвучко відвернувся від віттаря, не для того він сюди прийшов, щоб захоплюватися другорядним європейським мистецтвом. Швидко попрямував головною навою, між лавами, у бік хорів. Під люстрою спробував обійти чоловіка, який одноманітними, розміреними рухами робота мив підлогу. Рух швабри був, наче метроном.

— Не по мокрому, — попередив чоловік.

Шацький зупинився. Чоловік припинив миття й глянув йому в очі. Землисто-сіра шкіра, сповнений смутку погляд, чорна, застебнута під шию, сорочка. Він скидався трохи на зомбі, трохи на бомжа — справдешній католик, радісний і щасливий, що Господь прослав перед ним світлий шлях просто до неба. Шацький мовчки відступив назад і краєм сухої підлоги пройшов до бічної нави. Кроки заглушували ритмічне човгання швабри, яка продовжувала свої дії.

Не було жодних сумнівів, де саме знаходиться славетна картина. На західній стіні, обабіч входу до бабинця висіли чотири великі полотна. Дві перші вельми натуралістично зображували дві різанини, судячи за виглядом нападників — татарську або монгольську навалу. На першій картині невірні розправлялися з мешканцями Сандомира, на другій — із легко впізнаваними через їхні білі хламиди домініканцями. По той бік від входу — знову різанина й палаючий замок, цього разу на татарів не схоже, мабуть, Потоп — ніхто так не любляв влаштовувати пожежі й висаджувати в повітря, як шведи, справжні шанувальники вибухівки, до речі, задовго до Нобеля. А четверте полотно? Прокурор Теодор Шацький зупинився просто перед ним, схрестивши руки на грудях. Невже воно може мати щось спільне з убивством Ельжбети Будник? Невже їм справді доведеться шукати релігійного шаленця? Обернувся в бік віттаря й подумки попрохав

Бога, щоб це було не так. Із релігійними шаленцями справи найгірші. Такий злочинець означає тонни паперів, юрби спеціалістів, суперечки про осудність — суцільна мука, а якщо йдеться про вирок, то тут узагалі лотерея, незалежно від доказових матеріалів.

Шацький молився й думав. Ліворуч до нього неухильно наближалось човгання костьольної швабри. Цього разу жінка. Переставила відро, почала мити, дійшла до ніг Шацького. Припинила роботу й вичікувально глянула. Була так само сповнена світла й радості віри, як і її колега. Крамниця із причандаллям для самовбивць миттєво взяла б її на роботу. Прокурор відступив на крок і пішов до виходу вузькою доріжкою сухої підлоги. Не було сенсу витріщатися на червону завісу, яка закривала суперечливу картину. На втіху вірянам, аби ті не казали, що немає на що дивитися, на тканині висів портрет Івана-Павла II.

Шацький знав, що було на картині, бачив її в інтернеті. Карло де Прево, може, і не був гарним художником, але явно мав хист до зображення жахів і здатність малювати такі собі комікси, що сподобалися тодішньому архідияконові собору, який і замовив художникові картини для храму. А що архідиякон Жуховський був істинним християнином і запеклим ворогом юдеїв, де Прево увічнив єврейські злочини, вчинені на сандомирських дітях. На картині були євреї, що купували дітей у матерів і перевіряли їхню вгодованість, мов у худоби на ярмарку, були євреї-вбивці, були фахівці з виточування крові за допомогою бочки з наїжаченими гвіздками, був навіть пес, що пожирав рештки немовлят. Шацькому найдужче запам'ятався вигляд розкиданих по землі дитячих трупиків.

Йому не вдалося дійти до дверей, між ним і виходом з бічної нави були три метри мокрої, свіжо помитої підлоги. Хотів було просто зробити три великі кроки, але щось його зупинило. Не було кроків, не було човгання. Чоловік і жінка стояли, спершись на свої швабри в однакових позах, і дивилися на нього здалеку. Спершу він хотів стелити плечима й вийти, але в їхніх очах був такий смуток, що Шацький зітхнув і почав шукати шляху по сухому. Доріжка звивалася; почувуючись, мов щур у лабіринті, Теодор дійшов до протилежної стіни костьола, дуже далеко від виходу. Та здавалося, що тепер дорога до віттаря вільна, і тим боком він дійде до дверей. Заспокоєні його поведінкою, чоловік і жінка повернулися до роботи.

Ідучи повз стіну, Шацький дивився на чергові картини, які теж були барочними коміксами де Прево. Ступав чимраз повільніше, аж, нарешті, зупинився. Католицьке виховання не дозволяло йому вжити слово «порнографія» щодо побаченого, але жодне інше слово не передавало так влучно суті речей. Зміст великих картин був один — смерть. Реалістична, кривава, мученицька, ще й на додачу в сотнях варіацій. Першої миті Шацький не зрозумів, чому біля кожного трупа стоїть номер, потім помітив, що на картинах вказані латинські назви місяців, і зрозумів, що це щось на зразок збоченого календаря. По маленькому жахіттю на кожен день року. Він саме стояв біля березня, тортури були такими вишуканими, неначе прагнули передати всю безнадійність холодної, грузької польської ранньої весни. 10 березня конав, прибитий списами до дерева, Афродозій, два дні пізніше ніж перерізав горлянку Мікдонію, особливо привертали увагу нутроці, що кривавою стрічкою обкрутилися навколо зазубреного невідомо-чого, що протнуло 31 березня їхнього колегу по мучеництву, Веніаміна. У квітні трішки потепліло: скидання зі скелі до річки, стинання голів, волочіння кіньми й розшарпування дикими звірами. Когось, здається живцем варили, вираз обличчя не свідчив, що це тепла купіль. 12 травня наштовхнувся на Теодора. Якраз його тезко міг похвалитися не надто суворою карою — його втопили, прив'язавши камінь до шиї. Шацький відчув абсурдне полегшення, що це був не його патрон, сам він відзначав іменини в день Теодора з Гарсу, ченця й філософа із VII століття.

Ішов далі, художні кошмари відштовхували й приваблювали водночас, як жертва нещасного випадку на узбіччі дороги. Він захоплювався творінням де Прево, якому протягом 365 днів удалося на диво рідко повторитися, хоча смерть на хресті або перерізані горлянки все-таки тримали першість.

Нарешті він майже дістався дверей, прискорив кроки, бо служка в чорній сорочці явно намагався намочити останній острівець сухої підлоги біля входу. Шацький зупинився біля листопада, його день народження був одинадцятого. Що ж, якраз цей мученик справді заслужив, аби його визнали святим. Мало того, що нещасного жахливим чином підвісили на гаку, то ще й для певності прив'язали до ніг тягар, а тіло пронизали списом. Шацький похмуро подумав, що

хтось розпачливо намагався йому довести існування у світі місця для мучеництва.

Служка промовисто кахикнув. Шацький відвів погляд від видіння барочного порнографа.

— Я знайшов свій день народження, — сказав він ні сіло ні впало.

— Ніякий це не день народження, — озвався той несподівано весело. — Це свідчення того, яка вам судилася смерть.

На вулиці справжній листопад. Мокро, холодно, темно. Прокурор Теодор Шацький застебнув плаща і, вийшовши крізь хвіртку на Костьольну, подався в бік ринку. Глянув на камеру, ту саму, котра востаннє впіймала Елю Будник, коли та поправила халяву чобітка, а потім підстрибом наздогнала свого чоловіка. У думках майнуло, чи не зайти до Будника, та зрештою він передумав.

6

На вулиці весь час іде дощ, зима прощається зі Свентокшиським краєм утомленим, слабким схлипуванням. А тут сухо й тепло, якби не палаючі очі чоловіка в кутку, то було б навіть затишно. Невисокий на зріст, худий, зі зв'язаними руками й ногами, він нагадує дитину, тільки руда борода, що стирчить з-під кляпа, вказує, що жертва — дорослий. Він викликає співчуття, але це нічого не змінить. Десь удалині дзигар на ратушній вежі бамкає чотири рази на повну годину, потому вибиває другу. Залишається доба. Усього лише доба. Шкода, що не можна перечекати її тут, треба ще зазирнути до собак і повернутися нагору. На щастя, другий акт вистави вже завершується.

Розділ четвертий

субота, 18 квітня 2009

Сьомий, передостанній день Світлого тижня в католиків, Страсна субота в православних християн; шабас у всьому юдейському світі. Тадеуш Мазовецький відзначає свій 82-й день народження. Ярослав Качинський стверджує, що лише партія «Закон і справедливість» може врятувати польську демократію, а Лешек Міллер переконує, що в уряді «Союзу лівих демократів» не було афери Ривіна й узагалі будь-яких інших афер. У світі. Парламент Сомалі запроваджує шаріат по всій країні, Болгарія панікує, бо відомий астролог передбачив землетрус. В Устінад-Лабою сотні неофашистів із Чехії, Словаччини, Угорщини й Німеччини святкують наближення дня народження Гітлера, нападаючи на заселений циганами мікрорайон. Лукаш Фабіанський поганенько грає в день свого 24-річчя, «Арсенал» програє «Челсі» й випадає з півфіналу Кубка Англії. У Сандомирі злочинці зрубують шість яблунь і сливу. Вартість шістдесятирічних дерев складає тисячу злотих. Увечері в клубі, розташованому в підземеллі ратуші, гучна забава, «Саундомирська зона рок-музики». Перший посправжньому весняний день. Тепло, сонячно, без опадів.

1

— А ще ось цей послухайте. Рабин і ксьондз ідуть в одному купе, читають, тихо, усе дуже культурно. Тоді за якийсь час ксьондз відкладає книжку й каже: «Так із чистої цікавості: я знаю, що вам не можна їсти свинину. Але... ви справді ніколи не куштували?» Рабин згортає газету, усміхається й відказує: «Щиро? Та було якось». І за мить додає: «А от мені теж цікаво: знаю, що ви мусите дотримуватися целібату...» Ксьондз перебиває: «Я розумію, про що ви, і відразу відповім, що так, одного разу я не втримався від спокуси». Усміхаються поблажливо, бо ж розуміють свою недосконалість, ксьондз повертається до книжки, рабин до газети, читають, знову тиша. І раптом рабин каже: «А воно краще, ніж свинина, еге?»

Шацький чув цей анекдот, проте щиро засміявся, він любив анекдоти про євреїв.

— Ну, тоді ще один...

— Єндреку...

— Останній, обіцяю. Пасха, чудовий день, Мойше бере снідання до парку, сідає на лавці й наминає. На лавці сідає якийсь сліпий, а що Мойше цього святкового дня ладен усіх обійняти, то частує його шматком маці. Сліпий бере мацу, обертає її в руках, вираз обличчя в нього змінюється й він нарешті каже: «Хто написав це гівно?»

Цього разу Шацький вибухнув реготом, анекдот був класний, та й оповідач чудовий.

— Єндреку, прошу тебе! Теодор ще подумає, що ми якісь антисеміти.

— Гарна родина з-поблизу Кельце. А ти розказувала, як ми познайомилися на з'їзді радикальних націоналістів? Яка була ніч, при світлі смолоскипів ти була схожа на якусь арійську королеву... Ой!

Анджей Соберай ледь устиг ухилитися від крайця хліба, яким кинула в нього дружина, але зробив це так незграбно, що вдарився ліктем об ріг столу. Глянув на неї докірливо. Шацький завжди почувався незручно, коли ставав свідком близькості інших людей, тому лише криво всміхнувся й щедро намастив свій шматок ковбаси гірчицею. Він почувався ніяково, його охопили незрозумілі йому емоції.

Чоловік розумниці-відмінниці Соберай, яку Шацький попри симпатію, не перестав так подумки називати, був досить типовим добродушним ведмедиком. Таким, який ніколи, навіть у свої найкращі часи, не був мачо. За ним не шаленіли жінки, не мріяли про нього ночами. Зате всі його любили, бо з таким і поговорити можна, і посміятися, і взагалі — із ним класно почуватися. Потім вони, звісно, обирали таємничих красунчиків, алкоголіків і бабіїв, переконані, що кохання здатне їх змінити, а довірливий ведмедик діставався мегері, якій треба було кимсь командувати. Соберай попри все такою не здавалася, отже, цьому ведмедикові, вочевидь, пощастило: він потрапив у добрі руки. Він і виглядав щасливим, щасливим і симпатичним. Симпатичною була його картата сорочка, заправлена в старі дешевенькі джинси. Симпатичною була кремезна, трохи обважніла від грилів та пива, фігура. Симпатичними були спокійні очі, вуса, що лізли до рота й невеликі залисини, схожі на дві коми в гущавині сивуватого хвилястого волосся.

— Ти вже так не кидай, — сказав Симпатичний Анджей дружині, обертаючи на грилі шматки ковбаси. — Хто-хто, а пан прокурор, мабуть, через антисемітизм не образиться. Те, що пишуть у газетах...

Соберай пирхнула сміхом, Шацький із чемності всміхнувся. На жаль, матеріали вчорашньої прес-конференції опинилися в газетах, на жаль, майже всі писали про «таємниче вбивство», про «антисемітський підтекст» і «коричневі мотиви», одна з газет вмістила докладну історію міста й у коментарях висловилося, що редакція «не надто переконана, чи слідчі усвідомлюють, із якими делікатними речами їм довелося зіштовхнутися». А це лише початок, якщо справу не вдасться розплутати швидко або якщо не з'явиться щось нове, щоб ці стерв'ятники мали чим житися, то буде лише гірше.

— А чому, власне, ми постійно говоримо про антисемітизм? — запитав Соберай. — Еля не була єврейкою, наскільки мені відомо, не організувала навіть концертів єврейської музики, єдині її контакти з юдаїзмом — це виконання пісень зі «Скрипаля на даху» кілька років тому. Її ж не вбили якісь фашисти? А поява слова «єврейський» у будь-якому контексті не повинна автоматично означати, що цей контекст антисемітський.

— Мурчику, не філософствуй, — відповіла йому дружина. — Елю зарізали єврейським ножом для ритуального забою тварин.

— Та я розумію, але якщо відкинути істерію, то у зв'язку із цим більш логічно було б опитати кількох єврейських різників, аніж тих, хто ненавидить єврейських різників? Чи ми настільки політкоректні, що навіть гіпотетично не можемо припустити, що злочинець — єврей, або ж тісно пов'язаний із цією культурою? І тому, наприклад, має доступ до знарядь?

Якусь мить Шацький обмірковував слова, що долинали до нього крізь хмарку диму над грилем.

— Це не зовсім так, — відповів він. — З одного боку, ти правий, люди вбивають тим, що в них під рукою. Різник — ножем, механік — домкратом, перукар — ножицями. Та з іншого боку, зазвичай перше, що вони роблять, це намагаються цей слід знищити. А тут знаряддя вбивства лежало біля трупа, та ще й помите, стерильне, старанно приготоване для нас, щоб не виникало жодних припущень, крім одного — усе це якась брудна жидівсько-антисемітська справа. Тому я вважаю, що все це туфта.

— Може й туфта, але я так розумію, що такого ритуального ножа в «Сонечку» не купиш.

— Ні, не купиш, — погодився Шацький. — Тому ми й намагаємося довідатися, звідки він походить.

— Наразі з невеликим успіхом, — докинула Соберай. — На руків'ї є напівстертий напис «Грюневальд», я листуюся з музеєм ножів у Золінгені, щоб отримати якусь інформацію. Вони стверджують, що це може бути якась невеличка довоєнна мануфактура з району Грюневальд, якраз із Золінгена. Там і донині скрізь виробляють якісь ножі, бритви, а до війни таких майстерень і мануфактур були десятки. Частина з них точно єврейські. Побачимо. Ніж в ідеальному стані, виглядає швидше як антикварна річ, предмет із чиєїсь колекції, а не халеф, який справді використовувався в роботі.

Почувши слово «колекція», Шацький скривився, бо це викликало асоціації з ненависним словом «хобі». Та водночас думки скерувалися в іншому напрямку. Ніж — це колекція, колекція — це хобі, хобі — це антикваріат, а антикваріат — це... Підвівся, йому краще міркувалося, коли він ходив.

— Тобто де купують такі ножі? — Соберай висловила думки Шацького вголос. — На аукціонах? В антикварних крамницях? У злодійських кублах?

— В інтернеті, — відповів Шацький. — «Аллегро», «Ібей». На світі не існує антикварної речі, якої б не продавали через інтернет.

Перезирнулися з Басею. Якщо ніж куплено на інтернет-аукціоні, то мусить залишатися якийсь слід. Шацький подумки впорядковував справи, які треба буде зробити в понеділок, аби це перевірити. Поринувши у свої роздуми, він подався вглиб саду, залишивши позаду дім Собераїв і їх самих. Коли повертався, обминаючи яблуньку довкола, у голові вже був складений список, але замість задоволення від нової ідеї, відчував занепокоєння. Добре знайомий неспокій, настирливий, як зубний біль. Він щось проґавив, не звернув на щось увагу, десь помилився. Шацький був у цьому переконаний, без кінця пригадував події останніх днів, аби щось виявити. Марно. Це скидалося на прізвище, що крутиться на язиці, і яке нізащо не можеш пригадати. Нестерпне свербіння в мозку.

Тепер він бачив віллу, чи то пак, будиночок Собераїв у повній красі. Розташований у районі Круків, тобто за сандомирськими поняттями далеченько від міста, неподалік окружної дороги. За димарем виднів костюл по той бік шосе, із характерним дахом у вигляді перекинутого догори дном човна. Шацькому важко було звикнути до того, що власний будинок не означає тут, як у Варшаві, шикарного життя й належності до еліти, яка вирвалася з багатоповерхівок, і це така сама ознака середнього класу, як п'ятдесятиметрова квартира у великому місті. Зате незрівнянно гуманніша. Було щось природне в тому, щоб з вітальні вийти на терасу, посидіти в садку, де росло кілька яблуньок, суботу провести, ледарюючи в шезлонгу біля гриля, вдихаючи перші весняні пахощі.

Шацький не знав цього світу, проте він видався йому прекраснішим, і Теодор щиро заздри тим, хто недооцінював його й без увагу нарікав, мовляв, це потребує купи зусиль, бо в будинку чи саду завжди є якась робота. Навіть, якщо це й було так, то міські суботи у квартирах, у басейнах, у торгових центрах, в автомобілях і на смердючих вулицях у порівнянні із цим схожі на вирок. Він почувався, немов в'язень, якого після сорока років відсидки випустили на волю. Не знав, як поводитися, усім тілом відчуваючи дискомфорт власної невідповідності. Усе в ньому не пасувало до них: його самотність до їхньої дружби (у тому, що це кохання, був не певен), його холодність столичного мешканця до теплого провінційного гнізда, влучні репліки

до неквапних балачок ні про що, відпрасований костюм до спортивних светрів, зрештою, кока-кола до пива. Він переконував себе, що якби не допит, то й сам сидів би неголений у такому самому светрі й цмулив друге пиво, але себе він знав занадто добре. Проблема була в тому, що прокурор Шацький ніколи не сидів неголений і у светрі.

Пригнічений, він повільно повернувся до Басі, її чоловік зайшов у будинок. Трава приглушувала кроки, Соберай або не чула, як він зупинився за нею, або вдавала, наче не чує. Вона підставила веснянкувате обличчя під сонячні промені, руде волосся заклала за вуха, на проділі було помітне відросле волосся, подекуди видніла сивина — типова польська мишка. Маленький носик, гарні повні уста, що навіть без помади виразно виділялися персиковим кольором від білої шкіри. На ній був мохеровий гольф і довга спідниця-плісе, босі ноги поклала на табурет — звичайний польський табурет з білими ніжками й зеленавим сидінням. Бася кумедно ворушила пальцями ніг, ніби намагаючись їх зігріти або підкреслювала ритм пісеньки, яку співала подумки. Вона здавалася йому спокійною й лагідною. Неймовірно далекою від усіх жінок, з якими він останнім часом зустрічався — зі старанно виголеними стратегічними місцями, любительок вульгарних стогонів і трахання в шпильках. Шацький подумав про Клару, з якою мав увечері зустрітися в клубі, і голосно зітхнув. Бася ліниво повернула голову й глянула на нього.

— Веснянками тебе обкидало, — зауважив Шацький.

— Немає в мене жодних веснянок.

Шацький посміхнувся.

— Знаєш, чому я тебе запросила?

— Бо помітила, що я такий страшенно самотній, і перелякалася, що якщо мені здуру спаде на думку побавитися в самогубця, то весь цей єврейський шайс упаде тобі на голову?

— Ага, це причина номер один. А причина номер два... можеш іще раз посміхнутися?

Шацький невесело всміхнувся.

— Та отож. Я не знаю, як у тебе склалося життя, Теодоре, але мужчина з такою усмішкою заслуговує на більше, ніж тобі здається. Ти розумієш, про що я?

Схопила його за руку. У неї була суха, холодна долоня людини з низьким тиском. Шацький відповів на потиск, але що мав сказати?

Лише знизав плечима.

— У Сандомирі зими можуть бути по-провінційному жахливими, але зараз починається весна, — сказала вона, не відпускаючи його руки. — Не розповідатиму тобі, що це значить, сам невдовзі переконаєшся. І... — вона завагалася, — і не знаю чому, але я подумала, що ти мусиш покинути це похмуре темне місце, у якому ти перебуваєш.

Він не знав, що відповісти, тому промовчав. У грудях розросталася куля емоцій і виходила з-під контролю. Ніяковість, зворушення, почуття незручності, заздрість, смуток, біль старіння, задоволення від дотику прохолодної руки Барбари Соберай, знову заздрощі — і він не зміг спинити лавини емоцій. І все-таки йому зробилося страшенно прикро, що така звичайна річ, як проведення з кимось ледачого весняного ранку в садку, була не для нього. До біса таке життя.

Соберай вийшов на терасу із двома пляшками пива в руках, потиск його дружини послабився, Шацький лише зараз вивільнив руку з її долоні.

— Мушу вже бігти на цей допит, — лише й сказав він і швидко вклонився.

Прокурор Теодор Шацький швидко пішов геть, не озираючись, дорогою машинально застібнув верхнього гудзика темно-сірого піджака. Зачиняючи хвіртку, він уже складав сценарій розмови з Єжи Шиллером. Ніщо інше його більше не цікавило.

2

Могили все приховують, а те, що залишилося, стає дуже далеким, мов укритим серпанком таких почуттів, яких він не може зрозуміти. Стільки жалю й запеклості, така жага руйнації, просто прагнення помсти. Щоб чимсь зайнятися, він без угаву, до запаморочення, подумки повторює всі елементи плану, здається, мови немає про якусь помилку, проте страх усе-таки не меншає, напруження не зникає. Хочеться втекти, але план не передбачає втечі. Доведеться чекати. Це очікування жахливе, звуки видаються занадто гучними, світло занадто яскравим, кольори занадто крикливими. Цокання годинника на стіні надокучливе, мов куранти на ратуші, кожна наступна секунда доводить до оскаженіння. Йому кортить витягнути батарейку, але це суперечить

планові — поламаний годинник може стати слідом, доказом, вказівкою. Важко, ох як важко витримати.

3

Шацький уже збирався натиснути на кнопку дзвоника, але відсмикнув руку й повільно рушив уздовж паркану. Цікаво, чи спостерігає за ним Шиллер? Він не помітив обличчя у вікні, не бачив, щоб ворухнулася фіранка, камер теж не було. П'є каву? Дивиться телевизор? Читає інтерв'ю з Лешеком Міллером і лається на всі заставки? А може, це той різновид патріота, який ніколи не сягне по «Виборчу»? Якби це він чекав на прокурора, що веде слідство у справі про вбивство, то найпевніше не зміг би зосередитися на буденних справах. Стримів би у вікні або стовбичив на ганку й перевищував денну норму сигарет.

Будинок Єжи Шиллера стояв на узбіччі яру, бо де ж іще міг би знаходитися дім одного з найвідоміших і найбагатших сандомир'ян. Судячи з розмірів сусідніх садиб, власник об'єднав три або й чотири ділянки, тож завдяки цьому вишуканий шляхетський будинок був оточений доглянутим садом. Жодних екстравагантних вибриків, жодних гранітних доріжок, басейнів і гротів Діани. Кілька горіхових дерев, весняна, свіжа трава, виноград, який обплутав веранду з одного боку. Якби не характерний портик, що спирався на пузаті колони й не біло-червоний прапор, який сумовито висів на щоглі перед входом, Шацький подумав би, що опинився в Німеччині. Хоча ні, у Німеччині відчувалася б стилізація, пластикові вікна були би прикрашені позолоченими шпросами, а в домі Шиллера відчувалося щось непідробне. Колони здавалися дерев'яними й втомленими часом, дах ледь помітно прогинався під вагою гонту, весь будинок нагадував гордовитого дідка, який хоча й чудово тримається, проте літа вже не ті. Такий собі Макс фон Сюдов шляхетської архітектури.

Натиснув на дзвоника, господар озвався миттєво, певне, тримав руку на домофоні. «Усе-таки хвилюється», — подумав прокурор.

Єжи Шиллер розповідав нудно й одноманітно, Шацький дав йому можливість виговоритися. Його співрозмовник, усупереч показній щирості й добродушності, здавався досить напруженим і поводився, як пацієнт на прийомі в онколога, який розмовлятиме про що завгодно, аби лише не почути діагноз.

Прокурор удавав доброзичливе зацікавлення й придивлявся до господаря й інтер'єру.

— Ви вже пробачте, що не називатиму місцевості, здається, я все вчинив законно, але мені б, звісно, не хотілося, щоб у когось були проблеми.

— А ви перевезли все чи тільки частину? — поцікавився Шацький, подумавши, що Шиллер занадто балакучий. Долає напруження тим самим способом, який прокуророві доводилося бачити сотні разів.

— Будинок був доволі знищений, він походить із середини ХІХ століття, неважко здогадатися, що по війні ним ніхто, звичайно, не займався, тож він поступово руйнувався, та разом йому пощастило, що білоруси не перетворили його на яку-небудь сільраду, гадаю, будинок був просто замалий, крім того, землі там неродючі. Мої фахівці його розібрали, дошку за дошкою, уже тут виявилось, що доведеться замінити й доробити близько двадцяти відсотків конструкції, дах відтворили на підставі кількох довоєнних знімків, які збереглися в родині Вичеровських. Зрештою, нащадки графа приїхали до мене два роки тому, слід сказати, що це дуже приємні...

Шацький відключився. Невдовзі він припинить цю набридливу балачку, але це невдовзі. Поки що він усе відзначав. Тембр голосу Шиллера, низький і оксамитовий, коли той вітався, а тепер дедалі вищий. От і добре, нехай трохи понервує. Обручки Шацький не помітив, ніде не було фотографій жінок, дітей, беручи до уваги, що Шиллер був класично вродливим і заможним мужчиною в розквіті літ, це здавалося доволі дивним. Може, він гей. На користь цього свідчив його старанно дібраний одяг і ненав'язливий, проте вишуканий інтер'єр. Замість картин у визолочених рамах — кілька гравюр та літографій, у тому числі репродукції ілюстрацій Андріоллі до «Пана Тадеуша». Замість предків із шаблями — портрет господаря, стилізований під модного зараз Єжи Дуду-Грача, а може, навіть авторства самого Дуди-Грача, хтозна.

Шиллер закінчив свою нудну оповідку про перевезення садиби з Білорусі до Сандомира й емоційно сплеснув у долоні. «Плюс один, що він таки гей», — подумав Шацький. За мить додав ще один бал, коли господар підхопився, щоб принести цукерки, розкладені — ще плюс один — на маленькому кришталевому тарелі. Мінус один за рухи.

Шиллер рухався енергійно й м'яко, але в цьому не було силуваності, а м'якість радше асоціювалася з рухами хижака.

Сів, заклавши ногу на ногу. Сягнув до манжетів сорочки типово чоловічим жестом людини, яка повернулася додому й підводить ризику під робочим днем, закотивши рукави. Проте відсмикнув долоню, перш ніж та торкнулася гудзиків. Шацький зберіг непроникний вираз обличчя, але відчув неспокій. Щось було не так.

— Почнемо, — мовив він, витягаючи диктофон із кишені піджака.

Шацький успішно вдавав, наче йому неймовірно нудно, бо ж насправді так воно й було, але він вирішив приспати чуйність Шиллера й дати тому можливість виговоритися. Занотував особові дані, попередив про відповідальність за складання неправдивих свідчень, ввічливо здивувався, що допитуваному виповнилося п'ятдесят три роки — насправді Шиллер не виглядав більше, ніж на сорок п'ять — і вже хвилин п'ятнадцять, як слухав про стосунки господаря з подружжям Будників. Звичайні суцільні банальності. З ним він стосунків не підтримував, розумієте, зв'язки бізнесу з політикою сприймаються не найкращим чином, ха-ха-ха, хоча, звичайно, були знайомі й зустрічалися під час офіційних прийомів.

Як би він охарактеризував ці зустрічі? Несистематичні, спокійні, навіть доброзичливі.

— А жертва?

— Ельжбета, — із притиском виправив його Шиллер.

Шацький лише вказав на диктофон.

— З Елею ми знайомі практично відтоді, як вона сюди повернулася.

Він іще не звик, що про неї треба говорити в минулому часі. Шацький вирішив його не виправляти.

— Відтоді, як вийшла заміж?

— Приблизно так.

— Як виглядали ваші контакти?

— Розумієте, коли в Сандомирі шукають для чогось спонсора, то список тут доволі короткий. Комбінат, я, кілька фірм, пару готелів, ну, ще якісь кнайпи. Практично не буває дня, щоби хтось не прохав. Концерт, діти з малозабезпечених родин, хворі пенсіонери, скейти для скейтбордистів, гітари для нового гурту, напої для виставки. Я вирішив це таким чином, що один із бухгалтерів розпоряджається певною

сумою на квартал, призначаючи її на різні сандомирські, так би мовити, потреби. Він вибирає проекти, я їх, звичайно, затверджую.

— Яка це сума?

— П'ятдесят тисяч злотих щотри місяці.

— Потерпіла з ним контактувала?

— Ельжбета, — знову підкреслив Шилер, — спілкувалася з бухгалтером або безпосередньо зі мною.

Шацький почав розпитувати докладніше, знову кілька разів піддражнив Шиллера «потерпілою», проте якоїсь цінної інформації не витягнув. Були знайомі, може, навіть дружили, він фінансово підтримував (або ні, але переважно так) її різні шалені ідеї, як-от вистава «Шрек» у сандомирському замку. Можливо, принаймні так здавалося Шацькому, що цей бізнесмен із білоруської садиби, був трішечки закоханий в Будинкову дружину.

— Ви й надалі так щедро спонсоруватимете місцеве культурне життя?

— Звичайно. Якщо вирішу, що пропонувані проекти на це заслуговують. Я не державна установа, у мене є привілей підтримувати те, що мені подобається.

Шацький подумки відзначив, що треба перевірити, що вельможний пан підтримує, а що ні.

— Я чував, що ви Будника, — майже непомітна пауза, лише щоб побачити реакцію співрозмовника, — не любили? Що його діяльність у міськраді була для вас невігідною?

— Це все плітки.

— У кожній плітці є зерно правди. Я так здогадуюсь, що активному бізнесменові, який воліє працювати прозоро, не надто подобається, що місто віддає Церкві нерухомість як відшкодування за численні утиски, щоби потім розпоряджатися майном поза системою громадських потреб для вічної слави всіх зацікавлених. Ну, звісно, не вас.

Шилер уважно глянув на нього.

— Мені здавалося, що ви тут віднедавна.

— Так, віднедавна, але я не з Марса впав, — спокійно відповів Шацький. — І знаю, що тут зазвичай робиться.

— Або не робиться.

Шацький жестом показав, що погоджується.

— Я радий, що ви такий правильний. Справжній державний службовець. Це повертає віру в Польську республіку.

«Диви-но, а цей зануда може бути дотепним», — подумав Шацький. От тільки в нього немає часу на пустопорожні теревені.

— Скажіть, ви патріот? — запитав він господаря.

— Звичайно. А ви?

— Тоді вам не повинно заважати, коли хтось діє на користь Церкви, єдиної істинної католицької віри, — Шацький вирішив не відповідати на питання, його погляди були тут ні до чого.

Шиллер рвучко підвівся. Коли він не сидів, зіщулюючись на дивані, то справляв враження могутнього чоловіка. Досить високий, широкоплечий, міцної статури. Такий тип, на якому навіть костюм із супермаркету добре сидітиме. Шацький позаздрив Шилерові, сам він мусив шити костюми в кравця, щоб вони не виглядали повішеними на швабру. Господар підійшов до бару, і Шацькому на мить здалося, що він сягне по здалеку помітну пляшку «Метакси», але Шиллер приніс пляшку якоїсь крутої мінералки й налив їм по склянці.

— Я не переконаний, що це стосується теми нашої розмови, але найбільшим і найшкідливішим ідіотизмом в історії Польщі є ототожнення патріотизму із цією педофільською сектою. Пробачте за міцний вираз, але не треба великого розуму, щоб побачити, що Церква стоїть не за нашими найбільшими досягненнями, а за поразками. За кривавим міфом про підмурівок християнства, за порнографічною жагою мучеництва, підозріливістю щодо багатих...

«От де заковика», — подумав Шацький.

— ...за ледарством, забобонами, пасивним очікуванням божої допомоги, зрештою, за сексуальними неврозами й стражданнями всіх тих пар, у яких немає коштів на in-vitro, і які ніколи не зможуть втішатися дітьми, бо держава боїться цих онаністів у чорному ганчір'ї. — Шиллер зрозумів, що його понесло, і він трохи вгамувався. — Так, я патріот, і намагаюся бути добрим патріотом, хочу, щоб про мене свідчили мої дії і хочу пишатися моєю країною. Але не треба ображати мене підозрами, боцім якусь жидівську секту я ставлю вище інших забобонів і називаю це патріотизмом.

Шацький відчув симпатію до цього мужика, ніхто ще ніколи так влучно не висловлював його власних поглядів. Але цю думку залишив при собі.

— Патріотизм без католицизму й антисемітизму, їй-бо, ви справді створюєте щось нове, — Шацький укотре скерував розмову на тему, яка його цікавила. Він бачив, що господареві вона теж близька, бо той вочевидь розійшовся, розслабився, було помітно, що такі розмови в цьому домі точилися не раз.

— Не ображайтеся, але ви мислите стереотипами, вас запрограмували на те, що найкращий громадянин — це лівий космополіт із короткою пам'яттю. А патріотизм — це такий собі різновид ганебного хобі, яке йде поруч із народним католицизмом, ксенофобією і, звісно, антисемітизмом.

— Тобто ви — невіруючий патріот-юдофіл?

— Скажімо так: я — невіруючий польський патріот-антисеміт.

Шацький підвів брову. Або мужик не читав газет, або він ненормальний, або підступно знущується з нього. Інтуїція підказувала, що йдеться про останнє. Погано.

— Ви здивовані? — Шиллер зручніше вмоствився на дивані, здавалося, наче він вмощується на власних поглядах. — Ви не витягнете кодекс, не звинуватите мене в розпалюванні ненависті на національному ґрунті?

Шацький не прокоментував. У нього були важливіші справи. Крім того, знав, що Шиллер своє однаково скаже. Це ще той тип.

— Бачте, ми живемо в дивні часи. Після Голокосту кожен, хто наважиться зізнатися в антисемітизмі, автоматично перетворюється на поплічника Ейхманна й салютує Гітлерові, на нього дивляться, як на збоченця, котрий мріє про те, як розділяти родини перед посадкою до телячого вагона. Тоді як між певною обережністю щодо євреїв, їхньою роллю в історії Польщі та сучасній політиці й закликами до погромів і остаточного розв'язання єврейського питання існує певна відмінність, ви згодні?

— Будь ласка, продовжуйте, це дуже цікаво, — захопив його Шацький, не бажаючи вдаватися у відвертий конфлікт. Щиро він мусив би сказати, що будь-яка спроба оцінки людей через їхню належність до національної, етнічної, релігійної чи ще якої-небудь групи здається йому огидною. І що він упевнений: джерела кожного погрому крилися в культурній дискусії про «певну відмінність».

— Гляньте на Францію й Німеччину. Невже демонструючи обережність до прибульців з Алжиру й Туреччини, вони відразу

перетворюються на фашистів і вбивць? Чи, може, це просто громадяни, занепокоєні майбутнім своєї країни, занепокоєні тим, що в них з'являються гетто, зростає агресія, чужий елемент не бажає асимілюватися й нищить їхню культуру?

— Щось я не пригадую, аби в довоєнній Польщі євреї підпалювали брички, організовували мафію й жили з контрабанди наркотиків, — Шацький вилаяв себе подумки, що не зміг утриматися. Дай йому виговоритися, чуєш, дай виговоритися.

— Ви так кажете, бо не жили в ті часи...

— Справді, я трохи молодший за вас.

Шиллер лише пирхнув сміхом.

— Ви не знаєте, як це виглядало. Як поляк з євреєм із сусіднього кварталу не могли порозумітися, бо говорили різними мовами. Як єврейські райони зовсім не нагадували вилизані скансени оригінальної культури. Бруд, злидні, проституція. Зазвичай така собі чорна діра на мапі міста. Люди, яким дуже хотілося жити в розвиненій Польщі, але не хотіли заради цього працювати й боротися. Ви щось чули про єврейські батальйони під час національних повстань? Про євреїв у легіонах? Бо я — ні. Сиділи тихенько й чекали, доки поляки кров'ю зйдуть, щоб зайняти ще кілька вулиць у спорожнілому місті. Гадаю, що коли б я жив у ті часи, то явно не був би їхнім прихильником, незалежно від поваги до Тувіма й Лесьмяна. Так само, як нині не погоджуюся з тим, аби кожен агресивний і ксенофобський крок Ізраїлю на Близькому Сході миттєво пробачався, бо ж вони пережили Голокост. Ви собі уявляєте, що було б, якби німці почали відгороджуватися кількадеметровою стіною від турецьких кварталів?

Шацький не уявляв. Ба більше — не хотів уявляти. Про Берка Йоселевича теж розповідати не хотів. Він хотів знайти вбивцю Ельжбети Будник, найкраще з неспростовними доказами, пред'явити звинувачення, написати обвинувальний акт і виграти в суді. Тим часом він сидів у бездоганно обставленій вітальні, де крім банальних оленячих рогів над дзеркалом не було до чого причепитися, вислуховував світоглядні просторікування і його чорти брали. Він відчував, що Шиллерів пафос пояснюється звичкою, уявляв собі гостей за столом, розливання вина щонайменше по п'ятдесят злотих за пляшку, аромат парфумів щонайменше по дві сотні за тридцять мілілітрів, полядвизицю щонайменше по сімдесят злотих за кілограм.

Шиллер у своїй сорочці щонайменше за триста злотих бавиться запонкою, яка коштує дідько знає, скільки, і питає, що було би, якби німці... Гості притакують, усміхаються поблажливо: ах, як він уміє висловитися, ах, як він уміє сказати, цей наш Юрек.

— Тих часів немає, євреїв теж немає, можете подякувати, кому слід.

— Перепрошую, ви не так мене зрозуміли, — Шиллер здавався прикро вражений реакцією Шацького. — Я антисеміт, але ж не якийсь там збочений фашист. Якби я міг відвернути Голокост, усвідомлюючи, що Польща залишиться зі своїми довоєнними проблемами, я відвернув би, не вагаючись жодної миті. Але зараз, коли це вже сталося й нічого не зміниш, це гнітючий факт, шрам на світовій історії, якби ви запитали, чи зникнення євреїв у Польщі стало для неї благом, я відповім: так, стало. Так само, як зараз зникнення турків у Німеччині стало би благом для наших сусідів.

— Так, польським дітям нарешті нічого не загрожує.

— Ви про ритуальні вбивства? Ви що, за ідіота мене маєте? Гадаєте, що нормальна людина може серйозно сприймати ці дурниці, ці міські легенди про моторошні, буцімто реальні події?

— Кажуть, у кожній легенді є зерно правди, — провокаційно закинув Шацький.

— Розумієте, я про це й кажу. Достатньо слова критики, і я вже, звісно, фашист, ладний крокувати містом зі смолоскипом, репетувати, що польську дитину на мацу викрали. Країна забобонів, брехні, упереджень та істерії. Важко тут бути патріотом.

Шиллер замовк, замислившись над своїми словами й запевне помітивши в них якусь вражаючу навіть для самого себе глибину.

— Шиллер, — благоговійно промовив Шацький. — Питомо польське прізвище.

— Ви не глузуйте, це старовинний польський аристократичний рід з України, прочитайте «Славу й хвалу».

— Щось я не надто полюблю Анджеєвського.

— Івашкевича.

— Вічно я плутаю цих соцреалістичних гомосеків, — Шацький дурнувато всміхнувся.

Єжи Шиллер обдарував його сповненим зневаги поглядом, розлив решту води до склянок і подався на кухню, мабуть, по нову пляшку.

Шацький міркував. Він розмовляв уже достатньо довго, щоб вивчити реакцію співрозмовника, тож він уважав свій внутрішній детектор брехні настроєним. На додачу він виставив себе ідіотом, а це завжди корисно. Час перейти до справді важливих речей. Почувався спокійним, бо був переконаний, що не вийде від Шиллера, упіймавши облизня. Щось-таки він довідається. Ще не знає, що саме, але довідається, це точно. І це буде щось важливе.

4

Двоє поляків, Єжи Шиллер і прокурор Теодор Шацький, які провадили довгу розмову, не усвідомлювали кількох речей. Шацький — що всупереч інтуїції та сподіванням, він анітрохи не наближується до швидкого розв'язання справи, навпаки, кожна хвилина дискусії віддаляє його від цього фіналу. Шиллер — що нудьгуючий вираз обличчя прокурора — це маска, і що його зростаюче переконання в тому, наче слідчий — типовий некомпетентний чиновник, далеке від правди. Обидва — що вони належать до надзвичайно нечисленної групи сандомир'ян, які можуть, проте не переглядають сьому серію про пригоди отця Матеуша.

Ірена і Януш Ройські до жодної меншості не належали, тож сиділи собі рядком на дивані, шкодуючи, що це не канал «Польсат», де під час перерви на рекламу можна збігати попсіяти, заварити чай і обговорити попередні події. Артур Жмієвський саме здійснював огляд місця злочину в занедбаному притулку для старих, пожилець якого не без чужої допомоги відійшов на той світ.

— Де вони це знімали? Бо точно не в нас. Стільки галасу довкола цих зйомок, а потім отець Матеуш хіба що на велосипеді по ринку поїздить туди-сюди. Не заздрю я йому, по тій бруківці.

Ройська не заглиблювалася в дискусію, чоловікові нарікання перестала помічати ще років двадцять тому, посередині їхнього спільного життя. Зараз її мозок сприймав їх як тло, і це навіть не заглушувало діалогів на екрані.

— Або початок. Бачила, як отець Матеуш відкриває новий кінотеатр? Ксьондз! Кінотеатр! У Сандомирі! Та ж ця чорна мафія відібрала в нас кінотеатр біля кафедрального. Бо виявилось, що то все костьольні землі, аякже, то вони їх отримали назад і влаштували там

будинок культури, де нічого не відбувається, про всяк випадок, щоб єпископ з вікна не бачив, як молодь на американські фільми ходить і не дивився на розпусту. І що? І немає кінотеатру в Сандомирі. Ну, хіба що в «Отці Матеуші».

— Не блюзни.

— Це не блюзнірство. Я про Бога жодного слова лихого не сказав, а про церковників і сценаристів можу говорити, скільки влізе. Польський детектив, тримайте мене, та такий самий детектив, як і все інше. Що це за детектив, у якому нічого не відбувається, а крім того від самого початку відомо, в чому справа. О, диви-но, Малиняк. Як його звати?

— Клосовський. То нащо дивишся?

— Бо хочу побачити своє місто по телевізору. І звичайно, нічого не вийде, бо вони це здається десь під Варшавою знімають, тут ані костьола, ані захристії, лише ринок і велосипед. А відділок у податковій — оце клас. Крім того, пригадуєш, як ми ходили на каву, і вони саме знімали? Треба дивитися, невідомо, у яку серію попадемо, то я всі записую про всяк випадок. О, глянь, Турецький.

— Турецького грав Гайос, а це Сюдим.

— Навіть незле виглядає, не можу зрозуміти, нащо його ці графомани до притулку вперли.

— Та ж він директор.

— Ага. Як думаєш, нас діти теж віддадуть до притулку для старих? Я розумію, що це неприємна тема, та може, ми самі маємо їм про це сказати? Знаю, що ми почуваємося молодими, але мені вже сімдесят, тобі шістдесят сім, не можна про таке не думати. Для мене проблема щодня видиратися на третій поверх. Та й дітям було би легше, якби нами хтось опікувався, їм же спокійніше. Насправді мене цей притулок не лякає, аби ми тільки разом були.

Ройська схопила чоловіка за руку, обоє були однаково зворушені. На екрані Артур Жмієвський у своєму сандомирському костьолі під Варшавою звертався до вірян, аби ті молилися за самотніх і страждених, щоби ті зазнали любові, бо ніколи не пізно любити й щоб тебе любили. Ройський погладив дружину по руці, іноді вона думала, чому чоловік постійно з нею балакає, якщо вони можуть ідеально порозумітися без слів. Така собі загадка.

— Знаєш, я тут про Зигмунта подумала.

— Того, що в серіалі? — бо потерпілого звали Зигмунтом.

— Ні, про нашого Зигмунта...

— А взагалі дивно, що всім із цим іменем уже виповнилося сімдесят. Навіть у серіалах. Уявляєш собі Зигмунта немовлям? Ні, завжди якісь дідугани.

— Я подумала, що може, ми б пішли помолитися за самотніх, аби ті ще когось покохали. Зигмунт такий зробився дивний, відколи його Аня померла, то постарів років на п'ятнадцять, я дуже за нього хвилююся. Мені здається, що таких людей багато.

Кілька хвилин дивилися телевизор мовчки. Ройська думала про всіх самотніх друзів, Ройський про те, що добре дружинине серце завжди його вражатиме, і що він найбільший везунчик на світі, бо колись давно ця пекарева донька з косою до пояса погодилася вийти за нього заміж.

— То, може, нині підемо? Помолимося й не доведеться завтра йти на службу.

— Ні, нині певне ні. Я ще хотіла приготувати рулет на завтра, може, Крися зайде, а крім того, мені здається, що до костьола треба ходили в неділю, ми ж не юдеї якісь, аби шабас відзначати.

Кивнув головою, що правда, то правда. Та найбільше його переконав м'ясний рулет, його дружина вміла випарувати з яловичини справжні шедеври кулінарного мистецтва, якби корова їх побачила, то запишалася б, що віддала життя заради цього дива. За будь-якої нагоди Ройський скрізь повторював, що навіть, як його вб'є холестерин, то він умиратиме з посмішкою на вустах. Воно було того варте.

— Приспане, здавалося, сумління, раптово прокидається, — промовляв з екрану сандомирський єпископ голосом Славомира Ожеховського. — Це неприємно, бо провадить до почуття безпорадності, відчаю, болю. І тоді Він допомагає нам підвестися з колін.

Ірена і Януш Ройські не пішли нині до костьола, вона — через світоглядні причини, він — через м'ясний рулет. Обнявшись, вони дивилися на чудову панораму Сандомира з висоти пташиного польоту в останній сцені серії, роздумуючи про те, яке ж то їхнє місто гарне, спокійне й невинне.

Незважаючи на свої начебто відважні й суперечливі погляди, Шиллер виявився надзвичайно примітивним, а його ерудиція зводилася хіба що до вправного жонглиювання стереотипами й більше ні до чого. Такого висновку дійшов прокурор Теодор Шацький, слухаючи висновки господаря про Німеччину. Як почесний член Союзу поляків Німеччини, йому було що розповісти, проте все це було малоцікавим і не надто позитивним, він уважав, що поляки там — це пригноблена меншина. На додачу, Шиллерова манера висловлюватися, яка явно подобалася жінкам, дуже дратувала прокурора. Незалежно від важливості справи, він про все говорив піднесено й патетично, і міг справляти враження людини мужньої, упевненої в собі й своїх поглядах, яка знає, чого прагне й зазвичай це отримує. Насправді Єжи Шиллер був самозакоханим егоїстом, якому просто подобалося слухати звучання власного голосу, тому він і вкладав стільки зусиль у свої розповіді.

«Вербальний онанізм», — подумки прокоментував Шацький, слухаючи родинну історію Шиллера. Він був нащадком одного з перших членів Союзу, цим і пояснювалося його високе становище й почесне членство. Народився він у Німеччині, у нього був невеликий будинок у Північній Рейн-Вестфалії, неподалік Бохума, де за його словами перебувало керівництво Союзу. Але він частіше бував у Сандомірі або варшавському помешканні, яке весь час називав «підсобкою», наче вбачаючи в цьому щось кумедне.

— Вам знайомий цей символ? — прокурор витягнув із течки роздрукований символ родла. Зробив це неохоче, побоюючись, що не витримає й скривиться, почувши чергове пафосне «звичайно».

— Звичайно! Адже це родло, якраз символ Союзу, для нас мало не священний знак. Не знаю, чи чували ви щось про історію його виникнення, мені випала честь дізнатися про це від самої авторки, Яніни Клопоцької...

— Так, я знаю історію, — урвав його Шацький. — Перепрошую, якщо моє запитання здаватиметься вам дурним, але в якій формі використовується родло? Прапори, герби, фірмовий папір, футболки, якісь значки у вилозі піджака?

— Знаєте, ми ж не секта, звичайно, родло з'являється скрізь там, де офіційно діє Союз, але ми не вміщаємо його поруч із Білим орлом. Ніколи не слід поводитися демонстративно.

Шацький витягнув фотографію значка, який затиснула в руці жертва. Навмисне приготував звичайне фото, яке не свідчило, що це важливий доказ у справі. Підсунув до Шиллера.

— Члени Союзу носять щось таке?

Шиллер роздивлявся знімок.

— Лише діячі або заслужені члени. Цього не можна купити на турецькому базарчику, лише отримати від голови Союзу.

— У вас, звісно, є такий?

— Звісно.

— Я можу його побачити?

— Звичайно.

Господар встав і зник углибині дому. Шацький чекав, напружено думаючи про купу паперів, які чекають на нього після цієї розмови. Прослухати запис, виокремити важливі фрагменти, записати, дати підписати. Окремо протокол ознайомлення. Господи, ну чому в нього немає секретарки!

— Дуже дивно... — господар стояв у дверях. У теплому пообідньому світлі його білосніжна сорочка здавалася персиковою.

— Але ви не можете його знайти, — доказав прокурор.

— Не можу.

— А де ви його зберігаєте?

— У коробочці із запонками, одягаю лише у виняткових випадках.

— Хто про це знає? Коханка? Друзі?

Шиллер заперечно похитав головою. Він справді виглядав здивованим. Це був поганий знак, Шацький волів би, аби той почав метушитися, запевняти, що значок залишився в піджаку у Варшаві, будь-що.

— А можна запитати, звідки це у вас? — звернувся він до прокурора.

— Ми вийняли його з долоні потерпілої.

— Ельжбети, — Шиллер виправив автоматично, але в голосі більше не відчувалося пафосу.

— Потерпілої Ельжбети.

Шиллер важкими кроками пройшов до дивану, мовчки сів навпроти прокурора. Глянув на Шацького запитально, ніби чекаючи, що той йому порадить, що говорити.

— Де ви провели свята?

— У неділю я був у сестри в Берліні, прилетів у понеділок уранці, о тринадцятій був уже тут.

— Де ви були в понеділок і вівторок?

— Удома.

— До вас хтось приходив? Знайомі, друзі?

— Ні.

Шацький лише подивився довгим поглядом, мовчав, планував подальшу розмову, і раптом у ньому зродилася дивна думка. Дурна, безпідставна, базована виключно на інтуїції. Але настільки бентежна, що прокурор підвівся й почав повільно походжати приміщенням, уважно все роздивляючись. Він шукав у цьому вишуканому шляхетському музеї слідів, що тут живе людина із плоті й крові. Якоїсь плями від вина, фотографії на стіні, крихт після снідання, брудної чашки з-під кави. Замашених грязюкою черевиків, пледа, яким можна вкритися вечорами, покинутої на підвіконні бейсболки. Нічого не побачив. У будинку або не жили, або ж його дуже ретельно поприбирали. Що саме намагалися приховати: бруд, сліди чиеїсь присутності, те, що залишилося після якихось подій? Щоб окрім сказаного про себе господарем не виявилось нічого іншого? Думки в істеричному темпі пролітали в мозку Шацького. Спробувати притиснути Шиллера? Але для цього потрібна якась гіпотеза, припущення, що він бреше, затаює щось конкретне, і з цього боку напасти. На жаль, у голові сиділа найбільш абсурдна гіпотеза.

— А вас взагалі часто хто-небудь відвідує?

— Я не надто компанійський. Ви вже зрозуміли, що я сам провів половину свят. А це місце для мене особливе, такий собі прихисток. Я люблю бути тут сам, не хочу влаштовувати вечірок, гучних розмов, не бажаю відчувати чужі запахи.

Поличка над каміном, місце, яке вкривається пилюкою і брудом вже за півхвилини після прибирання, теж була стерильною. Шацький провів пальцем по дубовій лакованій дошці — нічогісінько. Книжкова полиця — те саме. Телевізора не було. Мовчанка затягнулася, і Шацький почувався ніяково. Він був сам у будинку з удвічі важчим за

нього чолов'ягою, який може виявитися вбивцею. Зиркнув на Шиллера. Бізнесмен дивився на нього сторожким поглядом. Якби Шацький був параноїком, то міг би подумати, що той стежить за його рухами, готуючись напасти. Господар зауважив погляд прокурора і про всяк випадок прибрав ледь переляканий вираз обличчя.

— Я так здогадуюся, що це виглядає не найкращим чином? — запитав він.

— Коли ви востаннє бачилися з покійною? — відповів запитанням Шацький.

— З Ельжбетою я зустрівся тижнів за два до свят. Розмовляли про канікули, вона хотіла облаштувати літній кінотеатр на Малому ринку, ми обговорювали, як переконати мешканців у потрібності цього. Ви ж знаєте, як воно, люди завжди противляться. Їм би хотілося, аби щось відбувалося, але не під їхніми вікнами.

Шацький прийняв рішення. Раз козі смерть, щонайбільше перегне, і Шиллер напише на нього скаргу. Не першу й вочевидь не останню в кар'єрі сивочолого прокурора.

— Можна побачити фотографію, яка стояла на камінній полиці?

— Що?

— Я хочу побачити фото, яке стояло на каміні.

— Там не було...

— Ви мені його покажете чи ні?

Шиллер не відповідав. Але його обличчя споважніло. «Що ж, досить розповідати анекдоти панові прокурору, здається, ми більше не друзі», — подумав Шацький.

— Я говорив про вас із людьми. Суцільні захоплені відгуки. Зразковий громадянин. Філантроп. Бізнесмен із людським обличчям.

Шиллер стенив плечима. Якщо він і хотів удати із себе заклопотаного, трохи переляканого громадянина, то тепер саме позбувся цієї маски. Засукав нарешті рукави сорочки, на засмаглих передпліччях заграли м'язи. Сандомирський патріот дбав про своє тіло, нічого не скажеш.

— Надзвичайно культурний. Надзвичайно розумний. Здається, ви повинні усвідомлювати своє становище. Брутально замордована жінка тримала в судомно затисненій руці рідкісний значок, якого ви не можете знайти. І не здатні пояснити, що з ним сталося. Не можете ніяк

довести, де він був, коли відбувся злочин. І ще й при цьому брешете. Дуже дивно.

— А вас легко здивувати, пане прокуроре. Така дитяча риса буває корисною у вашій професії?

Шацький недовірливо похитав головою. Аж ніяк не сподівався такої реакції, здається, він переоцінив Шиллера.

— Я мав би вас заарештувати, пред'явити звинувачення, а тоді подумати, що робити далі, — він мало не засміявся, говорив це вже вдруге протягом кількох днів. Що за крутії в цьому місті, цікаво, чи хтось тут узагалі говорить правду?

— Тоді що вас зупиняє?

— Не бачу причин, навіщо вам було вбивати свою коханку. Особливо таким чином.

— Не верзїть дурниць.

— По черзі. Я хочу почути все по черзі. Можете почати від фотографії.

Єжи Шиллер сидів непорушно, повітря аж дрижало від його емоцій, вагання, панічних роздумів, що робити.

— Ви нічого не розумієте. Це маленьке місто. Завжди говоритимуть, що шльондра, гуляща.

— Фотографію. Негайно.

Єжи Шиллер швидко збагнув, що коли кохання твого життя називають шльондрою, це прикро, але не так прикро, як сидіти в слідчому ізоляторі в Тарнобжегу. Приніс усі речі, які раніше старанно приховавав. Її коц, яким вона вкривалася на дивані, її халат кумедного блакитного кольору, альбом зі спільними знімками і нарешті фотографію з каміна у вишуканій дерев'яній (аякже!) рамці. Шацький його розумів, якби в нього було таке фото з кимсь, то він теж ставився б до нього, як до реліквії. Зроблене на оболоні в Кракові, обоє сиділи на лавці, за ними виднів Вавель. Шиллер скидався на Пірса Броснана у відпустці, Еля Будник повисла в нього на шиї. Її поза була сповнена грайливості, жінка театралью зігнула одну ногу а ля Одрі Хепберн, вуста склала для поцілунку. Йому було за п'ятдесят, їй — за сорок, проте обоє виглядали, як пара підлітків, вони аж променіли щастям, це було видно навіть на знімку. У цьому фото було стільки любові, що

Шацькому стало шкода Шиллера. Може, він убив її, може, ні, але його втрату годі було уявити.

Прокурор довідався про подробиці розвитку роману, і хоча було зрозуміло, наскільки важливим, глибоким і доленосним це здавалося Шиллерові, все-таки це була банальна історія. Жінка, якій здається, ніби вона щось більше, ніж є насправді, і яка кризу середнього віку сприймає як ув'язнення в клітці, де не можна розпростерти крила. Довголітній шлюб, спокійна стабільність, містечкова нудьга. І цей дрібний бізнесмен і дрібний антисеміт, настільки впевнений у власній вищості й ерудиції, що йому вдається переконати в цьому і її, а тоді вже обоє щиро вважають, що вони і їхній графоманський роман — це насправді висока література. Норма, стандарт, суцільна нудьга. Із цинізмом, який здивував навіть його самого, Шацький подумав, що насправді величі цій історії додав лише алебастрово-білий труп.

— Протягом цих півтора року чоловік потерпілої щось запідозрив, вона вам нічого не говорила?

— Ні, нічого не говорила. Але нам було досить легко щось приховати. Він постійно просиджував у міськраді, багато їздив. У неї також були зустрічі з акторами в найрізноманітніших місцях і найрізноманітніший час. Завдяки цьому ми не раз проводили по декілька прекрасних днів у Бохумі.

— Вона збиралася піти від чоловіка?

Мовчання.

— Ви обговорювали це? Адже таке становище не могло вас влаштовувати. Усвідомлювати, що вона щодня лягає біля нього, цілує на добраніч, робить те, що зазвичай роблять дружини.

Мовчання.

— Пане Шиллере, я розумію, що Сандомир — невелике місто, але не таке вже й мале. Мабуть, тут трапляються розлучення, люди сходяться, починають нове життя. Я так розумію, що у вашій ситуації це не було б складно. Бездітні люди вільних професій. Вона взагалі могла надіслати йому документи поштою.

Шиллер зробив рукою невизначений жест, наче пояснюючи, що в цій ситуації стільки складних нюансів і словами цього не розтлумачиш. Шацький пригадав Будника, який нагадав йому Горлума. Для героя «Володаря пернів» ніщо не мало значення, лише його скарб. Що б він зробив, якби довідався, що цей скарб хтось забирає?

Та ще й людина, чії погляди вони, можливо, не раз висміювали разом з Елею в ліжку, чий пафос передражнювали. Може, вона для годиться скаржилася, що мусить до нього ходити, мовляв, він такий дивний тип, розумієш, такий собі мачо, і до того ж невіглас, але що зробиш, завдяки ньому можемо щось зробити для дітей. І раптом дізнається, що дружина не просиджувала в нього зі стражденним обличчям, розповідаючи про бідолашних діток, а спітніла, гарцювала на ньому, звивалася під ним, благала, аби він трахав її глибше й облизувала з губів його сперму.

Я йду від тебе. Прощавай. Ти був правий, слушно весь час передчуваючи, що я ніколи не буду твоєю до кінця. Я для тебе занадто хороша, так було завжди.

Досить, щоб убити? Звичайно.

— У понеділок я на неї чекав.

— Що таке?

— У Великодній понеділок вона мала прийти до мене й залишитися, у вівторок ми планували виїхати й ніколи більше не повертатися.

— Тобто це означає, що вона збиралася розповісти про вас чоловікові?

— Не знаю.

Мать твою! Шацький витягнув телефон і подзвонив до Вільчура, старий поліцейський відразу взяв трубку.

— Негайно хапайте Будника, і мені потрібен хтось для нагляду на Слонечну, до Єжи Шиллера. Треба зробити обшук, а потім очну ставку. Бігом!

Вільчур був професіоналом. Відказав «зрозумів» і поклав слухавку. Бізнесмен дивився приголомшено.

— Як це «обшук»? Адаже я вам усе розповів, усе показав.

— Не будьте наївним, люди мені щодня показують і розповідають. Принаймні половина — це чиста туфта, побрехеньки й відверта брехня. А беручи до уваги ваші стосунки з потерпілою...

— Ельжбетою.

— ...я мав би крім обшуку наказати перекопати садок і заарештувати вас до моменту з'ясування всіх подробиць. Може, я так і вчиню.

— Мій адвокат...

— Ваш адвокат зможе написати скаргу, — гаркнув Шацький, у ньому зростала лють, якої він не міг погамувати. — Ви взагалі усвідомлюєте, що приховали надзвичайно важливі для слідства факти? Убито вашу коханку, а ви, маючи інформацію, яка може виявитися вирішальною, сидите й ані пари з вуст, бо про неї погано говоритимуть? Який ви громадянин і патріот, якщо вам начхати на справедливість, а це, нагадую, запорука могутності й існування Республіки Польща! Містечковий антисеміт та й годі, аж нудить від вас.

Єжи Шиллер схопився на ноги, на вродливому обличчі з'явилися червоні плями. Швидкими кроками рушив до Шацького, і коли прокурор уже був певен, що дійде до бійки, задзеленчав телефон. Вільчур. Усе зроблено, добре.

— Що?

Якусь мить Шацький слухав.

— Зараз буду.

Вибіг, біля хвіртки зіштовхнувся з поліцейськими й наказав їм пильнувати Шиллера.

6

Прокурор Теодор Шацький сів на дивані у вітальні Будників, бо йому справді стало недобре. Кров пульсувала у скронях, він не міг зосередити погляду на одному предметі, відчував дивне затерпання пальців рук і неприємний металічний присмак у роті. Різко вдихнув, але це не принесло полегші, навпаки, у легенях закололо, наче повітря було повне крихітних голочок.

А може, це не легені, а серце? Заплющив очі, полічив до десяти, тоді навспак.

— Усе гаразд? — запитала Соберай.

Усіх їх видерли з домашнього затишку. Соберай була в джинсах і червоному флісовому светрі, Вільчур — у дивних коричневих брюках, усередині яких, здавалося, не було ніг, і гольфі, двоє поліцейських у базарних штормівках, таких потворних, що ні в кого не виникало сумніву, що це поліцейські. Шацький у своєму костюмі вкотре відчув себе кретином. І це було лише однією із причин.

— Ні, Басю, — спокійно відказав він. — Ніщо не гаразд. Позаяк дуже важливий свідок, а віднедавна головний підозрюваний у справі про гучне й моторошне вбивство, якого без перерви стерегли двоє поліцейських, зник. І хоча зараз це, звісно, не має жодного практичного значення, я все ж таки дуже прошу, заспокойте мою цікавість і скажіть: як таке, мати вашу, могло статися?

Поліцейські одночасно знизали плечима.

— Пане прокуроре, ми звідси й на крок не відлучалися, присягаємося. Як хотілося їсти, то дзвонили до товаришів, аби ті щось привезли, вони можуть підтвердити. Сиділи перед цією халупою весь час.

— Він виходив?

— Близько полудня кілька разів до саду. Щось підрізав, увімкнув розприскувач, підкрутив поштову скриньку. Ми все нотували.

— А потім?

— Порався вдома, коли стемніло, було видно, що вмикав і вимикав світло.

— Хтось спостерігав за домом з боку схилу?

— Але ж там двометровий мур, пане прокуроре.

Шацький глянув на Вільчура. Інспектор струснув попіл у горщик із фікусом, кахикнув.

— Ми розіслали інформацію до аеропортів, перевіряємо автомобілі й автобуси. Та якщо він подався десь пішака через хащі, боюся, що це не віщує нічого хорошого.

Що ж, можливостей залагодити все тихенько не було.

— Повідомте навколишні районні відділки, я віддам наказ про арешт, оголошу про розшук, складіть текст повідомлення й залагодьте через Кельце, щоб усе це якомога швидше опинилося в медіа. Справа свіжа, мужик не професіонал, а підстаркуватий чиновник, нам, щоправда, дістанеться у хвіст і в гриву, але все має вийти. Принаймні в нас є підозрюваний, а це вже щось, спробуємо продемонструвати це як успіх поліції.

— Це буде нелегко, — буркнула Соберай. — Медіа на це накинуться.

— Тим краще. Кричатимуть про це без угаву, будь-яка продавчиня знатиме Будника в обличчя раніше, ніж він зголодніє й зайде куди-небудь по хліб.

Шацький різко встав, у голові запаморочилося. Він інстинктивно схопив за руку Соберай, жінка глянула на нього з підозрою.

— Усе гаразд. До роботи, ми заповнимо документи в прокуратурі, ви приготуєте повідомлення, за півгодини зідзвонимося, за годину я хочу, щоб це з'явилося в стрічці новин на телебаченні.

Перш ніж вийти, він ще раз роззирнувся міщанською вітальною Будників. Знову задзеленчав якийсь тривожний дзвіночок. Він почувався, як людина, що дивиться на два малюнки з десятьма відмінностями. Був переконаний, що тут щось не так, але сам не знав, що. Відступив на середину приміщення, поліцейські проминули його й вийшли. Соберай зупинилася у дверях.

— Ти давно тут була? — спитав Шацький.

— Хіба я знаю? Десь місяць тому, кілька хвилин, на каві.

— Щось змінилося?

— Тут постійно щось змінюється, тобто змінювалося. Еля щокілька місяців переставляла меблі, змінювала освітлення, додавала квіти й міняла фіранки, із тих самих речей створювала зовсім інше помешкання. Стверджувала, що воліє провести контрольовані зміни, аніж чекати, доки її душа збунтується й пошукає собі змін усупереч їй.

Шацький незмигно дивився на Соберай.

— Так, я розумію, як це тепер звучить.

— Але крім того, що приміщення виглядає по-іншому, змінився інтер'єр, нічого не бракує? Чого-небудь, що завжди було?

Якусь мить Бася уважно роззиралася.

— У проїмі дверей на кухню завжди висіла така перекладина для підтягування, Гжесь на ній вправлявся. Але вона постійно випадала, певне, вони її нарешті викинули.

— Іще щось?

— Ні, мабуть, ні. А що?

Махнув рукою, що це неважливо, і разом вийшли з маленького будиночка на Кафедральній, просто в тінь велетенського із цієї перспективи костьола, гострі готичні форми виразно виділялися на тлі зоряного неба. У холі висіло фото Елі Будник десяти — або й п'ятнадцятирічної давності. Дуже гарна, дуже дівоча, вона, як то кажуть, випромінювала життя. І дуже фотогенічна, додав подумки Шацький, згадавши знімок на каміні в Шиллера.

Доходила дев'ята вечора. Баська Соберай нарешті пішла додому, ще раніше пішла начальниця, прокурор Теодор Шацький пригнічено сидів у кабінеті, прислухаючись до молодіжного гомону й приглушених звуків дискотеки — у клубі по той бік вулиці починався концерт. Йому було ніяково, впродовж кількох годин він фізично відчував занепокоєння, фізіологічний страх, позбавлений будь-якого реального джерела з боку якоїсь існуючої загрози. Цей страх просто був, розливався в усьому тілі — боялися плечі, шия, боялися внутрішні органи. Це могло би здаватися смішним, якби не було виснажливим і тривалим, немовби всім відомий короткий укол страху розтягнувся на години. Що довше він про це думав, то гірше почувався.

Шацький міряв кроками кабінет.

Коротко занотована й показана Місі, яка прийшла з дому з бутербродами й термосом чаю з малиновим сиропом, і долучена до справи слідча версія здавалася переконливою. Дружина покидає Гжегожа Будника, або ж він дізнається про роман Ельжбети з Єжи Шиллером. Оскаженіння покинутого, жаль, біль, можливо, усвідомлення того, що це може негативно відбитися на вибудовуваній роками політичній кар'єрі. Напевно, спалахнула сварка, під час якої Будник трохи засильно стискає її ший, Ельжбета непритомніє, Будник у паніці — убив дружину. Він дивиться телебачення, знає, що на шії залишилися його відбитки, тому вирішує зімітувати перерізане горло, при нагоді ще й викликати істерію на тлі польсько-єврейських стосунків, він із Сандомира і знає, що й до чого. Може, він навіть дивується, коли із дружини витікають літри крові, може, запізно усвідомлює, що вона ще була живою. Він знає місто, кожний прохідний двір, знає, де висять камери. Використовує це, щоб непомітно підкинути тіло під стару синагогу. Проте коли до Сандомира повертається Шиллер, не витримує. Будник розуміє, що коли слідчий довідається про роман, він стане головним підозрюваним. Ще раз використовує знання міста, цього разу, щоб утекти з нього з-під носа поліцейських.

Версія мала свої слабкі сторони, загадкою залишалася місце вбивства, спосіб перенесення тіла, саме знаряддя злочину теж не належало до речей, які тримають у буфеті поруч із виделками для

торта. Шацького непокоїв і значок, який знайшли в долоні постраждалої. Спершу він не вважав, аби це вказувало на Шиллера — такі речі насправді не трапляються, і прокурор був переконаний, що злочинець із якихось причин конче хотів, щоб звинуватили бізнесмена. Але Будник? Адже він мусив передбачати, що спрямування уваги слідства на Шиллера миттєво зрикошетить у нього.

Проте попри окремі неузгодження це виглядало вірогідно, незважаючи на фізичну відсутність підозрюваного це було значно краще, ніж ще дванадцять годин тому, коли нічого не було відомо й обговорювалася можливість пошуків якогось шаленця одержимого національно-релігійною манією. А тут усе конкретно, медіа можна говорити, що вони шукають підозрюваного, людину з іменем і прізвищем. Можна очікувати, що Будник попадеться якщо не нині, то завтра, будь-якої години.

Це щодо теорії. На практиці Шацьким аж тіпало. Він намагався переконати себе, що зміщує роботу й приватне життя, що його неспокій якраз суто приватний, що це організм вимагає, аби він заплатив ціну за переїзд, за розлучення, за самотність, за всі зміни (усі, зрештою, на гірше) останніх місяців. Він намагався, але всередині скавулів, як гончак. Щось було не так.

Страшенно не хотів залишатися цього вечора сам. Раніше він спровадив Клару, яка тягла його на якусь рагульську дискотеку в ратуші, але тепер зателефонував до неї й сказав, що прийде пізніше. Доведеться її попередити, що він не продовжуватиме їхніх стосунків, треба якось упорядкувати своє життя.

8

Він ще забіг додому, переодягтися в джинси й спортивну сорочку, проте однаково почувався старим дідуганом, коли разом із Кларою входив до льоху сандомирської ратуші, ніби привів старшу доньку на вечірку. Із прокурорської практики він знав про існування пігулок гвалту й метамфетаміну, але ніколи не зіштовхувався з молодіжним середовищем на практиці. Як відреагувати, коли якась малолітка запропонує, що зробить йому мінет? Чемно подякувати? Зателефонувати до поліції? Відвести до батьків? А якщо йому підсовуватимуть наркотики? Відразу пред'явити обвинувачення? Коли

він опинився в невеликому, із низьким склепінням, цегляному льоху, у його голові вирувало безліч питань.

Приміщення було тісне, але мальовниче, на стелі висіла якась решітка з ланцюгами, у кутку уламок якоїсь статуї, може, звідси й походила назва клубу, «Лapidарій», не було сумніву, що це підземелля старого й солідного будинку. Людей було чимало, проте не настільки, аби не можна було проштовхатися до бару, Шацький узяв пиво для себе й для Клари, водночас роздивляючись товариство. Компанія його вразила. Жодних тобі ляльок Барбі, малоліток з наклеяними губами й голими цицьками, жодних прилизаних хлопчиків у блискучих сорочках, жодних тобі білих стрінгів, які мертвотно поблискували б при ультрафіолетових променях стробоскопу. Зрештою, не було ані стробоскопу, ані ультрафіолету. Ба більше, вікова група Шацького була досить значною, у декількох пар, де чоловіків торкнулися перші залисини, а жінок позначила перша сивина, що пробивалася з-під фарби, могли бути діти у віці наймолодших учасників вечірки.

Шацький спостерігав за Кларою, яка долучилася до групи знайомих. Усім було по стільки ж років, скільки і їй, десь двадцять шість — двадцять сім. Хтось розповів анекдота, усі вибухнули сміхом. Виглядали вони симпатично: хлопець, що скидався на сисадміна, в окулярах із круглою оправою, із поріділим світлим волоссям, двоє дівчат у джинсах, одна пласка й широкостегна, друга цицьката й худорлява, разом вони справляли кумедне враження. Ну, і Клара. У джинсах, бордовій блузці з трикутним вирізом, із волоссям, зібраним у кінський хвіст. Молода, вродлива, чи не найгарніша в цьому залі. Чому він вирішив, що вона дурненька Барбі? Тільки через те, що вона більш жіночна, ніж його колишня занедбана дружина, із якою він прожив останні п'ятнадцять років? Невже тепер будь-який прояв жіночності, туфлі на підборах, нафарбовані нігті видаватимуться йому вульгарними, невже його психіка настільки поруйнована після етапу ікеївських капців за 4,99, що валялися біля його ліжка відтоді, як «Ікея» з'явилася в Польщі?

Підійшов до компанії, усі дивилися на нього з доброзичливою цікавістю. Дивина, але Клара, здавалось, пишалася тим, що в їхньому товаристві опинився такий підтоптаний дядько.

— Боже, справжній прокурор, тепер і травки не покуриш, — пожартувала стегнаста, але пласка Юстина.

Обличчя Шацького перетворилося на кам'яну маску.

— Ви не покурите травки, оскільки не можете її мати. Закон про боротьбу з наркоманією, стаття шістдесят друга, абзац перший, передбачає кару позбавлення волі до трьох років для тих, хто зберігає наркотичні або психотропні засоби.

Компанія замовкла й дивилася невпевнено, Шацький зробив добрячий ковток пива. Люра, як і будь-яке розливне.

— Але ти не переймайся, я знаю кількох гарних адвокатів, може, їм навіть вдасться влаштувати тебе в окремії камері на другу половину строку.

Усі вибухнули сміхом і розмова поточилася вільно. Клара почала щось розповідати про затвердження теми дисертації, Шацький був приголомшений, він навіть не знав, що вона закінчила якийсь університет, але чергова її фраза потонула у звуках музики. Шацький від здивування замалим не впустив своє пиво, і це здивування не полишало його до кінця вечірки, зрештою, найкращої, на якій він був. Виявилося, що в цій дірі слухали й виконували офігенну музику. Розігрів почався з добрячого панк-року, а потім перейшов до мелодійної стилістики «Iron Maiden», тоді ще два гурти (Шацький зрозумів, що обидва мали зв'язок із «Corruption», котрий, як виявилося, теж був із Сандомира), що теж виконували класний рок, без усяких там приспівів, репу й завивання на зразок «він та вона, *yeah, baby*».

Із кожною новою піснею людей дедалі прибувало, усі репетували голосніше й стрибали вище, під склепінням чимраз відчутніше скупчувалися ендорфіни, піт конденсувався на металевих решітках, це чимсь нагадувало стадні ігри, пригадувалися давні варшавські клуби, куди він бозна-коли ходив на концерти «Культу». Перший гурт був набагато цікавішим, подекуди нагадував «Soundgarden», іноді «Megadeath», але простіший, без наворотів. Але Шацькому натомість більше припав до смаку другий, який випромінював стрімку, свіжу енергію в стилі «Load/Reload» групи «Металіка». Співали польською, тексти були класні, усе в них було в сотні разів цікавіше й у тисячі разів самотніше від усіх тих відморожених «зірок» на «Радіо-Зет».

Десь там нагорі вирує життя. Дорожна поліція перевіряє на мосту автомобілі, що виїжджають з міста, патрульні машини повільно їздять

бічними вуличками із вимкненими «маячками», шукаючи невеличкого рудоволосого чоловіка. Єжи Шиллер стоїть у темній кухні, спостерігаючи за поліцейськими, які сидять у темно-синьому «Опелі-Вектра» біля його хвіртки. На ньому та сама сорочка із закасаними рукавами, спати йому зовсім не хочеться. Леон Вільчур дивиться на «Польсаті» третю серію «Чужого» й не курить, інспектор ніколи не курить удома. Барбара Соберай відбуває із чоловіком мляву розмову досвідченого подружжя, і хоча стосується вона такої важливої справи, як всиновлення, однаково зрозуміло, що це ні до чого не призведе. Суддя Марія Татарська читає в оригіналі «Тасмний сад», переконуючи себе, наче вправляється в мові, та насправді їй хочеться знову це перечитати й ще раз поплакати від зворушення. Марія «Міся» Міщик відкушує шматок копченої ковбаси, її вже нудить від усіх тих солодоців, які стали фірмовим Місиним знаком, і дивиться на фото Будника в новинах «Польсату». Фотографію зроблено поліцією під час останнього допиту, Міщик думає собі, що політика — це в біса паскудна справа, якщо Будник виглядає таким виснаженим, просто тінь, а не та людина, яку вона пам'ятає віддавна, та ще й цей пластир на лобі. Подружжя Ройських спить спокійно, не усвідомлюючи, як небагато на світі пар, що після сорока років подружнього життя продовжують спати під однією ковдрою. За двісті двадцять кілометрів звідси, у варшавському районі Грохув, Марцін Ладонь — тієї самої миті, що й мільйони інших чотирнадцятилітніх підлітків, завзято мастурбує, думаючи про все, що завгодно, тільки не про екскурсію до Сандомира, яка чекає на нього наступного тижня. А Романові Мишинському знову сниться, як порцеляново-білий труп штивним кроком манекена переслідує його в стінах синагоги, а він нікуди не може втекти, бо скрізь нашттовхується на стоси списаних кирилицею документів.

Десь там унизу прокурор Теодор Шацький невтомно кружляв у первісному ритмі рок-н-ролу. Тримаючись попід руки, вони витанцьовували із Кларою аж до втрати рівноваги, сп'янілі від пива й ендорфінів, каштанове волосся прилипло їй до спітнілого чола, обличчя блищало, блузка під пахвами була мокра від поту. Задихані, вони все ж відшукали в собі рештки сил, щоб прокричати приспів.

— Не можу, любий Боже, ще гірше почуватись! — горлав Шацький. — Не можу, любий Боже, приниження згадати!

Не чекаючи на «біс», закинув Кларі свою куртку на плечі й затягнув її до помешкання на Длугоша, наче здобич до печери.

Клара пахла потом, пивом і сигаретами, кожен куточок її тіла був гарячим, вологим і солоним, і Шацький уперше подумав, що її стогони й крики анітрохи не вульгарні.

Це було несамовито гарно, Шацький засинав, якщо не щасливий, то спокійний, останньою думкою було, що він покине цю малолітку вранці, нащо псувати їй і собі такий чудовий вечір.

Розділ п'ятий

неділя, 19 квітня 2009

Йозеф Ратцингер відзначає четверту річницю обрання його Бенедиктом XVI, він разом з іншими католиками закриває святкування Світлого тижня, зустрічаючи Неділю милосердя Господнього, у Лагевниках кардинал Дзівіш коментує політичну ситуацію, стверджуючи, що передумовою громадського життя є опанування мистецтва любові, здатної все пробачати. Тоді ж депутат Палікот звинувачує Леха Качинського в алкоголізмі на підставі «четвертинок», які замовляє канцелярія. Марек Едельман мовчки покладає букет нарцисів до пам'ятника Героїв гетто в 66-ту річницю вибуху повстання. Завжди робив це рівно опівдні, нині довелося чекати, доки відбудуть офіційні делегації. Тим часом у Чехії триває підготовка до дня народження фюрера, у результаті підпалу циганського будинку в критичному стані потрапляє до лікарні дворічна дівчинка. Поліція відкриває мотоциклетний сезон, застерігаючи від бравади оригінальним гаслом: «Іде весна — будуть овочі». Під Сандомиром автомобільна катастрофа, авто врізається в опору електропередач і спалахує, загинув сімнадцятирічний хлопець. Сонячно, але жахливо холодно, температура не перевищує 12 градусів, а вночі падає до нуля.

1

Прокурор Теодор Шацький не міг знайти презерватива. Або коробочки із презервативами. Ані відкритого пакетика від презерватива. І взагалі жодних ознак того, що минулої гарячої ночі вони взагалі якимсь чином убезпечувалися. А раніше вони це робили. Тобто спіралі в неї немає. Пігулок вона не вживає. Є дні плідні й неплідні, треба пильнувати й будь-що дотримуватися містечкових середньовічних антиконцепційних поглядів і надягати гуму. Якщо ця гума взагалі була. У чому немає жодної певності.

Шацький метушився по кімнаті, наче всім відомий пан Гіларій з вірша Тувіма, але в дорослій версії, відчував, як зростає його паніка й прагнув переконати себе, що це неправда, не міг він запліднити цю

чарівну, на п'ятнадцять років молодшу сандомирянку. Яку він, перш ніж усвідомити антиконцепційну катастрофу ще й вигнав з кімнати, через що дівчина зачинилася у ванній і там ридала.

Грюкнули двері. Шацький блискавично підвівся з колін і натяг на обличчя вираз, сповнений співчуття й розуміння. Клара мовчки почала збирати свої речі й на мить Шацькому навіть здалося, що обійдеться без зайвих балачок.

— Я вчилася у Варшаві, вчилася в Гетінгені, поїздила по світі, жила в трьох столицях. Не приховую, що в мене були чоловіки, різні чоловіки. Дехто довше, дехто коротше. Усіх їх об'єднувало те, що всі були класні. Навіть, якщо ми доходили висновку, що не надто, усе-таки однаково класні. Ти перший справжній мудак, який трапився мені на шляху.

— Кларо, будь ласка, нащо відразу розкидатися такими словами, — спокійно мовив Шацький, намагаючись не думати про останнє речення. — Тобі ж відомо, хто я. Старший на п'ятнадцять років державний службовець, із минулим, розлучений. Що ти збиралася зі мною побудувати?

Клара підійшла й зупинилася так близько, що вони майже торкалися носами. Відчув, що страшенно її хоче.

— Тепер уже нічого, проте ще вчора я не була в цьому переконана. Дещо мені в тобі подобалося. Ти розумний, дотепний, трохи таємничий, дещо несподівано вродливий, у тобі є якась чоловічість, яка мене приваблювала. І ці твої костюми, вони справді милі, такий чарівний бюрократизм, — вона посміхнулася, але відразу ж споважніла. — Ось, що я побачила в тобі. І доки мені здавалося, що ти щось помітиш і в мені, я з кожним днем прагнула дати тобі більше. Але ти побачив у мені дурну ляльку Барбі, провінційну давалку, містечкову дурепу, якій завжди можна дати в рот. Мені навіть дивно, що ти не запросив мене до Макдональдса. Тобі що, досі не сказали, що такі безнадійні селючки полюбляють Макдональдс?

— Чому ти така вульгарна?

— Це ти вульгарний, Тео. Усі твої думки про мене вульгарні, хамські, примітивні, ти просто женоненависник і сексист. Ну, і ще понура чиновницька пересіч, але на це вже нема ради.

Відшмагавши його цими словами, Клара рвучко відвернулася, підійшла до ліжка й скинула рушника. Почала демонстративно

одягатися. Була майже десята, сонце підбилося високо, достатньо високо, щоб осяяти її бездоганну фігуру. Клара була прегарна. Струнка, по-жіночому заокруглена, із грудьми настільки молодими, що попри свою повноту, вони задиркувато стирчали. Розкуйовджене після ночі довге волосся, густе, хвилясте, якому не потрібні були жодні перукарі, спадало хвилями на груди, сонце пестило делікатний пушок на персиковій шкірі стегон і плечей. Одягала білизну, не зводячи погляду із Шацького, а він просто знемагав від бажання. Невже він справді колись міг не помічати, яка вона гарна?

— Відвернися, — холодно наказала Клара.

Теодор слухняно відвернувся, смішний у своїх старих, вибляклих від постійного прання боксерках, єдиній прикрасі занедбаного блідого тіла. Було холодно, він побачив, як шкіра на худих стегнах покривається сиротами, і зрозумів, що без костюма чи тоги почувається абсолютно беззахисним, наче позбавлена свого панцира черепаха. Відчував, що виглядає жалюгідним. За спиною почулося тихе схлипування. Зиркнув через плече, Клара сиділа на ліжку, опустивши голову.

— Ну, і що я їм усім тепер скажу? — шепотіла вона. — Я стільки про тебе нарозповідала. Казали, щоб я дала собі спокій, а я, дурна не послухалася.

Шацький ступив кілька кроків до неї, але вона встала, шморгнула носом, закинула торбинку на плече й вийшла, навіть на нього не глянувши.

— Ага, ще одне, — у дверях вона озирнулася. — Учора ти був просто чарівно наполегливим і невимовно неухажним. Та м'яко кажучи, це був дуже, дуже невідповідний день для неухажності.

Сумно посміхнулася й вийшла. Була неймовірно гарна. Шацький пригадав сцену з «Аматора».

2

Кафедральна базиліка Різдва Пресвятої Богородиці в Сандомирі була повною. Один дух і одне серце оживляло всіх вірян — якщо вірити словам із Діянь апостолів, що відлунювали між камінних стін. Та, як це завжди в костьолі буває, ніхто не слухав, усі заглибилися у власних думках. Ірена Ройська дивилася на єпископа Франковського,

який сидів у глибокому кріслі, і думала, яким буде їхній новий єпископ, бо цей був тимчасово, потому, як старого перевели до Щецина. Міг би залишатися й Франковський, але невідомо, чи так буде. Подейкували, що він занадто вже пов'язаний із «Радіо Марія». Може й так, але Ройська не забула, як він у Стальовій Волі захищав робітників, як виводив страйкарів таємним тунелем, як його переслідували комуняки. Воно й не дивно, що він їх просто ненавидить, болить йому, коли бачить, що тепер це такі самі порядні поляки, як і ті, що по в'язницях сиділи. А де ж про це говорити, як не по «Радіо Марія»? Ну не на TVN же...

Януш Ройський нарешті відірвав тоскний погляд від лавки, де сиділа його дружина. Йому страшенно боліла нога від стояння, біль розливався аж до хребта, від нирок сягав п'ят. Та що було робити, усі вагітні, усі німечні старенькі з'їхалися нині до собору, а прохати в дружини, аби та поступилася місцем, якось було ніяково. Глянув догори на картини, на якогось бідолаху, що його змій пожирав, на іншого, так вправно насадженого на палю, що вістря вилазило біля лопатки. «От кому довелося настраждатися за віру, то і я годину вистою», — подумав старий. Він нудьгував, хотілося вже піти нарешті на святкову каву до кав'ярні, вмотитися в теплому затишку, побалакати. Хухнув на пальці. Знову холод собачий, ніяк та весна не надійде.

Марія Міщик віруючою не була, а навіть якби й була, то її парафія знаходилася за двадцять кілометрів звідси. Та щось її підбило вранці сюди приїхати. Справа Будника не давала їй спокою, одну руку Міся весь час тримала на мобілці на вібросигналі, щоб не прогавити, коли подзвонять і повідомлять, що цей кошмар нарешті скінчився. А Будник мешкав біля кафедрального, тут була його парафія, тут висіла ця клята картина, через яку її улюблене місто раз по раз згадували, як антисемітську столицю Польщі. Прокурор Міщик стояла в лівій наві між людьми й відчувала на собі пильний погляд Івана-Павла II, чий портрет прикрашав тканину, яка приховувала картину. І думала, чи відчуває він втуплені в нього погляди євреїв, які виточують кров із християнських дітей і запихають немовлят до бочок із наїжаченими вістрями цвяхів. І що би він про все це сказав.

Ніхто про це не знав, але невіруюча прокурор Міщик колись була дуже релігійною, настільки побожною, що перш ніж закінчити

юридичний факультет, вчилася в Католицькому університеті в Любліні й прагнула якомога більше дізнатися про свого Бога і свою віру. І що більше дізнавалася, то робилася менш релігійною. Зараз вона разом з усіма слухала сто вісімнадцятий псалом, слухала, що треба дякувати Господу, бо добрий він, бо милосердя його вічне. І згадувала, як колись любила цей псалом. Доки не довідалася, що в католицькій літургії від нього залишилося заледве кілька рядків. Що повний текст стосується божої помочі в боротьбі й помсті, стирання з лиця землі інших народів в ім'я Боже. «Правиця Господня піднялася, правиця Господня об'явила силу». Міщик ледь усміхнулася. Дивно все виходить, католицькі вірні з богомазом-юдофобом захоплено уславляють свого Бога словами псалма, який насправді є подякою за перемогу Ізраїля над його сусідами. Атож, знання було найзапеклішим ворогом віри, іноді вона шкодувала, що здобула його. Наприкінці заспівала разом з усіма: «Дякуйте Господеві, бо добрий Він, бо вічна Його милість».

Пригнічена своїми релігієзнавчими роздумами, спогадами про втрату віри й усього, що було колись у її житті й залишило хіба що порожнечу, Марія Міщик однією з перших вийшла з костюлу, сіла до машини й швидко поїхала. Саме тому прокурор Теодор Шацький з'явився на місці злочину перед нею.

3

Януш Ройський вочевидь прагнув надолужити понад годинну, якщо не враховувати акламації, мовчанку, тому ще в бабинці заговорив і відтоді не замовк ані на мить. Ройська подумала, що в кав'ярні дасть йому газету, може, це його вгамує.

— Гадаєш, він справді в ньому порпався?

— Що? Хто? У кому?

— Святий Хома. В Ісусові. Ти не слухала проповіді?

— Господи, Янеку, звідки мені знати. У Євангелії так написано, тож мабуть, що так.

— Бо я собі подумав, що це трохи бридко. Ще там якби в руку, та й палець, а то ж до черева запхнув йому цілу долоню. Думаєш, там було пусто, чи він щось відчув? Підшлункову там, чи селезінку? А після воскресіння підшлункова залишається?

— Якщо померти в тридцять три роки, то ні, то хіба після п'ятдесяти людина довідується, що має якісь органи. Як твоя нога?

— Краще, — збрехав Ройський.

— Пробач, що не дала тобі посидіти, я бачила, що тобі болить, але мені так серце тріпоче...

У відповідь Ройський обняв дружину й цмокнув у вовняний берет.

— Я вже геть не знаю, може, наважитися таки на цю операцію.

— Нащо давати себе різати? Казав же доктор Фібіх, що це не смертельно, хоча й неприємно. Та й навіть, як тебе потнуть, то невідомо, чи минеться, може, це нервово.

— Та знаю, знаю, змінімо краще тему. Пам'ятаєш, як ми колись сміялися, що старі люди говорять хіба що про болячки й хвороби. А тепер і я так само, аж самій гидко.

— А от я ні, зовсім ні.

Ройська скоса позирнула на чоловіка, жартує він, чи так йому вирвалося. Нічого не сказала, щоб не образити. Замість цього взяла його під руку. Ройська змерзла й думала, чи це теж ознака старості, а чи весна цього року така холодна, кінець квітня, а яблуні в садочку біля кафедрального такі сірі, жодної тобі квіточки, якщо так і далі триватиме, то її бузок, мабуть, у липні завітне.

Стояли між собором і замком, біля пам'ятника жертвам Другої світової війни, котрий скидався на рекламу гри в доміно. Уранці радилися, чи не піти після служби на прогулянку над Віслою, але зараз, не змовляючись, звернули до міста й почали підніматися Замковою в бік Ринку, їм не треба було пояснювати одне одному, куди йдуть, бо прямували завжди до «Малої». Там, хоч і дорожче, але все якось по-іншому, краще. І пінку на каву посипали цукровою пудрою. Ройська якось довго думала, чи не висповідатися їй, що вона всю службу тільки й мріяла, щоб ця мука скінчилася і вона змогла отримати свою солодку пінку.

— То ми справді говоримо тільки про хвороби? — допитався Ройський. — Мабуть, що ні, це той Хома так мене настроїв, воно мені аж перед очима стоїть, як він порпається в Ісусові, може, це через ті картини, сам не знаю, не люблю я стояти під квітнем, там, напевне, найгірші муки, той, що на палі, завжди так привертає погляд, ще й щось там стікає по тій палі...

— Янеку! — від обурення Ірена Ройська аж зупинилася. — Та вгамуйся ти зі своїми жахіттями.

Наче підкреслюючи її слова, біля самої голови, на мурі довкола напівзруйнованої садиби, сів синьо-чорний крук, здоровенне пташисько, і схилив набік голову, дивлячись на стареньких. Ті глянули вражено, до птаха можна було дістати рукою. Крук, мабуть, зрозумів, що вчинив дурницю, і швидко зістрибнув по той бік муру. Ройська перехрестилася, на що її чоловік багатозначно постукав себе по лобі. Мовчки продовжували йти догори, і раптом крук повернувся. Цього разу зіскочив до них, промарширував під ногами й заховався за воротами покинутого будинку. Він поводився, як пес, який хоче показати щось господареві.

Ройська відчула занепокоєння й прискорила кроки, але її чоловік, чий зір старів повільніше, ніж дружинин, не зрушив з місця, втупившись у гранітні плити тротуару.

— Ти йдеш чи ні?

— Почекай, здається, тут щось сталося.

Затріпотіли крила, на пощербленому мурі сіли вже кілька круків. Ройський, як загіпнотизований, пройшов під табличкою із попередженням про імовірність того, що будинок завалиться, і увійшов до занедбаного саду. Невеликий двоповерховий будиночок стояв між кущів і теж добряче заріс бур'янами, він руйнувався тут десятиліттями, доки не набув притаманного покинутим будинкам мертвого вигляду. Позеленілий, із де-не-де проваленим дахом, порожніми очницями вікон, він скидався на обличчя потопельника, який на мить виринув із ряски, щоб уполювати чергову жертву.

— Чи ти геть чисто здурів?! Янеку!

Ройський не відповів, розгортаючи сірі гілки кущів, він повільно йшов у бік дому, нога боліла хоч криком кричи, так, що її можна було хіба що безвладно тягнути за собою. На подвір'ї була хмара круків, вони не літали, не каркали, походжали мовчки й вичікувально дивилися. Порожні вікна нагадували про катованих мучеників із собору, їхні випалені очниці, стражденні гримаси, вуста, з яких виривався крик. У нього за спиною Ірена Ройська сварилася, лякала своїм хворим серцем і тим, що більше ніколи не приготує рулету, якщо він негайно не повернеться. Ройський чув, усе розумів, але зупинитися

вже не міг. Увійшов досередини, спорохнявілі дошки підлоги не те, щоб скрипнули, а якось неприємно плямкнули.

Якусь хвилину призвичаювався до темряви, вікна були невеликі, де-не-де забиті дошками, хоча надворі й було сонячно, та сюди проникало небагато світла, принаймні на перший поверх, бо вище бив сніп променів, і саме туди попрямував Ройський. Круки залишилися надворі, один, найбільший, стояв на порозі, відрізаючи можливість втечі. Старенький зупинився біля сходів і подумав, що це погана ідея, бо сходинок залишилося небагато, а ті, що залишилися, довіри не викликають. Навіть, якби він був неймовірно легеньким і неймовірно сміливим котом, краще не ризикувати. І все ж рушив догори, подумки докоряючи собі, що він дурний старий дідуган, і давно вже минули ті часи, коли після кожної пригоди, отямившись, він міг сказати «завжди мені все вдається».

Поручень був слизький від вологи й плісняви, годі було вхопитися голіруч. Тож він обгорнув руку шарфом. Перша сходинка зламалася, щойно Ройський ступив на неї, на щастя, він цього сподівався. Друга виявилася цілком міцною, третя теж, до восьмої все було непогано, про всяк випадок вирішив оминати горбату від вологи сьому. Далі — гірше. Дев'ятої не було, одинадцятої та дванадцятої теж. А десята, що ж... зрештою, він задалеко зайшов, щоб розважати, став на ній і швидко підтягнув хвору ногу. Сходинка застеречно зойкнула й затріщала, а тоді почала помалу зсуватися, і Ройський відчув, що сповзає по гнилому дереву. Злякавшись, щоб не впасти, він швидко, як на свої роки, перестрибнув через дірку, і в цей момент йому краще було заспокоїтися, але підлога другого поверху опинилася на рівні його очей, і це старого погубило. Аби якомога швидше дістатися фінішу, він швиденько подолав ще дві сходинки, але хвора нога схибала, він утратив рівновагу і, злякавшись, що гепнеться вниз, кинувся до снопа сонячних променів, які вливалися крізь дірку в даху й велике балконне вікно. Щось хруснуло, на жаль, це була не дошка, біль у зламаному зап'ястку пронизав тіло Ройського, розлився гарячою, нудотною хвилею. Стогнувши, він перевернувся на спину, сонце засліпило його, він інстинктивно затулював очі зламаною рукою, біль сіпнув, йому здалося, наче хтось обценьками видирав кістки передпліччя. Скрикнув голосно й притиснув руку до грудей, дихав швидко й судомно крізь зціплені зуби, зробилося зле, під затиснутими повіками сонячні видива

змагалися за місце із червоними пелюстками. І все ж йому вдалося звестися на коліна й розплющити очі, перше, що побачив, була колонія крихітних грибів, що виростала зі щілини в червоній підлозі. Картина виглядала настільки абсурдно, що він не міг не засміятися. Дурний стариган, якого дідька він узагалі сюди попхався, і як тепер спуститися униз? Пожежникам доведеться знімати його, як кошеня з дерева.

По спині шмагонував якийсь шматок толю. Ройський уже трохи заспокоївся. Тоді підвівся, вдарившись головою об уламок даху, що звисав досередини. Вилаявся й озирнувся, щоб побачити, що толь, на жаль, був аж ніяк не толем, і не уламком даху. Труп висів на гаку під сволоком, як розрубана туша, тулуб був ув'язнений у бочці, наїжаченій здоровенними цвяхами. Вище бочки тіло було гіпсово-білим, нижче — укрите шаром закрислої крові, на якій радісно вигравало сонце. На рудоволосій голові небіжчика сидів крук і дивився на Ройського блискучим оком-намистинкою. Тоді невпевнено дзьобнув пластир, що безпорадно звисав із лоба.

Ройський заплющив очі. Картина зникла, але негатив залишився під повіками назавжди.

4

Цікаво, чи знайшли вони вже труп? Це не має жодного значення, він просто про це думає. Коли саме знайдуть, нині, або, зрештою навряд, за тиждень, теж не важливо. Вмикає телевізор, знаходить інформаційний канал, стищує звук. Палікот вихиляє «чвертку» віскі, Едельман покладає квіти до пам'ятника Героїв гетто. Дві картинки почергово. Коли знайдуть труп, усе це стане другорядним.

5

Прокурор Теодор Шацький примчав на місце раніше за Вільчура, піднявся драбиною на другий поверх покинутого будинку відразу за поліцейськими. Чутки розходилися швидко, на Замковій уже стояв натовп, люди підходили зусібіч. За Шацьким по драбині видерся Маршалок, огрядний поліцейський із пишними вусами. Перш ніж Теодор встиг віддати який-небудь наказ, Маршалка занудило, якусь мить він боровся, але зрештою обригав себе й свої вуса. «Неймовірно», — подумав Шацький, хоча насправді не мав до нього

претензій. Картина була моторошна, чи не найжахливіша з усіх, які йому доводилося бачити за свою кар'єру. Напіврозкладені трупи, потопельники, обгорілі трупи, жертви бандитських розборок і бійок з розчерепленими довбешками — усе це блякло поруч із трупом Гжегожа Будника, що висів на гаку. Іще недавно його розшукувала поліція як єдиного підозрюваного в справі про вбивство дружини.

Шацький дивився на сюрреалістичну у своїй жорстокості картину, мозок, атакований надміром імпульсів, насилу засвоював інформацію, працюючи ніби на сповільнених обертах. Що найдужче кидалося у вічі?

Напевно, бочка, кошмарний реквізит, який надавав сцені риси театральної нереальності, спричинившись до того, що Шацький ледь не очікував оплесків, після яких труп розплющить очі й усміхнеться до глядачів.

Напевне, увагу привертало обличчя. На якихось курсах із криміналістики Шацький довідався, що людський мозок запрограмований на розпізнання облич, на нюанси в їхньому виразі, на емоції, що вимальовуються на них, на будь-які зміни, що повідомляють про те, чи до людини можна всміхнутися, чи краще приготуватися до втечі. Тому іноді дехто бачить на шибці Богоматір або страхітливую гримасу на стовбурі дерева — таким чином мозок усюди, постійно дошукується людських облич, намагається їх виловити, посортувати на знайомі й незнайомі, вгадати емоції. Мозок Шацького страждав від вигляду обличчя Будника. Особливі прикмети голови міськради — хворобливе виснаження, запалі очі, руда чуприна й борода, цей нещасний синець на чолі — були спотворені устромленим у підборіддя гаком, який виходив через щоку. Пошматовані м'язи надавали обличчю відсутнього, бентежного виразу, немов Будник на мить зазирнув до пекла й побачене змінило його назавжди. Шацький подумав, що залежно від рівня садизму вбивці ця метафора не могла бути далекою від істини.

Та найгіршими були кольори, безжалісно вихоплені різким о цій порі року сонцем. Тіло Будника, сніжно-біле вгорі, позбавлене крові, як і тіло його дружини кілька днів тому, унизу було криваво-блискучим, це скидалося на збочену інсталяцію сучасного мистецтва, думка бунтівного митця про сучасну Польщу. Дивіться, ось вам ваші національні барви. Голий польський труп, замордований згідно

легенди, яку вигадали його предки, аби мати змогу безкарно вбивати інших.

Усю підлогу також вкривала кров, змішана із брудом, засохла калюжа брунатного кольору, метрів зо три в діаметрі, із центром якраз під грубими стопами Будника. У місці біля сходів кров була розмазана, напевне, людиною, яка знайшла труп.

— Зняти його? — запитав Маршалок, оговтавшись трохи.

Шацький заперечно похитав головою.

— Спочатку фотографії, техніки повинні зібрати всі сліди. Цього разу труп знайдено на місці вчинення злочину, щось та мусило залишитися.

Обережно, обходячи найбільш підозрілі дошки підлоги, прокурор вийшов на середину приміщення. Він не помилився: на краю круглої калюжі, немовби по гурту монети, виднів якийсь напис, зроблений, імовірно, пальцем. Шацький подумки попрохав Господа, щоб цей палець не був у рукавичці, і щоб шаленець, який це зробив, раніше десь попадався. Схилився над калюжею й прочитав. Ні, тільки не це, подумав він. Ні, нехай це буде який-небудь псих, що надивився американських фільмів і тепер бавиться з нами в ката й мишку. На облямівці калюжі в закреплій крові були видряпані літери KWP й три шестицифрові номери: 241921, 212225, 191621. Шацькому це ні про що не говорило, але про всяк випадок клацнув фото мобільником.

Примусив себе глянути догори, на обличчя Будника. Спотворений до невпізнання чоловік виглядав ще більш виснаженим, ніж кілька днів тому в його кабінеті, смерть позбавила його залишків спортивної хижості. Найгіршим був цей пластир, жалюгідний навіть тоді, коли ще тримався чола, а тепер він сумовито звисав, відкриваючи ледве загоєну рану — така собі вишенька на торті посмертного приниження.

Коли на місце одночасно прибули Барбара Соберай і Марія Міщик, труп уже зняли й прикрили чорним поліетиленом. Шацький у гумових рукавичках передивлявся вміст гаманця небіжчика. Вільчур стояв, обіпершись на віконну раму й курил.

Соберай роззирнулася кімнатою й вибухнула риданнями. Коли Шацький підійшов до неї, щоб заспокоїти й дружнім жестом поклав їй руку на плече, жінка кинулася йому на шию й вся тремтячи, обняла. Теодор відчував, як її тіло здригається від плачу. З-над плеча колеги

спостерігав за Міщик, сподіваючись, що та не зомліє, бо, по-перше, не хотів підтримувати стокілограмове тілісько, а по-друге, боявся, що підлога таким чином провалиться. Проте на материнському обличчі його пишнотілої начальниці не здригнувся жоден м'яз, вона лише кинула погляд на місце злочину й утупилася в Шацького. Запитально звела брову.

— Огляд тіла сьогодні, так само, як обстеження місця злочину й висновки, чи в цій крові є й кров Ельжбети Будник, — відповів він на німе запитання. — Ми якомога швидше підготуємо нові слідчі версії й розробимо план розслідування. На жаль, усе це схоже на якогось божевільного, треба зробити психологічний портрет, переглянути бази даних на предмет злочинів на релігійному тлі. Прес-конференцію можна скликати завтра опівдні.

— І що ми їм скажемо?

— Правду. А який у нас вихід? Якщо це божевільний, розголос може нам допомогти. Може, він комусь похвалиться, випадково скаже де-небудь, і це його викаже.

— Ви хочете, щоб родичі ідентифікували небіжчика?

Шацький заперечив, не мало сенсу обтяжувати когось цим кошмаром. У документах були всі потрібні йому дані.

— Вам щось говорить аббревіатура KWP?

— *Komenda Wojewódzka Policji*^[1], а що?

6

Прокурор Теодор Шацький ненавидів хаос. Почуття розгубленості щодо подій і власної їх оцінки, почуття неспроможності зосередити думки, втрата логічної послідовності, беспорядної й марної метушні від думки до думки. Результат приносило висновування однієї думки з іншої, пов'язання їх між собою, створення складних, чітких логічних механізмів, які зрештою породжували бездоганне й естетичне вирішення. Цього разу про таке й мови не було, думки шаленіли в голові, як юрба дітлахів на дитячому майданчику, смерть Будника заперечила всі його попередні припущення, до яких Шацький встиг звикнути. Певним чином, уже від першої хвилини слідства він був переконаний, що саме Будник винен у смерті дружини, це заспокоювало його й дозволяло шукати докази. Ніколи досі інтуїція так його не зраджувала.

Який же він був розлючений. Оскаженіло стусонув пивну банку, що лежала на тротуарі, якась вагітна красуня глянула на нього осудливо. Авжеж, що вагітна, авжеж, що красуня, наче на зло. Він був змучений, бо щоразу, коли намагався виснувати ланцюжок думок, перед очима з'являлася Клара, руйнувала конструкції й проникала до його свідомості. А що, коли вона вагітна? Може, воно й на краще, зрештою, учорашній вечір був чудовий, може, це означає, що він нарешті осяде біля молоді, вродливої дружини? А якщо це минуще? Якщо насправді вона виявиться дурною провінційною гускою, яка ніколи йому не подобалася і якій дивом вдалося справити на нього гарне враження? Може, це добре, що він її позбувся? Чи у випадку вагітності вона пробачила б йому, чи навпаки, перетворилася б на претензійну мегеру, яка тягнутиме з нього аліменти відром, ніби воду з колодязя? А якщо вона не вагітна, радіти йому, чи шкодувати?

Він сподівався, що тривала прогулянка від лікарні до прокуратури освіжить його, холодне повітря допоможе зосередити думки. Проте було тільки гірше. Звернув з Міцкевича на Косели, за якусь хвилину дійде до місця, сяде в кабінеті Міщик, познайомить її з планом розслідування. План розслідування! Він навіть засміявся вголос. Ага, якраз, план розслідування.

Біля сходів до прокуратури стояв невеликий гурт журналістів, хтось щось сказав, і всі рушили до нього. Потому, як кілька каналів показали його словесну баталію із цією в'їдливою мавпою в зеленому, Шацького почали впізнавати. Він випростався, обличчя зробилося незворушно-кам'яним.

— Пане прокуроре, можна ваш коментар?

— Завтра буде прес-конференція, ми про все вас поінформуємо.

— Це серійний вбивця?

— Завтра. Сьогодні в мене для вас лише чутки, завтра матимемо інформацію.

— Можуть бути чутки.

— Не можуть.

— Убито підозрюваного в скоєнні попереднього вбивства. Це означає, що слідство не просувається?

— Аж ніяк.

— Може, слід закрити школи?

Шацький зацікавився. Він поволі просувався до входу, але питання було таким абсурдним, що примусило його зупинитися.

— Чому?

— Щоб захистити дітей.

— Від чого, перепрошую?

— Від кривавих жертвоприношень.

— Ви що, здуріли?

Прокуророві Теодору Шацькому здавалося, що він опинився в альтернативній дійсності. Дійсності, яка досі здавалася йому давно забутою й облудною, укритою трупами колишніх демонів. Що ж, досить було зиркнути в щілину, аби переконатися, що людні демони не вмерли, а тільки собі заснули, та й сон цей був навдивовижу чуйним. І тепер вони радісно метляють усіма своїми демонічними хвостиками, бо можуть вислизнути крізь відчинені в Сандомірі двері й побавитися із прокурором Шацьким. Неймовірно. Наскільки глибоко вкоріненими в народній свідомості можуть бути стереотипи, що замінюють мислення, коли через шістьдесят п'ять років після Голокосту, через шістьдесят три після останнього погрому й через сорок після вигнання всіх єврейських недобитків у 1968 приходять якийсь ненормальний, народжений десь так у сімдесяті, і вірить у криваві жертвоприношення.

— І не здурів, і не жартую, — продовжував чоловік, який своєю хирлявою поставою і чорним кучерявим волоссям якраз нагадував Шацькому єврея з карикатури. Вбраний був у светрик. — І не розумію, чому нам бракує мужності замислитися вголос, чи випадково через стільки років до Польщі не повернулися ритуальні вбивства. Я не кажу, що так воно і є. Я лише запитую.

Шацький чекав, що його, може, хто врятує і вгамує цього блазня, проте ніхто не поспішав, камери й мікрофони чекали.

— Ви божевільний. Ритуальне вбивство це антисемітська легенда, ото й тільки.

— У кожній легенді є зерно правди. Нагадую, що багатьох євреїв було законним чином засуджено за викрадення й убивства дітей.

— Так само, як багатьох відьом. Ви гадаєте, що відьми теж повернулися до Польщі? Злягаються з дияволом, вичавлюють кров із чорних котів і чаклують, щоб скинути із Божого престолу Христа?

Журналісти вибухнули підлабузницьким сміхом. У цього ненормального не було ані записника, ані диктофона, і Шацький зрозумів, що крім журналістів тут тусувалися й любителі різноманітних змов.

— Політкоректність не змінить фактів, пане прокуроре. А факти — це два трупи, людей убито згідно давнього єврейського ритуалу, кривавого жертвоприношення, який століттями практикувався в багатьох країнах. Ви можете не погоджуватися, але в морзі однаково лежатимуть два тіла. І єврейський обряд, чиє існування є безсумнівним. Існують документи, існують зізнання свідків, і йдеться не про середньовіччя, навіть у ХХ столітті незалежні суди підтвердили його існування.

— Не забуваймо про Пясецького, — докинув літній чоловік, який стояв іззаду, пальто й капелюх робили його схожим на американського репортера п'ятдесятих років.

— Слушно кажете, — пожвавився чорнявий. — Жахливий, донині нез'ясований єврейський злочин. Тим огидніший, що жертвою став невинний син Пясецького. Вони знали, що для батька це буде гірше, ніж власна смерть.

— Звідки вам відомо, що це зробили євреї, якщо справу так і не з'ясували? — машинально запитав Шацький.

— Пробачте, якби ви могли пояснити... — якийсь журналіст явно був розгублений.

— Болеслав Пясецький, — швидко почав пояснювати чорнявий, — пошукайте, славетний поляк, діяч національного руху до війни, після війни голова світської католицької організації «Пакс»...

— Антисеміт і юдофоб, — буркнув один з телеоператорів, не відриваючи ока від об'єктива камери.

Чорнявий почав розповідати про Пясецького, а Шацький думав, що потому, як він сорок років не вірив у дива, йому доведеться повірити в генетичну пам'ять. Чого, до дідька, їм усім треба? Як не картини в соборі, то якісь гетто на лавочках, як не гетто, то погроми, як не погроми, то Пясецький, як не Пясецький, то шістдесят восьмий, як не шістдесят восьмий, то, — Шацький на мить пригальмував, — певне, Міхнік і Бальцерович, не інакше. Заклався сам із собою на пляшку доброго вина, що не мине й п'яти хвилин, як ці переслідувачі пейсатої мафії дійдуть до Міхніка.

— ...у п'ятдесят сьомому році євреї зі Служби безпеки викрали й замордували його сина. Пан прокурор дивується, що злочин так і не з'ясували, офіційно це не так, офіційно жоден комуністичний злочин не залишився нерозкритим. Хіба можна вважати, що ксьондз Попелушко живий і здоровий, а на шахті «Вуек» нічого не сталося? Убивство молодого Пясецького, може, і не розкрили, але чомусь так дивно виходить, що імена, які викрито в цій справі — це імена функціонерів СБ єврейського походження. Зверніть увагу, що в польській традиції немає звичаю вбивати дітей, щоб покарати батьків.

— У жодній культурі немає такої традиції, — гаркнув Шацький, знайома червона заслона поволі застеляла йому очі. Він ненавидів тупість, яку вважав єдиною дійсно шкідливою рисою, гіршою за ненависть. — І не розповідайте мені тут дурниць. Вам, мабуть, відомо, що за це є відповідна стаття?

— Ви мене не спровокуєте, — той гордовито випнув хирляві груди під светриком. — Я знаю, що влада любить лише один, єдино вірний спосіб мислення. А спосіб мислення панів Шехтера і почилого в Бозі, у Бозі, звичайно, в лапках, Левертова, видається єдино слухним. Та на щастя, нині можна говорити правду. Можна говорити правду, якщо повертається кривавий ритуал, якщо сандомирська земля просякає польською кров'ю. І можна стверджувати, якщо комусь це не

подобається, що поляків у власній державі вважають другосортною меншиною.

Шацький відчув утому. Він був дуже, дуже змучений. Настільки, що йому навіть не хотілося думати, яке ж вино він сам у себе виграв. Відповів лише за звичкою, дався взнаки багаторічний батьківський досвід, який велить пояснювати очевидні речі й повторювати: ні, Сонце не обертається навколо Землі, ні, дитино, власної думки про це мати не можна.

— Між іншим, завдяки добродіям Міхнікові-Шехтеру й Геремекові-Левертову ви нині можете говорити все, що забажаєте. На жаль.

Чорнявий почервонів від утіхи.

— Ну-у-у, бачу, пан прокурор таки орієнтується в справі.

Пан прокурор відчув себе приниженим прихильністю цього божевільного. Він потопав. Потопав у засраній польській ксенофобії, яка весь час пливе під поверхнею, незважаючи на історичний момент, чекаючи нагоди виринути нагору й залити все довкола. Ментальна Вісла, небезпечна й нерегульована каналізація забобонів та упереджень, зовсім як у тій пияцькій пісні, де Вісла пливе польським краєм. «Бо той нарид польський те у собі має, хто його коли спізнав, той повік кохає». А хай тобі грець, аматори патріотизму, колекціонери зневаги.

Шацький розпалювався дедалі більше, а власник светрика дивився на нього із щасливою посмішкою людини, яка відшукала зниклого брата. Що довше він посміхався, то більше драгувався Шацький, аж нарешті вивергнув із себе слова, про які пошкодував швидше, ніж вони вилетіли йому з вуст. Але було запізно, щоб їх стримати.

— Так, авжеж, я орієнтуюся, що Міхнік із Геремеком продали Польщу разом зі своєю жидівською бандою, а Круглий стіл насправді був святом Хануки. Слухайте уважно, бо двічі не повторюватиму. Я державний службовець Республіки Польща, і мене цікавить лише одне: знайти й поставити перед судом винуватця цих злочинів. Мені байдуже, хто ним буде: воскреслий із мертвих Кароль Войтила, Ахмед із будки з кебабом чи який-небудь миршавий жид, схожий на вас, який випікає мацу в льоху. Хто б це не був, його витягнуть за вошиві пейси з його запліснявілої нори, де він заховався, і він відповість за скоєне. Я вам це гарантую.

Чорнявий смертельно зблід, але розлючений Шацький цього вже не бачив, бо крутнувся на п'яті і, відчуваючи, як йому від гніву терпнуть руки, увійшов до будинку прокуратури. Двері захряснулися. Шацький не знав, що на спрямованих на нього камерах це виглядало геть як знаменита сцена з «Аматора», яку він згадував уранці.

7

— Еклерчика? — Марія Міщик підсунула в бік Шацького срібну тацю, крихітні еклери були складені на ній акуратною гіркою.

Шацькому хотілося відповісти, що на фіга йому ті еклери, але тістечка виглядали так апетитно, що він узяв і поклав одне до рота. А тоді відразу ще одне, бо еклери були непристойно, неймовірно смачні. Беручи до уваги той факт, що в Саидомирі не було жодного місця з гарними солодощами, якщо не враховувати цукерок на автозаправці, і те, що Шацький протягом багатьох тижнів почувався, як наркоман без зілля, Теодорові хотілося підстрибнути з вигуком «Алілуя!»

— Смачно, — скупко оцінив він.

Міщик лагідно всміхнулася, немов чудово усвідомлювала, що її еклери — вершина досконалості, але розуміла, що негоже йому отак над цим розводитися. Глянула запитально.

— Гарна новина така, що ми знаємо більше, значно більше, — почав Шацький. — Передусім те, що Ельжбету Будник було вбито в тому самому будинку, там повно її крові. У нас також є матеріал для дактилоскопічного та трасеологічного аналізу, гірше з біологічними слідами й матеріалом ДНК, будинок брудний, запліснявілий, от-от розвалиться, там віддавна є купа живності. Нічого із цього не вийде. Із тієї ж таки причини відпадають і запахові проби. Поліція вже звірила відбитки з базою даних, на жаль, нічого не знайшли.

— Чоловік?

— Цього не можна стверджувати на основі папілярних ліній. Відбиток спортивного черевика має розмір 39,5, це теж ні про що не свідчить.

— Але потрібна неабияка сила, щоб зтягти когось на другий поверх.

— Не обов'язково, — Шацький розіклав перед начальницею фотографії, зроблені ним на місці події. — Перекриття між поверхами

збереглися лише частково, там, де їх немає, знайдено систему важелів, беручи до уваги залишені в бруді сліди, можна стверджувати, що важелі використовували для піднімання жертв. Ельжбета Будник і її чоловік були досить дрібної статури, отже, це могла зробити жінка. Не надто хирлява, звісно, проте це можливо.

— Що було безпосередньою причиною смерті Будника? — запитала Міщик і сягнула по еклерчика, занадто швидко його розкусила, збиті вершки розквітли на нижній губі, наче квітка бавовни. Прокурор дуже повільно й дуже докладно облизала губи, рух був настільки чуттєвий, що Шацький миттєво збудився, хоча ніколи досі не сприймав свою начальницю-матусю як об'єкт сексуальних зацікавлень. І раптом побачив, як вона гарцює на ньому, складки тлустого тіла радісно ляпають, цицьки метляються навсібіч, стрибаючи й відбиваючись одна від одної, наче веселі грайливі цуценята.

— Причина смерті, пане прокуроре.

— Знекровлення. Раніше йому вкололи сильнодіючий транквілізатор «Транкілоксил».

— Як воно... — Міщик завагалася. — Як це виглядало, ну, під бочкою.

— Краще, ніж я очікував, — правдиво відповів Шацький. — Будник стік кров'ю через перетяту в пахвині артерію, бочка була для жарту й щоби справити ефект, театральна декорація. Звичайно, гвіздки його поранили й подряпали в кількох місцях, але це не було причиною смерті.

— А ці числа, надряпані на крові?

— Увечері займуся цим разом із Басею.

Навіть, якщо Міщик і здивувало майже ніжне «Бася», її обличчя залишалося незворушним.

— Гаразд, а тепер погані новини. Та спершу еклерчика, щоб настрій підняти.

Шацький швиденько сягнув по тістечко. Маленький еклер був ідеальний. Свіженькі, холодні, із ледь відчутною кислінкою збиті вершки танули в роті, поєднуючись із тістом, що пахло яйцями, усе це розливалось по смакових рецепторах, доводячи його майже до екстазу. Місині еклери були шедевром кулінарного мистецтва, платонівською ідеєю всіх еклерів.

— По-перше, наш підозрюваний стік кров'ю й зробився біло-червоний, на втіху всім прихильникам антисемітської легенди про кров. Що означає, що істерію медіа невдовзі годі буде опанувати, і з усього світу сюди поз'їжджаються фашистські дебїли й шукачі жидівських змов, а також фанатичні поборники політкоректності. Щойно внизу відбулася перша репетиція.

З'їв ще одне тістечко, вирішивши таким чином розділити погані новини.

— По-друге, це був наш єдиний підозрюваний. Ми не знаємо нікого, хто б мав мотив, щоб убити подружжя Будників. Я спершу розглядав таку версію, що Будник убив дружину, а потім його самого вбив її коханець, Єжи Шиллер. Але це дуже невірогідно, у Шиллера не було жодних підстав повторювати *modus operandi* Будника. Швидше я повірю, що Шиллер убив їх обох. Між цією трійцею відбувалося дещо дивне й брудне.

— А зараз пан Шиллер...

— Залишається на волі, але перебуває під постійним наглядом поліції, — Шацький відчув важкий погляд Міщик, і додав, що цього разу нагляд означає, що аби зникнути, Шиллерові довелося б випаруватися або пропхатися в каналізаційну трубу.

Еклерчик.

— По-третє, наразі не дуже зрозуміло, як жертви опинилися на місці злочину. На територію садиби точно не заїздив жоден автомобіль, не знайдено також слідів, аби їх тягнули крізь кущі, відбитків коліс візка чи тачки, немає навіть відбитків взуття, якщо не враховувати черевиків старенького, який знайшов тіло Будника.

— Тоді звідки оте 39,5?

— Відбиток у крові нагорі.

Наступний. Еклер був як героїн, із кожним новим Шацький чимраз швидше потребував ще одного.

— По-четверте, числа, надряпані на крові, можуть указувати на те, що маємо справу з божевільним, яких хоче бавитися в загадки, американські фільми, сопіння в слухавку й пошиття куртки з людської шкіри.

— І що ви про це думаєте?

Шацький скривився.

— Я вивчав справи серійних убивць, такі хіба що в Голівуді можуть здаватися геніями. Насправді це особи з порушеннями психіки, узалежнені від убивання. Це занадто їх збуджує, щоб вони бавилися в театральні стилізації, ігри зі слідчими й передусім докладали зусиль до планування злочину й пізнішого затирання слідів. Звісно, вони пробують, але роблять помилку за помилкою, а щоб їх схопити, слід знати, що вони не походять зі злочинного середовища, ніде не значаться, їх важко відшукати.

— Тоді про що тут ідеться?

— Щиро? Гадки не маю. Але явно про щось інше, ніж убивство заради вбивства. Ельжбета Будник була місцевою громадською діячкою, Будник — відомим самоврядним політиком, обоє тісно пов'язані з містом. Місце злочину розташоване якраз між найбільшими місцевими пам'ятками: замком, кафедральним собором і ратушею. Обидва тіла знайдено в історичній частині міста. Якби мені довелося закладатися, я поставив би на те, що розв'язання проблеми швидше знайдеться в цих старих мурах, аніж у думках якогось шаленця.

— І багато ви би поставили? — поцікавилася Міщик, простягаючи руку по один із трьох останніх еклерів.

— Швидше незначну суму.

Міся розсміялася, хмарка вершків упала на взуту в непривабливу туфлю непривабливу ногу. Міщик вийняла її із взуття й заходилася витирати одноразовою хусточкою, ступня була велика й безформна, на пальцях колготки мокрі від поту. На жаль, видіння великих, обвислих грудей-цуценят спричинилося до того, що в Шацькому щось зламалося, і тепер він визнав, що ця картина була перверзійно сексуальна.

— Доведеться перевірити єврейський слід.

Міщик голосно зітхнула, але кивнула головою на знак згоди.

— Подобається нам, чи ні, але треба пошукати в оточенні, перевірити нащадків колишніх мешканців.

— Вони нас задовбуть, — тихо сказала Міщик. У поєднанні з її зовнішністю лагідної матусеньки це прозвучало дивно. — Задовбуть, якщо впливе, що ми досліджуємо єврейське середовище в пошуках убивці. Пообзивають фашистами, нацистами, упередженими, сповненими ненависті поляками, які вірять у легенду про кров. Усі

медіа розкручують інфу про антисемітську провокацію, а нині неділя. От завтра вони розійдуться на повну катушку.

Шацький розумів, що це правда, але пригадав учорашню розмову із Собераєм.

— Немає ради, не можна ігнорувати припущення, що це все ж справа рук якогось єврейського шаленця. Бо припущення, попри все, існує. Жертви були поляками, католиками, патріотами. Убивства стилізовані під юдейський ритуал, легендарний, це факт, але ж легенда впізнавана. Місто відоме своїми конфліктами й напруженням на тлі польсько-єврейських стосунків. А народ Ізраїля подолав довгий шлях від позиції пасивної жертви історії до тих, хто брутально бореться за своє й мститься агресорам за кривди.

Міщик дивилася на нього, немов заціпенівши, з кожним реченням її очі розширювалися дедалі дужче.

— Але заспокойтеся, я не цитуватиму цих слів на прес-конференції.

Лише тепер Міщик полегшено видихнула повітря.

Вони ще трохи побалакали про план роботи на найближчі дні, склали список справ, які потрібно було негайно залагодити, дій, котрі можуть перевірити або виключити деякі припущення слідства. Це був копіткий процес, але Шацький не відчував втоми, на цьому етапі будь-яка мить могла стати переломною, принести важливу інформацію, спричинити революційний поворот подій. Кинули жеребок, хто з'їсть останнього еклерчика. Шацький виграв, розтирав залишки тістечка по піднебінню, уже подумуючи про м'ятний чай, аж тут Міщик приголомшила його останнім запитанням.

— Кажуть, ви покинули Клару Дибус?

Напад на його приватність виявився несподіваним, і Шацький на мить занімів. Він ще не встиг звикнути до містечкового обігу інформації.

— У місті подекують, що вона від ранку плаче й нарікає, а її брати набивають пістолі.

Оце-то так, він і не підозрював, що в неї є якісь брати.

— Цей зв'язок був безперспективним, — бовкнув Шацький, аби лише щось сказати.

Міщик вибухнула сміхом.

— Найкращу партію в Сандомирі ви вважаєте безперспективною? Тут уже всі шляхетні лицарі поламали коням ноги, силкуючись доскочити до неї на скляну гору. Коли вона обрала вас, то навіть глухий почув би, як сотні чоловіків ладні зважитися на самогубство. Вродлива, розумна, багата, їй-бо, половина тутешніх жінок заради неї стали би лесбіянками. А ви вважали цей зв'язок невдалим?

Шацький стеноу плечима й скорчив якусь дурну гримасу. А що йому ще залишалось?

8

«Саме містечко сповнює мене смутком, вбогість і примітивізм просто жалюгідні, ніде не вип'єш і не з'їси, бо всі ресторани зачинені. У «Народній господі» почалося зі сварки, та я, на щастя, сховав свої амбіції до кишені й перепросив. Тож там якесь їдло отримую. Гірша справа, як треба викакатися. Дві комірчини замкнули на ключ, брудні й смердючі. Щоб сісти, мови немає. Для мене це потворний бік мого життя тут і, мабуть, згодом я більше сюди не приїздитиму».

Прокурор Теодор Шацький був задоволений, що цей виписаний ним зі «Щоденників» Івашкевича абзац більше не стосується Сандомира. Набрив ложечкою трішки молочної пінки, яка оздоблювала його латте й пожадливо відсorbнув, дрібки цукру полоскотали піднебіння. Може, це якомусь невідомому сандомирському генієві спало на думку посипати каву цукровою пудрою замість шоколаду, або власники кав'ярні десь це підгледіли, неважливо — перший ковток кави в «Малій» завдяки цьому був просто розкішним, тож Шацькому не хотілося більше ніде ходити. Узагалі місце належало до його улюблених, втілювало всі міщанські мрії про «маленьку кав'яреньку внизу». Скромне меню із грінками, налисниками, кавою, чаєм і домашньою випічкою. Диван, кілька стільців, чотири столики навхрест. Місцеві нарікали на ціни, як у Варшаві, і Шацького це постійно смішило, коли платив сім злотих за чудове латте. Останнім часом іще менше, бо хтосьна з якого дива перетворився на постійного клієнта, що було приємно, але й дивувало — він жодного разу не перекинувся ні з ким словом, хіба що замовляв щось, а так сидів у кутку, пив каву, мовчав і читав Івашкевича, такий собі сандомирський снобізм.

Івашкевича або когось іншого, кого вдавалося відшукати в книгареньці навпроти. Яка, у свою чергу, була втіленням мрій про «скромну маленьку книгарню внизу», протиотрутою від «Емпіків», які Шацькому завжди асоціювалися з переповненими в'язницями суворого режиму. Так, наче книжки відбували там строк, а не жили в спокійному очікуванні читача. Тутешня книгаренька може й була трохи старомодною, але принаймні в ній він не почувався жертвою

групового згвалтування. Ще ніхто не встиг як слід розсмакувати новинку, як на її місце пхаються нові промоції й бестселери.

Зараз він був без книжки, сидів із заплющеними очима й грів долоні об теплу філіжанку. За вікном стемніло, доходила дев'ята, невдовзі зачинятимуть. Що ж, кінець перерви, доведеться повертатися до стирчання за компом. Бася Соберай сиділа поруч на дивані, схрестивши ноги по-турецьки, і гортала «Титуса, Томека й Атомека», якого витягла зі стосу газет і коміксів.

Протягом двох годин сиділи в нього удома, намагаючись звичними методами пошуку знайти якийсь зв'язок між залишеними на місці злочину числами 241921, 212225, 191621. «Бог трійцю любить», усі три разом були якраз на трьох інтернет-сайтах. Одному арабському, призначеному, якщо вони гаразд зрозуміли із розсіяних між хробачками арабських літер латинських назв, для нелегального продажу засобів для підвищення потенції. Одного ісландського, який складався з десятків сторінок чисел, зрозумілих інформатикам. І одного німецького, який виявився бібліографічним списком, числа були каталожними номерами. Ото й тільки. Усвідомивши поразку, почали шукати числа поодинці, перекидаючись дотепами й спостереженнями. Намагалися знайти номери телефонів, переробляли числа на дати, завдяки чому Шацький довідався, що 2 квітня 1921 року вперше відбувся Познанський ярмарок, Альберт Ейнштейн у Нью-Йорку прочитав лекцію про теорію ймовірності, а 4 лютого 1921 року народився індійський політик Кочеріл Раман Нараянан, який помер у віці вісімдесяти чотирьох років, але так і не знайшли жодних зачіпок. Та й сама ідея була хибною, лише перше число могло означати більш-менш сучасну дату.

Соберай закрила «Титуса» й відклала на стосик.

— Певне, я старію, воно мене вже зовсім не смішить, — сказала Бася й витягла з кишені светра аркушика. — То як, продовжимо?

— Я гадав, що в нас перерва, — зойкнув він, але узяв аркушика до рук. Соберай занотувала на ньому ті інтерпретації чисел, які здавалися їй найбільш імовірними. Гірше й уявити годі, коли відкинули нумерологію, ідентифікатори на сайтах знайомств. На аркуші було:

241921 — код економічного аніматора в справах технологічного розвитку в класифікації професій Міністерства праці та соціальної

політики; номер, під яким внесено до Державного реєстру товариство «Голденлайн», яке провадить громадський бізнес-сервіс.

212225 — код модних черевиків «Гуччі» без шнурівок.

191621 — номер польського патенту на кабельну муфту; астероїда з пояса астероїдів, який простягається між внутрішніми та зовнішніми планетами Сонячної системи.

Кошмар. Шацький глянув на це й відразу знову заплющив очі.

— Щось ми не те робимо, — сказав він.

— Гм-м-м? — промуркотіла Соберай, Шацький уже навчився, що її ввічливе «гм-м-м» свідчить про те, що вона уважно слухає.

— Замість того, щоб подумати, ми бездумно це гуглимо, ніби справді сподіваємося, що весь світ уже вбгали в інтернет. А ми не розшукуємо когось, хто вбиває інформатиків, вішаючи їх на мережних кабелях. Усе стосується давніх забобонів, традицій. «Гугл» нам не допоможе. Тут думати треба. Три шестицифрові числа, відносно близькі, але послідовності не становлять. Ми з'ясували, що раніше номери телефонів були шестицифрові, перевіримо це в старих воєводських довідниках. Що ще?

— Поліційні посвідчення!

Шацький розплющив очі. Ось воно! Напевне воно. Аббревіатура, яка означала Воєводську комендатуру поліції і три шестицифрові номери. Поставив філіжанку й відразу зателефонував до Вільчура, який, на щастя, досі був у відділку. Наказав йому перевірити в системі ці три номери й передзвонити. Соберай напружено прислухалася, як Шацький холодно віддає службове розпорядження. Виглядала, як маленька руда дівчинка, що бавиться в детектива під час канікул.

— Що ще? — запитав Шацький. — Що ще позначають шестицифровими номерами? Кажі все, що спадає на думку, найвіддаленіші асоціації, навіть те, що здається геть недоречним.

Соберай глянула на нього. Якщо й хотіла про щось запитати, то передумала, прикусила замислено нижню губу.

— Табірні номери. Німці, євреї, антисемітизм. KWP може означати якусь категорію в'язнів.

— Гарзд. Перевіримо. Що ще?

— Номери в мережі обміну повідомленнями «Gadu-gadu» теж, здається шестицифрові, хоча я не впевнена.

— Перевіримо. Далі?

Соберай ще сильніше прикусила губу, нахмурила брови й нахилилася до нього.

— Знаю! Кількість сірих клітин.

— Це як?

— Кількість сірих клітин, які відмирають щоразу, коли ти замість того, щоб думати, віддаєш розпорядження.

— Хтось повинен організувати роботу.

— Ну, давай, — Соберай сплела долоні, відхилилася до спинки дивана й закрутила млинка великими пальцями. Виглядала дуже мило, і Шацький подумав, що вона подобається йому дедалі більше. Це трохи нагадувало тип подружки-харцерки, дівчини, з якою можна просидіти цілу ніч на варті й обговорити все на світі, а коли нарешті до тебе доходить, що це була не лише дружба, то вона вже давно чиясь дружина. Заплющив очі й почав уявляти собі цифри. Побачив течку для документів, але відкинув цей образ, усі номери справ завжди містять рік, це не те. З тієї ж причини відпадали в'язні й заарештовані, крім того, їхні номери не були шестицифровими. Вилаяв себе за занадто класичний підхід. Треба щось змінити, подумати навпаки. Може, їх варто розбити? Не шестицифрові номери, а сполучення трицифрових? 241 921 — 212 225 — 191 621. Трохи нагадує частину номерів IP-адрес. Трохи — номери мобільників без означення оператора. А може, це поєднання двоцифрових чисел? 24 19 21 — 21 22 25 — 19 16 21. Переглядав їх у пам'яті, комбінував, як лише міг.

— Дивна річ... — тихо проказав він.

— Гм-м-м?

— Дуже дивно, — мовив Шацький. — Якщо розбити номери на двоцифрові числа, то жоден з них не більше, ніж двадцять п'ять. Глянь.

Витягнув із внутрішньої кишені піджака ручку, записав цифри на серветці:

24 19 21

21 22 25

19 16 21

Соберай обернула серветку до себе.

— Магічний квадрат? Математичний ребус? Якийсь шифр? У латинському алфавіті двадцять шість літер.

Шацький швидко переписав:

X S U
U V Y
S P U

Перезирнулися. Це виглядало безглуздо. Але Шацький відчув неспокій. Якась думка втекла від нього. Щось майнуло в мозку. Коли це сталося? Коли він замінював цифри на літери? Ні, раніше. Коли дивився на розписані у квадрат числа. Соберай сказала щось про ребус? Ні, спершу згадала магічний квадрат. Невідомо, чому, але магічний квадрат запах йому папером, таємницею, книжкою, яку читаєш під ковдрою при світлі ліхтарика. Що це було? Якесь молодіжне читиво, єврейський алхімік воскрешає в Празі Голема, поклавши йому до рота папірець із магічним квадратом. Господи, невже це слідство якимсь чином пов'язане з Кабалою? Це вже була якась ниточка, але поки не те, що треба, йому майнуло щось інше, коли він дивився на ці цифри, якась віддалена асоціація. Пари чисел. Магічний квадрат. Кабала. Забобони. Езотерика. Віра. Схопив Соберай за руку, показав пальцем, щоб вона мовчала, думка дедалі ближчала, він боявся її втратити. Числа. Кабала. Віра. Ну ж бо, ще трішечки. Затамував подих, заплющив очі, бачив, як із нейронної туманності постає відповідь.

І тоді задзеленчав телефон. Вільчур. Думка зникла, Шацький узяв трубку й вислухав повідомлення старого поліцейського. Соберай вичікувально дивилася, тоді поклала долоню йому на руку, Шацький подумав, що вигляд двох прокурорів, які судомно тримаються за руки, може здатися дещо сюрреалістичним, але не прибрав своєї.

— Ну, і що? — запитала вона, коли Теодор закінчив розмову.

— Ну й нічого, — відказав Шацький. — Жінка-старший комісар зі слідчого відділу в Бжегу-Дольному, працівник дорожньої поліції з Барчева й дільничний з Гожова-Велькопольського. Різні місця народження, різні прізвища, жодного відношення одне до одного й до нашої справи. Вільчур пообіцяв, що його товариш у Тарнобжегу ще перевірить в архіві міліцейські посвідчення. Може, щось і знайде.

Шацькому хотілося плакати. Втрачена думка могла бути ключем до розгадки.

— Гм-м-м, — промуркотіла Соберай. — Узагалі-то і Бжег, і Барчево, і Гожув — це місця на карті. Як думаєш, може, це географічні координати? Ну, знаєш, градуси, мінути, секунди?

Шацький допив каву, і вони майже бігцем подалися назад до його холостяцької нори, де ще досі відчувався запах парфумів Клари. Клари, найкращої партії в Сандомирі.

Викристовуючи різні комбінації, на нашій чверті земної кулі (північна широта, східна довгота) їм вдалося позначити кілька пустельних місць у Чаді та Лівії. Інші експерименти провадили на бездоріжжя Намібії й до хвиль Атлантичного океану.

— Спробуймо позначити це в Польщі, — сказала Соберай, нахилиючись над його плечем. Руде пасмо лоскотало йому вухо.

— Лівію в Польщі?

— Тобто місця, де ці меридіани перетинають Польщу. Ну, пригадуєш, як у «Дітях капітана Гранта».

Там, щоправда, ішлося про паралель, але Шацький швидко збагнув. Справді, якби всі номери позначали географічну широту, то всі перетинали б наш регіон. 19°16'21" від Бельсько-Бялої, через Домброву-Гурнічу й західні передмістя Лодзі по Віслинську косу в околицях Криниці-Морської. 21°22'25" у свою чергу починалося неподалік Криниці-Здрою, щоб пройти через самісінський центр Островця-Свентокшиського — тут обоє перезирнулися — перетнути східні райони столиці й через Мронгово дійти до кордону з Росією. 24°19'21" повністю перебувало поза сучасною Польщею, зате в її довоєнних межах, ледь оминаючи зі сходу Львів, Гродно та Ковно.

— Цей Островець — це вже щось, — пробурмотіла йому на вухо Соберай, будь-що намагаючись довести, що для справжнього оптиміста навіть розбита склянка може бути до половини.

— Навіть знаю, що саме, — сказав Шацький рвучко підводячись.

— Гм-м-м?

— Гівно. Фуфло. Брехня. Велетенська купа гівна завбільшки з Австралію.

Соберай заклала волосся за вуха й дивилася на нього терпляче, чекаючи, доки той заспокоїться. Шацький міряв кроками кімнату від стіни до стіни.

— В американських фільмах завжди з'являється герой-геній, який намагається мислити, як убивця, так? Хмурить чоло, ходить місцем злочину й у чорно-білих ретроспективних кадрах ми бачимо, як його думки прояснюються, як він розуміє, що саме сталося, — щось

зблиснуло між шафою й стіною, Шацький насилу утримався від спокуси перевірити, що це було: обгортка від презерватива чи обгортка із презервативом.

— Гм-м-м? — цього разу Соберай збагатила своє мурмотіння підбадьорливим жестом. Однією рукою вистукувала щось на клавіатурі.

— Але у фільмах інша логіка, ніж у житті. У них логіка, коли протягом півтори години справа має бути вирішеною, а злочинець упійманим. А тепер вникнемо в логіку реальної справи й нашого вбивці. Він явно не хоче, щоб ми спіймали його за півтори години, тому якщо він не цілковитий божевільний, то не залишатиме шарад, розв'язання яких приведе нас до нього.

— Тобто?

— Тобто або залишить ребуса, який скерує нас на абсолютно хибний слід. Або, що з його чи її боку виглядатиме кумедніше, залишиться безглуздий ребус, який узагалі неможливо розв'язати, він нікуди не провадить, лише спричиняється до того, що ми марнуватимемо час, роздивляючись супутникові знімки пустелі в Лівії. А він чи вона з кожною хвилиною дедалі віддаляється й відчувається чимраз безпечніше.

— Окей, — неквапом проказала Соберай, погойдуючись на стільці й сплвіши долоні під підборіддям. — І що ти пропонуєш?

— Ідемо до ліжка.

Соберай повільно підвела брову догори.

— Я не захопила свою мереживну білизну, тож якщо ти погодишся перенести це на інший термін...

Шацький пирхнув сміхом. Вона й справді подобалася йому дедалі більше.

— А ви страшенно хтиві тут у своїй провінції.

— Довгі зими, довгі ночі, у кіно — нічого, по телевізору — нудьга. Що залишається робити?

— Спати. Треба поспати, відпочити. Завтра в нас профайлер, придуть дані з лабораторії, записи з міського моніторингу, може, матимемо більше інформації.

Соберай обернула до нього лептопа.

— Спершу глянь на це.

Шацький підійшов, згадка про білизну примусила його по-іншому глянути на Басю, проте побачив він те саме: джинси, товсті теплі шкарпетки, червоний флісовий светр, нуль макіяжу. Хрестоматійний приклад стопроцентної харцерки з костьольного гуртка. Не міг уявити собі її в мереживі. Але пахла вона гарно, подумав Теодор, нахилиючись до неї, швидше шампунем, ніж парфумами, але гарно.

У пошуковому вікні було відкрите «Конспіративне Військо Польське». Авжеж, КВР. Пригадалися залишки історичних знань. Прокляті солдати, повоєнні партизани, які боролися з комуністами, вироки підземного суду, антисемітські коники. Шиллер?

— Залишаю тебе із проблемою, чи це фуфло чи ні, і справді йду спати. Відгукнуся, коли надягну щось більш сексі. Цьомчик.

Цмокнула його по-дружньому в щоку й вийшла. Шацький помахав їй, не відриваючи очей від комп'ютера.

Через кілька годин, викурюючи біля прочиненого вікна на кухні свою першу сигарету, дим якої разом із піском в очах утворив болючу суміш, Шацький уже знав про Конспіративне Військо Польське значно більше. Настільки більше, щоб додати до справи ще одну версію слідства, зловісну версію, яка найпевніше передбачала, що вся ця справа — це кривава єврейська дінтойра. І це, на жаль, свідчило, що на двох трупах усе не закінчиться, навпаки.

Світанок помалу відкривав у темряві подвір'я перші невиразні обриси, темні плями на тлі ще темніших. Шацькому пригадалася недавня ніч, коли він кутив у цьому самому місці, і раптом на його светрі з'явилися червоні Кларині нігті. Він думав про ту ніч, думав про неї, як вона одягаючись вранці, наказала йому відвернутися. До сліз, викликаних утомою й димом додалося трохи сумної вологи. Прокурор Теодор Шацький знову щось спартачив, знову залишився сам, без нікого й нічого.

Та, може, так було найкраще.

Розділ шостий

понеділок, 20 квітня 2009 року

Православні християни відзначають Світлий понеділок, католики нарешті відбули всі свята, якщо не враховувати осіб з украй правими поглядами, що святкують круглу, 120-ту річницю від дня народження Адольфа Гітлера. Решта Людей Книги теж не марнують часу: мусульмани зустрічають 1442-ий день народження Магомета, а євреї слухають, як президент Ірану на конференції ООН на тему боротьби з расизмом виголошує антисемітську промову. У Польщі 48 відсотків поляків стверджує, що в Сеймі немає партії, яка представляла б їхні інтереси, а 31 відсоток — що жодна не відбиває їхніх політичних поглядів. Індія запускає на орбіту шпигунський супутник ізраїльського виробництва, Росія застерігає НАТО, що маневри в Грузії — це провокація, а в Італії «Ювентус» покарано за расистські вигуки вболівальників, найближчий матч відбудеться без глядачів. У Сандомирі 37-річний мешканець паркує свого «Форда-фіесту» в магазині сантехніки на вул. Міцкевича, неподалік розпочинається дієцезальний етап XIII Конкурсу Біблійних Знань. Усі 44 фіналісти уже виграли одноденну інформаційно-відпочинкову поїздку до обителі в Ритвинах. Трохи тепліше, але не надто, температура вдень сягатиме 13 градусів, як на злість сонячно й без опадів.

1

Снилася йому якась дурня. Неймовірна дурня. Він знову був у «Лapidарії», де замість рок-музики лунали шлягери вісімдесятих. Коли Шацький простягнув руку до пляшки води, що завжди стояла біля ліжка, у вухах продовжувало звучати «*Wake Me Up Before You Go Go*». У міру того, як він очунював, спогади про сон швидко блякли, хоча й не настільки швидко, щоб це прибрало вираз здивування із заспаного обличчя. Грав «Wham!», він танцював з різними жінками, там явно були Татарська, Клара, Вероніка й Соберай. На Басьці була тільки червона мереживна білизна, це справді виглядало б дуже еротично, якби не з'явився Гітлер — якраз на словах *you put the boom boom into my heart*. Справжнісінький Адольф Гітлер, з маленькими вусиками, у нацистському мундирі, низький, кумедний чоловічок. Може, низький, може й кумедний, але танцював він шикарно, наслідував рухи Джорджа Майкла, як бог танцю, дівчата розступилися на майданчику, усі плескали в долоні, а посередині танцював Гітлер. Раптом він схопив Шацького за руку й вони закружляли разом, уві сні почуття

приємності боролосся з відчуттям абсурдності танців із Гітлером. Гітлер танцював прекрасно, чуттєво, вести його було легко, він відгукувався на кожен рух. Останнє, що запам'ятав Шацький — це усміхнений Гітлер, який по черзі піднімає руки над головою, зальотно дивиться на нього й верещить *come on baby, lets not fight, well go dancing and everything will be all right*. Ну, якое так. Ну й ідіотизм, Шацький недовірливо похитав головою, спрямовуючи своє виснажене сорокарічне тіло до ванної. Пісяючи, він нарешті скорився зростаючій у його горлянці потребі, і прохрипів у дзеркало слова приспіву.

Вічну дилему, що спершу: прийняти душ чи поснідати, Теодор вирішив соломонівим способом, накинувши якусь одєжину й вирушивши до крамниці, щоб трохи провітритись і зосередитися перед зустріччю із профайлером. Бася вже з ним колись працювала, Шацький про нього лише чув, чувак був із Кракова і в південній Польщі був особою легендарною, причому легенди кружляли як про його геніальність, так і про ексцентричність. Шацькому це не подобалося, він ніколи не любив зірок, завжди волів тих, хто не кидався в очі, зате чітко виконував свою роботу. Гарний слідчий повинен бути, як гарний воротар, який, може й не захистить ворота від неминучого голу, зате абичого не пропустить. У правоохоронних органах немає місця для Бартеза чи Боруца.

Він стояв у кооперативному магазині в черзі до каси, рука весь час несвідомо вистукувала по стегну початок пісні «Wham!» па-па-па-пам-пам, погляд блукав по розкладених на вітрині холодильника ковбасах. І які ж вони були смутні. Чесно, він ніде більше не бачив таких сумних ковбас, як у цій крамниці. Більшість здавалася несправжньою — пластмасова підробка, виготовлена за допомогою зіпсованого термопластавтомата. А ті, що здавалися справжніми, у свою чергу були занадто справжніми, мінилися різними барвами, підсохлі або мокрі. І на додачу чомусь дуже мало коштували. Тож попри бажання з'їсти шматочок мисливської ковбаски до кави, Шацький стояв у черзі, тримаючи в обіймах гомогенізований сирок, шматок твердого сиру, томатний сік і дві булки, і прислухався до розмови двох жінок, що стояли за ним.

— Добра дитина, от тільки охочіше читав би Євангеліє від Івана, усі ці страшні суди й жахіття, для нього це як Сапковський. А на

конкурсі якраз Євангелія від Івана не буде.

— А конкурс нині?

— Так, в інституті. Якраз починається, навіть трохи хвилююся. Учора ми ще з ним повторювали, то він мене запитав, чи Марія-Магдалина була дружиною Ісуса. Звідки це вони беруть?

— З Дена Брауна. А Магдалина чи не в Білгораї показувалася, так?

— У Палікота?

Жінки захихотіли, Шацький теж посміхнувся. Водночас ця розмова щось йому нагадала, бо відчув знайоме свербіння в голові. Ден Браун, учорашні загадки, магічний камінь, Кабала. Знову щось утікає, треба або більше спати, або якийсь магній приймати.

— А може, ковбаски спробуєте? — касирка посміхнулася так радісно, наче побачила сина після довгих років розлуки. — «Живецьку» смачненьку привезли, зрештою, що там казати, — підвелася з-за каси й відрізала добрячий шматок, — ви самі скуштуйте. Мужикові м'ясо потрібне, а не сирки, як модельні якісь.

Шацький чемно подякував і з'їв шматочок, хоча й ненавидів їсти, доки не сьорбне кави. «Живенька» була паскудна й немовби розросталася в роті, та попри це він усміхнувся й узяв сто грамів. Непомітно роззирнувся, чи в крамниці випадково немає якогось телебачення, бо ніколи ще за сорок років ніхто в жодному магазині не поведився з ним так запобігливо-гречно. Камер не було, лише він, послужлива касирка й дві гімназійні мами. Одна всміхалася до нього, друга примружилася й схвально кивнула головою. Повний сюр. Танцюючи з Гітлером, він принаймні був певен, що це сон, тепер Шацький боявся, що божеволіє. Швиденько розрахувався.

Знову було зимно, обдурений сонцем, Шацький накинув легку блузу й тепер трусився від холоду, проте заскочив-таки до швейцарської пекареньки. Кортіло пончика, хоча він і знав, що той буде несмачний.

— Моє шанування, — літній добродій увічливо підняв капелюха, проминаючи Шацького, тоді вклонився.

Шацький машинально відповів на привітання, розмірковуючи, що все це стає доволі дивним, а тоді зайшов до пекарні. Біля каси стояла літня пані, уся в жалобі, побачивши Шацького, відступила від вітрини.

— Будь ласка, будь ласка, мені ще треба подумати.

Теодор нічого не сказав, узяв химерно роздутого пончика й витягнув з кишені жменю дрібняків.

— Не потрібно, — посміхнулася дівчина. — Сьогодні акція.

— Яка акція? — не витримав Шацький. — Візьми одного безкоштовно?

— Акція для нашого пана прокурора, — пояснила літня пані. — А мені, Наталко, оцю сосисочку в тісті, оту таку підрум'янену таку.

Шацький мовчки вийшов, відчував якусь спазму в горлі, м'язи на потилиці напружилися. Йому, певне, сниться якесь тупе шоу, а він не в змозі відрізнити сон від дійсності, не може прокинутися. Здурів!

Швидкими кроками повертався додому, на Длугоша. Минаючи крамницю, де раніше купував продукти, зіштовхнувся зі схожим на вулканізатора в костюмі чоловіком. Той був вочевидь заглиблений у свої роздуми, та побачивши Шацького, увесь аж засяяв, що викликало в прокурора розпач.

— Вітаю, — змовницьким шепотом звернувся він. — У наш час потрібна неабияка мужність, щоб говорити такі речі навпростець. Пам'ятайте, що ми з вами.

— Хто це «ми», заради Бога!

— Ми — звичайні, справжні поляки. Успіхів! — чоловік потиснув йому руку й подався в бік ратуші, а Шацькому лише тепер трохи розвиднілося в голові. Благаю, подумав він, це не може бути правдою. Заскочив до крамниці, штовхнув якогось хлопчину, що звертався до товариша: «Ну, ні фіга собі, блін, щоб «Айс Ті» не було, що це за село задрипане таке», і кинувся до стійки з газетами. Усе миттєво з'ясувалося, він не спав і не здурів, і не був героєм шоу.

На обкладинці «Факту» побачив себе в улюбленому темно-сірому костюмі на сходах сандомирської прокуратури. Обидві руки підніс догори в жесті, який учора означав «кінець запитанням», але на фото це виглядало так, ніби він ставив мур якійсь невидимій загрозі, рішуче *non possumt* вимальовувалося на його схудлому — це було виразно помітно — обличчі. Заголовок «Таємниче єврейське вбивство?» і короткий текст не залишали сумнівів, на чиему боці прокурор.

«Прокурор Теодор Шацький (40 р.) учора з надзвичайною рішучістю заявив, що спіймає виродка, який убив двох людей у Сандомирі. Мешканці можуть спати спокійно, за відсутності ксьондза Матеуша він сам розв'яже загадку імовірно єврейського вбивства.

Шериф особисто запевнив учора репортера «Факту», що впіймає злочинця, не зважаючи, єврей він, чи араб, навіть, якщо доведеться «витягнути його за вошиві пейси з якоїсь запліснявілої нори». Браво, пане прокуроре! На сторінках 4-5 ми знайомимо вас із докладним описом двох звірячих убивств, свідченнями очевидців і графічною реконструкцією подій».

Прокурор Теодор Шацький заплющив очі. Усвідомлення того, що він щойно став героєм маломістечкової Польщі було жахливим.

2

Насправді йому було байдуже, що в крамниці не виявилось «Айс ті», йому взагалі не хотілося ані цього напою, ані будь-якого іншого, просто хотілося голосно висловити своє розчарування й вилятися. Ця поїздка від самого початку не складалася так, як хотілося. На світанку довідався, що мати випрала вчора його улюблений джемпер «Аберкромбі», привезений з Мілана дядьком Войтеком. Довелося їхати в занюханому светрі, який він одягав хіба що на лижі, та й то застібав куртку аж під шию. На жаль, біля школи виявилось, що це однаково не має жодного значення, бо Оля захворіла й на екскурсію не їде. Зателефонував до неї, Оля пожалілася, довелося втішати, за цей час усі зайшли до автобуса і, замість того, щоб сидіти ззаду й пити розведену Вальтуром горілку з колою, він опинився в третьому ряду біля Мацека, який на його PSP дивився так, що довелося сховати цяцьку до рюкзака швидше, ніж Кратос дійшов до кінця рівня. Потім йому зробилося соромно, бо ж він міг і Мацекові дати це PSP, нічого йому не станеться. І коли він подумав, що гірше бути не може, над ним нависла Голомбкова й заходилася голосно розхвалювати його твір про самотність і переконувати всіх, який він вразливий хлопець. Нарешті пішла собі. На жаль, не забрала із собою цих пліткарок, Марисі й Стефи, які сиділи ззаду й решту дороги без угаву приколювалися, який же він вразливий і чулий, як хом'ячок. Ні, ну справді, якщо дівчата дозрівають швидше, ніж хлопці, то в цих була якась генетична вада. Зрештою дав Мацекові PSP і до самого Сандомира вдавав, що спить.

Сам Сандомир його не дуже й приваблював, він уже побував тут восени, коли ще було тепло. Батько взяв його із собою, його батьківство, відколи вони з матір'ю розлучилися, складалося

почергово з відсутності й нападів екзальтованого підлабузництва. Марцінові хотілося, щоби він бодай раз так не старався, але не знав, як йому про це сказати. Хотів прийти до нього й не потрапити на шикарний обід, не побачити фільму із прокату й нової книжки у своїй кімнаті. Хотілося прийти й побачити батька в кальсонах, як він неголений питиме пиво зі словами: «Сорі, синку, такий нині день дурнуватий, замов собі піцу й телек подивись, чи що». Це була б якась нормальна ситуація, він би дізнався, що в нього є тато, а не якийсь манекен пластмасовий, який втілює програму з підручника для розлучених батьків. Звісно, він розумів, що декому довелося гірше, старий випарувався або присилав есемеску раз на два тижні. Але що з того, однаково все було лажово, навіть оте їхнє розлучення, це його навіть не дуже здивувало. Вражало те, як вони тепер обоє зі шкури лізли наввипередки, мати теж, досить було криво подивитися, як вона хапалася за гаманець, щоб утішити свою нещасну дитину зі зруйнованої сім'ї, навіть, коли не вистачало комунальні заплатити. Йому було соромно, що вони виявилися такими слабаками, що ними так легко керувати, настільки легко, що це навіть задоволення не справляло жодного, наче проходиш усі рівні в занадто примітивній грі. Добре, що залишалася скрипка, вона була чесна, не брехала, не обіцяла забагато й не підлабузнювалася. Звісно, могла віддячити, проте вміла бути безжальною, усе залежало від нього, авжеж, зв'язок зі скрипкою був найчеснішою угодою в недовгому ще житті Марціна Ладоня.

Заглиблений у своїх невеселих думках, позбавлений «Айс ті», якого йому насправді не хотілося, він стояв осторонь групи й чекав, доки їх запусять до сандомирських катакомб. Голомбкова дивилася на нього вологими очима, мабуть, думала, що він знову відчужується, усамітнюється, бідолашний хлопець, занадто вразливий як для сучасного світу. Узагалі-то він її любив, але часом учителька перетворювалася на таку далеку від реальності кретинку, що викликала співчуття. Що з ними всіма відбувається, усі такі розм'яклі, справжні тюті, розлазяться на очах, мов промокатка під дощем, а потім ще й дивуються, що діти їх не поважають. Діти, теж іще, та він на пальцях однієї руки міг перелічити незайманих серед однокласниць. Риська, бо задурна, щоб розкинути ноги й Фаустина з католицької родини, ця, певне, зачопована свяченим кілком і зашита, ото бідолаха. Ну, і ще Оля, але Оля, звісно, інша.

— Маріо, хильнеш? — Вальтерові вже очі блищали, і Марцін подумав, що може бути халепа. Відсьорбнув трохи міцної «кока-коли», яка відгонила горілкою, потім швидко поклав до рота жуйку.

— Це друга. Першу ми ще перед Радомом оприходували.

— Офігіти, — сказав він, просто аби щось сказати.

Вальтер приклався до пляшки жестом досвідченого алкоголіка, тільки сліпий міг не помітити, чим він підживляє свій п'ятнадцятирічний організм. Марцін був шокований його демонстративністю й тим, що бере участь у цьому дешевому цирку, тоді швидко пересунувся ближче до середини групи, яка вже спускалася до сандомирських підземель. Частині учнів, попри всі намагання, не вдалося приховати захоплення пригодою, тільки дівчата залишалися незворушними, Мері однією рукою трималася за Стефу, щоб не спіткнутися, другою писала есемеску. Невідомо кому, усі були тут.

— ...Сандомир був тоді багатим містом, одним із найзаможніших у Польщі, тут діяв особливий закон, за яким усі мандрівні купці зобов'язувалися виставляти тут свої товари на продаж. Це спричинилося до того, що Сандомир був гігантським, постійно відчиненим торгівельним центром, де можна було купити абсолютно все. — Почувши слова «торговельний центр», Мері відвела нудьгуючий погляд від мобілки, але швидко повернулася до свого заняття. — Сандомирські міщани збагачувалися і, турбуючись про своє майно, товари й безпеку століттями копали під містом підземелля, які із часом перетворилися на величезний лабіринт. Сполучені приміщення сягали дев'яти поверхів углиб лесових порід, коридори простягалися під Віслою аж до замку в Баранові, до інших сусідніх сіл. Досі ніхто не знає, скільки їх є насправді.

Оповідачка мала приємний, веселий голос, але це не змінювало факту, що йому було нудно, бо ж мусив вислуховувати цю історію вдруге протягом кількох місяців. Але навіть якби розповідь не була такою нудною, це не змінило б того, що так здивувало Марціна — славетні сандомирські підземелля виглядали, наче підвал у панельній багатоповерхівці. Цегляні стіни, бетонні підпори, кам'яна підлога, неонові лампи. Нуль таємничості, нуль магії, нуль будь-чого. Просто не віриться, як їм вдалося спаскудити таке місце.

— І раптом татари оточили місто, — низьким голосом розповідала гід, і це лише всіх розсмішило, так і не додавши її словам драматизму. — Халіна Кремп'янка, невтішна після втрати усієї родини, пішла до ворожого табору. Там розповіла татарському ватажкові, що приведе їх потаємними коридорами до міста, бо прагне помститися мешканцям за те, що вони її збезчестили... — оповідачка раптом засоромилася, мабуть, не була певна, що діти зрозуміли, про що саме йшлося.

— Збезчестили? То чого втікала, дурна якась, — буркнула Мері.

— Вау, — завторувала її найкраща подруга.

— Коли татари повірили дівчині, вона довго провадила їх лабіринтом коридорів, а за цей час мешканці замурували вхід до підземелля. Загинули всі загарбники, загинула й героїчна дівчина...

— Як до них дійшло, що й до чого, ото вони вже її збезчестили, — не здавалася Мері.

— Ги-ги-ги.

— ...а на доказ того, що в кожній легенді є дешиця правди, можу вам сказати, що яр Ключиці відтоді здобув свою назву, і нині там можна викопати людські кістки, може, це і є рештки живцем замурованих татарів.

Поволі пройшли до наступної зали, цікавої хіба що тим, що вона нагадувала коридор у шахті. Марцін слухав розповідь про те, як уже по війні місто рятували від обвалу. Це було цікаво, набагато цікавіше, ніж легенди про геройські вчинки. Як гірники бурували канали на ринку, як будинки в центрі довелося розібрати, а потім відновити, як порожні тунелі й підвали заповнювали спеціальною масою, щоб укріпити підірвану мов сито, породу. Марцін оперся спиною об стіну, слухання не заважало йому витріщатися на смужку лілових стрігів, яка видніла над джинсами Мері. Може, він був якийсь несучасний, але його трохи дратувало, що майже всі вони намагалися виглядати, як досвідчені шльондри. Добре, що Оля не така.

Оповідачка на мить замовкла, зробилося тихо.

У цілковитій тиші він раптом почув несміливе, далеке завивання, яке долинали немовби з-під землі.

— Чуєте?

Мері обернулася до нього й підтягла джинси.

— А що ми маємо чути?

— Ну, завивання таке із глибин. О, тихо, тихо, знову...

Дівчата презирнулися.

— *Oh my God*, ти що, реально поїхав?

— Але послухайте, справді чути виття.

— Таке виття, ніби хтось когось безчестить, чи може, сатанинське?

Бо мене, мабуть, тільки перше цікавить.

— Вау.

— Господи, ну ти й дурепа. Та заткнися на хвилину й послухай.

— Та сам іди полікуйся, псих ненормальний, усе Олі скажу.

Дівчата захихотіли й приєдналися до групи, яка переходила до наступної зали. Марцін залишився, припадав вухом до стіни в різних місцях, аж нарешті знайшов таке, де завивання було чутно найкраще. Дивний це був звук, від нього аж тепло все. Довге, на різній висоті, майже безперервне виття катованої людини або тварини. Хто б не породжував цей звук, йому точно не позаздриш. Хоча, може, йому це здається, може, це вітер або якась вентиляція.

Згасло світло, легенька луна, поєднана із шепотінням, вчувалася лише з напрямку, де зникли його однокласники. Марцін припав вухом до підлоги, щось не давало йому спокою в цьому звуці, чогось він недочув. Шукаючи, де найкраще чутно, він повзав по підлозі, чимраз краще чув виття, тепер уже був певен, що звук породжений більше, ніж одним горлом. І крім виття було ще щось, інший звук, знайомий, нелюдський...

Він майже збагнув, що то було, коли відчув, як його хтось боляче стусонув у бік.

— Що таке, блін... — темряву осяяло мертвотне світло з екрану мобілки. — Маріо? Ти що, охрінів?

Марцін підвівся, обтрусив джинси.

— Бо це завивання...

— Ну да, ясно, на скрипці завивання. Ти йди ліпше бухни, Вівальдо.

3

Старший комісар з науковим ступенем Ярослав Клейноцький сидів, заклавши ногу на ногу, пахкав люлькою й дивився на них спокійним поглядом з-за товстих скелець окулярів. Окуляри були справді товсті, без будь-якого перебільшення, настільки товсті, що було видно опуклу форму лінз, а помітна за ними частина обличчя науковця здавалася значно більшою від решти. Крім цього коротке сиве волосся, така сама коротка борода, гольф, твідовий піджак, костюмні штани й червоні спортивні черевики в стилі доктора Хауса.

Одяг на ньому трохи висів, Шацький подумав, що зовсім недавно він, певне, був гладуном, ледь помітні складки шкіри на щоках, манера одягатися й повільні рухи свідчили про те, що він роками звикав до своєї огрядності. Якої, напевне, позбавила його хвороба або добросерда жінка, вирішивши, що вона не бажає передчасно овдовіти через надмір холестерину в чоловіка.

Крім Клейноцького й Шацького в конференц-залі сиділи Бся Соберай і Леон Вільчур, який раніше показував науковцеві місця злочинів. На вікнах були жалюзі, на великому екрані з'являлися фотографії трупів. Соберай відвернулася спиною до екрану, не хотіла на це дивитися.

Клейноцький ще попахкав люлечкою й відклав її на спеціальну підставочку, яку раніше витягнув з кишені. Якби хтось організував конкурс на типового краківського інтелігента, вибір у старшого комісара був би простим — або гран-прі, або голова журі. Шацький раптом розлютився. Залишалось сподіватися, що за цією екстравагантністю приховувалося щось більше, ніж ясновидіння в наукових шатах.

— Уявіть собі, що недавно я взяв участь у конкурсі на найбільш польське слово. Знаєте, що я запропонував?

«Пішов ти на хрін», — подумав Шацький, увічливо всміхаючись.

— Жовч, — натхненно проказав Клейноцький. — Із двох причин. По-перше, воно складається із самих діакритичних знаків^[2], притаманних виключно польській мові, і таким чином претендує на оригінальність та неповторність.

Блін, це вже знуцання якесь. Не може бути, що він тут сидить і слухає цю маячню.

— По-друге, слово не лише настільки прикметне, воно містить певні узагальнюючі риси, символічно визначає природу спільноти, яка його, щоправда, не надто часто використовує. Передає певний характерний для поляків ментально-психічний стан. Відчай, розчарування, злостиві кпини й почуття власної непотрібності, постійна боротьба із чимсь і цілковите невдоволення.

Клейноцький замовк, витрусив попіл з люльки й замислено заходився знову її натоптувати, беручи тютюн з оксамитового мішечка кольору тканини на більярдному столі. Приміщенням поширився аромат ванілі.

— Навіщо я все це розповідаю?

— Ми теж себе про це запитуємо, — не витримала Соберай.

Клейноцький увічливо вклонився.

— Звичайно, люба пані прокурор. Я кажу про це, оскільки помітив, що крім злочинів, учинених у стані афекту, існує щось таке, як злочин, скоєний через жовч. І це доволі характерне явище для цього місця на Землі, яке ми хоч-не-хоч називаємо вітчизною. Афект — це раптовий вибух емоцій, момент збудження й засліплення, який ламає будь-які встановлені культурою гальма. На очі спадає червона заслона, і важливим стає лише одна думка: убити. А жовч — це зовсім інше. Жовч скупчується поступово, маленькими краплинками. Спершу іноді відригається, потім перетворюється на неприємну печію, заважає жити, дедалі дужче дратує, наче зубний біль, із тією різницею, що причини її появи не можна усунути за один раз. Мало кому відомо, як із нею впоратися, а тим часом кожна мить із нею — це нова краплинка прикрих емоцій. Кап, кап, кап, — кожне «кап» супроводжувалося пахканням люльки. — Нарешті ми здатні відчувати тільки жовч, нічого іншого в нас більше немає, ми зробили все, щоб із цим покінчити, щоб не відчувати більше цієї гіркоти, цього приниження. Це момент, коли люди здатні покинути все до дідька, наприклад, якщо жовч накопичилася на роботі. Дехто кидає себе. З мосту або даху хмарочоса. Дехто кидається на когось. На дружину, на батька, на брата. І гадаю, що саме із таким випадком ми тут і маємо справу, — вказав люлькою на блідий труп Елі Будник.

— Тобто, тепер конкретно про справу, — зауважив Шацький.

— Авжеж, звісно, ви ж не припускаєте, що я тут теревенитиму цілий день.

Соберай здивовано звела брову, але нічого не сказала. Вільчур залишався незворушним. Досі він нічого не говорив і не рухався, і зараз певне, вирішив, що прелюдія скінчилася й час утрутитися. Старий поліцейський нахилився на стільці, — Шацький ладен був заприсягнися, що він почув скрипіння, причому не лише скрипіння стільця — відірвав фільтр від сигарети й закурив.

— Мушу сказати, що справа дивна, — почав Клейноцький, і Шацький подумав, що зараз почнеться. Він завжди уважав профайлерів якимсь різновидом ясновидців, які дають стільки інформації і так множать сумніви, що в результаті щось-таки відповідає дійсності. Про невідповідності ніхто потім не згадує. — Якби не той очевидний і швидше за все, беззаперечний факт, що вбивцею є одна й та сама особа, я вважав би, що у випадку другого вбивства маємо справу з наслідуванням. Занадто багато відмінностей.

— Наприклад? — запитав Шацький.

— Обидві жертви стекли кров'ю. Начебто все схоже. Та погляньмо на деталі. У потерпілого дуже точно розітнута стегнова артерія. Рішення, певним чином, елегантне, кров випливає швидко, стікає по ногах, кінець. У жінки розпанахане горло так, що нагадує зябра, а це означає багато несамовитих ударів. Він хотів її покарати, принизити, спотворити, йому не заважало, що кров заливає жертві обличчя й тулуб, хлюпає на злочинця. При такому способі перерізання горлянки все довкола мало бути залите кров'ю.

Шацькому пригадалася широка кармазинова калюжа на другому поверсі покинутого будинку.

— Тобто перший злочин було вчинено через жовч, і теоретично, на цьому все й мало б закінчитися. Убивство відбулося, жовч витекла разом із тілом жертви, з'явився спокій, потім почуття провини, докори сумління. Така динаміка. Чому ж він убив удруге? — Клейноцький підвівся й почав походжати приміщенням. — Крім того, обидві жертви були роздягнені. Ніби схожість. Та гляньмо на деталі. Жінку покинули голою в публічному місці, принизивши її ще раз, це все виразно показує, наскільки сильною була потреба вбивства. Тому можемо виключити, що злочинець — хтось чужий або випадкова особа. Убитий чоловік висить у відлюдному місці, більше того, бочку можна

сприймати навіть як субститут одягу, зрештою, вона не завдала великої шкоди, це радше деталь. Схоже, що злочинець цього разу підсвідомо соромився свого вчинку, тоді як раніше він прагнув, щоб про це дізнався весь світ. Чому? Поки невідомо, та раджу припустити, що ключем до загадки є перше вбивство і його мотиви. Друге, так би мовити, служить доповненням. Перепрошую за цинізм, але я розумію, що на цьому етапі вам передусім ідеться про те, щоб схопити злочинця.

— Ви весь час кажете про «нього», — утрутилася Соберай. — Це портрет чоловіка?

— Чудове питання, я саме про це й хотів сказати. На жаль, не можна виключити жінку з кількох причин. Передусім жертву не було зґвалтовано. Надзвичайно рідко трапляється, щоб охоплений жадобою помсти чоловік не використав непритомну жінку, бо для неї це додаткове приниження. Крім того, обличчя жінки не спотворене. І це при тому, що винуватець пошматував горлянку жертви гострим знаряддям. Це може вказувати на жінку. Бо для жінок обличчя — це як візитка, маніфестація краси, яка свідчить про цінність, плодючість, краще становище. Знищення цієї візитки є для жінки сильнішим табу, ніж для чоловіка. І нарешті те, про що я говорив раніше. Перше вбивство — це типовий злочин на тлі сильних емоцій, друге скоєне немовби через сором, такий собі обов'язок, бо таким був, наприклад, план помсти. А жінки роблять усе більш системно. Чоловік би зарівав, напруження попустило, і він би заспокоївся. А жінка, виконавши перший пункт, почала б реалізацію другого. Звичайно, я не стверджую, що злочинець — жінка. Кажу лише, що цього не можна виключити.

— Атож, ви нам дуже допомогли, — в'їдливо прокоментував Шацький. — Ви нічого не можете підтвердити, нічого заперечити, усе можливо. Слідство це ніяк не просуває вперед.

— Жертви не загинули в одному й тому самому місці. Що ви скажете на цей факт, пане прокуроре?

— Ви помиляєтеся, — заскрипів іззаду Вільчур.

— Звання не є запорукою непомильності, інспекторе, — відрубав Клейноцький, демонструючи тим самим свою непривичасність до того, щоб маломістечкові копи досягали таких кар'єрних висот.

— Аналізи довели, що під убитим чоловіком була й кров першої жертви.

— Може й показали, може й була. Раджу перевірити ще раз, узяти проби в кількох місцях. Психологічно неправдоподібно, щоб убивство під впливом емоцій було здійснене з такими зусиллями. Другий злочин — холодна інсценізація, але перший аж ніяк, це абсолютно неможливо. Та якщо винуватець потрудився розлити там кров першої жертви, це означає, що йому дуже потрібно, щоб ми не знайшли місця, де її справді вбили.

Шацький глянув на Вільчура, той лише кивнув головою на знак згоди. Треба буде перевірити.

— Дякую, — сказав Шацький Клейноцькому. — Таке підтвердження буде для нас дуже важливим.

— Чи нападе він знову? Він може виявитися серійним убивцею?

— Ні, він не вписується в портрет серійного вбивці. Як я вже казав раніше, це більше нагадує втілення якогось плану, помста — перший мотив, який спадає на думку. Тож якщо план передбачає подальші жертви, він уб'є знову.

— Що на це вказує?

— Напис. Залишений на місці злочину. Якби справа була завершеною, йому б не хотілося бавитися в жодні ігри.

— Тобто це гра?

— Або спосіб повідомлення, чого саме стосується помста. Часто месникам виявляється замало смерті особи, яку вони звинувачують у своїх нещастях. Важливо її знеславити, світ повинен дізнатися, за що жертву було покарано. Звичайно, є ще й третя можливість, зрештою, убивці, як і ми, існують у певному метакримінальному просторі.

— Я розумію, куди ви хилите, — зітхнув Шацький. — Що ми дивимося ті самі фільми, і що вбивця просто надряпав кілька випадкових цифр, щоб збити нас із пантелику.

— Саме так.

Клейноцький простягнув руку й вимкнув проектор.

— Пробачте, але я більше не можу дивитися на цей труп.

У приміщенні запанувала тиша. Шацький подумав, що зустріч попри все, була плідною й мусив віддати Клейноцькому належне: він мислив дуже логічно й не дозволяв, щоб надмір теорії запанував над реальністю.

— Якщо припустити, що в списку приречених є ще хтось, то хто це може бути?

— Хтось пов'язаний з ними, — Клейноцький озвучив підозри Шацького. — Спершу дружина, потім чоловік, не думаю, що тепер надійде черга продавчині з Білостоку. Хтось із родини, може, давній приятель, хтось із цієї системи. Якщо вам вдасться довідатися, чого стосується справа, якщо знайдете чергову особу, перш ніж він нападе...

Клейноцький міг не закінчувати. Шацький безперестанку відчував, як у голові, відколи почалася ця справа, наче цокає годинник. Просто тепер він цокав швидше й голосніше. Якщо вони знайдуть потенційну жертву, знайдуть і вбивцю. Може, чоловіка, може, жінку, напевне когось пов'язаного з Будниками, когось відомого. Може, того, кого він бачив на вулиці, може того, із ким він навіть знайомий. Глянув на Соберай, яка ще розпитувала профайлера про якісь дрібниці, на Вільчура, який говорив по мобільному в кутку зали. Подумав про інших, про Шиллера, про Міщик, про чоловіка Соберай, химерного патологоанатома Різницького, суддю Татарську, про чоловіка, який уранці зачепив його біля крамниці. Усі вони були певним чином пов'язані, знали одне одного з дитинства, разом ходили на вечірки, поширювали плітки, звіряли секрети, відкривали таємниці. Він не був параноїком, не припускав думки про загальноміську змову мовчання, але помітив, що стає більш потайним у розмовах з новими земляками.

Досі він лише передчував, що розв'язання загадки криється в мурах старого, заснованого на початку польської історії, міста. Тепер був у цьому впевнений.

4

Із зрозумілих причин прес-конференція відбулася без нього. Колене питання про Теодора Шацького, «шерифа-юдофоба» Міщик збувала однаково, холодно заявляючи, що прокурор, який веде слідство, займається службовими обов'язками. Раніше вони хіба що коротко поговорили про першу сторінку «Факту», начальниця лаконічно повідомила, що відбула тривалу розмову з генеральним прокурором, і цю розмову важко було назвати приємною. На те, що слідство в них не забрали й не передали до окружної прокуратури в Кельце, вплинув факт, що генеральний ненавидів таблоїди потому, як побачив там свої фотографії в плавках («Сауна Феміди»), а якийсь таємничий високопосадовець із владних структур заявив, що коли хтось узагалі

спроможний прибрати цей містечковий бардак, то саме сивочолий прокурор. Шацький був реалістом, він знав, що це означає: комусь дуже не хочеться, щоб він повернувся до Варшави. Спокійно, у нього таких намірів не було.

Подивився конференцію по телевізору. Кошмар, половина питань стосувалася юдейських ритуальних убивств, решта — серійного вбивці. Четверта влада насилу могла приховати збудження від імовірної появи над Віслою справжнього серійного вбивці. Тобто ні, вона цього навіть не приховувала. Більшість цих недороблених коментаторів справляла враження, наче вони весь час тримали руку в кишені штанів і при слові «серійний» завзято мастурбували. Сороміцький спектакль. Він помітив, що дедалі вище піднімали голови праві націоналісти, непопулярні через свої погляди політики опинилися в центрі уваги, щоб додати середовищу колориту. Різномасті праві депутати сиділи на телебаченні, намагаючись зодягти антисемітські агітки в шати інтелектуальної публіцистики з-під знаку «я лише запитую», а четверта влада вдавала, що бере це за чисту монету.

«Треба себе запитати, чи народ Ізраїля завжди був лише жертвою? Звісно, є кошмар Голокосту, але є й кривавий Старий Завіт, бомбардування Лівану та мур, що розділяє палестинські родини. Я не стверджую, що за сандомирськими подіями стоять євреї, хоча саме в цьому місті, де в минулому відбувалися різні інциденти, це буде жахливою символікою. Я лише стверджую, що нерозумно вдавати, що на світі існує народ, абсолютно позбавлений агресивності. Бо якраз у цьому випадку таке твердження може призвести до ескалації трагедії».

Що ж, на дурість немає ради, Шацький вирішив відмежуватися від цього галасу, зосередитися на доказах, переглянув ще раз усі протоколи, старі й нові. Виглядало це доволі кепсько. Покинута садиба на Замковій стояла в такому місці, що ніхто не міг нічого бачити і, звичайно, не бачив. Вона була поза досяжністю будь-якої камери. Шестицифрові номери не були номерами старих міліцейських посвідчень, перевірка концтабірних номерів та ідентифікаторів мережі «Gadu-gadu» нічого не дала. Кроком уперед було підтвердження гіпотези Клейноцького, що Ельжбету Будник справді не вбили в тому ж місці, що і її чоловіка. Її кров було знайдено в кількох місцях, підозріло рівномірно розлито, це явно виглядало би по-іншому, якби

жінку зарізали там. Шацький знав, що це важлива інформація. Якщо злочинцю було конче необхідно, щоб поліція припинила пошуки місця скоєння першого злочину, отже, воно вказує на нього й підтверджує те, що він напевне не випадкова особа. Тому Шацький наказав обшукати всю садибу на предмет наявності крові. Може, вбивця десь помилився, вилив десь трохи, вказуючи напрямок, звідки він прийшов, може, несвідомо залишив, як у казці, стежку із хлібних крихт. Хліб і кров, знову якась божевільна символіка.

Після конференції він ще раз зустрівся з Міщик і Соберай, і вони все докладно підсумували. Майже все, позаяк Шацький приховав результати своїх нічних пошуків у справі Конспіративного Польського Війська. Звісно, він про це згадав, але не долучив до справи як додаткової слідчої версії, ані не представив як важливої гіпотези. Чому? Бо він відчував, що це лягає чорною тінню на це казкове місто, занадто чорною, щоб він міг довіритися тим, хто тут народився й зростав, тим, хто був закоханий у це місто. Крім того, він дедалі більше переконував себе, що з ним не до кінця відверті. Що він той чужинець, якому розповідають лише стільки, скільки треба, і жодного слова більше. Може, це було несправедливо по відношенню до Басі Соберай, їхня взаємна симпатія міцніла з кожною розмовою, а присутність рудої розумниці-відмінниці справляла Шацькому неабияку приємність. Але вона була місцева, і це означало, що він не міг їй беззастережно довіряти.

Після зустрічі він повернувся до паперів. Мусив переконатися, що не пропустив жодної фрази, жодного слова, жодного фрагменту фотографії. Мусив бути певен, що в документах не криється розв'язок загадки.

Годинник над дверима показував майже десяту, а він і досі стирчав за паперами, подумки розглядав кожен елемент пазлів, різні версії виникали в голові, наче фільми. Зосереджений, заглиблений в іншому світі, він різко перевів подих від страху, аж тут на столі задзеленчав мобільних. Повітовий відділок поліції. Це прокурор Шацький? Авжеж. Він геть забув, що сьогодні в нього чергування, тут, у Сандомирі про це було легко забути, бо зазвичай не відбувалося нічого, що вимагало би присутності прокурора на місці подій, хіба що на окружній дорозі ставалася аварія. Він слухав чергового офіцера й знову почувався, як нині вранці в крамниці. Це неправда, хтось вирішив з нього поглузувати.

— Буду за десять хвилин, — кинув він у трубку.

У машині Шацький глянув на план міста, начебто він і знав, де це, але не хотів ризикувати. Близько, звісно ж, тут скрізь усе було близько. Ідучи, він слухав третю програму радіо, саме відбувалася церемонія нагородження переможця конкурсу «Виконавець року». Ним, а точніше, нею, стала Носовська, і Шацький голосно вилаявся. Неймовірно, ну просто, бляха-муха, неймовірно. Він обожнював Агнешку Осецьку, цінував Носовську, купив диск відразу після прем'єри, щоб переконатися, що ця рок-діва зробила з текстами поетеси, як аранжувала славетні пісні, чи вдалося їй позмагатися з композиціями Комеди, Сатановського, Краєвського. Уже перші пісні його приголомшили. Бо Носовська нічого не зробила. Це просто було кільканадцять кавер-версій легендарних текстів Осецької. Жодної нової ноти, просто кавер-версії. Замість різних голосів Феттинга, Єндрусик чи Марилі Родович весь час лунало хрипкувате екзальтоване й претензійне завивання. Шацький був шокований, яким чином співачка ексгумувала поетесу. Він навіть боявся, що буде далі. Хто ще із забутих зірок естради вирішить прогулятися на кладовище? Уявив собі пісні часів ПНР у виконанні Касі Ковальської й зареготав. Це вже занадто.

Проїхав автовокзал, звернув ліворуч і припаркувався за поліцейською машиною. Темряву за гуртожитком технікуму харчової

промисловості освітлювали вогні смолоскипів. Щойно вимкнув радіо, як до машини вдерся спів.

— ...а сліз, а крові нашої ринули ріки. Як почуваяються ті бідолахи, що їх ти свободи позбавив навіки...

Шацький у відчаї сперся лобом на кермо. Заради Бога, тільки не це. Не чергові патріотичні вибрики. Та ще й із католицьким, ксенофобським графоманським забарвленням. Ми хороші, ви погані, нас винагородити, вас покарати, він справді не бачив різниці між «Боже, що Польщу...» й «Horst Wessel Lied». Другий гімн принаймні був позбавлений зойків та істеричних ридань. Застебнув піджака, натягнув на обличчя сталеву-холодну маску прокурора й вийшов у холодний вечір, що пахнув вологою й туманом. Не зробив навіть десяти кроків, як із темряви виринув Маршалок і, занепокоєний, заступив йому дорогу.

— А ви що тут робите, пане прокуроре?

— Прогулююся, — відсахнувся Шацький. — Черговий подзвонив, повідомив про порушення.

— А-а-а... — махнув рукою Маршалок. — Ноцуль трохи перебільшує, насправді нічого не сталося. Хлопці трохи випили, погаласували, сусіди перелякалися.

— Так випили, що аж смолоскипи позапалювали? — Шацький не міг зрозуміти, чим пояснюється тривога в Маршалкових очах. У чому тут справа? Рішуче відсторонив його й подався до юрби, яка горлала «Марш, марш, Полонія». Ну, певне ж, як у цій справі могло обійтися без ненормальних націоналістів, такого бути не може.

На вулиці стояло кільканадцять хлопців віком від сімнадцяти до близько двадцяти п'яти років, частина добряче напідпитку, частина зі смолоскипами. Спершу Шацький подумав, що вони тут роблять, він чув різні речі про сандомирських націоналістів і те, що традиційним місцем їхніх зустрічей невідомо-чому був старий цвинтар радянських солдатів на околиці міста. Технікум харчової промисловості чомусь не дуже асоціювався в нього з патріотичними містеріями, хіба що йшлося про хліб, дідько його знає. Усе швидко з'ясувалося: відразу біля студмістечка був маленький єврейський цвинтар, при світлі ліхтарів і смолоскипів виднів лапідарій, кількаметрова піраміда, збудована з уламків мацев.

— Поляк гине за народ, за вітчизну-маму, — горлали хлопці в чорних сорочках. — Радо терпить голод, холод, дуже часто — шрами. Марш, марш, Полонія...

Цікаво, чи знають вони, що це українська мелодія, подумав Шацький.

Першим бажанням було розігнати це зборище, перш ніж сюди збіжаться журналісти й напишуть чергові нісенітниці про героїчного сандомирського шерифа та його вірних преторіанців. Браво, пане прокуроре! Так тримати! Sieg Heil! А взагалі це цікаво, що таблоїди в усьому світі однаково ксенофобські. Вони знають, що їхній п'яний читач, котрий лупцює вдома жінку, палко прагне, аби йому показали ворога, на якого можна покласти всю провину за власні невдачі. Повагавшись, Шацький подолав це бажання, кивнув Маршалкові й розпорядився, аби сюди якомога швидше прибув Шиллер і три поліцейські автомобілі з Тарнобжега.

— Але навіщо, пане прокуроре? — Маршалкові мало сльози на очі не навернулися.

— Негайно, — гаркнув Шацький і, певне, у його голосі було щось таке, що поліцейський двома стрибками подолав відстань до автомобіля. Проте невдовзі повернувся.

— Та молодь нудьгує, розумієте, у голові дурниці, — знову почав своєї Маршалок. — Вони собі такий патріотичний гурток організували, це ж краще, ніж наркотики.

— Патріотичний гурток, звісно, фашистські педики та й годі, — Шацький дедалі дужче лютував.

— Ну, але там мій син, пане прокуроре. Нащо бучу здійсмати, порозганяймо їх та й годі.

Шацький подивився крижаним поглядом і хотів було різко відповісти, але подумав про Гельцю, яка не бажала з ним бачитися, віддалялася й тьмяніла навіть у спогадах. Хто він такий, щоб роздавати гарні батьківські поради? Теодорові стало шкода поліцейського, у будь-якій іншій ситуації він би сказав, щоб йому не морочили голову й порозганяли цю компанію. Але зараз він, по-перше, мусив їх показово покарати, а по-друге, уже розпочав свій, так би мовити, слідчий експеримент. Крім того, він ненавидів націоналістів, теж іще, любителі помарширувати зі смолоскипами, хай їм грець.

— Свобода зібрань! — гаркнув у їхній бік смаглявий брюнет із дуже неарійською зовнішністю. — Можемо тут до одинадцятої стояти! Ні фіга ви нам зробіте!

Шацький посміхнувся до нього. Якась там стаття знайшлася, та наразі він хотів з одного боку приспати їхню пильність, а з іншої провокувати присутністю своєю та поліції.

— І свобода слова! — докинув інший, більш «лебернсборнського» типу. — Ми можемо говорити, що нам заманеться, і ви не закриєте рота полякам!

Це знову ж таки не була така очевидна правда, але Шацький тільки ще раз посміхнувся.

— То що, вальсик? — гукнув до товаришів неарійський патріот, і всі заспівали на мелодію мега-шлягера Єжи Полемського.

— Був собі гой, спритний гой, що із жидами весь час воював... Жиди тоді крикнули «йой», що робити, щоб він вгамувавсь...

Шацький ледь не зареготав. Уся ситуація виглядала, без сумніву, сюрреалістичною, а весільний хіт, перероблений на антисемітські куплети, надавав усьому відтінок кабаре. Веселі хлоп'ята дійшли до приспіву.

— У-у-уся зала стріляє з нами, а євреї десятками лежать! Порахуймося з пархами, з нами ж бо сам Арафат!

З одного боку він відчував задоволення, що вони щойно підставилися під статтю, з іншого відчував себе обпльованим. Шацький вірив, що біля витоків будь-чого стоїть слово, що слова ненависті спричиняються до ненависті, слова насильства породжують насильство, слова смерті — смерть. Будь-яке відоме людству побоїще починалося з балаканини.

— ...чорномазих і педрил — за колючий дріт. Лівакам пархатим запустимо газ, от вам ендецький вальсик у шабас!

Якраз із останнім вигуком під'їхала машина, з неї вийшов Шиллер. У джинсах і чорному гольфі він скидався на морського вовка. На хор патріотичної молоді навіть не глянув, відразу підійшов до Шацького.

— Це що за вертеп? — гаркнув Шиллер.

— Перепрошую, що потурбував, але потрібна ваша допомога. Я подумав, що буде краще, якщо ви вгамуєте ваших прихвоснів, перш ніж до міста посунуть паломники як до світового скансену антисемітизму. У нас і без цього купа проблем.

— Що це за маячня?! Те, що я патріот, не означає, що я знаю тут усіх божевільних бритоголових.

Шацький підійшов ближче, випробуваний метод порушення інтимного простору.

— Припиніть, перепрошую, дурня клеїти, — прошепотів він. — Ви гадаєте, що слідство — це такі собі чемні теревені? Ми ретельно перевірили ваші фінансові справи, вашу благодійну діяльність, і я чудово знаю, які організації отримують від вас грошики. Звичайно, під час допиту ви все заперечуватимете, з'ясується, що хтось із бухгалтерів облаштував це за вашою спиною, а з патріотичних організацій ви знаєте хіба що «Живу вервицю». Але про це пізніше. А тепер підійдіть до ваших хлопців і накажіть їм розійтися, перш ніж ці п'яні фашисти спричиняться до ще більшої халепи.

Чоловіки зміряли один одного поглядами. Шацький гадки не мав, про що думає Шиллер, важливо було одне: не дати зрозуміти, що вся ця побрехенька про фінанси — це блеф. За кілька хвилин бізнесмен розвернувся й підійшов до «марійського» патріота. Вони тихо перекинулися кількома словами.

Ото було б і все, якщо йдеться про слідчий експеримент.

— Боже, дякую вам, пане прокуроре, — полегшено зітхнув Маршалок. — Я вже злякався, що ви... а це ж бо лише діти. Ви повинні зрозуміти, що в нас тут усе по-іншому, люди одне одного знають, усі до всіх гарно ставляться, тут про громаду йдеться, ми повинні разом бути, правда? Навіть якщо в них такі дуращі в голові, як святкування дня народження цього божевільного. На щастя, з віком це минає.

Шацький гадки не мав, чий день народження мав на увазі поліцейський, але йому стало сумно, бо він готував йому прикру несподіванку. З боку міста над'їхали поліцейські машини, на маячках, але без сирен. Зупинилися саме в той момент, коли Шиллер завершив свою місію.

— Готово, — холодно мовив бізнесмен.

— Я скажу, щоб вони поверталися, — поквапився Маршалок, але Шацький жестом зупинив його.

— Забрати всіх, — спокійно наказав прокурор.

— Що? — одночасно зойкнули Маршалок і Шиллер.

— Забрати всіх і посадити на сорок вісім годин. Я налічив чотирнадцять осіб, уранці хочу бачити на своєму столі чотирнадцять

протоколів про затримання, жодним менше. Обвинувачення будуть пред'явлені завтра по обіді.

— Але, пане прокуроре...

— Ти сучий сину...

— Ми не переходили на «ти», Шиллере, — холодно процідив Шацький. — А тому, як ви зв'язалися з ультраправими націоналістичними організаціями, раджу вам бути чемним із представниками закону. Будь ласка, відвезіть пана Шиллера назад додому, запобіжні заходи залишаються незмінними.

— Але, пане прокуроре...

— Поліцію на хер! Поліцію на хер! — почали скандувати любителі патріотичного репертуару.

— Давай свиню! — зарепетував хтось. — Свиню давай, сука!

Шацький озирнувся.

Один із хлопців, «лебенсборнський», витягнув із чорного мішка для сміття свинячу голову й жбурнув у бік лапідарію. Голова гротескно застрягла між уламками мацев, рожеве вухо розмірено погойдувалося. Відразу за свинею над цвинтарною огорожею полетів слоїк і з брязкотом розбився об камінь, червона рідина потекла по плитах, заповнюючи жолобки гебрайських літер.

— Кров за кров! Кров за кров! Кров за кров!

— Пане прокуроре, заради Бога! — стогнав Маршалок.

— Я приходжу на роботу о восьмій, пане капітане. Краще, аби ці протоколи на мене вже чекали.

Працівники тарнобжезької поліції байдуже надягали кайданки на непокірних демонстрантів і запихали до машин. Шиллер поїхав, Маршалок плакав, мешканці стримано спостерігали за подіями.

Прокурор Теодор Шацький мовчки попрямував до машини. Час дати собі спокій і подумати, хто може допомогти йому розрубати цей злочинний вузол. У нього вже навіть була ідея.

За його спиною затримані за найкращою традицією патріотичного хору виконували на біс якийсь гімн на мелодію «Інтернаціоналу».

— Польщі ми відродження несемо, геть підлоту, брехні й бруд...

Що ми за країна, подумав Шацький. Самі рімейки і кавер-версії. Хіба тут може бути нормально?

У житті не можна мати старих речей, у житті можна мати лише нові. Бажання будь-якого повернення є неможливим, і якби ми це повернення вигадали й записали на папері — то однаково б розчарувалися, бо повернення на папері є лише добіркою уривків, окремих слів, окремих барв і окремих шматків почуття. Уся течія того часу минула безповоротно. Тому, чекаючи на свою чергову жертву, я відчуваю спокій. Не сумую, не згадую, не шкодую. Краще зайнятися практичними справами, поміркувати, що далі. Зрештою, у житті можна мати лише нові речі.

Дзигар на ратушній вежі чотирма ударами оповістив повну годину, а тоді вибив одинадцять, не відмовляючись від жодного звуку — о цій порі така ретельність здавалася зайвою жорстокістю. Інша справа, що в Сандомирі, крім дітей і поліцейських перед будинком Шиллера практично ніхто не спав. Усі говорили про одне. Зазвичай на кухні, там балакається найліпше, але й у спальнях, на диванах, перед стишеними телевізорами. Говорили всі про одне й те саме. Про знайомий труп, про підозрілих знайомих, про знайомих, які-напевно-це-зробили, про знайомих, які-напевно-цього-не-робили, про мотиви й відсутність мотивів, про таємниці, плітки, невірогідні пояснення, змову, мафію, поліцейських, прокурорів і знову про труп. Але ще й про давні забобони, про вічно живі легенди, міфи, що переказуються поколіннями поколінням, колишніх сусідів, і нарешті — про зерно правди.

Аріадна й Маріуш говорили в супроводі інформаційного каналу, який весь час передавав лише погані новини. Тобто більше говорив Маріуш, вона слухала, заперечуючи досить обережно, не хотіла сварки, бо тоді прокинувся б синок, який спав у сусідній кімнаті, крім того, із чоловіком їй навіть сваритися не хотілося, особливо відтоді, як Аріадна визнала, що він був її найбільшою життєвою помилкою.

— Не розумію. Висить картина вже триста років у костьолі, навіть у кафедральному. Були судові процеси, були засуджені, ще до війни, усі про це знали. А тепер вдають величезний подив, дізнаючись правду.

— Яку правду, ти що, здурів? Цього ніхто ніколи не довів.

— Ніхто не може довести, що це неправда.

— Маріуш, зглянься, усе навпаки. Ніхто не може доводити невинність, доводять провину. Навіть юристом не треба бути, щоб таке знати, це... Господи, ну не знаю, це ж елементарна людяність.

— Це був загальноприйнятий звичай у юдеїв. Щось не так? Зрештою, не лише в нас, здається й у Франції, в інших країнах. А крім того, як ти думаєш, хто чорною «Волгою» їздив?

— Дай вгадаю. Євреї?

— А звідки легенди про те, що дітей заради крові викрадали й до «Волги» затягали? Га? Може, щось-таки було?

— Брехня на брехні, суцільні дурниці. Завжди, коли зникала дитина, бо батьки понапивалися або не догледіли, з'являлися привиди, євреї, цигани, чорні «Волги», що тоді саме було модне. Ти що, не розумієш, що все це казки?

— У будь-якій казці є якась правда, якесь зерно, бодай крихітне.

— Не знущайся, адже кров не кошерна, жоден юдей не торкнувся би маці із кров'ю, блін, ти ж освічена людина, маєш знати такі речі.

— Саме тому, що я освічений, то й знаю, що в історії не буває речей чорних і білих. І що можна розповідати всім про кошерність і шабас, а робити дещо інше. Гадаєш, що коли Ізраїль воював з Ліваном, то в суботи припиняли обстріли? Отож-бо.

— А тебе не навчили, що в історії саме поляки вбивали євреїв, а не навпаки? Що саме поляки влаштовували погроми й випадкові, начебто, підпали, а під час окупації полюбляли повідомити, кому треба, про якусь дитину, що ховалася в лісі, або підняти на вила когось, кому дивом удалося втекти?

— Це лише одна історична версія.

— А в другій євреї ходять ночами, закутавшись у лапсердаки й полюють на дітей? Боже мій, неймовірно.

— Знаєш, тепер полюють по-іншому. Із грішми це виходить краще, ніж із тими бочками із цвяхами. Подивися, які банки нині в неєврейських руках? Ну, який у Польщі — польський? Це ще краще виточування крові, ніж із допомогою гвіздків.

— Звичайно. Ти краще візьми постав у дверях ще один замок, щоб тобі сина, бува, не вкрали. Таке нівроку товстеньке католицьке хлоп'я, стане на мацу для всього міста.

— Ой, начувайся, жінко. Добре раджу: начувайся. Думай, що кажеш про мого сина.

— Або ні, зроблять гірше. Оформлять йому депозит у банку, ото буде трагедія, з кожної трансакції пархаті зиск матимуть на Кубусевих грошенятах. Христе-Боже, Царю Польщі й Усього Світу, не можна до цього допустити! Нехай наш Кубусь завжди гроші зберігає в шкарпетці!

Ксьондз Марек і його парафіянка Анеля балакали за столом у неї на кухні. Треба віддати їм належне: позаяк милосердний Господь обдарував Анелю благодаттю великої віри та ще більшим кулінарним талантом, з кухні частіше долинали енергійне плямкання, ніж якісь богословські дискусії.

— Грішу, знаю, що грішу, та й пізно вже, йти треба. Але якщо ви вже так просите, то може, маленький шматочок, отой збоку такий підрум'янений, бо я таке найбільше люблю. Святий Хома, якби скуштував шматочок цього сирника, то відразу доказ існування Господа Бога нашого знайшов би.

— Та що ви, отче, жартуєте!

— Через такі жарти доведеться мені знову сутану кравцеві віддати. А тим часом схуднути треба, туристи приїздять, хочуть на отця Матеуша подивитися, а не на якогось товстуна.

— Та не кажіть, отче, ви гарно виглядаєте.

— Навіть занадто гарно.

— А як ви гадаєте, отче, знову щось там навколо тих мальовидел у соборі діється?

— Та діється, діється. Я навіть останнім часом думав собі, пані Анелю, що треба нам учитися на цих картинах де Прево, що будь-яке вбивство, будь-яка ненависть, будь-які обмовляння завжди гріховні, і мусимо того уникати. Фанатизм ніколи добрим бути не може, усе, що занадто, то гріх, навіть, якщо хтось і хоче, як краще.

— Добре це ви, отче, сказали.

— Але, звичайно, існує чимало інтерпретацій, якщо йдеться саме про цю картину. Я гадаю, що вона стосується ще й такої важливої нині проблеми, як аборти, адже й раніше ця проблема існувала, а кажуть, що вони якраз і вміли їх робити.

— Євреї?

— Невідомо, євреї чи хтось інший, але їм підкидали немовлят після абортів.

Пан Станіслав, якого друзі звали Стефаном, уже протягом двадцяти трьох років був дипломованим гідом, що водив екскурсії Сандомиром. Він саме закінчував вечерю в ресторані готелю «Баштовий». Запросили його бухгалтери з однієї будівельної фірми, яким він цілий день показував своє улюблене місто.

— Шановні панове, може, я й старий, але до війни не жив, то й не знаю, як воно було насправді. Але давайте помірковано логічно. Є ж у Польщі різні релігійні секти, правда?

— Є.

— І в цих сектах, ми ж це бачимо, на жаль, по телебаченню, трапляються самогубства, убивства стаються, правда?

— Правда.

— Сатаністи, наприклад, та інші. Тобто, якщо подумати логічно, то в історії могли бути різні юдейські секти?

— Ну, могли.

— І такі секти могли робити страшні речі?

— Звичайно.

— Ото, може, тут і криється правда. Що таке, на жаль, було, і пам'ять про ті страшні події втілена в цій картині.

Пані Геля, як усі старі мешканці міста, що знали інших євреїв, а не лише дерев'яні фігурки із сувенірної крамниці, на один-єдиний день перестала бути для своїх рідних тягарем, зате стала авторитетом, який знає, як воно колись було.

— Сильвія каже, що не відпускає, бо нащо ризикувати. Нехай дитина вдома посидить, нічого поганого йому від того не буде. Ти ж знаєш, яка існує легенда.

— Легенда, сренда. Може, у бабці запитаємо, вона мусить пам'ятати, як тут до війни з єврейчиками було.

— Ну, справді, ходімо до неї нагору. Але не кажи «єврейчиками», Рафале, це якось гидко.

— То як мені казати? Юдеї?

— Ну, без цього здрібніння, ну... Обережно, остання сходинка... Бабусю, ви спите?

— Я вже своє відіспала.

— А ви, бабуню, бачу, цвітете.

— Відцвітаю радше, ходи-но, Рафале, поцілую тебе, мій внукозятю дорогий.

— Та не балуйте його вже так, бабуню. А ви пам'ятаєте, як до війни все було, правда?

— Краще. Кавалери на мене задивлялися.

— А євреї?

— Ба, найкращі євреї, Мойше Епштейн, ах, ото був красень.

— А оте, що розказували, ну, знаєте, бабцю, бо й тепер теж кажуть, як там із цією кров'ю, що ніби-то дітей викрадали?

— Та то базікання таке, але й тоді дурниці плели. Пригадую, була в мене така подружка, не дуже мудра, то пішла вона якось у неділю до крамниці, що єврейка тримала, мабуть, мати навіщось послала. Бо тоді було так, що в поляків крамниці працювали в суботи, а в євреїв у неділю, і всім було добре.

— І ця подружка...

— І ця подружка пішла в неділю до крамниці, а тут саме процесія з костьолу йшла, то єврейка причинила двері, щоб нікого не дратувати, самі розумієте. І коли ця подружка, навіть не пригадую, як звали, Крися, здається, це побачила, то почала верещати, що її на мацу хочуть украсти. Такий шарварок зчинився, а там якраз моя мама була в крамниці, то врятувала ситуацію, дала Крисі запотиличника й додому відвела. Але крик здійнявся такий страшенний, що справді півміста могло повірити. Отака була маца й такі викрадення, дурниці все, говорити не хочеться.

— Але ж картина в костьолі висить. Якби була неправда, то мабуть, зняли би?

— А хіба в костьолі тільки правда мусить бути, ти головою подумай, Рафале.

— Ну так, але ж до війни поляки з євреями не дуже мирно жили?

— А що, поляки з поляками живуть гарно? Ви що, з Місяця впали, чи що? Хіба поляки з кимсь миряться? І ще розкажу вам, що я жила по один бік ринку, а по той бік жила єврейська родина, і в них донька була мого віку, Малкою звали. А я часто на ангіни слабувала, і нудьгувала вдома сама, подружки не хотіли часу марнувати й зі мною сидіти. А Малка завжди приходила. То я все казала: «Татку, приведи мені Малку, я з нею гратимусь». Малка цілий день сиділа й зі мною бавилася. І я її так гарно згадую.

— А що з нею сталося?

— Не знаю, виїхала десь. Ідіть уже. І подумайте трохи, бо шкода, що таким дурницям вірите. Кров для маці...

— Та не перебільшуйте, бабцю...

— Ідіть, кажу. Я втомилася, пізно вже.

Щойно онука із зятем вийшли, бабця Гелена Колишко рухом, відпрацьованим протягом багатьох років витягла шматок газети, який слугував замком до буфета, витягла «Бабусину наливку», націдила до половини склянку в пластмасовому підстаканнику, і добряче хильнула із вправністю людини, яка свою першу чарку вихилила на весіллі кузинки Ягоди в 1936 році, їй тоді якраз минуло шістнадцять. Ото було, скажу я вам, весілля, тоді вона вперше цілувалася із хлопцем, травень був такий чудовий, теплий. Мама Ягоди тримала крамницю і з євреями жила в згоді, на весіллі жартувала, що «поляків мало було, зате повен костьол євреїв прийшов». А коли весільна процесія йшла містом, усе весілля, то всі євреєчки повиходили: «Ягодко! Нехай тобі в житті гладенько шлях стелеться!» А вони йшли собі з Малкою, тримаючись за руки, і сміялися голосно, і квітів стільки було, кожне деревце в Сандомирі тоді квітнуло.

Ну, та Малка виїхала, подумала бабуся Колишко й вихилила душком наливку. Вона пам'ятала, як та виїздила. Доктор Вайс теж тоді виїхав, той, що її від ангіни змалечку лікував. Він так захоплювався німцями, мовляв, такі вони культурні, ніколи нічого поганого... кривди євреям не зроблять. Батько бабуні Колишко радив йому: «Пане докторе, не підписуйте, не зізнавайтесь». А той своє: «Та що ви, німці такі культурні». Здається, він отруївся у Двікозах на платформі. Не сів до того вагону, волів померти так. Вона бачила з вікна, як його вели, так плакала, бо звикла до свого лікаря, а він на їхні вікна дивився, наче попроситися хотів, але мати не дозволила. Потім пані Кельман ішла із близнючками, двоє дівчаток-чотириліток, такі гарненькі. Німець вистрілив, одна залишилася під їхнім будинком. Що це за люди, що це за народ, який стріляв, коли дитина плакала, маленьку дитинку мати тримала, а він прийшов і застрелив. Батько ввечері повернувся, розказував, що стільки знайомих було, хотіли когось врятувати й нічого не вийшло, так їх оточили.

А Малка виїхала. Казали ті, хто був у Двікозах, начебто спіткнулася й не перестрибнула через такий рів, що його німці викопали навпроти вокзалу, щоб перевіряти, хто сильний і може працювати. Але де там, не могла Малка не перестрибнути, вона була спритніша, ніж усі вони, разом узяті.

Ніколи потому в неї такої подруги не було.

8

Коли його висадили біля хвіртки, побажавши гарного вечора, він мало не накинувся на них з кулаками. Бидло, бидло кляте, вискочні нещасні; село невмиване, солома із чобіт стирчить, сиплеться з-за халяв цілими снопами. І цей прокурор не кращий. Соцреалістичних педиків він, бачте, плутає, у хаті, певне, хіба що трилогія Сенкевича стояла.

Прийшов додому, кинув куртку на вішалку і, не вмикаючи світла, налив собі півсклянки метакси. У нього була слабкість до цього надто солодкого грецького бренді. Сів у фотелі, заплющив очі. Не минуло й п'яти хвилин, як він плакав як мала дитина. Він знав теорію, розумів, що й досі перебуває на стадії недовіри, і ця стадія його влаштувала, та іноді крізь недовіру, крізь переконання, що це лише гра, туфта, що цей цирк закінчиться, і все буде, як раніше, проникав біль, який доводив його до втрати свідомості. Тоді, наче хвилі, пропливали всі спогади останніх місяців, їхні найщасливіші моменти і точно найщасливіші моменти його життя. Елі п'є каву, рукав светра натягла на долоню, щоб чашка не обпікала руку. Елі читає книжку, ноги задерті на поруччя дивана, волосся зібране на одному плечі, щоб не заважало. Елі накручує пасмо на палець. Елі купається, волосся зібране у вузол, голова на подушці з піни. Елі жартує. Елі теревенить. Елі на нього кричить. Елі, Елі, Елі.

І враз відчув, що він не сам. Очі звикли до темряви настільки, що помітили привида. Темну постать у фотелі в кутку вітальні. Постать здригнулася й підвелася, повільними кроками рушила до нього. З того боку було світліше, хоча лампи ніхто не вмикав, але з вулиці пробивалося достатньо багато жовтого, розпорошеного в імлі світла ліхтаря, щоб він дедалі виразніше бачив риси постаті, аж нарешті впізнав її.

— Я чекав на тебе, — сказав він.

Розділ сьомий

вівторок, 21 квітня 2009

Рівно о 10:00 Ізраїль завмирає на дві хвилини, урочисто відзначаючи Йом Га-Шоа, День Голокосту. В Освенцимі проходить Марш живих, у ньому бере участь віце-прем'єр Ізраїлю, який прирівнює політику Ірану до нацистської Німеччини. Іранська прокуратура заявляє, що вимагатиме смертної кари для заарештованих авторів порнографічних сайтів. У Білорусі звільнено з посади тренера хокейної команди, яка мала сміливість виграти в команди Олександра Лукашенка, непереможної досі в чемпіонатах країни, наразі прочухана їй давали хіба що росіяни. Депутати приймають звіт уряду про підготовку до Євро-2012 (усе дуже непогано), міністерство фінансів не погоджується, щоби батьки, які живуть спільно без реєстрації шлюбу, сплачували податки з урахуванням дитини, а вроцлавські пожежники скаржаться, що вони не можуть їздити на місце подій, бо для них немає жіночих роздягалок. Виявляється, що спільні роздягалки не заважають ані їм, ані, тим більше, їхнім колегам. Погода така сама, як учора. Сонячно й холодно.

1

Зрештою, я вам процитую, це саме з'явилося у «Твоїх вихідних»: «Позбавлена комплексів тридцятирічна пані шукає пана або й кількох, віком 55-65 років, готових до еротичних експериментів без зобов'язань, зате зі зв'язуванням». І такий емотикон із крапки з комою, мовляв, таке кумедне. «Французьке безе, гра в задні ворота, більярд на дві дірки, кайданки й крихта вдаваного насильства». І знову така мордочка підморгує наче. І мій номер телефону. Ви собі уявляєте, що робиться, коли в такій газеті напишуть, що баба шукає підстаркуватого мужика для еротичних забав, правда? Пів-Польщі дзвонить, решта шле есемески, ось, будь ласка, це оголошення з інтернету два тижні тому: «Із задоволенням побавлюся есемесками, на селі нудно, а хочеться трохи розважитися й зволожити мою шпаринку».

— Шпаринку?

— Так на Підляшші називають самі знаєте, що. Але це ще не все. «Пиши, я точно відпишу, а може й есемеску вишлю, завжди готові панове ВТК». Вам, звісно, відомо, що таке ВТК?

— Я ж прокурор.

— Так ото ж. І потім я два дні щокілька хвилин отримую повідомлення, яке є вульгарним переказом порнухи, а крім того

страшенно нудне, не розумію, чому зеки через одного пишуть про секс через ґрати. У них там якісь шаблони? Мода така? І не треба мені радити змінити номер, я їх без кінця міняю, купу грошей на це витратила, а проте й тижня не минає — і знову те саме. А я ж у торгівлі працюю, без телефону ніяк, у мене партнери, гуртівні. І так дедалі гірше, люди нарікають, що додзвонитися не можуть, а як можна додзвонитися, коли в мене щотижня новий номер. Я думала, що це минеться, але ж ні. Тому я хочу подати офіційну заяву про скоєння, тобто заяву про підозру у вчиненні злочину й щоб цю шльондру, яка їздить на чужих чоловіках, нарешті посадили.

Прокурор Теодор Шацький страшенно симпатизував усім цим занадто експресивним жіночкам-торохтійкам, які скидалися на базарних королев часів ПНР, може, тому, що вони нагадували йому матір. Крім того він знав, що за всіма цими словами, кучерями, каблучками й пухнастими жакетами, завжди оздобленими брошками з бурштину, зазвичай криється золоте серце й органічна нездатність робити людям капості. І йому тим більше було прикро, що він не може сказати нічого втішного пані Згожельській, яка сиділа по той бік столу.

— По-перше, із цим ви повинні піти до поліції, це підпадає під правопорушення, і навіть якщо я прийму вашу заяву, то цим однаково займатиметься поліція, не варто бюрократію розводити.

— Порухення! Нічого собі. А те, що однокласники моїх синів у школі завжди якимсь чином про це дізнаються? А те, що партнери якось дивно посміхаються? Краще б вона мене побила, напала чи щось таке, та й по всьому. А так жити неможливо. Скільки їй можуть дати максимально?

— Якщо вдасться довести їх провину, то півтори.

— Чого півтори? Певне, півтора року?

— Півтори тисячі злотих штрафу.

— Що?!

— Мені дуже прикро. Подейкують, що невдовзі мають змінитися вимоги, і сталкінг внесуть до кримінального кодексу, запровадять якесь більш-менш розумне покарання принаймні, щоб налякати, років два-три. А поки що є лише стаття сто сім кодексу правопорушень, де говориться про злісне переслідування.

Згожельська була приголомшена.

— Але ж вона спить на грошах! Півтори тисячі? Заплатить та ще й надішле мені підтвердження переказу. А що, коли вона не припинить? Ще півтори тисячі?

Шацький кивнув головою. Не вперше в розмовах з потерпілими йому доводилося червоніти за польське законодавство. Застарілі, заплутані, несучасні вимоги, які були або незвичайно низькими й насправді позбавляли злочинця кримінальної відповідальності, або — у результаті двадцяти років популізму уряду — абсурдно суворі, внаслідок чого польські в'язниці були переповнені тими, кого там не мало бути, учасниками п'яних бійок, у яких ніхто не постраждав, зате кишеньковий ніжик з відкривачкою для пива класифікували як небезпечну зброю.

— Але якщо покарають за те саме вдруге, суддя може її посадити від п'яти до тридцяти днів. Начебто небагато, але не думаю, щоб ваша... — замалим не бовкнув «конкурентка», — переслідувачка виявилася настільки відчайдушна. Крім того, після першого вироку ви можете вимагати відшкодування матеріальної втрати, але із цим вже до адвоката.

— Вимагати чогось у Польщі, — пирхнула зневажливо Згожельська. — Мені вже під п'ятдесят, я можу навіть до суду не дожити.

Що він міг їй сказати? Що найрозумніше — це найняти когонебудь, щоб добряче бабу налякали? Посміхнувся вибачливо й промовисто глянув на відвідувачку. Насправді він узагалі не повинен був з нею розмовляти. Просто так вийшло, що коли він біля сьомої заходив до прокуратури, щоб о цій ранній порі уникнути журналістів і мати можливість передивитися документи, Зофія Згожельська чекала на сходах. Вона виглядала такою змерзлою й пригніченою, що Шацький не зміг її відправити, мабуть, занадто жалісливим робиться на старість.

Він уже підвівся й хотів попрощатися, але в цю мить двері різко відчинилися, у них стояла задихана Бася Соберай, досі в шапці й шарфику. Розчервоніла, вона виглядала чарівно. Шацький подумав, що при її проблемах із серцем їй не можна так бігати. І що він зовсім не хоче почути те, що вона збирається йому повідомити. Це не могла бути гарна новина.

Найгірші були роги. Під час попередніх відвідин вони здалися йому просто міщанськими, така собі маломістечкова прикраса, що її він бачив чи не в кожному будинку. Тепер кожна голова кабана чи оленя, здавалося, глузувала з нього. Зовні Шацький виглядав незворушним, мов залізобетон, зате всередині аж палав жагою знищити все довкола, схопити кочергу й потроцити все на друзки. Аж пальці терпли.

— Їй сімдесят років, звідки ж ми могли знати, пане прокуроре, це не Варшава, тут люди щирі, допомагають одне одному, — повторив поліцейський.

Низькорослий, худенький, з великим носом, він нагадував персонажа коміксів. Шацький заплющив очі, щоб його не бачити. Боявся, що коли ще раз гляне на цю червону носяру й винуваті очі, то не витримає й кинеться на нього. Усе було як поганий сон. Двійко поліцейських відвезли вчора Єжи Шиллера додому, припаркувалися біля хвіртки й приготувалися до нічного чергування. Невдовзі потому, близько одинадцятої вечора, Шиллерова сусідка, літня пані із химерним грецьким прізвиськом Потелос, принесла поліцейським термос із кавою. Вона робила так щодня, бо мала добре серце й знала, яка це невдячна робота, до того ж її син був поліцейським у Жешові. Віддала каву, погмоніла трохи, понарікала на хвороби й пішла, побажавши на добраніч. Її слова виявилися пророчими, досить було однієї чашки кави, як поліцейські поринули в глибокий сон, прокинулися лише о сьомій настільки змерзлі, що лікар діагностував відмороження вух, носа й пальців. Що, у свою чергу, яскраво свідчило про якість весни Року Божого 2009.

— Невже Шиллер зустрічався із сусідкою? Пішов до неї й підсипав наркотик до кави?

— Абсолютно неможливо. Ми за ним весь день стежили, по черзі обходили навколо будинку. Витягли його лише тоді, коли треба було з'їздити туди, на Суху, ми там із вами бачилися, пане прокуроре. А потім вона прийшла майже відразу, як за ним зачинилися двері.

За Шацьким щось заскрипіло. Вільчур.

— Нічого не бачила, нічого не знає, геть приголомшена. Слідів проникнення до помешкання теж немає, але вона не впевнена, чи

позачиняла всі вікна й двері. Термос і банку з кавою вислали на аналіз. Гадаю, що справа в термосі, жінка стверджує, що сама здивувалася, бо той стояв на столі, а не на сушці. Але в такому віці людина, звісно, недовго дивується.

Шацький кивнув, мовляв, зрозумів. Найдужче дошкуляло, що навіть обматюкати немає кого. У них ніколи не було на Шиллера такого компромату, щоб висунути звинувачення й посадити його, власне, те, що він погодився не виходити з дому, було з боку бізнесмена просто жестом доброї волі. Будь-який суд негайно скасував би рішення про домашній арешт. Ну, взяли поліцейські каву в старій сусідки. То й узяли, він теж би взяв. Найгірше, що невідомо, як розгорталися події. Утік? Хтось викрав? Шацький зрозумів, що насправді сердиться на себе. Може, якби він міркував швидше, краще пов'язував факти, якби зумів добачити те, що вже напевне бачив, але не надав значення... Може, може, може.

— Слідів боротьби немає, — зауважив він.

— Немає, — буркнув Вільчур. — Або вийшов, або його винесли.

— Я про це й подумав. Відішліть до лабораторії пляшки з бару й склянку, яка стоїть на піаніно. Може, йому теж чогось насипали. І залишили відбитки на додачу. Це внесло би приємну різноманітність у розслідування.

— Оголошення про розшук?

— Мови не може бути, досить з нас принижень через цю справу. Не бажаю дізнатися, що черговий головний підозрюваний висить де-небудь на гаку. Відправте до медіа оголошення, що ми розшукуємо важливого свідка в справі, і цієї версії ми й дотримуватимемося. Свідок, важливий свідок.

Із Шиллерової кухні вийшла Бася й підійшла до них.

— І що? — запитала вона. — Гадаєш, це наступний? Теоретично той самий стиль. Жертви безслідно зникають з дому, а за кілька днів з'являються з випущеною кров'ю.

— Припини, цей поки не з'явився. Молися, щоб Шиллера знайшли живого й він у всьому зізнався, аби ми нарешті мали спокій.

Клац. Знову щось паче клацнуло в голові. Це він щойно сказав щось чи Соберай?

— Але ти маєш рацію, я й сам про це подумав. Та як могло бути, що в місті Будник випарувався під носом у поліцейських, а тут комусь

довелося докласти зусиль, щоб їх приспати? Хоча теоретично звідси легше чкурнути подвір'ям і далі через парк.

— Комусь не хотілося наражатися.

— А раніше хотілося? Чому викрадення Будника могло бути менш ризиковним, ніж викрадення Шиллера? Щось тут не так.

Соберай стонула плечима й сіла на дивані. Вона здавалася дуже блідою.

— Щось мені трохи недобре, а мушу ще провідати батька в лікарні,
— тихо сказала Бася.

— Тут, у Сандомирі? — здивувався Шацький.

— Так, я взагалі почуваюся винною, зараз частіше їжджу туди на розтини, ніж до нього. А це ж через нього я тут опинилася, — зітхнула Соберай і простягнула руку до вазочки з печивом, яка стояла на столі. Шацький несвідомо провів поглядом руку, у неї був кумедний лак для нігтів, дуже темно-рожевий.

— Стій! — крикнув він.

Соберай відсмикнула руку й перелякано глянула на нього. Шацький мовчки кивнув на вазочку із крекером, якого вона щойно замалим не скуштувала. У ній не було чипсів чи солоних горішків, не було рибок із маком, крекера чи кукурудзяних пластівців. Зате були — аякже! — покриті шматочки маці, із характерними припаленими випукlostями.

— Жартівник довбаний, — буркнув він. — Дивно, що не полив це кетчупом, певне, дуже поспішав.

Усі посхилялися над дерев'яною вазочкою, наче то була ритуальна посудина.

— А що воно взагалі таке, ота маца? — запитав хтось із поліцейських.

— Коли втікали з Єгипту, то не мали часу чекати, доки тісто на хліб виросте, — пояснив своїм замогильним голосом Вільчур. — Треба було швидко спекти щось на дорогу, ото й вийшла маца.

Шацькому знову клацнуло в голові, цього разу дуже чітко, і він відразу зрозумів, що треба робити.

— Перенеси відвідини батька, — швидко сказав він Басі, — і займися тут усім, цього разу це не зруйнована халупа, нехай зберуть мікрослідки, мацу, звичайно, негайно до лабораторії. Я мушу бігти.

— Що? Де? Куди? — підвелася, занепокоєна його поспіхом Соберай.

— До косяола! — відповів Шацький, вибігаючи.

Бася Соберай та інспектор Леон Вільчур здивовано презирнулися. Вона за мить сіла, він знизав плечима й відірвав фільтр від сигарети. Роззирнувся, шукаючи смітника або попільнички, зрештою заховав фільтр до кишені.

3

Кафедральний собор Різдва Пресвятої Діви Марії в Сандомирі нагадував цими днями фортецю в облозі. Довкола паркана вешталися журналісти, вхід до будівлі стерегли монахи, довірені світські особи й нашвидку виготовлені таблички, що інформували про «заборону фотозйомки», «заборону відеозйомки», «заборону порушення спокою в храмі Божому», «заборону перебування в храмі поза годинами літургії». Шацький увійшов досередини, скориставшись тим, що звідти саме виходила екскурсія пенсіонерів. Він приготувався щось пояснювати й навіть витягнув з кишені піджака посвідчення, але його ніхто не зачепив. «Може, упізнали в мені свою людину, безстрашного шерифа, що не кланяється євреям», — в'їдливо подумав він, проходячи крізь портал. Зупинився в бічній наві, чекаючи, доки очі звикнуть до напівмороку.

Він був сам. Ну, майже сам. Одноманітне човгання підказало, що старі знайомі з попередніх відвідин нікуди звідси не поділися. Справді, із-за колони, що відокремлювала його від бічної нави, вийшов сумовитий чоловік і заходився мити підлогу, за кілька хвилин мокрий слід відрізав його від західної стіни косяола, де був бабинець, хори, чудовий орган, а під ним аж ніяк не чудові картини Карло де Прево, богомаза й любителя жахів. Одна з них була цнотливо закрита бордовою завісою. Шацький рішуче рушив туди. Сумний чоловік перестав мити й глянув на нього порожнім поглядом.

— Не по мокрому, — застеріг він, та домігся лише того, що Шацький махнув рукою й ступив на мокру підлогу, навіть не сповільнивши ходу. Виглядав він дуже зухвало, але підсковзнувшись, похитнувся й розпачливо замахав руками. Урятувало його тільки те, що він устиг схопитися за колону.

— Я ж казав — не по мокрому, — безбарвно повторив чоловік, немов бачив такі сцени сотні разів.

Шацький не відповів, підійшов до завіси, відчепив портрет Івана-Павла II і поставив під стіною.

— Гей, що ви робите, не можна! — закричав чоловік. — Біжи по ксьондза-каноника, Жасмино, знову якісь хулігани прийшли.

— Теодор Шацький, районна Сандомирська прокуратура, проводжу слідчі дії! — гукнув у відповідь Шацький, простягаючи посвідчення чоловікові, який біг до нього. І думаючи одночасно, що маючи тисячу можливостей, аби вгадати ім'я сумовитої жінки, яка мила підлогу сандомирського костюлу, він однаково би не вгадав.

Чоловік зупинився, не впевнений, як покарати зайду. Але й помітно зацікавлений у подальшому розвитку подій. Шацький тим часом зібгав у долонях плюшеву завісу й щосили шарпонував. Більшість заціпок відпустили, завіса віддала останній подих у вигляді хмари пилюки і впала. Промені сонця, які пробивалися крізь високе вікно, пронизали стовп пилюки, перетворивши його на сліпучу масу світляних порошинок, крізь яку нічого не було видно. Шацький закліпав очима, відступив на два кроки, аби краще роздивитися величезну картину.

Після всіх цих оповідей він сподівався чогось неймовірного, натуралістичної різанини, виразних барв і чітких форм, підсвідомо очікував, що перед очима оживе прадавній забобон, що замість старого полотна він побачить кіноекран, а на ньому фільм не те, щоб про ритуальні вбивства, а про сучасні події. Щось тенькне, щось станеться, з'явиться розв'язок загадки. Тоді як старе полотно виглядало як звичайнісіньке собі старе полотно. Потемніле, з порепаним лаком, на якому грало сонячне світло, окремі обриси важко було розрізнити.

Сумовитий прибиральник стояв, певне, під кращим кутом.

— Боже всемогутній, — прошепотів він і швидко перехрестився.

Прокурор Теодор Шацький підійшов до нього і, замість того, щоб перехреститися, схопив мобілку й зателефонував до Соberай.

— Я в кафедральному соборі. Скажи Вільчурові, щоб прислав мені сюди двох поліцейських для охорони об'єкта, техніків, щойно ті закінчать у Шиллера, а тебе з інспектором чекаю якомога швидше... Неважливо, шкода часу марнувати на балачки, приїжджайте.

Роз'єднався й мобільником сфотографував картину з усіх боків. Тепер, коли очі навчилися вихоплювати із чорної безодні менші чорні обриси, можна було порівняти оригінал з репродукціями. Якраз у цьому випадку розміри мали значення. Репродукції він бачив на екрані маленького ноутбука або в книжках, тут зображення ритуального вбивства було завбільшки із десять квадратних метрів, стільки, скільки невелика кімната у квартирі. На перший погляд здавалося, що, за іронією, ця картина виявилася найбільш вдалою композиційно й

художньо, хоча, змальовуючи мучеників, де Прево залишився вірним своїй пристрасі до стилю коміксів. Шацький упізнав окремі етапи легенди про криваве жертвоприношення. Праворуч двійко юдеїв займалися постачанням жертв. Один з них, вочевидь багатший, у капелюсі й плащі, пропонував матері купити в неї немовля. Другий принадував хлопчика чимсь, що скидалося на цукерку або іграшку, водночас хапаючи малого за щелепу жестом покупця рабів. Навпроти юдеї вбивали чи катували (а може, і те й інше) дитину, яка лежала на простирадлі. Центральне місце композиції займала, звичайно, найжачена гвіздками бочка, що нагадувала морське чудовисько, з пащеки якого видніли пухкенькі дитячі ноженята. Кров скапувала до миски, що її тримав щасливий власник здорового шнобеля. Змальовуючи ці жахіття, де Прево перевершив сам себе. На землі валялися дитячі трупики, моторошне враження справляло розшарпане собаками дитяче тільце. Із собачого писка стирчала відірвана нога, на десерт чекала друга ніжка, руки й голова, усе окремо.

Проте Шацький фотографував не для того, щоб завжди мати при собі цей вражаючий витвір мистецтва. Фотографував, бо вздовж картини було нашкрябано червоним гебрайський напис:

יְיָ לַלְתָּ יְיָ

Іржаві літери сяяли на сонці, мов кармазиновий неон, справляючи моторошне враження, і Шацького не здивувала реакція сумовитого прибиральника, хоча він і подумав, що це була типова реакція католика, який угледів гебрайські літери, наче ті збиралися зійти з полотна, прокрокувати навою і ще раз убити Господа нашого Ісуса Христа, амінь.

Соберай і Вільчур з'явилися за кілька хвилин, одночасно із ксьондзом-каноником та вікарієм, яких привела Жасмина. Це була дуже несподівана пара. Почувши слова «каноник» та «вікарій», Шацький сподівався комедійних героїв, жвавого гладунця й капловухого молодика. Тим часом перед ним стояли викапані Шон Коннері та Крістофер Ламберт, які наче щойно зійшли з кадрів «Безсмертного». Обоє шалено привабливі.

Після нетривалої суперечки присутні з'ясували, що всім буде краще, якщо про це ніхто нікому нічирк, і лише це розрядило напругу. Слідчі зайнялися слідством, а священнослужителі,

посилаючись на обов'язок захисту дому Божого, втілились у ролі роззявляк. Не дуже їм це було до вподоби, але перспектива візиту єпископа, який мчав до собору з Кельце, турбувала їх значно більше, ніж присутність поліції та прокуратури. Подейкували, що єпископ був дуже, ну дуже незадоволений. А оскільки був він неабияким холериком, могло виявитися, що проблеми лише починаються.

— Якщо це не фарба, а кров, треба перевірити, чия вона, зробити аналіз ДНК, порівняти із кров'ю жертв і Шиллера. Крім того, кожен сантиметр навколо картини має бути обстежено. Напис зроблено високо, хто б це не був, мусив приставити драбину, залізти під завісу, обпертися, повісити відерце. Це давало десятки нагод, аби залишити слід, і я повинен цей слід отримати. Навіть якщо зараз він видається нам нічого не вартий, пізніше в суді він може виявитися на вагу золота, стати маленькою ланкою у ланцюжку доказів. Тому якщо хтось із техніків писне, що все це марно, гнати під три чорти.

Соберай подивилася на нього без ентузіазму.

— А я тобі що, пробач, стажистка якась?

— Я тебе попереджаю, що як сюди прийде яка-небудь Кася, з якою ти до садочка ходила, і почне благати, що їй треба з дитиною до лікаря і що це все не має сенсу, то ти повинна їй сказати, що вона сидітиме тут до вечора й усе фотографуватиме, навіть якщо ви через це більше ніколи з нею не розмовлятимете. Зрозуміло?

— Не вчи мене...

— Тридцять дев'ять.

— Мій вік до цього не...

— Я вів тридцять дев'ять справ про вбивство, двадцять п'ять закінчилися вироками. І зараз я тебе не прошу, Басю. Я віддаю накази. Прокуратура — це ієрархічна установа, а не урок демократії.

Очі Соберай потемніли, проте вона нічого не сказала, лише кивнула головою. За нею непорушно стояв Вільчур, обпершись на сповідальню. Вікарій захоплено спостерігав за сценою, було видно, що Дена Брауна він знає не лише як сатану в письменницькій шкурі, а й устиг присвятити кілька вечорів, аби докладно вивчити свого ворога. Кахикнув.

— Перше й третє слова однакові. Це, певне, якийсь шифр, — тихо мовив він.

— Навіть знаю, який саме, — огризнувся Шацький. — Зветься алфавіт. А ви знаєте іврит? — запитав він без особливих сподівань каноника, упевнений, що у відповідь ксьондз перехреститься й почне виганяти демонів.

— Я можу прочитати. Перше й третє слово однакові, це «айн», середнє — «техет» або «тахат». На жаль, не знаю, що вони означають. «Айн», це, мабуть, один, схоже на німецьку, але тоді це має бути їдиш, а не іврит, — він вочевидь помітив здивований погляд Шацького, бо ущипливо додав: «Так, у нас була біблеїстика й основи гебрайської в семінарії. Але я не завжди був уважним, перші заняття, вранці ми були занадто потомлені після нічних погромів».

— Пробачте, — мовив Шацький. Йому справді зробилося прикро, він зрозумів, що відповідаючи стереотипом на стереотип, нічим не відрізняється від п'яних неофашистів, яких ще вчора наказав затримати. — Будь ласка, пробачте. І дякую за допомогу.

Ксьондз кивнув головою, і Шацькому знову щось клацнуло в голові. Це ставало нестерпним, якщо ці безглузді клацання не закінчаться, доведеться піти до невропатолога. Про що йдеться цього разу? Погроми? Семінарія? Біблеїстика? А може, він щось добачив краєм ока? Може, мозок відзначив щось важливе, чого він уперто не помічав? Уважно роззирнувся костьолом.

— Тео... — почала Соберай, але він жестом наказав мовчати.

В одній із бічних каплиць зауважив те, що привернуло його увагу. Зображення Христа Милосердного, таке саме, як і скрізь, копія намальована на основі видіння черниці Фаустини. Довкола вотивні дари, під картиною цитата з Євангелія: «Оце Моя заповідь, — щоб любили один одного ви, як Я вас полюбив. — І 15,12».

Клац.

У чому справа? У Христі? У Фаустині? У цитаті? У милосерді? Тільки цього бракує. Може, у святому Івані Євангелісті? Жінки в крамниці говорили про якийсь біблійний конкурс, тоді йому теж клацнуло. Але він тоді думав про Гітлера та Джорджа Майкла. Боже, ну й дурня, Шацький часом аж соромився власних думок. Та зосередься-бо! Біблійний конкурс — клац. Святий Іван — клац. Семінарія — клац.

Теодор дивився на картину й намагався поєднати ці факти.

Клац.

Ще трохи, і він ладен був вилятися. Як можна бути таким ідіотом, ну, як?!

— Мені потрібне Святе Письмо. Негайно! — кинув він до вікарія, і той, не чекаючи дозволу ксьондза, помчав до захристії. Залопотіла сутана.

— Які книги починаються на літеру К, отче? — запитав він.

— Узагалі-то таких книг у Біблії Тисячоліття немає, — відказав каноник, поміркувавши якусь хвилину. — Але це можуть бути Третя книга Мойсеєва, Левит, дві книги царів, дві книги хронік та Книга Проповідника^[3]. У Новому Завіті є два послання до коринтян та одне до колосян. Я так гадаю, хоча латиною на К нічого не починається, але якщо взяти С, яке латиною читається так само, то матимемо «Canticum Canticozum» або ж «Пісню над піснями» і, звичайно, ті ж таки послання до коринтян і колосян.

Вікарій подолав шлях до захристії і, наче справдешній спринтер, насилу загальмував перед групою зосереджених під зображенням ритуального вбивства, тримаючи обіруч велетенську книгу формату АЗ у шкіряній палітурці зі вставками, оздоблену позолотою.

— Чи ти здурів? — здивувався каноник. — Не міг просто з полиці взяти?

— Я хотів, аби всі докладно могли роздивитися, — засапано пояснив вікарій, хоча всім було зрозуміло, що звичайна блакитна Біблія Тисячоліття не відповідала, на його думку, урочистому, піднесеному, гідному Дена Брауна, моменту.

— Почнемо з Левиту, — сказав Шацький. — Це частина П'ятикнижжя Мойсеєва, Тори, так?

— Так, — підтвердив каноник.

— Розділ двадцять четвертий, вірші від дев'ятнадцятого до двадцять першого.

— Ну, звісно... — зойкнула Соберай.

Вікарій знайшов відповідне місце, сперши Біблію на коліно, а тоді шанобливо вказав на рядки ксьондзові.

— І кожен, коли зробить ваду своєму ближньому, як хто зробив, так буде зроблено йому: зламання за зламання, око за око, зуб за зуба, яку ваду зробить хто кому, така буде зроблена йому. А хто заб'є скотину, той відшкодує її, а хто заб'є людину, той буде забитий.

Голос у ксьондза-каноника був гучний низький, промовляв він повільно, із відповідною повагою. Слова Біблії пролунали в тиші храму грізно, відлунюючи серед прадавнього каміння, стін і склепіння, наповнюючи Сандомирський кафедральний собор звуком і змістом. Ніхто навіть не ворухнувся, доки далека луна цілковито не вмовкла.

— Книга Виходу^[4], розділ двадцять перший, вірші від двадцять другого до двадцять п'ятого, — продовжував Шацький, більше не питаючись про літери.

Вікарій зашелестів сторінками.

— А коли будуть битися люди, і вдарять вагітну жінку, і скине вона дитину, а іншого нещастя не станеться, то конче буде покараний, як покладе на нього чоловік тієї жінки, і він дасть за присудом суддів. А якщо станеться нещастя, то даси душу за душу, око за око, зуба за зуба, руку за руку, ногу за ногу, опарення за опарення, рану за рану, синяка за синяка.

— І на «П», це буде Книга Повторення^[5], так?

— Повторення Закону, — виправив іззаду Вільчур. Шацький здригнувся, вражений голосом за спиною. І здивувався, але хіба що трохи.

— Так, звичайно. Розділ дев'ятнадцятий, вірші від шістнадцятого до двадцять першого.

Шелестіння. Обличчя вікарія вкрили червоні плями, здавалося він весь палав, немовби от-от скине сутану й замість неї вирядиться в куртку й капелюх Індіани Джонса.

— Коли стане на кого неправдивий свідок, щоб свідчити проти нього підступно, то стануть двоє цих людей, що мають суперечку, перед лицем Господнім, перед священиками та суддями, що будуть у тих днях. І судді добре дослідять, а ось свідок — неправдивий той свідок, неправду говорив на брата свого, то зробіте йому так, як він замишляв був зробити своєму братові, — і вигубиш зло з-посеред себе. А позосталі будуть слухати, — і будуть боятися, і більш вже не будуть робити серед себе такого, як та річ зла. І не змилосердиться око твоє: життя за життя, око за око, зуб за зуба, рука за руку, нога за ногу.

Останнє речення ксьондз прочитав, не дивлячись на сторінку Біблії, замість цього вдивлявся в обличчя слухачів. Нарешті зупинив запитальний погляд на Шацькому.

— Це все. Схоже, що значення гебрайського напису з'ясовано.

— Око за око, — зловісно заскрекотів Вільчур. Шацький знову здригнувся.

— Авжеж, — мовила Соберай. — З'ясувався і наш таємничий шифр. Отже, йшлося не про лінійний відділ поліції. Це вже щось.

І знову клацання. Нестерпне, огидне клацання.

— Та-а-ак, — повільно проказав Шацький. — Тільки чому не по черзі? Дивно.

— Що саме дивно?

— Цитати йдуть не по черзі, — швиденько відповів вікарій, щоб ніхто його не випередив. — У П'ятикнижжі спершу йде Книга Буття, потім Вихід, тоді Левит, Книга Чисел і Повторення Закону.

— Отож, мало би бути WKР? Чому літери переставлено?

— Гадки не маю, — відказав Шацький. — Але довідаюся. Треба знайти якого-небудь рабина.

Бася Соберай глянула на годинника.

— За п'ять хвилин тобі треба бути на допиті Магери, його спеціально привезли з Кельце.

Прокурор Теодор Шацький смачно вилаявся. Вільчур зареготав, каноник глянув із розумінням, але й докірливо, вікарій був захоплений.

4

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО. Себастьян Магера, народився 20 квітня 1987 року, місце проживання: Завихостя, вулиця Тополева 15А, у даний час перебуває в слідчому ізоляторі м. Кельце. Освіта середня технічна, на момент затримання безробітний, нерегулярно підробляє садівником. Відношення до сторін: син жертви. Не судимий, ознайомлений із правами та обов'язками підозрюваного, свідчить наступне:

Я хочу змінити свої свідчення, які раніше кілька разів давав протягом розслідування, і зізнатися в тому, що 1 листопада 2008 року незумисне вбив свого батька, Стефана Магеру в нього вдома на вул. Тополевій 15А в Завихості. Я вчинив це під впливом емоцій і сварки, у мене не було наміру позбавляти життя свого батька. Причиною конфлікту став факт, що незважаючи на постійні обіцянки, мій батько не бажав надати мені, моїй дружині Анні та нашому трирічному синові Тадеушеві приміщення для проживання у своєму домі, де він жив

один, а також передати для обробки земельну ділянку, якою не користувався. Цей факт надзвичайно негативно вплинув на наші побутові умови.

Зі своєю дружиною я познайомився в садово-городньому технікумі в Сандомирі п'ять років тому, у той час я проживав самотньо з батьком у Завихості, зазначу тут, що батько, колишній спортсмен, завжди зловживав алкоголем і був агресивною людиною. Ми покохали одне одного, і коли Анна завагітніла, а це сталося ще до нашого шлюбу, я попрохав батька дозволити їй жити з нами, оскільки в її батьків у Климонтові не було для цього умов. П'яний батько ображав мене й Анну, не дозволив нам оселитися в нього й вигнав мене з дому. Спершу ми таки оселилися в Анниних батьків, але коли народився Тадзьо, винайняли кімнату в Климонтові. Жилося нам дуже погано, грошей не було. Я час від часу працював садівником, але мої заробітки були невеликі. Коли Тадеуш трохи підріс, Аня теж шукала роботу, проте безуспішно. Весь цей час я намагався поговорити з батьком, щоб він дав нам хоча б одну кімнату, але батько був невблаганний, навіть тому, як ми взяли шлюб у 2007 року, весь час ображав мене й мою дружину. У нас були проблеми, соціальної допомоги не вистачало на прожиття, особливо коли з'ясувалося, що Тадеуш хворий на астму й потребує дорогих ліків. Тому з кімнати в Климонтові ми переїхали до соціальних бараків на Крукові в Сандомирі. Умови там були погані. Моя дружина Анна дуже вродлива, і у 2007 році знайшла роботу моделі. Почала їздити по країні з демонстраціями одягу, а я займався дитиною. І переконував батька, весь час безуспішно. Батько постійно повторював, що йому вдалося здобути бронзову медаль на олімпіаді в Мюнхені завдяки своїй важкій і тривалій праці, і що я мушу брати з нього приклад.

З'ясувалося, що робота Ані не подобається, що праця моделі почасти полягає в стриптизі. Спочатку вона демонструвала білизну на дискотеках, потім були бої в желе й бокс з іншими дівчатами. І для неї, і для мене це було дуже принизливо. Спершу вона розповідала про інших дівчат, про свою шефіню, неприємну й агресивну, про її чоловіка, який до працівниць ставився без жодної поваги й намагався використовувати. Потім перестала розказувати, а я не розпитував, бо думав, що їй це неприємно, і вона не хоче про це говорити. Крім того, мені було соромно, бо це я повинен утримувати родину. То був

страшний час, я знову пішов до батька з дитиною і почав його благати, пояснювати, що він наша остання надія, бо ж ця земля лежить облогом, а батько навіть жодних дотацій не отримує, нічого. А це ж не лише дотації, можна обробляти, вирощувати різне, а в мене завжди до цього кебета була. І зглянувся батько, сказав, що добре, заживемо разом із ним, а землю він на мене переписе, йому вона не потрібна, бо йому пенсії вистачає. І що до кінця року залагодимо всі формальності, а від 1 січня можемо до нього переїхати. То було влітку 2008 року, ото коли ми розмовляли. Зізнаюся, що крім нашого весілля й дня, коли народився синок, це був найщасливіший день у моєму житті.

Справами переважно займався я, бо Аня продовжувала їздити на ці покази, скажу відверто, стосунки в нас тоді дедалі погіршувалися. Не тому, що ми сварилися, а просто взагалі мало розмовляли, тепер я думаю, що вона звинувачувала мене, що мусить таким займатися, але виходу не було, на ліки для малого йшло навіть по триста злотих щомісяця. Незважаючи на це, мені вдалося дещо позичити в людей, щоб купити сільськогосподарські інструменти для цієї землі. З батьком усе було добре, ми разом планували, що я робитиму, я до нього приходив, він показував Тадекові свого диска, але для малого він був заважкий, дитина навіть втримати не могла. Я боявся, що батька це дратуватиме, але він лише сміявся, мовляв, це нічого, нічого, він ще доросте.

У День Всіх Святих у 2008 році ми втрьох поїхали до Завихостя на кладовище і, звісно, відвідати батька, я трохи боявся цієї зустрічі, бо після скандалів у минулому Аня з ним узагалі не бачилася. Але все було дуже гарно, ми їли, розмовляли, навіть трошки випили, але небагато. Я переважно розповідав, як воно із цією землею буде, але батько мене не підтримав. А потім увімкнув музику по радіо і сказав, що тепер Аня йому покаже, як ото моделі танцюють і різне там виробляють. Аня відмовилася, а я рознервувався і сказав, що мови бути не може. А він на те, цитую: «Якщо ця шльондра перед усіма роздягається, то й переді мною може». І що коли вона перед ним не затанцює, то ні дому не буде, ані землі, а своїми граблями я хіба що зможу з Тадеком у пісочниці бавитися. І зареготав, а я зрозумів, що все це була брехня, ніколи він не хотів ані помешкання нам дати, ані землі, ані мені допомогти й узагалі нічого. Що він десь ото про Аню

довідався і все це вигидав, щоби нас ще більше принизити, із брудом змішати, бо правди в тім ніякої не було.

І раптом я побачив, що Аня починає роздягатися, такими байдужими, механічними рухами. А батько ще голосніше зареготав, що він її, мовляв, розкусив ще коли вона в технікумі вчилася, а я йому не вірив, то тепер можу помилуватися, бо це урок такий, зовсім задурно, а все-таки більшого вартий, ніж земля й будинок, бо, може, я нарешті порозумнішаю. І тоді я усвідомив, що тепер уже нічого не буде — ані майбутнього, ані дружини, ані ліків для Тадека — і якась мов червона імла впала мені на очі, я схопив із полиці отой диск, що з Мюнхена, і вдарив батька по голові, а потім, коли він упав, ще кілька разів.

На своє виправдання хочу додати, що все це я вчинив під впливом шоку, психічного болю й сильного афекту.

Прокурор Теодор Шацький глянув на зіщулену постать перед ним. Хлопець був невеличким блондином із великими очима й довгими чорними віями, ну викапаний херувим. Подивився на монітор із текстом протоколу. Обличчя Шацького залишалось непроникним, але його пригнічувала відповідальність, бо доля хлопця і його родини залежала від нього. І йшлося тут не про класифікацію вчинку. Убивство було очевидне, навіть, якщо психіатри й психологи зглянутьсся й констатують емоційний стрес, то за четвертою статтею він дістане по повній програмі, років із вісім. Ішлося про те, чи повірять Шацький у його брехні чи ні.

— Де зараз живе ваша дружина? — запитав він.

— Ну, я успадкував будинок і землю, то вона там із дитиною живе. Навіть гарно там все облаштувала, двоюрідна сестра мені писала.

— За які гроші?

— Та вона нарешті подала цю заяву на кошти Євросоюзу, у нас є в адміністрації люди, які допомагають заповнити папери. І ще соціальна допомога. Якби я був у в'язниці, а не в ізоляторі, то теж би щось трохи заробив, надіслав їм.

Магера дивився на нього благально. Крутився на стільці, не розумів, що означає мовчання прокурора. Тим часом прокуророве мовчання означало, що він намагається пригадати собі всі схожі справи в минулому. Йому важко було сказати, коли вперше заради

справедливості він вирішив довіритися більше власним відчуттям, ніж безжальному закону. Може, кодекс і не був до кінця справедливий, може, містив помилки, але він був основою порядку в Польщі. Мить, коли він вирішив знайти лазівку між статтями — це момент, коли він перестав бути прокурором.

У нього були дві можливості. Перша: погодитися з Материною версією. Це означало звинувачення в убивстві й упевнене підтвердження сказаного в залі суду. Обвинувачений зізнається, дружина підтверджує його версію, свідків немає, батькових родичів також, апеляції не буде. Відсидить кілька років, дружина на нього чекатиме. У цьому Шацький був упевнений.

Друга можливість означала, як кажуть «пошук матеріального зацікавлення». У цьому випадку це було обвинувачення і Магери, і його дружини в убивстві за статтею першою, вироки від п'ятнадцяти й більше років кожному, Тадек потрапить до дитячого будинку. На диску були відбитки чоловіка й дружини. У жодного з них не виявилось слідів алкоголю в крові. Дитина незбагненим чином опинилася перед убивством у сусідки за дві вулиці звідти. Огляд тіла вказав, що старий Магера помер за півтори години до виклику швидкої, син хотів бути впевненим, що його не врятують.

Проте все сказане садівником-херувимом про його життя з Анною і стосунки з батьком було правдою, це підтвердили свідки. Навіть нотаріус розповів, що це виглядало страшенно огидно: старий прийшов до нього буцімто про землю поговорити, а насправді познуцатися із сина і його жінки-шльондри. А вразити нотаріуса — це таки неабищо.

Магера вертівся, пітнів і благав очима. Шацький обертав у долоні монету, а в голові була лише одна думка: що це — правда, чи півправди?

«Є таке єврейське прислів'я: півправди — то ціла брехня», — сказав рабин Зигмунт Мацеєвський, піднімаючи тост кошерним вином. Вино було чудове, на жаль, Шацький не міг скуштувати й краплини, якщо не хотів залишатися в Любліні на ніч.

Коли кілька годин тому він долав вибоїсту й вузьку дорогу із Сандомира до Любліна, то не покладав великих сподівань на цю зустріч. Хотів побалакати з ким-небудь обізнаним у єврейській культурі, дізнатися про щось, коли й не супер-важливе, то здатне допомогти в критичний момент не прогавити залишених божевільним убивцею слідів. І зрозуміти, чи має ця химерна гра якийсь підтекст, друге дно, приховане значення, якого йому не вдалося добачити через брак знань.

Він не надто довго про це розмірковував, але стукаючи у двері помешкання в центрі Любліна, сподівався побачити симпатичного дідка з гострим носом і сивою бородою, який би з мудрою добротою споглядав з-за окулярів. Таке собі поєднання Альбуса Дамблдора з Беном Кінгслі. Тим часом двері відчинив йому кремезний чоловік у футболці, що нагадував йому розумного й водночас небезпечного варшавського злодюжку. Рабинові Зигмунтові Мацеєвському було близько тридцяти п'яти, Шацькому він здався схожим на боксера й політика Єжи Кулея, коли той ще був молодим і здобував золоті медалі на олімпійських іграх. Трикутне обличчя з гострим підборіддям, задиркувата посмішка шибеника, плаский боксерський ніс, над ним — глибоко посаджені, уважні світлі очі. І залисина, що поврізалися в коротко стрижені чорні кучері.

Прокурор Теодор Шацький старанно приховав своє здивування зовнішністю юдейського навчителя, але в глибині помешкання таки не втримався, вражений інтер'єром, а молодий рабин вибухнув сміхом. Того, що у вітальні було повно стелажів із книжками різними мовами, ще можна було сподіватися. Але те, що між симетрично розставленими полицями стіни займали фотошпалери із зображеннями красунь у купальниках на повний зріст, уже виглядало дивно. Шацького цікавив принцип добору, мабуть, це не були єврейки, бо лише одна, з водоспадом чорних лискучих кучерів, зв'язаних у кінський хвіст,

виглядала як офіцер ізраїльської армії. Глянув запитально на Мацеєвського.

— Міс Ізраїль за останні десять років, — пояснив рабин. — Я їх порозвішував, бо вирішив, що треба показувати іще щось, крім єврейських анекдотів, шабасових свічок, лапсердаків і скрипалів на даху.

— І цих українських моделей теж? — запитав Шацький, кивнувши на плакати зі струнками блондинками.

— А ви гадали, що всі виглядають, як Голда Тенцер? Тоді запрошую до Ізраїлю. Але перш ніж поїдете, прошу, попрощайтесь ніжно із дружиною. Мабуть, я дуже необ'єктивний, та на мою думку, єврейки — найсексуальніші жінки на світі. А з вуст людини, яка живе у великому польському місті, це багато про що свідчить.

Рабин мав природну здатність до зближення з людьми, і хоча у випадку Шацького це радше не було нормою, обоє чоловіків досить швидко перейшли на «ти». Між іншим Мацеєвський пояснив, що походження він успадкував від ізраїльської матері, ім'я — від видатного єврея, Зигмунта Фройда, а прізвище — від польського інженера, який сорок років тому приїхав до Хайфи у відрядження на кілька днів, і більше не повернувся звідти до дружини й двох дітей, яких залишив у Познані.

— Уявіть собі, що тепер у мене гарні стосунки з моїми зведеними братом і сестрою. — Шацький не міг припустити, що хтось може не заприятелювати з рабином Мацеєвським, який був утіленням щирості. — Хоча все дитинство їм довелося вислуховувати, що жидівка вкрала в них батька. Я завжди наводжу це як оптимістичний приклад, коли мене запитують про польсько-єврейські стосунки. А ми ж саме про це й говоритимемо, якщо я не помиляюся?

Та все ж почали із Сандомира. Від убивств у місті, які прокурор докладно описав. Від кафедрального собору, старої картини й легенди про ритуальні вбивства, яка могла виявитися ключем до справи. Хоча саме цю гіпотезу Шацький інтуїтивно волів би відкинути, а не підтвердити. Від напису на картині. Рабин уважно роздивився фотографію й спершу нахмурився, бурмочучи, що це виглядає дивно, треба подумати, а що прокурор наполегливо допитувався, то Мацеєвський пояснив, що слова слід читати як «аїн тахат аїн», що

буквально означає «око під оком», і що слова ці справді походять із П'ятикнижжя.

— Християни й мусульмани часто наводять ці слова як доказ агресії й жорстокості юдаїзму, — пояснював Мацеевський, наливаючи вино, про яке раніше сказав, що воно кошерне. Звалося воно «Ле Хаїм» і смакувало як пристойне столове каберне. — Тим часом вони ніколи не сприймалися юдеями дослівно. Не знаю, чи ви усвідомлюєте, що крім писаної Тори, Мойсей отримав від Бога ще й усну традицію, тобто Талмуд?

— Це щось на зразок єврейського катехизису?

— Саме так. Талмуд є офіційною інтерпретацією записів Тори, які, ніде правди діти, бувають суперечливі. Якби я, боронь Боже, ставився до віри скептично, то сказав би, що ізраїльтяни вчинили дуже мудро: швиденько написали життєві інтерпретації нежиттєвих записів і визнали їх Господніми настановами, переказаними під час розмови з Мойсеєм. Та позаяк я дуже богобоязливий, ми дотримуватимемося версії, що мудрий Господь знав, що наказати Мойсеєві записати, а про що лише нагадати, аби гой пам'ятав.

— І що саме він нагадав про виколування очей?

— Пояснив Мойсеєві, що лише дурень міг би сприйняти це дослівно. Ось відомий приклад: людина, яка осліпила когось на одне око, була сама одноокою. Якщо дослівно застосувати запис із Тори, за кару треба виколоти злочинцеві єдине око, таким чином осліпивши його. Чи можна вважати це справедливим? Звісно, ні. Тому Традиція дуже швидко розтлумачила, що в записі «аїн тахат аїн» йдеться про справедливе, матеріальне відшкодування, відповідне до завданої шкоди. Бо ж втрата ноги для письменника означає зовсім не те, що втрата ноги для футболіста-професіонала. Інакше кажучи, у юдейському законі ніколи не застосовувався принцип, що за осліплення треба карати осліпленням. Зрозуміло?

— Тоді чому всі так у це вірять? — запитав Шацький.

Рабин долив собі вина, келих прокурора досі був повний.

— У цьому чимала заслуга Євангеліста Матвія, який стверджував, буцім Ісус сказав, що колись учили «око за око, зуб за зуб», а він тепер каже, що не треба противитись злому, а підставляти другу щоку. І так народився забобон, який протиставляє милосердних християн кривавим юдеям. Доволі кумедно.

— Тобто юдеї не підставляють другої щоки? — запитав Шацький, роздумуючи, наскільки рабин щирий, а наскільки політкоректний, і чи не виштовхає він його за двері, довідавшись, що прокурор перевіряє версію про єврейського шаленця, який вирішив побавитися в ритуальні вбивства.

— Ні, — коротко відказав Мацеєвський. — Ребе Шнеєрсон, останній любавицький рабин, любив повторювати, що найкращий спосіб боротьби зі злом — це чинити добро. Але є ситуації, коли така стратегія себе не виправдовує. Були в історії моменти, коли ми ставали жертвами, але наша міфологія — це не міфологія жертв. Подивіться на єврейські свята. Пасха — це спомин про потоплення єгипетської армії в Червоному морі. Ханука — вдале повстання Маккавеїв і перемога над окупантами. Пурим — спогад про те, як агресія проти євреїв перетворилася в цілковите знищення нападників.

— А помста?

— Тора й Талмуд щодо цього одностайні: помста суперечить законові. Не можна поширювати ненависть, не можна прагнути помсти, не можна затаювати образу, треба любити ближнього, як самого себе. Той-таки Левит, звідки походить і твоя цитата. Тільки кількома розділами раніше.

Шацький замислився.

— А після війни? Це було б зрозуміло.

Рабин Зигмунт Мацеєвський підвівся й увімкнув настільну лампу — починало смеркати. У напівтемряві красуні в купальниках здавалися ще більш реальними, ніж раніше, і нагадували швидше живих людей, що причаїлися по кутках, ніж фотографії на стінах. А між ними стояв молодий чемпіон світу з боксу в ролі люблінського рабина.

— Я не люблю розмов про Голокост, — сказав він. — Не люблю того, що зрештою кожна розмова євреїв із поляками зводиться до подій сімдесятирічної давнини. Так, наче не було семисот років нашої спільної історії, не було нічого потому. Тільки море трупів і більше нічого. Тому я розвішую ці фотографії моделей, їхня присутність видається мені дещо сюрреалістичною, а тобі й поготів.

Мацеєвський задивився у вікно, ніщо не вказувало на те, що він готовий продовжити розмову. Шацький встав, щоб розім'ятися, підійшов до нього. У помешканні рабина панувала дивна атмосфера.

Теодор відчув, як спадає його професійна маска, кудись поділися цинізм та іронія, хотілося просто поговорити. Може, це пояснювалося тим, що він віддавна звик стежити за кожним словом — у Сандомирі можна було підозрювати будь-кого, жодна розмова не була там просто розмовою. Став біля рабина й раптом запрагнув розповісти йому про свою найбільшу мрію: йому завжди хотілося прогулятися колишньою Варшавою, відчути й насолодитися її різноманітністю, походити вулицями, на яких польська мова змішувалася з російською та їдишем. Відчував потребу висловлення своєї ностальгії за чимсь іншим, але посоромився. Злякався, що його слова сприймуть як безглузду балаканину, бо як кожен освічений поляк, він страшенно боявся звинувачення в антисемітизмі. Тоді розсердився сам на себе й знову сів у кріслі. Відпив трохи вина, решту розвів мінералкою. Замислений рабин і досі стояв біля вікна, у профіль скидався на боксера, що згадує програній бій.

— Я так розумію, що в тебе є причина питати про єврейську помсту, — сказав він нарешті, повернувшись до столика. — Якщо коротко, то тут не дуже було кому мститися. Євреїв залишилося небагато, німців після приходу Червоної Армії теж. Частина євреїв (тут я нікого не засуджую, а просто констатую факт) польські селяни підняли на вила, злякавшись, що ті вимагатимуть повернення свого майна. Частині анітрохи не хотілося мститися, помста була ризиковна, а дивом врятоване життя було занадто цінним, щоб наражати його на небезпеку. Були й винятки. Тобі знайомі прізвища Візенталь і Морель?

— Перше так, друге ні.

— Симон Візенталь, наш мисливець за нацистами номер один, здається, ще під час війни, тут, у радянському вже Любліні, разом з товаришами заснував таємну організацію під назвою «Некама», тобто помста. Я ненавиджу реваншизм, але можу уявити собі таку ситуацію, коли кілька врятованих від Голокосту осіб настільки одержимі помстою, що створюють спеціальну організацію. Невдовзі виявилось, що вони можуть діяти відкрито, і те, що виникло в Польщі як «Некама» перетворилося потім на центр історичної документації, заснований Візенталем в Австрії. Зрозуміло?

— Так, — коротко відповів Шацький.

— Тобто з одного боку маємо Візенталю, — Мацеєвський зробив відповідний жест, — і його помсту, яка полягала в переслідуванні

нацистів. Справедливо. З іншого боку — такий собі Соломон Морель. Шльомові пощастило, бо якийсь добрий поляк врятував його від Голокосту, завдяки чому той міг пристати до Народної гвардії, і коли Візенталь засновував «Некаму», Морель організував із червоними міліцію в тому ж таки Любліні. Пізніше став комендантом табору «Згода» у Горішній Сілезії, у якому комуністи тримали переважно німців і сілезців, і ще незручних для влади поляків. У таборі, який зрештою, було влаштовано в колишньому німецькому, унаслідок зумисного недбальства Мореля померло майже дві тисячі людей.

— І що? — Шацький подумав, що все це дуже цікаво, але ніяк йому не допомагає.

— І маєш два обличчя тогочасної єврейської помсти. З одного боку ізраїльські чиновники, які вистежували есесівців по їхніх аргентинських віллах, з іншого — хворобливе заспокоєння ницого інстинкту помсти. Ницого, проте певним чином зрозумілого. Уяви собі, що ти повертаєшся до свого села, а в твоєму домі живе негідник, через чий донос у таборі загинула вся твоя родина. Дружина, діти. Ти б втримався? Пробачив? Любив би цього ближнього, як самого себе?

Шацький мовчав. Не знав, що сказати, на це питання не міг відповісти ніхто, кого не поставили перед таким вибором.

— У тебе є сім'я? — запитав рабин.

— Є. Була. Донедавна.

Мацеєвський глянув уважно, але нічого не сказав.

— Тоді ти однаково можеш собі уявити такі почуття краще за мене. Для мене це абстракція, наукові розважання. Настільки знаємо себе, наскільки нас перевіряли.

— Талмуд?

— Ні, Шимборська. Мудрість добре черпати з різних джерел. Якраз ця цитата з вірша про жінку, звичайну вчительку, що загинула, рятуючи чотирьох дітлахів від пожежі. Люблю цей вірш і цю цитату, і люблю переконання, яке стоїть за цими словами: ми ніколи не знаємо, скільки в нас добра. Я бачив документальний фільм про американського єврея, який поїхав до Польщі шукати своїх коренів, і між побитими мацевами й колишніми синагогами, перетвореними на майстерні, відшукує селянську родину, що врятувала його батька. Потім, уже в Ізраїлі, питає свого батька, чому він цим полякам ніколи бодай листівки не надіслав. І отримує відповідь: бо як? Як подякувати

за щось таке? І останнє запитання: якби все було навпаки, чи батько зробив би те саме? І старенький тихо відповідає: «Ні, ніколи».

— Ти говориш як антисеміт.

— Ні, я говорю, як той, хто знає, що велика історія складається з маленьких історій, і кожна з них інша. Бо цей старий єврей в іншій ситуації може, як він сам каже, не зробив би нічого, а може, так само носив би кашу до стодоли, знаючи, що будь-якої миті можуть розстріляти всю його родину. Настільки знаємо себе, наскільки нас перевіряли.

Мацеєвський долив собі вина.

— Я знаю сотні таких історій, — сказав він, сідаючи в кріслі навпроти Шацького. — Ти знаєш, як воно виглядає з польського боку, усі ці бритоголові негідники. А знаєш, як виглядає з нашого?

Шацький заперечно похитав головою, йому було трохи цікаво, про що говоритиме рабин, але хіба що трохи. Бо час втікав. А він відчував, що мусить дещо дізнатися і якомога швидше повертатися додому.

— А так, що коли приїздить туристична група з Ізраїлю до табору в Майданеку, то на дискотеку ходять із власними охоронцями. А перш ніж сісти до автобуса в аеропорту «Окенце» повинні прослухати інструктаж про те, як поводитися у випадку антисемітських провокацій. Я виріс в Ізраїлі, був у такій групі, і вся екскурсія полягала переважно в патетичних розмовах про Шоа, — Мацеєвський вимовив це слово протяжно й ледь хрипкувато, і Шацький зрозумів, що ця дивна, уривана мелодія, яку він від початку вловлював у його польській мові, була породжена івритом. — Але не тільки. Вона так само складалася з пашталакання про всюдисущий антисемітизм, підозр, ксенофобії й прагнення помсти. Їй-бо, у питанні формування національної ідентичності на кістках ми перевершили поляків.

Незважаючи на серйозність моменту, Шацький вибухнув сміхом і підняв келиха.

— За це варто випити, бо якщо це правда, — Шацький зробив паузу, — то вам вдалося зробити неможливе.

Цокнулися.

— Тобі про щось говорить аббревіатура KWP?

— Щось пов'язане із комендатурою поліції?

— А «Конспіративне Військо Польське»?

— Не знаю, щось таке чув, але давно й неправда, це щось на зразок Національних Збройних Сил?

— Так, вони належали до проклятих солдатів.

Рабин підвівся й глянув у темне вікно, наче позував для фотосесії, у якій спортсмени вдають філософів.

— А чому ти питаєш?

— Певні докази свідчать, що злочини можуть бути із цим пов'язані. Тобі це про щось говорить?

— Ще одна делікатна тема. Прокляті боролися з комуністичною владою, дехто навіть до початку п'ятдесятих. Я про них читав, усе це дуже непросто, за цей час довкола них народилося чимало міфів і, як це зазвичай у Польщі буває, бракує золотої середини, — рабин несподівано усміхнувся. — А так, між іншим, скажу: я обожаю цю вашу рису, це впадання в крайнощі, ейфорія або чорний депресняк, неземне кохання або сліпа ненависть. У поляків ніколи нічого не буває нормально. Мене часом аж чорти беруть, але я все-таки це люблю, навчився сприймати узалежнення від польської вдачі як нешкідливу звичку. Зрештою, це не має значення, важливо те, що про ваших партизанів-антикомуністів теж говорять крайнощі. Для одних це кришталєво-чисті герої, для інших — небезпечні авантюристи, які шукали зачіпки для скандалів і бійок, іще для когось — криваві юдофоби, організатори погромів.

— А були такі випадки?

— Якщо чесно, то мені бракує знань. Не забувай, що це були переважно праві загони, бо ліві якось більш-менш вірили новій владі. А це були довоєнні, націонал-демократичні праві, з антисемітською ідеологією, переважно це стосується Національних Збройних Сил. Але не слід забувати, що після Голокосту будь-які дії проти євреїв сприймалися як прояв антисемітизму, а це не завжди відповідало дійсності. Прокляті боролися з держапаратом, його функціонерами, жертвами ставали і євреї, позаяк їх у безпеці було чимало.

— Я думав, що це антисемітські брехні.

— Антисемітськими можуть бути інтерпретації фактів, а не самі факти. Мені прикро про це говорити, бо ця сторінка в житті мого народу не надто зрозуміла, визнаю, що до середини п'ятдесятих понад третину працівників Міністерства Громадської Безпеки становили євреї. Це факт, і нічого антисемітського тут немає. Звичайно, коли про

це говорять як про антипольську єврейську змову, то це вже інша історія. Тим паче, що більшість із цих працівників була собі звичайними комуністами, просто єврейського походження.

Шацький упорядковував у голові здобуту інформацію. Він був задоволений, бо припущення, з якими він приїхав, починали набувати реальних обрисів.

— Чому їх було так багато?

Мацеевський безпорадно знизав плечима.

— Бо їм підходила будь-яка влада, крім німецької? Бо ще до війни комуністична ідеологія була для єврейської бідноти привабливою? Бо влада воліла космополітичних від природи євреїв, а не вороже настроєних до росіян поляків? Бо в плітках про польський антисемітизм стільки ж правди, скільки в полонофобстві євреїв? — рабин раптово замовк і сумно замуликав: «Бо я хотів бути кимсь, бо я був єврей, а як єврей не був кимсь, тоді той єврей був ніким».

— Бо для декого це був спосіб помститися сусідам? — доказав Шацький.

— Звичайно. Пошук винних — найпростіший спосіб упоратися із травмою. Варто було вказати на винуватця твоїх нещасть, як відразу все ставало простіше. Німців не було, під рукою були поляки. І червоні, які нашіптували на вухо про ендецькі банди, що влаштовують погроми. Не випадково департаментом боротьби з «бандитизмом» керували комуністи єврейського походження, техніка цькування й розпалювання ненависті завжди себе виправдовує.

Шацький слухав із подивом.

— Я й не сподівався почути щось таке.

— Певне, що ні, ти боязкий, як і кожний освічений поляк. Боїшся, що ледь нявкнеш, і тобі відразу нагадають про Кельне і Єдвабне. Тому ти так само, як і решта, не здатний щось реально оцінити. Я теж віруючий єврей і патріот, але вважаю політику Ізраїлю шкідливою. Замість того, щоб стати лідером регіону, ми перетворилися на фортецю в стані постійної готовності, населену параноїками із синдромом вічної облоги, які настроюють проти себе народи, котрі однаково вже нас ненавидять. Звісно, ми називаємо їх терористами й поплічниками Гітлера. Зрештою, не знаю, чи ти нині слухав радіо, сьогодні День пам'яті про Шоа, а наш віце-прем'єр в Освенцимі використовує це, щоб порівняти Іран із нацистською Німеччиною. Просто руки

опускаються, дехто з наших політиків просто не мав би чого робити, якби без кінця не згадував Гітлера за будь-якої нагоди.

Шацький подумки посміхнувся, бо запальний Мацеєвський зі своїм ритуальним наріканням на владу, здавався йому справдешнім поляком. Запахло горілкою, вінегретом і ковбасою на срібному полумиску. Час завершувати розмову.

— Тобі, звичайно, відомо, чому я про це розпитую?

— Бо ти розглядаєш версію, що все це може бути справою рук якогось єврея, і хочеш знати, чи таке можливо. Якби йшлося про нормальну людину, як сказав би, що ні, але той, на чийх руках кров двох осіб — це шаленець. А шаленець може все. І ще дещо...

— Що? — Шацький нахилився вперед.

— Усе, про що ти розповідав: Сандомир, картина, цитати, ніж для шехити^[6], труп у бочці... — Мацеєвський повторив свій жест замисленого боксера. — Таких знань за вихідні не здобудеш. Теоретично ти просто повинен бути євреєм, до того ж, євреєм, добре обізнаним із власною культурою. Або її дослідником.

— Чому теоретично? — Шацький увімкнув усі свої радари, бо в тоні рабина було щось, що примушувало напружити чуйність.

Мацеєвський повернув до нього фотографію гебрайського напису на картині в костюлі й показав на середню літеру в середньому слові.

— Це «хет», восьма літера гебрайського алфавіту. Вона написана неправильно, але не настільки, щоб це можна було пояснити, приміром, дислексією. Це дзеркальне відображення правильно написаної літери, дуга повинна бути праворуч, а не з лівого боку. Жоден єврей не напише цього таким чином, так само як ти, хоч як би напився чи накурився, не написав би В із животиками з лівого боку. Гадаю, що це просто хтось дуже нахабний, і хоче розбудити стільки примар, щоб змогти між ними заховатися. Питання, мій любий прокуроре, ось у чім: чи вдасться тобі серед натовпу привидів роздивитися обличчя вбивці?

6

Слова про привидів і примар лунали в голові Шацького, коли він уночі повертався до Сандомира. Минаючи села й містечка Люблінщини, він думав, скільки з них були до війни єврейськими

штетлами. Скільки євреїв було в Краснику? В Аннополі? В Ольбенцині, Вільколаках, Госцерадові? І що з ними сталося? Де урвалося їхнє життя? У Майданеку, Белжці, може, хтось дочекався маршів смерті? Жалюгідний кінець, без могили, без поховальних ритуалів, без переведення душі на другий бік. За народними віруваннями, усі ці душі, ув'язнені в різних вимірах уже понад сімдесят років, мають тинятися світом. Цікаво, чи в такі дні, як цей, Йом га-Шоа, вони відчують, що про них згадують? Чи повертаються вони тоді до Красника й Аннополя, розшукуючи знайомих катів, а польські мешканці озираються через плече й частіше, ніж зазвичай, відчують холодний повів вітру й раніше зачиняють вікна?

Прокурор Теодор Шацький відчув хвилювання. Дорога була незвично порожня, темні люблінські села здавалися покинутими, від Красника по шосе клубочився туман, іноді ледь помітний, схожий на кіптяву на щибці, іноді щільний, мов вата, який розступався перед прокуроровим «Сітроеном». Шацький визначав свій страх по тому, що уважніше, ніж зазвичай, прислухався до звуків старої машини. Легеньке постукування з лівого боку підвіски, сичання помпи гідравлічної рідини, гудіння компресора кондиціонера. Він не міг пояснити свого страху, але йому дуже не хотілося зупинитися зараз у темряві й тумані.

Вилаявся й різко крутнув кермом, бо з імлі виринула чорна постать, останньої миті оминув чоловіка, який «голосував» майже посередині шосе. Довкола була кривава темрява, туман, підсвічений червоними фарами. Пригадав запис на камері, що йому показував Вільчур, згадався хасид, що розчинявся в густій надвіслянській імлі.

Щоб прогнати похмурі думки, повернувся до розмови з Мацеєвським, пригадуючи моменти, коли відчував знайоме свербіння в голові. Спочатку коли йшлося про нагоду помсти за смерть родини, це точно. Удруге вже наприкінці, коли рабин говорив, що таких знань за вихідні не здобудеш. Якась думка майнула йому тоді, несподівана й важлива. Ні, не йшлося про те, аби шукати серед знавців єврейської культури, ні. У розповіді Шацького Мацеєвський зауважив чимало деталей, подробиць, з яких складалася картина.

— А я? — сказав до себе Шацький, власний хрипкий голос здавався в машині якимсь чужим.

А я помітив усі деталі? Чи в цьому кошмарі зосередився на тому, що було найочевиднішим? Коли під сволюком висить труп у бочці, ніхто не замислюється, чому в жертви дивні, безформні ступні. Тепер він згадав про це. Коли в кущах лежить гола жінка, а трохи далі різницький ніж, ніхто не думає, звідки пісок під нігтями. Тепер він пригадав: під нігтями Ельжбети Будник була не земля, не бруд, а жовтий, неначе морський пісок. Скільки таких деталей він прогавив, скільки визнав неважливими? Зате в костьолі — справжній спектакль, цитата на картині, «око за око, зуб за зуб». Він пішов за зрозумілим, надто помітним слідом. Зробив саме те, чого чекав убивця. Замість того, аби всупереч його сподіванням, шукати помилки в цій виставі, він дозволяє водити себе на повідку. Немов ідеальний глядач на виступі ілюзіоніста, який про всяк випадок не дивиться, що робить друга рука, аби не зіпсувати собі розваги.

Він саме проминав Аннополь, залишалося перетнути Віслу, звернути на південь — і за півгодини вже буде на місці. Містечко було порожнє, оповите туманом, але Шацький почувався безпечніше у світлі ліхтарів. Настільки, що з'їхав на узбіччя й витягнув мобілку, щоб під'єднатися до Інтернету. Знайшовши біблійний сервер, чекав на з'єднання. Прочинив вікно, щоб здолати дрімоту. Досередини влилася прохолода, волога, машину наповнив різкий запах мокрої землі, обіцянка весни, яка от-от настане, надолужуючи втрачені тижні.

Користуючись записами, відшукав біблійні цитати. Чому вони такі довгі? Досить було одного вірша, який містив «око за око», і все ставало зрозумілим. Переписав їх до блокнота. Цитата з Левиту була найкоротша й найпростіша, ішлося про покарання за покалічення й за смерть, «...а хто заб'є людину, той буде забитий». Шацького вразила схожість зі статтею 148 Кримінального кодексу Республіки Польща: «Хто уб'є людину, карається позбавленням волі...»

У другій цитаті йшлося про покарання за кривду, заповідяну вагітній жінці під час бійки між чоловіками, що запевне означало війну або збройний конфлікт. Якщо жінка скидала дитину — винуватцеві загрожував штраф, та якщо жінка помирала — смерть.

Нарешті третій уривок, із Книги Повторення Закону, виглядав найбільш заплутано, майже як сучасні закони. Водночас це були найсуворіші слова, спрямовані проти лжесвідчень або, висловлюючись сучасною мовою, проти складання неправдивих свідчень. Юдейський

законодавець («Дивна назва для Бога», — подумав Шацький) наказав накласти на лжесвідка таке покарання, яке застосували би, якби його брехню взяли за правду. Інакше кажучи, якщо внаслідок чііхось неправдивих звинувачень когось засудили до смертної кари, а потім все з'ясувалося, то на лжесвідка чекала шибениця чи що там тоді застосовували. Цікаво було й те, що суворість закону поширювалася й на загал. «А позосталі будуть слухати, і будуть боятися, і більш уже не будуть робити серед себе такого, як та річ зла». Певним чином, брехня вважалася найтяжчим злочином.

«Може й слушно», — подумав Шацький і закрив блокнота. Зачинив і вікно, застебнув піджака, ніч була холодна як чорт. Про що йшлося в цитатах? Про вбивство, скривдження вагітної і лжесвідчення. Випадковість чи важлива деталь?

Вимкнув лампочку, вмонтовану над заднім люстерком, покліпав, щоб втомлені очі звикли до імлістої темряви за вікном і завмер, побачивши з'юрмлені довкола машини темні постаті. Тіні невпевнено кружляли довкола авто. Відчув, як у горлі наростає панічний жах, запустив двигун, фари прорізали молочний туман снопами світла. Не було жодних тіней. Лише безлюдне надвіслянське містечко, брукований тротуар і реклама пива «Перла» над продуктовою крамницею.

Різно рушив у бік річки. Туман завирував за широким задом «Сітроена».

Прокурор Теодор Шацький не знав, бо й не міг знати, що він саме зараз покидав один із типових штетлів, містечок із переважно єврейським вбогим населенням, яке в Аннополі до війни становило понад сімдесят відсотків усіх міщан. Була тут юдейська школа товариства «Гарбут», хедери, товариство «Талмуд Тора» й світські школи для дівчат і хлопців, була навіть скромна ешива, після якої хлопці продовжували навчання в Любліні. Залишився невеличкий негарний пам'ятний камінь на місці колишнього кіркуту на околиці містечка, оточений для оздоби рожевою цеглою.

7

На обличчі дівчини з'явилася недовіра, але вона не скинула його руку зі свого стегна, це гарний знак. Роман Мишинський дозволив собі

провести її трохи вище, на оголену шкіру над мереживною облямівкою панчохи. Проте там не було ані мережива, ані шкіри. Тільки не кажіть мені, що на дискотеку ходять в колготках. Це що, якась вінтажна вечірка чи що, зараз виявиться, що в неї неголені пахви й еластановий ліфчик. Невже бодай раз у житті йому не може трапитися нормальна дівчина? Не йдеться про раз на місяць, навіть не раз на півроку чи на рік. Раз, один раз узагалі.

— Тобто ти хтось тіпа детектив? — запитала вона, нахилиючись в його бік.

— Не «тіпа», а просто детектив, — гукнув він у відповідь, відзначаючи собі, що ніколи-преніколи не можна нікого запрошувати перед побаченням на салат із кальмарів у часниковому соусі. — Я розумію, як це звучить, але це правда. Я сиджу в офісі, приходять який-небудь чувак, спершу говорить якимсь околясом, перевіряє чи можна мені довіряти. А потім, — Мишинський витримав паузу, — а потім відкриває мені свою заповітну таємницю, і я отримую від нього замовлення. Ти й гадки не маєш, як іноді химерно складаються людські долі.

— Я б хотіла побачити твій офіс. Відкрити свої таємниці.

— Найзаповітніші? — запитав він, відчуваючи, як ці банальні слова відбивають у нього бажання провести незабутній вечір.

— Ти й не уявляєш! — відгукнулася вона, перекрикуючи музику.

За хвилину вони вже сиділи в таксі, яке везло їх із центру до його «офісу», тобто невеликої однокімнатної квартирки на Грохові. Може, і не бозна-який фешенебельний район, зате тут, у порослій виноградом довоєнній віллі із садом, якраз біля багатоповерхівок нового мікрорайону, прозваного в народі Мордором, відчувався дух старого міста. Вони пристрасно цілувалися, аж раптом задзеленчав телефон. Приватний номер. Мишинський узяв трубку, подумки благаючи усіх можливих богів, щоб це не була його мати.

Якусь мить мовчки слухав.

— Звичайно, що я вас пам'ятаю, пане прокуроре, — озвався Роман діловим, нижчим ніж зазвичай, тоном і кидаючи дівчині промовистий погляд. — Таких справ не забувають... Так, зараз якраз у Варшаві... Зрозуміло... Ага, ага... Зрозумів... Звичайно... Мені треба поспати кілька годин, три години займе дорога, я можу приїхати до вас о восьмій. Так, звичайно, до побачення.

Жестом рейнджера Мишинський закрив телефон і заховав його до кишені піджака. Дівчина захоплено дивилася на нього.

— Ну діла, щоб оце прокурор до людей видзвонював опівночі, — прокоментував таксист, дивлячись на Романа в люстерко. — Просто, блін, якийсь Советський Союз нам тут влаштують, колонію, їй-Богу.

Розділ восьмий

середа, 22 квітня 2009 року

Сьогодні Міжнародний день Землі, Джек Ніколсон святкує 72-й день народження, Дональд Туск — 52-й, а автомобілісти-любители відзначають сьому річницю із дня смерті марки «Полонез». У Польщі майже півмільйона гімназистів складають випускний іспит, крім того, уряд планує цілковиту заборону куріння, 25-річний альпініст без страховки піднімається по стіні на дах варшавського готелю «Маріотт»; конкурс на звання блязня року виграв міністр інфраструктури, який заявив, що автостради А1, А2 та А4 буде закінчено до Євро-2012. У західних сусідів розпочався процес ісламських терористів, у східних на посаду повернувся тренер із хокею, звільнений за те, що його команда наважилася виграти в команди президента Лукашенка. У Сандомирі поліцейські затримали чоловіка, який звинуватив кількох чотирнадцятирічних підлітків у крадіжці на базарі 74 пляшок пива і пляшки горілки й примусив їх відшкодувати за це гроші. Тоді як справжні злодії виносять з відкритої квартири торбинку, а в ній 180 злотих. Власники сиділи на балконі. Воно й не дивно, бо хоч позначка термометра не піднімається вище 18 градусів, а вночі падає до двох, день сонячний і погідний.

1

Відколи в автобусі під час першої гімназійної екскурсії Марцін опинився біля Саші — лише біля цього здорованя із зовнішністю злочинця й було вільне місце — обох хлопців поєднала не те, щоб дружба, а якесь особливе знайомство. Знали вони один про одного небагато, у гості не ходили, на дні народження не запрошували, навіть не були однокласниками. Обоє були самотниками і свою самотність поважали. Марцін був дрібним хлопцем, невисоким блондином в окулярах, скрипалем, якого висміювали й водночас поважали, коли він зрідка неохоче грав на шкільних вечорах. Він трохи komponував, сподівався колись писати музику для фільмів, але його твори чула хіба що Оля, та ще цей Саша.

Про Сашу подекували, що він торгував наркотиками і був пов'язаний з російською мафією, чутки про це були настільки поширені, що навіть учителі ставилися до нього дуже поблажливо, явно побоюючись, що за невідповідну оцінку за півріччя який-небудь мафіозі в спортивному костюмі поперебиває їм ноги в шкільному гардеробі. Мовчазний від природи Саша нічого не спростовував, і це

лише підсичувало плітки, а коли хто-небудь наважувався підійти й запитати в нього про товар, Саша спершу довго мовчав, незмигну втупившись у клієнта, а тоді нахилився й протяжно говорив: «Не для тебе».

Насправді Саша нічим не торгував, його найбільшою, нікому не відомою пристрастю були документальні фільми, і він скачував їх цілими терабайтами. Час від часу підкидав Марцінові якісь цікавинки, нещодавно фільм про американського єврея, який зі своїми дітьми поїхав до Польщі шукати людей, що врятували його батька. Найдужче вразив його старий, хворий, підключений до різних трубок, єврей, котрий уже шістдесят років, як живе в Ізраїлі, нічого не тямить і знай повторює, що хоче додому. Йому пояснюють, що він же вдома, а він знову — додому та й додому. «Тату, а де твій дім?» — запитав хтось нарешті. «Як то де? Завихойська сім», — відповідає той. Марцін не міг пояснити, чому ця сцена так його зворушила.

Саша стояв, зіпершись на підвіконня й схрестивши руки на грудях, і дивився невідомо-куди. У вільному одязі й світлій сорочці він здавався ще кремезнішим, ніж зазвичай. Марцін підійшов, кивнув головою й собі сперся на підвіконня.

— Пішак на e4, — сказав він.

Саша нахмурих брови й схвально кивнув головою.

— Кінь на c4, — пробурмотів хлопець.

Вони практично безперервно розігрували шахові партії, якраз відтоді, коли познайомилися в автобусі, де Саша саме грав у шахи на мобілці. Тепер у кожного вдома була своя шахівниця, а в гімназії вони щодня обмінювалися одним ходом. От лише в Марціна був цілий день, щоб обміркувати й підготуватися, а в Саші відповідь на його тривалі роздуми не займала більше, ніж чверть години. Якимось він попросив дати йому подумати до наступної перерви, тоді Марцін пишався собою ледь не тиждень. Проте виграти йому ніколи не вдавалося, якийсь російський ген, видно, спричинився до того, що Саша залишався непереможним.

— Слухай, я нічого не переплутав: твій предок злочинець, хабарник, катюга й негідник?

— Точно, він справді офіцер поліції, — підтвердив Саша.

— У понеділок я був на екскурсії в Сандомирі.

— Бідолаха.

— І ми оглядали такі підземелля під старою частиною, кажуть, що раніше вони були багатопверхові, а тепер там залишився якийсь мало цікавий коридор, а може, лише його й показують.

— Ну.

— Ну, і я чув завивання.

— Ага, то Мері нарешті знайшла клітор. Усе, кінець, тепер ми всі в небезпеці.

— Таке... таке пекельне завивання, звідкись із глибин землі. Наче там когось катували чи що.

Саша глянув на товариша. Підвів брову.

— Ну так, я розумію, як це звучить. Чудово розумію. Але мені воно не дає спокою. Знаєш, що там зараз відбувається, у місті з'явився серійний вбивця, уже знайшли два трупи, нині я прочитав, що люди перестали відпускати дітей до школи, справжня істерія. Розумієш, може, це й нічого такого, напевне нічого, але все-таки? Чому не перевірити, га?

— Завивання, кажеш? Окей, я скажу старому, нехай повідомить там лягавих, може, щось із того й буде. Щось іще?

— Виття, переважно виття, трохи на вітер схоже, трохи на стогін, трохи на крик. І ще якийсь звук, тоді я не міг зрозуміти, що воно таке, занадто тихо, але нині вранці я почув схожий, і пригадав собі.

— Ну?

— Гавкіт. Собачий лютий гавкіт, так, ніби в тих підземеллях тримають пекельних собак, або якісь вовкулаки живуть. Так, я розумію, як це звучить.

2

Розмова була коротка, ділова, і Шацький зрадів, що йому вдалося вмовити Мишинського приїхати з Варшави. Розумний, тямущий хлопець, трохи не вписувався у створений самому собі імідж. Роман був класною, доброю людиною, не здатною нікого скривдити, зате здатною дивуватися, якщо хтось заподіє кривду йому. А намагався вдавати досвідченого чувака, холодного й меркантильного циніка, якого цікавить виключно професійність у власній роботі й більше нічого. Роль узагалі-то пристойна, особливо в його випадку, але сенс має тільки тоді, якщо вміти її грати природно. Шацький умів, а

Мишинський — ні. На щастя, його акторські здібності були тут найменш важливі.

Шацький вийшов з кабінету, щоб помити чашку від кави, і зробив це настільки різко, що зіштовхнувся в коридорі з Басею Соберай. З її рук випав маленький пакуночок. Теодор нахилився підняти його — картонна коробочка з поштовою наклейкою скидалася на величеньку книжку, але була легенька, мов порожня всередині. Вишуканим жестом повернув пакунок.

— Будь ласка, ось те, що ви загубили.

І з подивом помітив, що Бася почервоніла, мов дівчинка-підліток, яку зненацька застукали за делікатними інтимними справами. Вона вихопила пакуночок з рук Шацького.

— Будь ласка, стежте, як ви ходите, пане.

Йому хотілося відгавкнути, але тут відчинилися двері кабінету Міщик, начальниця визирнула й зробила рішучий жест: мовляв, учня викликають до директора. Він і пішов, продовжуючи тримати в руці порожню чашку з логотипом варшавської «Легії». У Міщик сидів схожий на бомжа суб'єкт зі спухлою фізіономією алкоголіка, який вочевидь був переконаний, що його нехлюйність сприймається всіма як така собі спортивна елегантність. Він викликав огиду. Побачивши Шацького, підвівся й привітався, мов із давнім знайомим.

— Я вболіваю за «Полонію», — сказав, киваючи на чашку.

— Пробачте, за кого?

— Ну... за іншу варшавську команду.

— Як це? Адже у Варшаві лише одна команда, — пожартував Шацький, але той не зрозумів.

— Пан редактор приїхав з Варшави, пише довгу статтю про нашу справу, — Міщик поспішила кретинові на допомогу. — Я пообіцяла, що він може розраховувати на п'ятнадцять хвилин вашого часу, пане прокуроре, не більше.

Шацький скипів, проте ледь усміхнувся й запропонував залагодити все відразу, бо це дозволить йому швидше повернутися до службових обов'язків.

Спочатку розмова точилася навколо слідства, механізмів діяльності у випадку підозри про серійного вбивцю та різних нюансів кримінального права. Шацький відповідав на питання чітко й швидко, попри всі намагання журналіста не дозволяв, щоб інтерв'ю

перетворилося на приємну розлогу розмову, різко відкидав усі спроби перейти на «ти». Він чекав невідворотного, тобто переходу до єврейських мотивів і польського антисемітизму. Невідворотне підтвердило свою семантичну роль і таки настало.

— Мене примушує замислитися похмура символіка цього всього, у цій кривавій грі я вбачаю якісь надзвичайно брудні мотиви. Тут, у місті, яке прославилася картиною, котра певним чином становить кредо антисемітизму. У Свентокшиському воєводстві, у столиці якого відбувся наймасштабніший погром після часів Голокосту. Здавалося б, що все це давні шрами, тоді як досить дряпнути — і що ж виявляється? Що це невігойні, гнійні рани.

— Символіка мене не цікавить, — холодно відповів Шацький.

Журналіст посміхнувся.

— Це таке типове для Польщі, правда ж? «Мене не цікавить». Варто, щоб з'явилася якась незручна тема, і відразу хтось каже: «А навіщо це чіпати?», «Залиште це в спокої», «Нащо зайвий раз ятрити рани».

— Мені шкода, але я не знаю, що означає «типове для Польщі», у мене диплом юриста, а не антрополога. Крім того, ви мене не слухаєте. Ви можете чіпати і ятрити, скільки заманеться, я вас не переконую, щоб ви перестали чимсь займатися. Лише повідомляю, що мене як службовця Республіки Польща не цікавить символіка, навіть брудна й кривава.

— Тоді навіщо ви наказати затримати п'яних негідників, які влаштували антисемітську демонстрацію?

— Сто дев'яносто шість, двісті п'ятдесят шість, двісті п'ятдесят сім, двісті шістдесят один, двісті шістдесят два.

— Що?

— Це статті Кримінального кодексу, які застосовують у таких випадках. Передусім зневага до місця пам'яті, зневага до місця спочинку померлого й заклики до розпалювання ненависті на міжнаціональному тлі. Моя робота полягає в тому, щоб я поставив перед судом тих, хто порушив вимоги закону. Я не керуюся ідеологією чи символікою.

— Я розумію, це офіційна позиція. А неофіційно ви що про це скажете?

— Неофіційно нічого.

— Вам доводилося зустрічатися із проявами антисемітизму?

— Ні.

— А стереотипи заважають провадити слідство?

— Ні.

— Вам відомо, що в Сандомирі люди не посилають дітей до школи?

— Так.

— Ви вважаєте, що це пояснюється тим, що люди знову повірили в легенду про криваве жертвоприношення?

— Ні.

— Ви знаєте, про що говорять у Сандомирі?

— Ні.

— А що пишуть у правій пресі?

— Ні.

— Не можу зрозуміти, чому ви весь час усе заперечуєте, чого ви боїтеся. Адже ви повинні подумати, у чому джерело цих подій, що саме їх породжує. Ви читали книжки Гросса?

— Ні, — збрехав Шацький.

— А шкода. Він описує хвилю післявоєнного антисемітизму, лють сусідів, які побачили тих, хто врятувався від Голокосту, ненависть. Мені здається, що це покоління повоєнних антисемітів виховало наступне, а воно — ще наступне. Те, яке вірить у жидокомуну, світову змову, звинувачує євреїв у зосередженні фінансів у своїх руках. І водночас воно не має противаги. Противаги у вигляді звичайного сусіда-єврея, з яким можна би було піти порибалити, знати його й таким чином у відповідь на ці страшні стереотипи знизати плечима й відповісти: «Дурня це все, Іцик не такий». І десь у цьому поколінні виріс ваш злочинець, носій найжахливіших польських стереотипів, позбавлений знань, зате сповнений ненависті до всього чужого. І ця ненависть моторошним чином втілилася тут, на антисемітській землі.

Настінний годинник біля герба показував, що на Шацького чекали ще дві хвилини цих мук. Він збирався встати рівно тієї секунди, коли мине чверть години розмови, котра його втомлювала, дратувала й сердила. Йому було прикро витратити стільки потрібної нині енергії на те, щоб не вибухнути, не вилаяти цього дебіла, якому потрібно було одне: довести факт існування поляків-юдофобів. Шацький був вражений, бо досі найбільше здорового глузду й бажання зрозуміти

побачив у молодого рабина, який народився в Ізраїлі. Мацеевський був правий: суцільні крайнощі, нічого тут не буває нормальним.

— А що, коли все навпаки? — запитав він у журналіста.

— Тобто?

— Що, коли злочинцем виявиться божевільний ортодоксальний єврей, який разом зі своєю полонофобською бандою приїхав з Єрусалима, щоб мордувати католиків? Що, коли в підвалі його будинку ми знайдемо мертвих дітей, повні крові бочки й пекарню маці?

— Це... це неможливо... Це було б жахливо. Тут, у країні, якій слід перечитати чорні сторінки історії, якій треба без кінця нагадувати про її провини. Ви напевне, жартуєте.

— Моя робота полягає в тому, щоб будь-яку версію розглядати серйозно. Скажу більше: мені буде байдуже, хто виявиться злочинцем — польський єпископ чи голова меморіалу Яд Вашем. Аби тільки його знайти.

— Вам дійсно це байдуже?

На щастя, час розмови закінчувався.

— Так.

— Ви, певне, не розумієте до кінця своїх обов'язків освіченої, мислячої людини. Ви повинні стати на чийсь бік. Ми повинні доводити, навчати, пояснювати. Інакше інша, темна сторона запанує над душами.

— Яка ще темна сторона? — вражено запитав Шацький. — Чому ви просто не можете інформувати про події? Невже конче займатися якоюсь збоченою пропагандою?

— Нам не байдуже.

— Але мені — так. П'ятнадцять хвилин минуло.

3

Він любив жінок. Йому подобався цей стан, коли зустрічав нову й відчував, як по спині пробігає дроз, захоплення, викликане іноді вродою, іноді сексуальністю, жестом або голосом, усмішкою чи влучною відповіддю. Часом, дуже рідко, схоже почуття, яке народжувалося чи то в спині, чи то внизу живота, супроводжувало його під час розмов із чоловіками. Колись він цього боявся, та потім зрозумів, що це захоплення. Суміш захоплення, легкої заздрості й

трохи збудження. Таке хлоп'яче «блін, хотів би я колись бути таким, як цей чувак».

Саме в такому стані Роман Мишинський вийшов з кабінету прокурора Теодора Шацького. Коли як найманий детектив, шукач родинних таємниць, захованих на пожовклих сторінках документів, він приймав нового клієнта й намагався справити на нього позитивне враження, то старався виглядати саме таким. Діловим, проте не маломовним. Професіоналом, але не циніком. Стриманим, проте ввічливим. Спокійним, та водночас чуйним. Теодор Шацький саме таким і був. Шляхетний шериф, який чимало бачив і багато знає, але не відчуває потреби про це говорити. Світлий, наче розмитий, бентежний погляд, вузькі вуста, класичні риси обличчя. І це молочно-біле густе волосся, яке надавало йому незвичайного, трохи демонічного вигляду. Прокурор чимсь скидався на шерифа, Гері Купера й Клінта Іствуда, але було в ньому щось від архетипу польського офіцера, відчайдушна незламність і непохитне переконання, що він — відповідна людина на відповідному місці.

Роман заздрив Шацькому. Заздрив його упевненості у власній правоті, у тому, що всі його дії служать добру й справедливості. А ким був він? Істориком-перодряпом, який заради кількох злотих приховував від вусатих поляків єврейських предків, розшукуючи їхнє шляхетське походження, аби ті могли собі почепити над телевізором герб. Насправді тепер він уперше в житті робив те, що мало значення.

Тому він не відчував жодного дискомфорту, пов'язаного з тим, що довелося так швидко повернутися до місця, де він пережив свою найстрашнішу життєву травму — Сандомирського Державного Архіву. Може, на мить він і відчув неспокій, коли в молитовному залі старої синагоги шукав відповідні документи. Знову треба було пройти повз місце, звідки розвідний місток провадив до вікна, що виходило на кущі під синагогою. Обережно проминув його. Мишинському здавалося, що намальовані єврейським художником знаки Зодіаку стежать за його рухами. Але швидко позбувся цього враження й відніс іпотечні книги до читального залу. Поруч поклав отримані від Шацького матеріали. Короткий список осіб, яких треба було перевірити, та роздруківки їхніх даних з бази Загальної електронної системи обліку населення, аби було із чого почати. Вкриті печатками дозволи, що гарантували Мишинському доступ до всіх даних, які ще не опинилися в державних

архівах. І аркушика із позначкою, що саме слід шукати: убивство, смерть вагітної, лжеприсяга.

Роман витягнув свого американського блокнота, товстого нотатника із жовтими сторінками й почав складати список установ, які треба буде відвідати. Почне з відділу записів актів громадянського стану та віросповідання, тоді створить коротке генеалогічне дерево кожної особи. Не доведеться шукати далі, ніж два покоління вглиб, це нескладно. Тоді судові справи й повоєнні газети, це теж легко. Гірше буде з документами служби безпеки: працівники Інституту національної пам'яті страждали на серйозну манію переслідування й параною.

Та поки що треба почати з документів права власності. Якщо прокурор правий, то ключем до справи стане покинутий будиночок на Замковій, його теперішні й колишні власники.

4

Дзвінок Олега Кузнецова був наче з іншого світу. Шацький усвідомив, як легко можна, виявляється, порушити його емоційну рівновагу.

Щойно почув ледь протяжну вимову варшавського поліцейського, свого багатолітнього друга й товариша, як миттєво розклеївся. Затужив за колишнім життям. Кузнецов означав для нього прибуття холодного ранку на місце злочину, каву на площі Трьох Хрестів, зустрічі під час слідчих дій, коли поліцейський уважав його впертим пихатим занудою, а Шацький його — безнадійним ледацюгою. Спільні успіхи й спільні поразки, спільна боротьба в залах суду, де Олег часто бував найважливішим свідком. Спільні посиденьки в нього на Празі. Гельця спала у своїй кімнаті, вони пили вчотирьох. Кузнецов травив анекдоти або співав Висоцького, Наталія називала чоловіка занудою, Шацький удавано-іронічно підтримував розмову. Вероніка горнулася до нього, алкоголь завжди впливав на неї, як снодійне, та однаково потому, як гостей нарешті випроваджували додому, то завжди знаходили час на дружній, ніжний, приємний секс. Вероніка завжди засинала раніше, відвернувшись від Теодора спиною. Рух, яким він обіймав її під грудьми, так, аби відчувати їх, притискався животом до спини й притулявся обличчям до її волосся на шиї, був останнім, що він

пам'ятав, перш ніж заснути. Так було ледь не щодня, протягом майже п'ятнадцяти років.

— А ти взагалі хочеш, щоб я тобі про це розповів? — у голосі Кузнецова відчувалося вагання. Прикро було це чути, раніше Олегові й на думку б не спало із чимсь критися в розмові з другом.

— Ні, ну що ти. Я ж тільки хочу, щоб у неї все склалося якнайкраще, а якщо їй добре, то й Гельці теж добре. Ну і взагалі, розумієш, мені цікаво.

— Окей, — проказав Кузнецов після тривалої, аж надто помітної паузи. — Ми до них зайшли, навіть напрошуватися не довелося, Вероніка сама подзвонила, мовляв, новосілля і Гельця хоче нас побачити, а ще треба нам познайомитися з Томеком.

— Угу.

— Ну, і не знаю, що там у тебе, чи тобі вже вдалося оселитися в палаці, оточеному садом, на березі Вісли, але у твоєї колишньої явний цивілізаційний прогрес. Може, не вілла в крутому Констанціні під Варшавою, але дуже непогані півбудинку у Ваврі, трохи далі, ніж Патріотів. Садочок із гамачком для Гельці, усередині приємно, обстановочка не з «Ікеї», шкіряні меблі, буфети, видно, що чувак не з новобагацьких вискочнів, а з поважної родини.

— А взагалі він який?

— Та ніби нормальний. Старший за тебе, габарити більші, не такий сивий. Ніби навіть нічого такий, Наталія каже, що схожий на того типа із «Гладіатора», але в пізніших фільмах. Трохи зануда, якщо чесно, то мене всі ці юридичні побрехеньки злегка задовбали, але може, ми просто ще не пристрілялися один до одного.

Не пристрілялися. Шкода, що ти не знайшов за півроку часу провідати мене, друже.

— Але Вероніка виглядає, як тобі сказати, ну, задоволеною.

Цензура спрацювала. Насправді мало бути: щасливою.

— Геля теж, так що загалом, певне, воно й на краще, га? Я на вас раніше дуже сердився, бо якщо чесно, то кращої за вас пари не бачив, ну, але мабуть, щось було не так, якщо тепер ви обоє так класно змінили своє життя. Гм, Наталію це явно примусило замислитися, бо вона почала носити мережива й пекти пироги. Та-а-ак, воно вірно кажуть, з бабою немає чого церемонитися. А щодо баби, то що там у тебе?

— Холостяцьке безтурботне життя, нещодавно мене тутешня суддя здивувала.

— Суддя? Чекай-но хвилинку. П'ять років універу, два роки практики, три роки стажування... Ти хочеш сказати, що змінив життя, щоб юзати бабів за тридцять? Ти що, жартуєш? Принаймні є хоч із кого вибирати?

— Переважно, — Шацького ця розмова вже починала втомлювати.

— Боже милий, це ж найкраще, що є на світі — знімати блузку з нового тіла. Як же я тобі заздрю.

«Даремно», — подумав Шацький, який уже встиг скуштувати фізіологічного сексу і, як кожен чоловік, залишив правду цих спогадів для себе. Правду про те, що тіло, зведене до тіла, складається із суцільних недоліків. Кислуватого запашку, безформних грудей у допотопному ліфчику, прищів на викоті, розтяжок навколо пупка, спітнілих країв трусів, лобкового волосся, яке застрягає між зубами, мозолів біля мізинця на нозі й кривого нігтя.

— Ну! — тільки й сказав Шацький.

— Та-а-ак, — замріяно протягнув Кузнецов. — Але я чого дзвоню, чекай-но. Тільки скажи ще, як у вас із Гельцею, бо Вероніка говорила, що по-різному.

— Та по-різному. Вона має приїхати до мене цими вихідними, але справді якось так, я розумію, що вона на мене сердиться за це все, не знаю, мабуть, треба мені частіше їздити до Варшави, — Шацький не міг слухати власного голосу, він затинався, мов якесь нісенітниця, вигадував казна-що.

— От-от, дійсно, частіше до столиці, чудова ідея. Вип'ємо, посидимо, як колись бувало. Або, може, я до тебе заїду, що скажеш? Але не розраховуй, що це буде швидко, сам знаєш, як воно.

— Ну певне ж, знаю. Слухай, якщо...

— Це ти слухай, може, це й фігня, але може й знадобиться.

— Ну.

— Сказав мені Саша, син мій коханий, що балакав тут із одним своїм друзякою. Друзяка був у понеділок на шкільній екскурсії в Сандомирі і, ага, цей дружок, здається, має неабиякий музичний талант, абсолютний слух, пише музику, грає на різних там інструментах ітєде. Це важливо. Нічим не балується, це теж важливо.

Шацький слухав, і в його м'язах зростало напруження. Невже в Бога справді таке почуття гумору, що він вирішив послати йому порятунок в особі колишнього товариша?

— Дружок, здається, оглядав якісь підземелля під старою частиною міста, є там у вас щось таке?

— Так, туристи йдуть, як на прощу.

— І от він каже, що в тих підземеллях, у кімнаті з археологічними всякими черепками він чув дивні звуки, які долітали з-за стіни. Ледь чутні, далекі, але виразні.

— Які звуки?

— Завивання. Завивання й гавкіт.

5

Виття й гавкіт справді нестерпні. Попри затички у вухах повітря аж вібрує від пронизливих звуків, він відчуває їх шкірою, відчуває, споглядаючи вирування краплинок слини у світлі рефлектора, відчуває у важкому тваринному запахові. Це один із тих моментів, коли всього аж забагато, хочеться покінчити з усім і забути, почати все спочатку. Відчуває лють, відчуває і страх, і розуміє, що і те й інше — поганий порадник. Треба зателефонувати. Машиналино простягає руку до мобільника й безгучно лається, адже немає мови, щоб у такому місці було покриття. Усвідомлює, що треба вийти, усвідомлює й те, що йому дуже не хочеться сюди повертатися. Може, не треба? Дорогу він знає, достатньо запустити механізм і вийти. Якщо все піде так, як треба, не залишиться жодного сліду. Пізніше він їх сюди спрямує, щоб познаходили все, коли він уже перебуватиме в безпечному місці.

Шацький бігав коридором провінційної прокуратури ледь живий від люті. Зазвичай у цій клятій дірі всі без кінця зіштовхувалися одне з одним, а щойно хтось стає потрібним, як тут-таки зникає, наче тут Нью-Йорк якийсь, хай йому грець. Номер Вільчура був постійно зайнятий, мобілка такої зараз потрібної Басі Соберай була вимкнена, Міщик узагалі десь зникла. Йому вдалося дізнатися номер до Басиноного чоловіка, але й у того вмикався автовідповідач. Провінція довбана, варто їм трохи цивілізуватися, і всі десь зникають, певне, досі перебувають на стадії димових сигналів.

Помітив, що й досі бігає із цією ідіотською футбольною чашкою в руках, помив її на кухні, щоб бодай чимсь зайнятися, а тоді поставив на сушку так різко, що розбив якусь допотопну склянку. Голосно вилаявся. А тоді ще раз, бо порізав долоню, збираючи уламки скла. Поріз був досить паскудний, кров стікала по великому пальцю всередину долоні. Блін, де він бачив аптечку? Мабуть, у канцелярії.

Але прокурор Теодор Шацький не дійшов до канцелярії, бо дорогою йому сяйнула думка. Від аптечки перестрибнула на пов'язку, з пов'язки на невідкладну допомогу, від невідкладної допомоги до швидкої, тоді на лікарню й нарешті він зрозумів, де шукати Басю Соберай. У лікарні, біля хворого батька.

Вибіг із будинку прокуратури, залишуючи поріз, але замість того, щоб сісти до машини, повернувся нагору. Не тому, що рана видалася йому серйозною, і він вирішив присвятити дві хвилини на перев'язку. Повернувся, бо ним керувало ірраціональне, могутнє передчуття небезпеки. Повернувся, аби зробити те, що досі в його багаторічній кар'єрі прокурора трапилося лише раз.

Повернувся по зброю.

Не було часу одягати кобуру, витягнув із сейфа невеликого «Глока», перевірів запобіжник і кинув до кишені піджака.

У лікарні він досить швидко визначив відповідну палату, звичайно, досить було сказати, що він шукає батька Басі Соберай, і медсестричка відразу показала, куди йти. Шацький зупинився на порозі й завагався, інтимність побаченої сцени примусила його знітитися.

У палаті на чотирьох зайняте було тільки одне ліжко. На ньому лежав старенький. З одного боку ліжка був монітор, по якому бігали якісь кольорові зигзаги, і стояк із двома крапельницями, з іншого, трохи віддалік, вішалка для одягу. На ній висіла тога. Прокурорська тога, акуратно випрасувана, зі старанно викладеним коміром. Певне, їй було немало літ, може й кількадесят. Червона облямівка ледь зблякла, чорнота габардину втратила свою глибину.

Бася Соберай та її батько були обернені до нього спинами. Він лежав на боці, виставивши напоказ спину, сідниці й стегна з помітними синювато-рожевими плямами пролежнів. Вона протирала йому шкіру губкою, вмоченою в мисці з якимсь розчином, що стояла на лікарняному табуреті.

— Не плач, тату, це лише тіло, — шепотіла вона, і шепіт був утомлений, сповнений відчаю.

У відповідь батько пробурмотів щось, чого Шацький не дочув.

Тихенько кахикнув. Бася Соберай обернулася й у котре цього дня зашарілася. Він злякався, що вона розсердиться, але Бася привітно всміхнулася. Махнула рукою, запрошуючи увійти, швиденько повернула батька й ретельно вкрила його ковдрою. Вибачилася за вимкнену мобілку, але їй просто було необхідно опинитися з батьком на самоті, вона не хотіла, аби хтось їй заважав. Шацький розповів про виття й гавкіт, на щастя, не довелося пояснювати, яке значення це має і що їм потрібно. Бася витягла мобільник з торбинки, яка висіла на спинці стільця й вибігла, залишивши Шацького зі своїм батьком.

Старенький догоряв. Це було помітно навіть далекій від медицини людині. Жовтява шкіра неприємно обтягувала череп, звисала на шиї й плечах недужого, вицвілі, наче вкриті желе, очі насилу стежили за Шацьким. І тільки буйні сиві вуса наче кепкували із законів природи, сяючи здоровим блиском і прикрашаючи обличчя хворого. Шацький подумав, що Бася, певне, була пізньою дитиною, старому явно було десь вісімдесят.

— Пан Теодор, — старенький радше не запитав, а проказав це ствердно.

Шацький здригнувся, здивований, але підійшов до ліжка й легенько потиснув руку хворого.

— Теодор Шацький, дуже приємно, — проказав він занадто голосно, засоромившись, що його слова пролунали так гучно. Це

виглядало якось недоречно.

— О, нарешті прийшов хтось, що не шепоче, як у морзі, — усміхнувся старенький. — Анджей Шотт. Бася мені багато про вас розповідала.

— Сподіваюся, лише хороше, — відповів Шацький найбанальнішими словами на світі. Водночас у голові засвербіло. Анджей Шотт. Це ім'я повинно щось для нього означати. От тільки що?

— Навпаки. Хоча останнім часом вона вас менше лає.

Прокурор посміхнувся й кивнув на тогу.

— Ваша?

— Так, моя. Повісив її тут, бо трапляється, що мозок бунтує і, як би це сказати, відключається. Тога допомагає пригадати різні речі. Наприклад те, хто я такий. Зізнайтеся, іноді це стає в пригоді.

Шацький увічливо кивнув головою, хоча й здивувався, що старий прокурор вибрав тогу, а не фото дружини чи доньки. Але дивувався він недовго. Якби він міг вибирати одну-єдину річ, яка найкраще про нього свідчить, може, нею якраз і стала би тога з червоною облямівкою?

— Думаєте, чи ви б теж повісили тогу? — Шотт наче прочитав його думки.

— Так.

— І що?

— Не знаю. Можливо, — підійшов до тоги, провів пальцями по вовняній тканині.

— Ця тога, — Шотт легенько показав пальцем, — особлива. Вона бачила виконання останньої в Польщі подвійної смертної кари.

— Краків, вісімдесят другий рік.

— Правильно. А ви знаєте, кого тоді повісили?

Клац. І він уже знав, про що говорить йому прізвище старого. Обернувся й підійшов до ліжка.

— Боже мій, прокурор Анджей Шотт. Для мене це честь, велика честь, пробачте, будь ласка, я не впізнав одразу, дуже перепрошую.

Старенький ласкаво всміхнувся.

— Добре, що хтось пам'ятає.

«Узагалі Соберай молодчина, — подумав Шацький, — навіть словом не похопилася, що її старий посадив Сойду й Адася. Або не

звикла, що хтось тут може цього не знати, або — що теж імовірно — пан Шотт був бездоганим прокурором і далеко небездоганим батьком, про якого діти не надто охоче згадували».

Він уже по-іншому глянув на невеличке, наче засушене, вкрите зморшками обличчя, на ледь помітну посмішку у вуса, на вицвілі очі під темними бровами. То он як виглядає прокурор Анджей Шотт, обвинувачувач в одній із найгучніших, найрезонансніших кримінальних справ у польській історії.

— Який це був рік?

— Сімдесят шостий. Сувора зима.

— Поланець належить до Сандомирського повіту?

— До Сташовського, це поруч. Але тоді це було одне воєводство, Тарнобжезьке. Я працював тут, процес теж відбувався тут. Воєводський суд у Тарнобжегу насправді був зареєстрований у Сандомирі, отак тоді було. У Тарнобжегу було воєводське начальство й сірка, але крім цього більше нічого, усе було тут. Пригадую, на Опатовській брамі хтось нашкрябав: «Опатовська брама в Тарнобжегу, зареєстрована в Сандомирі».

Так, Поланець, а це село під Поланцем, здається, Зрембін, із кожною новою назвою Шацький пригадував книжки про цю справу, які він читав. Кралль, Братний і отой журналіст, Лука, мабуть. Спливали в пам'яті факти, виринали картини. Була різдвяна ніч, Сойда...

— Як звали Сойду?

— Ян.

...Ян Сойда, якого прозвали «королем Зрембіна», у будь-якому селі є такий, завіз усе село автобусом на різдвяну месу до костьола в Поланці, але замість того, щоб піти до костьола, усі пили разом в автобусі, це була така своєрідна різдвяна зрембінська традиція. Тридцять осіб в автобусі, ніхто й не підозрював тоді, що всі вони — частина заздалегідь продуманого плану. Згідно з ним, начебто через якусь родинну сварку, знайома виманила з костьола подружжя Кристини й Станіслава Лукашеків. Молоді нещодавно побралися, вісімнадцятирічна Кристина була вагітна. Разом з ними був Кристинин брат, дванадцятирічний підліток. Ці троє сподівалися поїхати автобусом з усіма, але Сойда їх прогнав, «король» давно мав порахунки з родиною Калит, з якої була молода та її брат. Тим більше,

що під час весілля сестру Сойди звинуватили в крадіжці ковбаси. «Не підвозитиму я нікого, нехай голота тьопає пішки по снігу п'ять кілометрів до Зрембіна».

Ну, голота й потьопала. Повний односельців автобус невдовзі рушив за ними, наздогнали молодих на півдорозі. Спершу переїхали хлопчика, тоді це ще могло скидатися на нещасний випадок. Та коли Сойда і його зять Адаць вискочили з автобуса й ключем для коліс забили Станіслава Лукашека — уже ні. Вагітна жінка втекла в поле, благала дядька — Сойди й Калити були родичами — щоб відпустив її, бо чоловіка вже вбили. Не відпустили, тим самим ключем убили. Залишався ще підліток, Мецьо, весь поламаний, але живий. Його поклали на дорозі й кілька разів проїхалися машиною, щоб це виглядало як нещасний випадок. Так само вчинили й із тілами подружжя. Усіх кинули до канави, і самі повернулися до костьола, щоб забезпечити собі алібі. Раніше всі присутні ще встигли пройти якийсь химерний ритуал і пообіцяти Сойді, що мовчатимуть. Хреста цілували, присягалися, краплю крові впускали на папір.

Слідство проводили в справі нещасного випадку, довго, кілька місяців, справа виглядала підозрілою, та мало хто думав, що це стосується заздалегідь спланованого злочину. Радше скидалося на те, що хтось не хоче зізнатися, що п'яним сів за кермо. Ніч, ожеледиця, нещасний випадок. За таким звинуваченням затримали Адаць — спричинення нещасного випадку зі смертельними наслідками. У слідстві з'являлися нові факти, але якісь факти й зникали, наприклад, щез свідок, який єдиний стверджував, що в різдвяну ніч сталося холонокровне вбивство. Він утопився в мілкій, жабі по коліно, річечці, яка пропливала через Поланець. Ніхто не міг запідозрити, що тридцятьоро нормальних людей, які стали свідками страхітливого вбивства трьох осіб, у тому числі вагітної жінки й дванадцятилітнього хлопчика, пари з вуст не пустять в ім'я сільської солідарності.

Ніхто, крім прокурора Анджея Шотта.

— Це був злочин, який певним чином, нагадував ваш, — прокоментував Шотт думки Шацького. — Принаймні те, що Бася мені розповідала.

— Як саме?

— Застаріла ненависть. Треба жити в провінції, щоб знати, що таке ця ненависть, у великих містах такого не буває. Люди то бачаться, то

ні, їм треба спеціально домовлятися, щоб узагалі зустрітися. А на селі щодня всі одне одному у вікна зазирають. Тобто якщо ваша жінка загуляє з кимсь, то навіть, коли ви й помиритесь, ви щодня на вулиці, щотижня в костьолі бачитимете мужика, з яким вона спала. Жовч накопичується, ненависть росте, навіть якщо ви нічого не зробите, то все ж казатимете, які ті сусіди паскуди. А ваш син це слухатиме. І якщо в школі поб'ється із сусідським сином, то не лише за себе, але й за вас йому вріже. Тобто подвійно. Отак, крапля по краплі, аж нарешті хтось гине, зникає, тоне. Гадаєте, що отакий Зрембін один на світі? Я так не думаю.

— Так, але я не певен, чи можна порівнювати. Там була п'яна різанина, а тут ювелірна робота.

— П'яна різанина? Не смішіть мене. Готували два автобуси, причому один, щоб ніхто нічого не запідозрив. Підготували родичку, яка витягла їх із костьола. Приготували хреста, голку, щоб колоти пальці, приготували ковбасу й гроші на хабарі за мовчання. Вигадали алібі. Сойда готувався до цього тижнями, може й місяцями, відколи звинувачення в крадіжці ковбаси переповнило чашу. Я думаю, що є такі села, де такі вендети готуються роками, де вони переходять із покоління до покоління.

Шацький відчув занепокоєння. Чому? Бо Шотт згадав про ненависть, яка переходить із покоління до покоління? Це була і його здогадка, тому він і наказав Мишинському вести пошуки в архівах. Так, це воно. Але він знову занепокоївся, свербіння в голові з'являлося зазвичай тоді, коли він чогось недобачив, а не тоді, коли його теорія підтверджувалася. Невже зрембінське вбивство має щось спільне зі стилізованим убивством Будників? Там жахливішою від самого вбивства була змова мовчання. Моторошна, незрозуміла змова. Змова, розгадана Шоттом.

— А як виникла ідея заарештувати їх у залі суду? — запитав він старого прокурора. — Навіщо було так довго зволікати?

— Ці люди вже звикли до постійних допитів у міліції й прокуратурі, вони повторювали свої версії як папуги, жодні прохання чи погрози не діяли. Ми могли так до скону робити, слідство затягувалося, треба було написати обвинувальний акт, усі строки давно минули. Це було дуже ризиковано, іти на суд, розраховуючи на те, що в

залі з'являться переконливі докази. Ми з капітаном довго роздумували, чи можна зіграти ва-банк.

— Але ж усе вдалося?

— Так, суд став для них чимсь новим, ми із суддею почали притискати їх у залі, слухання було закритим, щоб родичі не могли втручатися. Початок був кепський. Обвинувачені вперто наполягали на своєму, свідки теж, дехто відмовився від попередніх свідчень.

— І що?

— Що найдужче впливає на простих людей? Те, що вони бачать на власні очі. Ми знали, хто зі свідків був найтупіший, весь час губився, помилявся. До того ж справляв найгірше враження, викликав відразу. Ми притиснули його під час слухання, він так заплутався в зізнаннях, що суддя розсердився й заарештував його. Коли люди побачили, що односельця виводять із залу в кайданках, то злякалися. Вони боялися Сойди, але ніхто не хотів через нього сидіти. Потім ще один у кайданках. І ще. А потім один заговорив, другий.

— Наскільки я пригадую, вони отримали великі строки?

— Вісімнадцять осіб відсиділи по кілька років за неправдиві свідчення.

Убивство. Смерть вагітної. Лжеприсяга.

Шацькому пересохло в роті. Не випадково це звучало як рефрен — убивство, смерть вагітної, лжеприсяга. Але який зв'язок може мати з теперішнім вбивством справа тридцятирічної давнини? Що їх об'єднує? Та сама місцевість. Так само усе було сплановано задалегідь. Слідчі з однієї родини. Релігійні мотиви: там різдвяна мяса, тут — картина в костьолі. Можливо, той самий мотив зростаючої протягом довгих років ненависті? Може, змова мовчання? Він цього не знав, не міг нічогісінько довести, проте інтуїція підказала йому викликати Мишинського потайки від усіх, просити його розшукати інформацію про осіб, які теоретично були на його боці, з якими він разом працював.

А може, це випадковість, може, ці злочини просто схожі? Може, це знак, що мені у своїх розумуваннях треба піти шляхом Шотта? Що такого знав Шотт, чого не знаю я? Що дозволило йому відкрити правду про поланецький злочин? Він це знав, десь углибині себе знав, відповідь крутилася на кінчику язика, ховалася в хащах нейронів, бавилася в хованки — але була там.

— Ой Боже, тату, ти знову про тих Сойд, ну скільки можна, — Бася Соберай матеріалізувалася в палаті, машинально поправила татові подушку, підтягла його догори. — Якби ти знав, що означають оті цифрочки, — кивнула на монітор, — то стільки б не розбалакував.

Глянула на Шацького.

— Ходімо. Я знайшла хлопця, який про наші підземелля знає все. Він захистив по них дисертацію в Гірничій академії, на щастя, саме приїхав до родичів у Сандомирі, ми домовилися зустрітися біля семінарії, здається, там є якийсь вхід. Ну, давай, давай, — почала виганяти його з палати, як неслухняну дитину, але Шацький оминув її й підійшов до старого Шотта.

— Дякую, — сказав він і потиснув руку прокурора. Рука навіть не здригнулася, погляд ще більше затуманився, зробився відсутнім, посмішка зникла з обличчя. Шацький погладив долоню людини, що одна з небагатьох у Польщі бачила виконання смертного вироку. Треба буде ще якось прийти, розпитати, як воно було. І чи вірить він сам у таке покарання? Чи вірить в існування невибачних злочинів?

Виходячи, він торкнувся старої прокурорської тоги на вішалці.

— Успадкуєш гарну тогу, — сказав він Басі.

— Вона її не отримає, — прошепотів старенький так тихо, що Шацький швидше здогадався, аніж почув ці слова.

— Чому? — запитав він, повертаючись до ліжка.

Бася нетерпляче чекала у дверях і промовисто дивилася на Шацького.

— Бо вона не розуміє.

— Чого не розуміє?

Старий прокурор махнув рукою, молодий нахилився над ним, майже торкаючись вухом вуст умираючого.

— Вона занадто добра. Не розуміє, що всі брешуть.

Припаркувалися біля Опатовської брами, сандомирська Вища духовна семінарія була якраз навпроти, у прегарному барочному монастирському комплексі, який раніше належав бенедиктинкам. На жаль, цим і обмежувалися знання Шацького про це місце, у якому він так і не побував, хоча костьол святого Міхала йому неодноразово наполегливо радили відвідати. Може, тому, що він не любив бароко, може, через те, що розташований за межами старих мурів, зате на жвавій вулиці костьол здавався менш презентабельним, ніж інші.

Біля монастирських воріт побачив Вільчура, поруч стояв симпатичний блондин, схожий на молодого Пола Ньюмена, на плечі в нього висів рюкзак. Шацький здригнувся, бо блондин когось йому нагадував. Не лише актора, в обличчі було щось знайоме, тінь когось близького.

— Прокурор Теодор Шацький, — відрекомендував його Вільчур, щойно вони з Басею перебігли через дорогу.

Блондин широко посміхнувся й гепнув Шацького кулаком просто в діафрагму. Ударом наче протаранив його, прокурор зіщулився й упав на землю як мішок із картоплею. Стоячи навколішках, замалим не торкаючись носом тротуару, він судомно силкувався вхопити повітря, але воно затримувалося десь на зубах й не бажало протиснутися навіть на міліметр далі. Перед очима витанцьовували червоні й чорні плямки, він боявся, що от-от знепритомніє, і водночас прагнув цього, тоді не відчував би тупого болю, який розливався в усьому тілі.

Блондин сів навпочіпки біля нього.

— Запам'ятай собі, друже, — пошепки промовив він просто на вухо прокуророві, — що в мене є ще й друга рука, і дві руки є в мого старшого й дужчого брата, і що нам просто дуже не до вподоби, коли наша сестричка плаче. Зрозумів?

Шацькому вдалося втягнути мінімальну кількість повітря, якраз щоб не знепритомніти. Глянув на блондина, відклеїв одну долоню від тротуару й перед самим носом показав тому середнього пальця. Блондин засміявся, схопив Шацького за руку й поставив на ноги.

— Марек Дибус, дуже приємно познайомитися, — щиро сказав він. — Перепрошую, я просто спіткнувся.

Прокурор кивнув головою. Вільчур і Соберай стояли поруч із незворушними обличчями, це запевне означало, що обоє насилу стримували сміх. Мовчки попрямували за Дибусом, який попровадив їх до будинку трохи віддалік, біля самого муру, що відокремлював територію семінарії від вулиці Завихойської, яка спускалася вниз, до базарної площі й Вісли. Чотириповерхову кам'яницю прикрашали башточки, стилізовані під бароко, але взагалі вона мала цілком сучасний вигляд. Запитав про це в Дибуса.

— Так, це збудували в міжвоєнний період для Початкової духовної семінарії, здається, наприкінці двадцятих, вона зветься «Назарет». Поки що тут найдовше утримувалися світські установи. Під час війни тут була катівня гестапо, після війни служба безпеки, потім міліція й прокуратура. Сойду допитували саме тут, чували про цю справу?

— Так.

— Лише в дев'яності будівлю передали дієцезії, тепер тут бурса, чи як там це називається, для студентів семінарії й викладачів.

— А навіщо ми сюди йдемо? — запитав Шацький, проходячи за провідником досередини будинку, а тоді спускаючись сходами до вузького льоху.

— Бо в цьому повному семінаристів і мало не святому будинку є вхід до пекла. Коли його будували, то випадково наштовхнулися на середньовічні тунелі, на щастя, замість того, щоб просто замурувати, розумні поляки зробили двері. Будь ласка, — витягнув з рюкзака й вручив кожному по налобному ліхтарику.

Ліхтарики були маленькі, але світили на диво яскравим, білим світлом. Дибус виглядав із ним як справжній спелеолог, Вільчур — як мара, а Соберай — як різдвяна ялинка в дитячому садочку. Вирази їхніх облич свідчили, що й він, Шацький, на спелеолога, на жаль, не скидався.

— Застебніться, — наказав хлопець, водночас обертаючи ключа в замку на дверях, які нічим не відрізнялися від інших. — Унизу досить холодно, температура ніколи не сягає вище кільканадцяти градусів.

Вервечкою увійшли досередини, підземний коридор був із червоної цегли й не здавався старим, на землі стояли якісь запилюжені банки. Пройшли кілька метрів, звернули раз, потім другий, тоді спустилися дерев'яними східцями, які теж явно не пам'ятали часи татарської навали, там Дибус відчинив ще одні двері, які провадили до невеличкої

склепінчастої зали площею метрів десять чи дванадцять, не вищої за звичайну квартиру в багатоповерхівці.

— Окей, кілька слів пояснення, — озвався провідник, повернувши пасок із ліхтариком набік, щоб не засліплювати їм очі. — Ми на глибині сім метрів під землею, майже під вулицею Жеромського, отам Опатовська брама й центральна частина міста, отам — Вісла. Тітка Бася стверджувала, що хтось чув дивні звуки на туристичному маршруті, але він цілковито відрізаний від решти підземелля. Тобто там можна щось почути, але без кирки нікуди далі не потрапиш, усе або засипане, або замуроване, або залите.

— Залите?

— Не водою. Не вдаватимусь до подробиць, скажу коротко, щоб ви розуміли, про що йдеться.— Сандомир стоїть на лесових ґрунтах, вони взагалі класні, бо водночас тверді й пластичні, з одного боку, на них можна будувати практично без фундаментів, з іншого — можна рити тунелі нігтями, не переймаючись підпорами й риштованнями. Тому наші предки, відколи стоїть місто, рили під ним льохи. Мілкіші, щоб зберігати картоплю, глибші — для коштовностей, найглибші — для криївок. Прокопали пагорб, як кроти, коридори були на кільканадцяти рівнях, десятки кілометрів. Так воно все й стояло. Іноді щось провалювалося, але як для міста, збудованого фактично на швейцарському сирі, то й так непогано. Та лес може бути й паскудним. Бо під впливом вологи поводитьсь, як піщана брила, вкинута до миски з водою, розпадається миттєво, хлюп — і немає. У шістдесяті роки Сандомир почав собі помалу провалюватися, наче збудований на рухомих пісках. Чому? А через цивілізацію. У місті провели каналізацію, з неї текло, вода підтоплювала пагорб. Катастрофа. Зрозуміло?

— Зрозуміло. Це все дуже цікаво, але час...

— Хвилинку. Привезли спеціалістів із Гірничої академії, гірників із Битома. Гірники розібрали стару частину міста, пробурили канали, зробили план льохів, і ті, що були під будинками й дорогами, залили сумішшю лесу й рідкого скла, яка коли застигне, перетворюється на щось схоже на пемзу, легка тверда конструкція. А тоді відбудували стару частину міста.

— От тільки виселену інтелігенцію покинули в багатоповерхівках, а на їхньому місці поселили комуняк, — заскрипів Вільчур. — Того й

виглядає все, як нетрі, волоцюги скрізь, брудні вікна.

— Це не дуже стосується нашої теми, але ми, звісно, вдячні за це зауваження, — прокоментував Дибус із чарівливою посмішкою. Шацькому подобався цей хлопець, у нього був жвавий, дотепний розум. Подумати лишень, а він же міг породичатися з такою симпатичною родиною. Згадав медове тіло Клари й відчув, як його кольнув жаль. Може, усе ще молена якось повернути?

— Частину інших підвалів перетворили на туристичний маршрут, решту відрізали від міста, але ніхто нею не займався, усі були переконані, що це кілька мокрих льохів. Лише ми, — у його голосі забриніла ледь помітна гордість, — почали досліджувати докладніше. І виявилось, що навіть після того, як тунелі під старою частиною залили, тут залишився лабіринт. Без жодних перебільшень лабіринт, ми рік сиділи в цих підземеллях, майже щодня, і описали не більше ніж двадцять процентів коридорів. Ходімо за мною, по одному.

Рушили, пройшли ще трохи склепінчастим коридором, за ним виявився вже непривітний, низький прохід, наче видовбаний у висхлій коричнюватій грязюці. Шацький торкнувся стіни, на дотик вона нагадувала пісковик. Досить було колупнути нігтем, щоб посипалися жовті піщинки.

Дійшли до розвилки.

— А тепер увага, короткий інструктаж. По-перше, команду тут я, мене не цікавлять ваші звання й чини, — кинув оком на Вільчура, що здавався якимсь напруженим, може, страждав на клаустрофобію? — По-друге, якщо ми якимсь дивом розділимося, то на кожному перехресті або роздоріжжі на висоті метра вирізана стрілка, яка показує дорогу до виходу через семінарію. Та позаяк стрілки є лише на дослідженій нами території, не можна розділятися. По-третє, уникайте вологих місць, де вода тече або капає. Це означає що лес там нестабільний і вас може засипати. Зрозуміло? Гаразд, тоді йдемо.

Прокурор Теодор Шацький на клаустрофобію не страждав, але почувався невпевнено. Коридор був низький і вузький, його піщана конструкція не створювала відчуття безпеки, йому здавалося, що в холодному, трохи затхлому повітрі замало кисню, щоб легені могли нормально дихати. Хоча можливо, що це діафрагма, дошкульно поцілена Дибусом, не могла стати на відповідне місце. Досі при кожному кроці шпигало під ребрами.

Кілька хвилин ішли мовчки. Декілька разів звернули, усі коридори були однаковісінькі. Це породжувало тривогу, аж шкіра затерпала від самої думки, що тут можна залишитися самому й загубитися.

— Окей, от ми й прийшли, — хлопець раптово зупинився біля стіни з дощок. Однієї бракувало, за нею видніла бетонна стіна. — За цим муром пролягає туристичний маршрут, отой зал з різними черепками. Якщо тут справді щось відбувається, і посеред зали хтось чув якісь звуки, тут ми їх тим більше почуємо.

Усі замовкли. Маршрутом напевне проходила екскурсія, чутно було кроки, приглушені слова, сміх. Високий голос оповідачки, яка розводилася про чийсь неймовірний героїзм. За хвилину всі звуки віддалилися, залишилася неприємна, густа тиша. Шацький здригнувся, відчувши, як щось торкається його руки — то була долоня Соберай. Глянув на неї здивовано, але Бася тільки винувато посміхнулася. Руки не відпустила, це виявилось приємно. Але тільки на мить, потім решту почуттів витіснив пронизливий страх. Із плутанини чорних коридорів долинуло далеке, проте виразне звіряче виття.

— Мать твою, — сказав Дибус.

Соберай судомно зітхнула, міцніше стиснула Теодорову Руку.

— Можеш визначити, де це? — запитав Шацький, задоволений, що в голосі не вчувається тремтіння.

— Луна може ошукувати, але гадаю, що це в західному напрямку, у бік синагоги й костьола святого Юзефа. До Підвалля в мене все описано, а потім побачимо.

Далі йшли набагато повільніше й обережніше. Першим Дибус, за ним Шацький і Соберай, яка досі не відпускала його руку. Мовчазний Вільчур ішов останнім. Шацькому майнула думка, щоб вивести звідси старого поліцейського. Якщо в нього справді клаустрофобія, і в цьому підземеллі в нього станеться серцевий напад, це суттєво ускладнить їхню прогулянку.

— Де ми зараз? — запитав він. Вони подолали біля ста метрів, коридор помалу спускався униз, досі проминули одне роздоріжжя й одне бічне відгалуження, засипане уламками лесу.

— Під міськими мурами, ліворуч — старе місто, праворуч Підвалля. Чуєте?

Виття повторилося, навіть, якщо було голосніше, то хіба що трохи. Соберай глянула на годинника.

— Котра?

— Майже третя.

Йшли повільно, моторошне виття чулося щоразу, як вони зупинялися. Пізніше пролунав чіткий, металічний звук, наче хтось впустив гайковий ключ на бетонну підлогу. Дибус зупинився.

— Ви чули?

— Ходімо, — поквапив Шацький і потягнув за собою Соберай, її рука вислизнула з його спітнілої долоні.

— Боже мій, — глухо процідила вона таким тоном, що всі подивилися на неї. Бася Соберай повільно підняла долоню догори, у білому світлі ліхтариків було видко, що вона вся червона від крові. Жінка зігнулася, вочевидь збираючись виблювати.

— Басю, ну ж бо, заспокойся, — Шацький обережно допоміг їй випростатися. — Нічого не сталося, я порізався в прокуратурі й не встиг перев'язати. Я не відчував, що кров потекла, пробач.

Вона глянула на нього сердито, проте їй вочевидь попустило. Мовчки вийняла з кишені тонкий шовковий шарфик і перев'язала Шацькому долоню.

— Не знаю, чи не краще, аби сюди прислали якихось фахівців, — буркнула вона. — Дивні підземелля, дивне виття, невідомо, чого ми тут шукаємо, та ще й ця кров, погана прикмета.

— Ми шукаємо Шиллера, — сказав Шацький. — Досі коли хтось у цій справі зникав, то потім його знаходили оббілованого, мов підсвинка.

— Точніше ягня, — виправив Вільчур. — Підсвинок трэфний.

— Трефний?

— Некошерний.

— Так чи сяк, існує можливість, що цього разу ми знайдемо когось швидше.

— А чому ти взагалі певен, що це якоесь пов'язане?

— Виття, гавкіт, усе збігається.

— Ти що, здурів? — Соберай виглядала здивовано-обуреною, і їй це дуже личило. — Із чим тобі гавкіт збігається?

— А що на картині в костьолі? Викрадення дитини, убивство, виточена за допомогою бочки кров і покинуті рештки собакам. Чого ми ще не бачили?

— Ой Боже, — ойкнула Соберай, але не тому, що почуте її перелякало. Цього разу виття було голосніше, виразно чулося лютий, оскаженілий гавкіт. Спотворений звивистими коридорами звук здавався пекельним, від нього ціпеніло тіло, наїжачувалося волосся, м'язи напружувалися в очікуванні сигналу до втечі.

— Ми ще не зайшли так далеко, — зойкнув і собі Дибус. — Може, краще вшиваймося.

— Спокійно, — холодно наказав Шацький. — Чого ви там сподіваєтеся? Собаки Баскервілів? Пекельної тварюки, із чиєї пащеки пащить полум'я? Пес це пес. У вас є зброя, інспекторе?

Вільчур відхилив полу піджака, поруч із запалою грудною кліткою погойдувався в кобурі предмет, який скидався на класичного поліцейського «Вальтера».

— Ходімо. Швидко.

Рушили. Моторошні звуки блискавично наближалися, Шацький не міг позбутися враження, наче стоїть посередині шосе, а просто на нього мчить, засліплюючи фарами, автомобіль. А він, замість того, щоб відскочити вбік, раптом кидається на машину. Це пес, це лише переляканий собака й акустика цього невеликого приміщення, ото й тільки, лише собака, подумки повторював Шацький. Попереду Дибус різко зупинився, прокурор за інерцією наскочив на нього, а далі все почало відбуватися швидко, надто швидко й надто хаотично.

Кларин брат зупинився, бо за поворотом коридору починалися видовбані в лесі сходи, вони спускалися вниз крутою спіраллю в чорну темряву, звідки долинав оскаженілий гавкіт, уже не просто голосний, а оглушливий. Може, він хотів застерегти решту, може, хотів переконатися, що далі, але його наміри зробилися неважливими тієї самої миті, коли Шацький штовхнув його, і він, коротко скрикнувши, упав униз. Прокурор похитнувся і впав навколішки, якимсь дивом йому вдалося зберегти рівновагу, і він заціпенів у химерній позі: ноги по коліно залишалися на рівні коридору, а долонями він упирався в стіни цієї, так би мовити, сходової клітки. Хтось іззаду, Соберай, а може, Вільчур, схопив його за поли піджака і він уже хотів було полегшено зітхнути, аж раптом перед обличчям з'явилася морда оскаженілого пса, із палаючими очиськами, вкрита пилукою, слиною й закрплюю кров'ю. «Хотів собаки Баскервілів? — подумав Шацький. — От і маю».

Собака, дворняга завбільшки як вівчарка, не кинувся йому до горлянки, а спинився за кілька сантиметрів від його обличчя й оглушливо гавкав. Не в змозі втримати рівновагу на вузьких східцях, він дряпав їх пазурами, здіймаючи в повітря задушливу хмару лесової пилюки. Переляканий і приголомшений Шацький відірвав одну руку від стіни, щоб захиститися від зубів тварини, і то була його друга найбільша помилка того дня. Перша ще була перед ним. У момент, коли він змахнув перед собачим писком закривавленою долонею, обгорнутою просяклим від крові шарфиком, тварюка оскаженіла. І якщо ще на долю секунди раніше Шацький міг втримати рівновагу, то після укусу він геть її позбувся і, виючи від болю, скотився разом із псом зі сходів, впавши нарешті на щось м'яке, що було, мабуть, Мареком Дибусом. Ліхтарик злетів з голови і тепер під якимсь дивним кутом освітлював його боротьбу з потворним, роз'юшеним собацюрою. Одна долоня була ув'язнена між собачими щелепами, другою Шацький марно силкувався відтягнути голову тварини. Шарпав за мокру шерсть, репетуючи й виючи від болю, але пес не збирався відпускати, навпаки, вгризався дедалі міцніше, Теодор виразно відчував, як під натиском щелеп розлазяться тканини м'язів. Більше скоряючись інстинктові, ніж розуму, він відпустив собачу голову й сягнув до кишені піджака по «Глока». Несамовито звиваючись, намагаючись висмикнути тіло з-під лаписьок, які замість лесу, шматували тепер його живіт, він якимсь дивом зняв пістолет із запобіжника, сунув собацюрі до писка біля самої своєї долоні й вистрілив.

Його крик болю злився з оглушливим звуком пострілу; хмара мозкової речовини, яку постріл викинув із собачого черепа, впала Шацькому на обличчя дощем мокрих, липких краплин. У ту ж мить на сходах зблиснуло біле світло ліхтарика, вихоплюючи те, чого не бачив Шацький, але що гавкало як скажене. Блиснув вогонь. Раз, удруге, втретє.

Гавкіт перетворився на тихе скавуління конаючої тварини.

Інспектор Леон Вільчур підійшов до прокурора й допоміг тому підвестися, трохи віддалік із землі зводився Дибус, вище на сходах видніло світло ліхтарика Соберай. Схоже, усі відбулися переляком. Ну, майже всі.

— Мать твою. Здається, я відстрілив собі шматок пальця.

— Покажи, — рішуче сказав Вільчур, уперше звертаючись до нього на «ти» й різко смикнув руку Шацького. Той засичав від болю. — Воду маєш? — запитав Дибуса.

Вода була. Марек витягнув пляшку з рюкзака. Вільчур промив прокуророві долоню, виглядала вона жахливо. Порізаний уламками склянки великий палець і досі кровоточив, на долоні видніли глибокі сліди ікол клятого собацюри (собак Шацький ніколи не любив), а пошматовані сухожилля між великим пальцем і долонею безпомильно вказували, куди пройшла куля, перш ніж прошити мозок тварини. Старий поліцейський вправно оглянув рани, а тоді наказав переляканому й досі Дибусові зняти сорочку, подер її й старанно перев'язав Шацькому руку. Прокурор був уражений холоднокрівністю поліцейського.

— Окей, можна вже повертатися? — запитав їх провідник і знавець підземелля, його нажаханий погляд свідчив, що він був на межі істерики. — Так чи сяк, я в цьому Мордорі не зроблю й кроку далі.

— Аж ніяк, — Шацькому, щоправда, хотілося блювати, жовч підкочувалася кислотою хвилею, але роками вироблений механізм переміг. — Мусимо знайти місце, звідки вони прибігли.

— Але як, — Дибус мало не плакав. — Адже виття більше не чути.

— Зате є слід із крихт, — зауважив прокурор, кивнувши на підлогу, де собачі пазурі залишили симетричні борозни.

Рушили вперед, покинувши за собою два собачі трупи, цього разу передом ішов Шацький. Він був у відчаї, будь-що мусив довідатися, що чекало їх у кінці коридору.

8

— Це обов'язково?

Вероніка розуміла, що за цим ображенням, похмурим питанням не криється відсутність суму за батьком, бо цей сум годі було уявити чи тим більше збагнути, він пронизував душу дівчинки щосекунди, знову й знову. Вона добре це знала, бо й сама походила з розлученої родини. Її батьки розійшлися, коли вона вже вчилася в університеті, та однаково це був найгірший спогад її життя. Розлучення з Теодором було важким, її щохвилини огортала хвиля гніву, хотілося видряпати йому очі за те, що він її зрадив і обдурив. Та ніщо не могло зрівнятися

з тим, як колись батько запросив її до кондитерської на Шпитальній, і там повідомив, що вони з мамою більше не будуть разом. Більше до цукерні Веделя вона ніколи не ходила.

Це не була відсутність туги, бо якби Гельця могла телепортувати на коліна до свого батька, то миттєво би це зробила. Це був бунт, витіснення, спроба з'ясувати, що можна собі дозволити. Напруження емоцій, які пов'язували її з батьками до меж витривалості й перевіряння — витримають чи ні. А ще демонстрація лояльності до матері, можливість сказати: глянь, я приймаю твоє життя, мені подобається Томек, а тато поганий, тато нас покинув, покараймо його.

І вона, звісно, могла із цим погодитися, це було так зручно — пригорнути доньку, нехай би стала на її бік, вони удвох порохуються з негідником, пліч-о-пліч. Але ця зручність була підступною. Гельця до цього непричетна, вона не повинна вникати в їхній конфлікт, нехай буде своє життя з татом і мамою, навіть якщо ті більше не стоять поруч, обнявшись.

— Авжеж, обов'язково. До того ж, ти сама цього хочеш, не розумію, чого ти так розійшлася.

— Ну, бо цей автобус так довго їде. А так я могла би поїхати з Томеком на байдарки. Уже тепло, він обіцяв, що ми поїдемо по теплову.

Вероніка усміхнулася, але в душі її аж чорти брали. Доньчина прихильність до її нового чоловіка дратувала до неможливості. Від розповідей колег, які знайомили дітей з новими партнерами, їй аж волосся ставало сторч, а в неї все виглядало аж надто ідилічно. Та попри це її аж тіпало від Гелиних дифіраблів. Вероніка не розуміла, чому це так на неї впливає, доведеться поговорити із психологом. А може й ні, може, це тому, що вона досі його кохає, досі відчуває з ним зв'язок, а до Томека їй байдужісінько, вона ж бо знає, що все це показне, нещире, розраховане на те, аби втерти носа сивому гівнюкові. І раптом її донечка посеред цієї ідилії, у той час, як її мати досі не зазнала нормального оргазму в обіймах нового партнера, просто захоплена абсолютно чужим для неї чоловіком. Хай йому грець!

— От, що я тобі скажу, доню. Ти поїдеш, і гарненько розважишся, побачиш нові місця й викинеш таткові свого нового коника, як-от мені в понеділок, аби він розумів, що його донечка виросла. Та й для нього

якась різноманітність, сидить, бідолаха, весь час в тому кабінеті, нудьгує, треба його трохи розворушити, га?

9

Поранена рука боліла нестерпно, біль розливався догори хвилями, наче дурний собацюра продовжував висіти, учепившись у долоню. Прокурор Теодор Шацький щиро сподівався, що на сьогодні найгірше минуло.

Сліди собачих пазурів привели їх до невеликої зали, схожої на ту, що біля семінарії, де почався їхній похід. Там були три саморобні клітки, трохи собачого лайна, море крові й труп Єжи Шиллера. Знахідку кожен сприйняв по-своєму: Дибус блювонув, вивертаючи назовні всю свою травну систему. Бася вимкнула ліхтарика, щоб нічого не бачити. Вільчур закурив сигарету. Шацький, відчуваючи неймовірну втому, викликану зниженням рівня адреналіну в крові, сів на одну із кліток і простягнув руку по сигарету. Вільчур послужливо відірвав фільтр і простягнув прокуророві запальничку. Спершу Шацький хотів відмовитися й попросити сигарету з фільтром, але махнув рукою й закурив. Дим угамував нудоту, яка підкочувала до горла, видмуханий крізь ніс, ненадовго заблокував нюхові рецептори, дозволяючи відпочити від трупного смороду. Шацький з подивом відзначив, що «Кемел» без фільтра смакує краще, ніж звичайний. Ба більше, узагалі смакує.

— Де ми зараз? — запитав ще й тому, щоб Дибус міг переключитися, бо Шацький не хотів бачити панічного страху, виразно помітного в очах хлопця.

Дибус витягнув карту, поцятковану різними кольорами й розіклав її біля прокурора.

— Саме в цьому місці я ніколи не був, дійшов сюди, — показав точку на карті поза міськими мурами, неподалік перетину Замкової й Староміської. Якраз недалеко від покинутої садиби. Наскільки пригадував Шацький, там була галявина.

— Там нічого немає, — сказав він.

— Тепер немає, — погодився Дибус. — Але раніше там був цілий район. Дерев'яні будинки, тому нічого й не залишилося. А це приміщення влаштував собі певне якийсь захланний купець, котрий

вирішив, що грабіжники шукатимуть передусім під будинками багатіїв, а не під хатами бідноти на Підвалі.

— Треба перевірити, чи можна якось звідси дістатися до будиночка на Замковій, костьолу й дому Будника на Кафедральній. Мені здається, що ми встановили, яким чином тіла переміщалися з одного місця на друге.

— Ти впевнений? — Соберай трохи отямилася, але й досі була страшенно бліда.

— Мабуть, що так. Мені відучора не давала спокою одна деталь, а саме труп Ельжбети Будник. Під нігтями в неї був пісок, так жовтий морський пісок. Під час розтину я на це не звернув уваги, пояснив це собі тим, що їй, може, подобалося порпатися в землі, або що це пісок з місця злочину. Але нині вранці я перевірів біля кущів під синагогою, і в неї у садку. В обох місцях звичайна чорна земля.

— От тут — інша справа, — буркнув Вільчур, шкрябнувши по стіні, під нігтем залишилося трохи жовтуватого лесу.

— Точно, — Шацький подався в куток приміщення, подалі від трупа, щоб докурити сигарету.

Лише тоді зробив те, на що досі не міг наважитися. Глянув на труп Шиллера, присвітивши собі ліхтариком. Бізнесмена-патріота можна було впізнати лише тому, що його прикували до стіни досить високо, і собаки не зжерли йому обличчя. Решта, від грудної клітки вниз, була кривавим обрубком, Шацький не міг примусити себе здогадуватися, які саме частини тіла були порозкидані по долівці. Нехай цим займаються спеціалісти.

— Підемо вже? — тихо запитала Соберай.

— Ми однаково тут нічого не зробимо, — проскрипів, підводячись, Вільчур і зиркнув на годинника. Його знервованість і нетерплячість геть не підходили до звичайної незворушності. — Треба викликати спеціалістів, щоб прислали рефлектори, торбинки для речових доказів. Приміщення й усе довкола треба оглянути, гадаю, що тут буде й місце, куди потрапили Будник із дружиною, там повинні залишитися якісь сліди.

— Може, навіть більше, ніж нам здається, — Шацький повільно обернувся, освітлюючи приміщення. — Досі ми діяли на умовах, продиктованих убивцею, знаходили все прибране й спеціально приготоване для нас, а на це місце натрапили зарано.

— Чому?

— Оте клацання, яке ми чули, перш ніж на нас напали собаки, дивіться, на клітках є якийсь годинниковий механізм, він відкрив їх перед нашим приходом. Проте якби не хлопчина з геніальним музичним слухом, ми б сюди не прийшли. Собаки порозбігалися би підземеллями, ще трохи пожили, може, з'їли рештки Шиллера, може, їм вдалося би якось вийти з лабіринту, а ми знайшли би їх над Віслою і це була би ще одна загадка. А якби й не знайшли, нам напевне підказали би. Хай там як, ми напевне прийшли сюди зарано і це напевно суперечило планам убивці. Ми повинні цим скористатися і якомога швидше викликати техніків.

— І попередити їх, аби були обережними, — додала Соберай.

— Хе, я знав, що цей збоченець не сидів тут при свічці! — пролунало з бічного коридору, у якому непомітно зник Дибус. — Ходіть сюди, я знайшов акумулятор!

За цю тисячну частинку секунди, яка була потрібною, щоб поєднати факти, Шацькому аж розжарилися нейрони. Але Вільчур виявився швидшим за нього.

— Облиш! — надсадно загорлав поліцейський, Шацький ніколи не чув такого крику. Він закричав запізно.

Спочатку прокурор Теодор Шацький побачив білий спалах, потім пролунав вибух, а тоді ударна хвиля гепнула ним об стіну, мов ганчір'яною лялькою. Рештки свідомості відзначили неймовірне почуття полегші, те, що він поринав у темряву, означало, що йому перестане боліти. Може, на хвилину, може, назавжди — але перестане.

10

Скидалося на те, що все, чого можна було довідатися в сандомирському архіві, він уже знайшов. Час рушати далі, на щастя, йому імовірно не доведеться виїздити за межі воєводства, аби здобути всю потрібну прокуророві інформацію. Хтозна, якщо йому пощастить, завтра роботу буде завершено. Смішно, допомога правоохоронним органам у складній справі виявилася простішою, ніж традиційні пошуки гербової шляхти.

Він міг залишити всі документи в читалці й піти, так він робив завжди, та цього разу взяв їх під пахву й повернувся до молитовного

залу. Навіщо? Йому явно передався настрій кримінального слідства, що в непричетних завжди викликає підвищену підозріливість, обережність і параною. Не хотів залишати потрібні прокуророві документи на видноті, аби будь-хто міг до них зазирнути. Будь-хто, тобто сам убивця, його спільник чи наближена до них особа. Крім того, його дратувало, що головний зал архіву продовжував викликати в нього страх, і він не міг спокійно про це думати. Невже він справді такий полохливий? Один дивний випадок, один побачений у тумані труп, та ще й здалеку — і він тремтить, як стара баба.

Тому Роман Мишинський рішучим кроком переступив через поріг важких сталевих дверей і увійшов до головного приміщення синагоги. При світлі пообіднього сонця у вікні воно більше не виглядало страшним, зате здавалося добряче запилженим. Намальовані на склепінні знаки Зодіаку не були похмурими чи грізними, а лише невправними, виконаними невмілою рукою майстра з вісімнадцятого століття. Попри це Роман почувався не досить упевненим, піднімаючись хисткими східцями нагору — бо ж іпотечні книги були найвище, біля отих клятих містків і триклятих вікон, звідки видно трупи.

Він поклав документи на відповідне місце і став біля «свого» вікна, вирішивши, що сприйматиме це як своєрідну психотерапію. От, будь ласка, я стою й зі мною все гаразд. Місце як місце, усе окей.

І цієї ж миті риштованням пробігла якась дивна вібрація, уся конструкція затріщала по спаяних і скріплених швах, місток відірвався і з гуркотом вдарився об підвіконня, наче запрошуючи пошукати нових небіжчиків.

Роман Мишинський підстрибнув і перелякано скрикнув.

— Ви що тут, здуріли, чи як? — унизу стояв директор архіву й осудливо дивився на нього.

— А що я? Що я? Хіба я винен, що у вас тут якісь тектонічні рухи?

Докір зник з директорових очей, зате з'явилася легенька поблажливність до цього явно несповна розуму дивака.

— Авжеж, тектонічні рухи. Я можу вам ще чимсь допомогти? Бо якщо ні, — тут він злостиво всміхнувся, — то я хотів би зачинити наш місцевий центр сейсмічних досліджень.

Він розумів, що справи кепські. У житті йому довелося подивитися не один документальний фільм про війну, щоб утямити, що справи дуже й дуже паскудні. Зараз його організм працює в іншому режимі, у жилах більше гормонів, ніж крові, біологія прагне дати йому максимальні шанси вижити. Але насправді в нього відірвані кінцівки, бебехи лежать у калюжі, він не може розплющити очей, якщо побачить все це, то в нього напевне почнеться якась істерика й він спробує повзти з відірваною ногою або силкуватиметься запхнути кишки назад, досередини. Трохи шкода, що все так закінчується, та з іншого боку, може все-таки існує якесь «потім» або якесь «від початку», хтозна.

— Уставай, Тео! Не можна тут залишатися! — біле світло засліпило його навіть крізь повіки, Шацький затулив обличчя долонею, подумавши, що його рука все-таки на місці, а це вже добрий знак.

— А мої ноги? — безглуздо запитав він.

— Що твої ноги? Уставай на свої ноги, треба винести звідси Марека, може, ще є шанс його врятувати. Швидше, Тео, благаю! — у голосі Соберай з'явилися плаксиві, істеричні нотки.

Прокурор Теодор Шацький закашлявся й наважився розплющити очі. У повітрі було повно лесової пилюки, промені ліхтариків утворювали в ній лінії, якісь білі тунелі. Обличчя Басі Соберай було вкрите щільним шаром лесу, на ньому блищали перелякані очі, вологі вуста, які та весь час облизувала, і місце, де з носа висіла шмаркля. Сам Шацький був запилюжений, одяг пошматований, але тіло неушкоджене, він міг ворушити руками й ногами, от тільки голова страшенно боліла, і ще спина в тому місці, де він вривався в стіну. Насилу підвівся, у голові запаморочилося.

— А Вільчур?

— Перев'язує Марека.

— Біжи нагору якомога швидше, виклич швидку. До місця, де собаки, дорога пряма, потім треба дивитися на стрілки. Тримай, — і тицьнув їй свого «Глока».

— Ти що, здурів?

— По-перше, інші собаки, по-друге, злочинець. Не сперечайся, біжи! — він підштовхнув її до виходу і, похитуючись, подався в бік тунелю, де зник Дибус, там видніло світло ліхтариків і лунали болісні зойки.

Вільчур схилювався над тілом хлопця, один ліхтарик був на чолі, другий прилаштований на купі уламків, які залишилися після вибуху й заблокували вхід до дальшої частини печер. Почувши кроки, поліцейський обернувся до Шацького, він був так само вкритий пилюкою, як і всі, але його довгасте, зморшкувате обличчя виглядало ще жахливіше; вуса й світлі очі надавали йому вигляду ритуальної маски. Шацького вразило, що очі Вільчура були сповнені непідробного болю. Старий інспектор наче страждав через те, що до того злочасного коридору потрапив не він, а молодий хлопець, усе життя якого було ще попереду.

— Він і досі в шоківому стані, але якщо в нього є бодай якісь шанси, протягом п'ятнадцяти хвилин він мусить бути на операційному столі, — сказав поліцейський.

Його слова вселяли оптимізм. У Дибуса був відкритий перелом однієї руки, светр помітно просякнув кров'ю, а з дірки в обличчі визирала відкрита щелепа. Та найгірше виглядала відірвана під коліном нога. Шацький не міг відвести очей від білої, розтрощеної кістки, яка стирчала з кукси.

— Я перетягнув пов'язкою стегно, перев'язав рану на животі, хребет, здається, неушкоджений, бо він реагує на біль, здається, що артерії теж не постраждали, це добре. Але довго він так не витримає.

Шацький повернувся й оглянув «кімнату Шиллера», навіть не звертаючи уваги на труп. Він шукав чогось, аби зробити імпровізовані ноші, погляд упав на дверцята собачих кліток. Зняв їх із завіс, розіклав поруч на землі й так зчепив, що вони утворили конструкцію завбільшки із садову хвіртку. Невеличку хвіртку. Вільчур спостерігав за його діями.

— Добре, що він коротший, — зловісно захихотів поліцейський, а Шацький усупереч собі відповів таким самим сміхом, який не мав нічого спільного із чорним гумором, зате був ознакою переляку й зростаючої істеричності.

Треба було поквартитися.

Обережно перенесли непритомного Дибуса на ноші й підняли з обох боків. Тягар виявився нестерпним. Хлопець був ставний і кремезний, а клітки зроблені з міцних сталевих прутів. Рушили вглиб коридору, Шацький злегка накульгував. Зробивши кілька кроків,

помітив, що біль стегна небезпідставний, бо холоша його костюмних штанів поступово просякала кров'ю.

Лаючись, стогнучи й зойкаючи, дійшли до сходів і собачих трупів. Це було приблизно на півдорозі, а Шацький не міг більше ступити й кроку. М'язи плечей саднили від болю, долоні були стерті об прутья до живого м'яса. Він навіть не міг уявити собі, як почувається старший на тридцять років Вільчур. А той нічого про це не казав, лише обперся на стіну й хрипко дихав. Шацький спромігся відшукати рештки волі, спочатку витягнув сходами Дибуса, який стогнав дедалі тихіше, тоді ноші, нарешті допоміг піднятися Вільчурові.

— Я не зможу, — тихо сказав старий поліцейський, коли Теодор повернувся по нього.

— Зможеш, зможеш, це вже недалеко.

— Якщо не зможу, ти мусиш дещо знати...

— Ой, відмахайся, чуєш. Просто треба звідси вийти.

Схопився за ноші з важчого боку, там, де була Дибусова голова, почекав, доки Вільчур підніме з іншого. Хитаючись, змагаючись із болем і запамороченням, нудотою й чорними плямками перед очима, примушуючи кожну клітину свого тіла щосили напружитися, хрипко хапаючи ротом повітря, він ішов уперед, тягнучи за собою ноші, пораненого й Вільчура. Зосередився виключно на тому, щоб зробити наступний крок.

— Ліворуч, — простогнав за ним Вільчур. — Ліворуч!

Справді, він пішов автоматично, не глянувши на стрілку. Необхідність відступити на два кроки так його пригнобила, що він перелякався й розплакався. Тепер йому точно забракне сил. Схлипуючи й шморгаючи носом, він усе-таки примусив себе звернути в потрібному напрямку й знову зосередився виключно на кроках. Один, другий, третій. Він був на межі, його підтримувало хіба що якесь диво, а ще почуття обов'язку й відповідальності за Дибуса. Побачивши вогники, які наближалися, стрибаючи по стінах тунелю звідти, звідки вони прийшли, Шацький навіть не подумав, що це означає, він просто зробив черговий крок. Світлу не довіряв, довіряв лише власним ногам. Один, два, три.

Лише тоді, коли санітар витягнув його на траву перед «Назаретом», лише тоді, коли його поклали на ношах і над собою він побачив

блакитне, без жодної хмарки небо над Сандомиром, прокурор Теодор
Шацький знепритомнів.

Розділ дев'ятий

четвер, 23 квітня 2009

У Туреччині — День дитини, свято Ордена Підв'язки — у Великобританії, скрізь у світі — Міжнародний день книги. У двох замахках самогубців в Іраку загинуло 76 осіб, у Мексиці епідемія грипу забирає двадцять жертву. У Непалі під Еверестом установлюють передавачі GSM, а шотландські науковці шукають 40 волонтерів, готових їсти шоколад. Люблін: працівники поліції, бажаючи запобігти прилюдній дефекації, затримують чоловіка й знаходять у нього стартовий пістолет, а вдома — арсенал зброї часів Другої світової війни. Гливиці: біля м'ясної вітрини в «Сонечку» помирає покупець, відвідувачам доводиться обходити тіло в поліетиленовому мішку. Познань: «Росманн» вимагає пред'явлення паспорта від підлітка, який вирішив купити презервативи. Лодзь: партія «Ліга польських родин» заявляє до прокуратури, що в басейні відбуваються ночі нудистів. І знову Лодзь: з'ясовується, що поліцейські з антитерористичного відділу масою підробляли в гангстерів. І тільки в Сандомирі суцільна нудьга, навіть погода не змінилася: сонячно й холодно. Тиск падає, усім хочеться спати.

1

Навіть, якщо батьківщиною абрикос є Китай, варто знати, що в Польщі це типово сандомирський фрукт, вирощуванням якого ми завдячуємо цистерціанцям. Саме ці ченці в білих шатах, збудувавши у XII столітті своє абатство в Єнджейові й почавши насаджувати довкола цивілізацію, заклали перший абрикосовий сад під Сандомиром.

Прокурор Теодор Шацький, знічев'я перечитавши весь репортаж про абрикоси та їхню патріотичну місцеву історію, вирішив, що нічого кращого на сторінках «Надвіслянського тижневика» він більше не знайде, і відклав газету на табурет біля ліжка. Уранці його ще с'як-так розважали лікувальні процедури, аналізи, ліки, розмови з лікарями, але тепер він неймовірно нудьгував, вболіваючи, що марнує безцінний час. Він отримав щеплення проти сказу й правцю, дозволив себе понамазувати й перев'язати, але відмовився прийняти знеболювальне. Учора довелося скоритися, його чимсь нафарширували, і він поринув у десятигодинний сон, а нині боявся якогось затуманення, треба було думати швидко й чітко, щоб проаналізувати відомі раніше й щойно отримані факти, які виникли під час огляду підземелля. Жертвність

мала свою ціну — повернувся біль у м'язах, неприємне відчуття в стертих долонях, а передусім постійний, надсадний біль у погризеній руці, що час від часу змушував стогнати й зціплювати зуби.

Задзеленчав телефон.

— Перепрошую, але чому про те, що ти в лікарні, я повинна довідуватися зі стрічки новин на «Польсаті»?

Вероніка.

— Пробач, але прокуратура наразі не контролює медіа. Може, невдовзі, коли «Закон і справедливість» переможе на наступних виборах...

— Дуже смішно.

— Зі мною все гаразд.

— Я тебе не питаю, що з тобою, чхати мені на це. Я питаю, чому моя донька дзвонить в істериці зі школи, кричить, що тато в лікарні, а я можу їй сказати лише, аби вона хвилиночку зачекала, я увімкну телевизор, то може про щось і довідаюся. Із тобою справді все гаразд?

— Відбувся синцями. Але мене тут нафарширували чимсь учора, я спав. Навіть не підозрював, що в медіа з'явилася якась інфа.

До палати ввійшла Бася Соберай. Зупинилася на порозі, побачивши, що він розмовляє, але Шацький махнув рукою, аби підійшла ближче.

— Уяви собі, що таки з'явилася. Про тебе, якісь вибухи в підземеллі, стрілянину.

Шацький подумки лайнувся. Хто ще, хай їм грець, вибовкав усе. А Вероніка продовжувала, як завжди, себе накручувати.

— Підземні вибухи? Стрілянина? Ти що, геть здурів? Забув, що в тебе є дитина? Я розумію, криза середнього віку, купи собі, блін, мотоцикла чи ще там щось, але твоя робота полягає в сидінні за письмовим столом, а не стрілянині в підземеллях. Мені досить того, що я розлучена, і я зовсім не бажаю ставати вдовою. Що це в біса таке? Мені що, шістдесят?

— Мабуть, ти не можеш бути вдовою, якщо ти розлучена.

— А ти мені не розкажуй, ким я можу бути, а ким ні, на щастя, ці страшні часи закінчилися. Припини мене лякати й нервувати. У тебе є дитина, га? Забув? Щодвотижневий татко?

— Удар нижче пояса.

— Може й так. Ну, заборони мені. І що тепер? То Гельці приїздити до тебе вранці? Чи наразі твоя пропозиція полягає виключно в підставлянні судна й обтиранні пролежнів? — Її голос затремтів.

Йому хотілося сказати їй щось приємне, обняти, нехай навіть по телефону, зізнатися, що сумує, і що йому шкода й страшенно прикро. Але не хотів робити цього, бо поруч сиділа Соберай.

— Звичайно, нехай приїздить, я звідси сьогодні вийду, завтра вже буду на ногах, — видушив він із себе офіційним тоном, холодність якого вразила навіть його. А Вероніку по той бік слухавки й поготів. Він виразно відчув, як їй неприємно.

— Так, звісно. Тоді я вранці надішлю тобі есемеску, щойно Геля сяде до автобуса. Тримайся.

І поклала трубку. Соберай глянула запитально.

— Мати моєї доньки, — пояснив Шацький, надаючи обличчю дивного виразу, немов вибачаючись, що їй довелося бути свідком того, як давно забута баба морочить йому голову, ну, та нічого не поробиш, дитина.

— Чудово виглядаєш, — сказав Теодор, щоб підсилити облудне враження, наче минуле назавжди залишилося в минулому. — А вони?

— Зі старим усе гаразд, він ще всіх нас переживе. Оглянули, взяли аналізи й вигнали, наказавши випити півлітра й виспатися. З Мареком справи гірші, ти сам бачив.

— Гірші... тобто? — обережно запитав він, побоюючись найгіршого.

— Він живий, якщо ти про це. Якби потрапив на стіл на кілька хвилин пізніше, його, мабуть, не вдалося би врятувати. — Соберай дивилася на Теодора, як на героя, сіла поруч на ліжку й легенько погладила по забинтованій долоні. — Я була в нього, але він весь час перебуває в палаті інтенсивної терапії, у фармакологічній сплячці. Ногу, на жаль, довелося ампутувати вище коліна, хоча найгіршими були внутрішні травми, якісь проблеми із судинами, я не зовсім зрозуміла, про що йдеться. Але впоралися, поскладали. Молодий, сильний організм, лікарі кажуть, що все буде гаразд.

Вона раптом розплакалася.

— Це все я винна, бо потягла його туди. Н-н-не... н-н-не... — затинаялася Соберай, — ми взагалі не повинні були туди спускатися, треба було викликати техніків, фахівців із рефлекторами, приладами.

Тео, ми правоохоронці, а не якісь агенти, це взагалі була божевільна ідея.

— Ми гадали, що існує шанс урятувати Шиллера.

— Ми помилялися!

— Мені дуже шкода.

Саме тоді, коли він вимовляв ці слова, коридором проходила Клара. Її обнімав за плечі літній чоловік, мабуть, батько. Глянула на Шацького, але навіть не сповільнила кроків. Попри це Шацький на якусь мить зчепився з нею поглядом, шукаючи в темних очах пробачення за те, що сталося з її братом. І надії на новий шанс? Ні, мабуть, ні. «Цікаво, то вона все-таки вагітна чи ні», — подумав Теодор, коли їхні погляди розійшлися. У цій ситуації то була б повна лажа.

— Авжеж, шкода, — прошепотіла Соберай, більше до себе. — Легко сказати. Важче подумати заздалегідь.

— Тим більше, що загинути мав не він, правда?

Прокурор Барбара Соберай мовчки кивнула головою, заглиблена у власні роздуми. Обоє мовчали, Шацький теж мусив обмірковувати деякі речі.

— Вони кажуть, що потримають тебе тут до понеділка. Про всяк випадок.

— Я виходжу після вечірнього обходу.

— Ти що, здурів?

— Мені потрібен мій кабінет, документи й багато міцної кави. Не час на відпочинок. До того ж, зі мною все гаразд. А до тебе маю прохання, мені знадобляться три речі.

— Що саме?

— Я хочу оперативно отримувати нову інформацію, це по-перше. Мій комп'ютер з інтернетом, це по-друге. Телевізор з усіма інформаційними каналами, це по-третє.

— Я не певна, що тут можна підключити...

— Тоді нехай мене переведуть до іншої палати.

Соберай підвелася, лише тепер відпустила його руку.

Може, це був наслідок спільно пережитих емоцій, може, Шацький більше цінував цей світ, залишившись жити на ньому, але Бася здавалася йому дуже гарною. Її помаранчевий гольф у поєднанні з морквяно-рудим волоссям приємно й життєрадісно контрастував із

біло-зеленою палатою, а підсмикнута джинсова спідниця відкривала ноги, які перевершували все, чого можна сподіватися від жінки її віку.

Весна таки надійшла. Бася Соберай поправила спідницю і вийшла, не озираючись.

2

Ще трохи, і межу між докладно запланованою вендетою й убивчим божевіллям було би подолано. Хтозна, може, він і залишиться, якщо хлопець помре. Дивиться у вікно й безсило хапається за підвіконня. Як таке могло статися? Як? Тепер треба охолонути й подумати, чи це щось змінює. Мабуть, ні, навпаки, парадоксально, але тепер він відчувається безпечніше.

3

Прокурор Теодор Шацький почувався жахливо. Не тому, що в нього боліло все тіло. І навіть не тому, що кожен із персоналу, хто допомагав йому перейти до палати з телевизором, жартував, що прокурор, мабуть, хоче побачити себе по телебаченню. Він почувався жахливо, бо вперше від початку цієї справи, якщо не враховувати отієї передовиці «Факту», вирішив перевірити, як сандомирські події висвітлюють у медіа, і довідався, що з'являвся там у численних ракурсах. На прес-конференціях, звісно, але було море фотографій, де він заходив або виходив із прокуратури, якось його впіймали, коли він сягнистим кроком перетинає ринок біля ратуші, іще раз — як виходить із «Тридцятки». Втрата, нехай і тимчасова, анонімності, була дошкульною, але жахливе самопочуття Шацького було викликане передусім утратою гарної думки про себе самого.

Він не уважав себе бозна-яким крутим, але йому подобалося думати про себе, як про шерифа, у якого замість сумління — Кримінальний кодекс, він його втілення, охоронець і виконавець. Він свято в це вірив, і на цій вірі побудував усю свою суспільну роль, яка із часом перетворилася на його уніформу, службовий мундир, що складався з одягу, міміки, способу мислення, висловлювання й спілкування з людьми. Коли Вероніка говорила: «Повісь прокурора до шафи й сідай обідати», — вона не жартувала.

Що ж, камера сприймала це трохи по-іншому. На конференціях він виглядав як справдешній прокурор — штивний, сухий, надмірно серйозний, він не мав звички загравати з публікою і вдаватися в зайві балачки. Міщик і Соберай скидалися на його асистенток. Проте голос він мав неприємний, досить високий, може, не писклявий, але це явно не був голос Клінта Іствуда.

Що менш офіційною була ситуація, то було гірше. У сцені на сходах перед прокуратурою, коли він промовив ті злощасні слова, котрі дехто сприйняв як декларацію антисемітизму, було помітно, що в нього їдуть нерви, і він себе не контролює. На обличчі з'явилася агресивна гримаса, одне око сіпалося, слова вилітали зі швидкістю кулемета й зливалися між собою, перетворюючись на невиразне белькотіння. Він нагадував тих, кого сам завжди висміював — бідолаха в сірому костюмчику, агресивний, недорікуватий, не в змозі скласти два слова до купи.

Та найдужче прибив його запис із ринку. На ньому був не шляхетний сивочолий служитель Феміди, який кавалерійським кроком долає центр прадавнього міста. А худий, блідий, передчасно постарілий чоловічок, який судомно кутався в піджак, щоб зберегти бодай крихту цінного тепла. Скривлений, зі зціпленими вустами, він дріботів швиденькими кроками, як кожен, хто випив занадто міцну каву й тепер біжить до вбиральні.

Кошмар.

Продирання крізь інформацію на сторінках телеканалів, в архівах газет і на інформаційних порталах нагадувало Сізіфову працю, позаяк повідомлення були некомпетентні, безладні, написані істеричним тоном і найчастіше зводилися до дешевої, вульгарної сенсації. Якби Шацький не знав справи, то лише на підставі прес-матеріалів прийняв би рішення якомога швидше покинути повіт, а ще краще, воєводство, в якому спраглий крові шаленець полює на свої жертви, перетворюючи вбивства на криваві містерії, причому безпечним не може почуватися абсолютно ніхто!

На щастя, йому не довелося заглиблюватися в це море екзальтованого лайна, бо його цікавила лише одна річ, із робочою назвою «інформація альфа». Про що йшлося? Він знав принцип роботи медіа настільки, щоб розуміти, що грубо кажучи, він полягає в пожиранні власного блювотиння. Обіг інформації був таким

блискавичним, що бракувало часу шукати джерела чи щось перевіряти, сама інформація перетворювалася на джерело, а те, що її хтось повідомив, було достатнім обґрунтуванням її повторення, а тоді треба тільки без кінця переказувати, додаючи кілька слів коментарів, власних або когось із запрошених. Дотримуючись порівняння із блювотинням, це мало такий вигляд: хтось отримував яєшню, з'їдав і виблювував. Хтось інший підсмажував шматок грудинки, з'їдав, виблювував. Тоді хтось це блювотиння солив, перчив, з'їдав, виблювував. І так далі, і так далі. Що менше яєшні було спочатку, то більше додавали гарніру. Та це не змінювало факту, що десь там на початку хтось розбивав яйце — і саме його в поті чола шукав Шацький.

Шукав, позаяк у цій справі від початку йшлося про медійний шум. Він пам'ятав своє здивування, коли до будинку прокуратури приїхало телебачення, це сталося швидко, занадто швидко, особливо якщо згадати про відстань від Сандомира до Варшави й Кракова. Він здивувався, але не звернув уваги на цю деталь, бо взагалі найбільшою проблемою в цій справі, переобтяженій надміром шокуючих, добре зрежисированих подій, був той факт, що прокурор Теодор Шацький не звертав уваги на деталі.

Тепер він виправляв цю помилку. Поділив справу на кілька важливих етапів. Передусім виявлення тіла Ельжбети Будник, визначення «бритва-мачете» як ножа для ритуального забою, виявлення Будника. І намагався відшукати місце, в якому коротка інформація з'явилася першою, ставши поживою для решти медіа. Спочатку подумав, що це «Польсат Ньюс», там, наприклад, про Ельжбету повідомили ще до восьмої. Та з рештою «Польсат» добряче запізнався. Радіо «Зет» було швидшим, але не настільки, щоб випередити «Польсат» у випадку з Ельжбетою, або «ТОК FM» із Будником. «TVN24» був десь посередині, тобто ніколи помітно не запізнився, але й ніколи не був першим. Може, це сліпий кут? Може, інформація не походила з одного джерела?

І раптом над головою пролунав сигнал монітора. Шацький гадки не мав, що це означає, але підозрював, що нічого хорошого. Не минуло й чверть хвилини, як у палаті з'явилася медсестра. Підбігла до нього, але швидко сповільнила кроки, хвилювання на обличчі змінилося заспокійливою посмішкою. Запхнула йому руку під лікарняну сорочку.

— Ви так не крутіться, бо сенсор злітає і вмикається сигнал тривоги, — озвалася вона дуже низьким, майже чоловічим голосом. — Нащо так лякати персонал і себе, га?

Поправила, підморгнула й вийшла. Шацький не підморгнув у відповідь, бо вже переслідував думку, що втікала нейронами. Чому це важливо? Ну звісно, сигнал тривоги. Пересторога. Чуйність. «Чуйність», саме так називалася сторінка порталу «Виборчої», на яку читачі надсилали інформацію разом із фотографіями або відео — геніальне рішення в часи диктатури інформації з одного боку й бюджетних обмежень — із другого.

Він швидко переглянув сторінку і звичайно, нічого не знайшов. Вилаявся вголос, бо клацання по клавіатурі його пораненій руці аж ніяк не подобалося, біль поширювався аж до плеча, що зрештою, мало свої переваги, бо тримало Шацького в тонусі, не дозволяло дрімати або думати про неважливі речі.

«Думай, думай, Теодоре», — підганяв він себе. Якщо не «Чуйність», то мусять бути інші такі місця. Шукав далі. У «TVР» це називалося «Твоя інфа», на радіо «Зет» — «Інфотелефон», і те й інше було до дупи. Подумав, чи є якісь інформаційні блоги й відразу злякався самої лише думки про прірву Твіттера чи Фейсбука. Знову зазирнув на «TVN24», де теж діяла спільнота інформаторів (уявив собі ФБ у вісімдесяті — цікаво, скільки людей лайкнули би СБ, і скільки б її зафрендилі?) під назвою «Контакт24». Ця була організована найкраще, кожен користувач міг вести свій власний інформаційний міні-сервіс, щось схоже на блог, редакція переглядала записи, найцікавіші потрапляли на головну сторінку й навіть використовувалися на телебаченні, про що спеціально повідомлялося. У свою чергу новини на сайті відповідним чином оброблялися, зазначалося, чию інформацію було використано.

Заради цього він і почав читати всі дописи, пов'язані з його справою, починаючи від найстарішого, коли знайшли тіло Ельжбети Будник. У Сандомирі на світанку, бла-бла-бла, історичне місто, труп у самому центрі, загадка якраз для отця Матеуша, бла-бла-бла. Чимало осіб доклалося до створення хаотичного тексту. Сандо69, КасяФх, ОляМіл, Civitas Regni, Sandomiria...

Трясця матері.

Серед них був і користувач із ніком «Некама».

Шацький клікнув, щоб перейти на його сторінку. Записів було лише десять, усі стосувалися сандомирських убивств. Біля кожного зазначалося, що інформацію використали на сайті та в ефірі станції. Короткі, написані просто й сухо, ці повідомлення містили найважливішу інформацію.

Перший запис від 15 квітня був таким: «В історичному центрі Сандомира біля будинку старої синагоги знайдено оголений труп жінки. Жінку без сумніву брутально вбили, на шиї численні глибокі порізи».

Прокурор Теодор Шацький утупився в екран і відчув, як серце гупає об грудну клітку. Ще мить — і сигнал тривоги примусить прибігти сюди медсестру, яка, мабуть, дуже здивується, знайшовши датчик під сорочкою на своєму місці. Цей стан був викликаний не змістом інформації, і не ніком автора, а годиною публікації.

Він добре пам'ятав момент, коли зателефонувала Міщик і повідомила, що йому треба негайно з'явитися на Єврейській. Клара тягла його до ліжка, за мить до цього він стояв біля вікна й спостерігав, як наближення світанку вихоплює в темряві обриси предметів, провіщення нового дня. Схожим чином Мишинський описував момент, коли він помітив тіло. Навіть якщо зважити на туман, усе відбувалося на світанку.

Перевірив. 15 квітня 2009 року сонце в Сандомирі піднімалося з-над горизонту о 4:39.

Інформація на «Контакті» з'явилася о 4.45. А це означало, що її автором міг бути або вбивця, або той, хто із самого початку брав участь у слідстві. Або одне й друге, бо відучора він дедалі більше переконувався, що знає вбивцю, це мусить бути хтось, із ким він працює та щодень, п'є каву, переглядає документи й планує, що зробити наступного дня. І хоча він ще зранку припускав таку можливість, це підтвердження його думки примусило серце шалено калатати.

Тепер йому потрібна інформація від Мишинського, і треба подзвонити до Кузнецова. Та передусім потрібні документи справи. Ніколи досі він так гостро їх не потребував.

Окей, він потребував документів, але це вже було занадто. Прекрасна асистентка келецької філії Інституту національної пам'яті, такий собі тип міні-мішлена, який складається із самих округлостей, проте жодна не є зайвою, під'їхала до нього з візком, ущерть навантаженим документами, привітно посміхнулася й почала викладати течки на стіл. Їх було чи не сто.

— Це точно все для мене?

— Процеси проклятих солдатів із сандомирського повіту в 1944-1951 роках, так?

— Саме так.

— Ну, тоді це точно все для вас.

— Пробачте, я просто перепитав.

Працівниця подивилася на нього крижаним поглядом.

— Послухайте, я тут працюю сім років, писала про них магістерську роботу, докторську дисертацію і габілітацію, написала кільканадцять статей і дві книжки. Якраз ці течки я можу на полицях знайти із зав'язаними очима.

Почувши про зав'язані очі, він ледь посміхнувся, бо згадав один анекдот, досить сороміцький, але смішний.

— І попереджаю, якщо ви спробуєте розповісти анекдот про зав'язані очі, мисливців і саперну лопату, то я заберу документи, вас виведе звідси охорона, а наступного разу вам доведеться прислати уповноваженого. На вашу сексистську шовіністичну банду не діє жоден науковий ступінь, треба ломакою гатити по пиці і по яйцях, щоб додати трохи культури до дурних довбешок. Зрештою, неважливо, вам іще потрібна моя допомога?

Він лише заперечно похитав головою, боячись зізнатися, як на нього діє такий темперамент, ладен був віддати все, що завгодно за номер її телефону. Асистентка грізно глянула на нього й пішла геть, демонстративно похитуючи стегнами.

— Хвилиночку! Я хотів запитати..

— Присягаюся якщо це ви про номер телефону чи ще якісь дурниці...

— Ні-ні, йдеться про інформацію.

Витягнув аркушика з виписаними прізвищами, які його цікавили й простягнув молодій жінці.

— Будник, Будник, дівоче прізвище Шушкевич, Шиллер, — читала вона вголос, тоді на мить замовкла й глянула на нього з підозрою. — Вільчур, Міщик, Соберай, Соберай, дівоче прізвище Шотт.

— Вам знайомі ці прізвища?

— Не всі.

— А деякі?

— Звичайно. Невже я справді мушу витатуювати собі науковий ступінь на чолі чи відрізати цицьки, щоб до мене хтось із вас, видатних дослідників історії, поставився серйозно?

— Ви завдали би непоправної втрати...

Жінка кинула на нього нищівний погляд.

— ...спотворивши чоло, за яким криється такий блискучий аналітичний розум.

5

— Ви мене чуєте, пане комісарє?

— Так, звичайно.

— Пробачте, що так довго, але я мала передивитися все докладно у відділі інформації.

— Звісно.

— Отож, кожне повідомлення користувача «Некама» було надіслане з номеру IP, який є шлюзом мережі «Orange».

— Тобто, хтось користувався мобільним інтернетом?

— Не думаю, бо повідомлення висилалися із браузера «Skyfire» запущеного на системі «Symbian».

— Отже...

— Отже хтось своїм телефоном «Нокія» зробив фото, у телефоні залогнувся до «Контакту», у телефоні написав текст і з телефона вислав.

— Окей, я зрозумів, а ви можете мені продиктувати ці номери, щоб я перевірів їх в «Orange»?

— Звичайно.

— Олеже, будь ласка, ти ж знаєш, що так не можна.

— Це востаннє, обіцяю.

— Олеже, я чую твоє «востаннє» двічі на тиждень! Ти не можеш один-єдиний раз залагодити все по-людськи? Надіслати листа з

печаткою, почекати на відповідь? Щоб у мене була якась відмазка, будь-яка відмазка, щоб я могла сказати: так, комісар Олег Кузнецов із Вільчої теж надсилає нам офіційні запити.

— Ну знаєш, чинити так із родичами!

— Ти мені не родич.

— Як це? Адже ти своячка троюрідної сестри моєї дружини.

— І ти це називаєш ріднею?

— То що, маєш уже щось на моніторі?

— Сама не вірю, що вкотре роблю це для тебе, але слухай... усе було надіслане з номера 798 689 459, це пріпейд, куплений 24 березня десь у Кельце, не в салоні зв'язку, тому в мене немає точніших даних. Номер рідко дотувався в мережі, завжди до ППС за номером 2328 у Сандомирі, яка знаходиться... хвилиночку... на водонапірній башті на вулиці Шкільній. Власник користується телефоном «Нокія Е51», поширена модель, яку можна купити де завгодно.

6

Він залишився вірним рішення відмовитися від знеболювального, але дорогою з лікарні до прокуратури попросив таксиста зупинитися біля продуктового й купив собі невелику пляшку «Джека Деніелса». Знеболювальне й релаксанти в одному, а дозувати можна точніше, ніж «Кетонал». Перше, що він зробив у кабінеті, це хлюпнув собі трохи до чашки з «Легією» і майже душком вихилив кілька ковтків смердючого пійла. Так, цього він потребував більше, ніж відпустки в сандомирській лікарні коштом Фонду охорони здоров'я — попри всі наполягання, переконування й погрози лікаря на прізвище Сова. Він і справді так звався, і Шацький ледь стримався, щоб не запитати про доктора Штросмайера з «Лікарні на околиці» лише тому, що не хотів дратувати медика, який за свою кар'єру чув цей жарт чи не від кожного пацієнта.

Вийняв із сейфа документи слідства («Глок» тимчасово перебував у поліційному депозитарії) і розклав перед собою на столі. Десь у них, він був упевнений, крилася відповідь на питання, хто убив трьох людей, хто от уже два тижні морочить йому голову і хто замалим не закатрупив його в цих проклятих катакомбах. Так, важко було викинути з пам'яті вчорашні картини, але це добре, це дуже добре,

думав він. Добре, бо це була єдина ситуація, яку злочинець не встиг зрежисувати, єдина, яку він не підготував для прокурора Теодора Шацького.

Тому він витяг із новенької течки фотографії, зроблені сьогодні техніками, і розіклав під лампою. Вхід біля семінарії, закривавлені ноші на підлозі лесового коридору, вузькі сходи, трупи собак, запилюжений труп Шиллера і позбавлені дверцят собачі клітки, нога Дибуса, яка стирчить з купи лесу в бічному коридорі. Від кожного погляду на знімки рука боліла дедалі дужче. Але це добре, дуже добре. Треба пригадати вчорашній похід, хвилина за хвилиною, проаналізувати кожен рух і кожну фразу його товаришів.

Сів і заходився записувати все, що сталося вчора.

За дві години він списав кілька сторінок, але тільки кілька зауваг були підкреслені червоним. Переписав їх на окремий аркуш:

— ЛВ від самого початку переляканий і напружений. Таким я бачив його вперше.

— БС дивиться на годинника і переживає, котра година, якраз перед тим, як почувся звук замків на клітках. Потім наполягає, щоб повернутися назад.

— ЛВ згадує про те, що Шиллер має бути оббілований як ягня, а не порося, бо порося не кошерне. Вживає слово «трефний». Обізнаний із єврейськими звичаями. Це кидалося у вічі раніше, у домі Шиллера і в костьолі.

— Ані ЛВ, ані БС не хочуть оглядати підземелля, пасивні.

— ЛВ і БС пропускають усіх уперед якраз перед зустріччю із собаками.

— БС наполягає, аби якомога швидше покинути «кімнату Шиллера».

— ЛВ теж, постійно дивиться на годинника.

— ЛВ не помітив, коли Дибус вийшов, спохопившись, відреагував істерично й різко.

— БС без проблем знайшла в лабіринті шлях до виходу.

— ЛВ збирався щось сказати під час евакуації. Зізнатися в чомусь важливому. Також відразу помітив, що ми звернули не в той бік.

— БС у лікарні зізналася, що жертвою не мав бути Дибус, поводитися дивно.

Він постукував червоним фломастером по аркушику й думав. Усе це були гіпотези, суцільні гіпотези, може, навіть не гіпотези, а підказки інтуїції. Проте інтуїція часто його підводила. Пригадав холодний ранок два тижні тому, ковзання бруківкою ринку, труп Ельжбети Будник у куцах під синагогою. Хто там на нього чекав? Прокурор Барбара Соберай та інспектор Леон Вільчур. Випадковість? Можливо.

Старий поліцейський уже давно міг піти на пенсію або перевестися до іншого відділку, отримати підвищення. Але він вирішив залишитися в цій дірі. Гарній, нічого не скажеш, але все-таки дірі. Особливо для поліцейського. Шацький щодня читав місцеву кримінальну хроніку — крадіжка мобілки в школі була тут неабиякою подією. І все-таки Вільчур залишився. Випадковість? Можливо.

Кожен із них наввипередки ділився з ним своєю інформацією про мешканців, місто, стосунки. Насправді все, що він знав, Шацький довідався від них. Випадковість? Можливо.

Обоє були сандомир'янами, знали місто як свої п'ять пальців, усі його великі й малі таємниці. Випадковість? Можливо.

А може, він узагалі не повинен розглядати їх поодиноці? Може, крім цього слідства є те, що їх об'єднує? Що вони могли йому розказати? Що приховати? Зрештою, як сказав батько Соберай, старий маломістечковий прокурор — усі брешуть.

Досі Шацький боровся зі сном, та враз очунав. Батько Соберай сказав щось іще. Розповідаючи про своє зрембінське слідство, він згадував, як вони з капітаном вагалися, чи піти їм у суді ва-банк. Невже? Вік збігався, старий Шотт і Вільчур тридцять років тому могли бути колегами. А якщо Вільчур брав участь у розслідуванні одного з найрезонансніших злочинів у ПНР? Може, саме цим і пояснювався його незвичайно високий чин, бо хто це бачив інспектора в повітовій поліції?

Шацький устав, прочинив вікно й затремтів, впускаючи хмарку повітря, яка, мабуть, заблукала тут ще в лютому, і досі не знайшла дороги назад.

Навіть, якщо... Навіть, якщо припустити, що Вільчур і батько Соберай разом працювали над поланецькою справою. Навіть, якщо

припустити, що в минулому вони перетиналися. Що їх об'єднує вбивство, смерть вагітної та лжесвідчення. Що це частина тієї справи. Що Соберай виручає батька, допомагаючи втілити якийсь божевільний злочинний план, помсту чи чортзна що, то...

То що?

Нічого.

Навіщо вбивати людей, які з тими подіями не можуть мати нічого спільного, бо вони просто занадто молоді?

А навіщо вбивати через емоційний трикутник? Чоловік, жінка і хтось третій. Може, був хтось четвертий або четверта? Може, це занадто навіть у цій просякнутій еротизмом провінції?

Та передусім: навіщо стилізувати це під антисемітську легенду? Звісно, медійна істерика завжди стає в пригоді, але щоб докласти аж таких зусиль? Ці бочки, підземелля, собаки, суцільна маячня.

Клейноцький пояснював, що це не конче димова завіса чи справа рук шаленця, за цим може критися зумисна дія, яка певним чином виправдовує вбивства, пояснює, дає мотивацію.

Мотивацію. Мотив. У нього не було навіть сліду мотиву, жодної підозри, жодної ниточки, за яку можна схопитися, щоб дійти до відповіді на питання: навіщо? Якщо він просунеться бодай на крок у цей бік, відповідь на питання «хто?» буде вже чистою формальністю.

Зітхнув, розчахнув вікно, вилив у вазон рештки віскі з чашки й подався заварити собі міцної кави. Наближалася північ, організм вимагав сплати боргу, але він збирався перечитувати ці документи, доки не відшукає мотив.

7

Цей мотив був уже добре відомий Романові Мишинському, проте дзвінок до прокурора тимчасово не був першим у списку його пріоритетів. Старша інспекторка філії Інституту національної пам'яті в Кельце всупереч пафосним заявам виявилася не настільки недоступною, і Мишинський, замість того, щоб знайомитися з її округлим почерком, знайомився в келецькій квартирі з геть іншими округлостями, доладно прикритими неймовірним червоним бюстгальтером фірми «Шантель».

Шкода, бо присвятивши кілька хвилин телефонній розмові з Теодором Шацьким і розповівши йому, яким чином ненависть, брехня і певний збіг обставин спричинилися до загибелі єврейської родини в Сандомирі в 1947 році, він позбавив би замученого життям прокурора потреби провести за документами безсонну ніч.

Та з іншого боку, безсонна ніч чекала б на когось іншого, отож якась справедливість у цьому таки була.

Розділ десятий

п'ятниця, 24 квітня 2009

Ізраїль святкує незалежність і розганяє палестинську демонстрацію проти «стіни безпеки», Вірменія згадує про геноцид вірмен у Туреччині, католицька церква вшановує святу Доду. Опитування свідчать, що 53 відсотки поляків не довіряють прем'єрові, а 67 відсотків — президентові. Януш Палікот порівнює лідера партії «Закон і справедливість» зі Сталінім та Гітлером. Інститут національної пам'яті визнає свою помилку й знімає вимогу про зміну назви вулиці Бруно Ясенського в Климонтові. Раніше він назвав поета пропагандистом сталінізму, а його смерть і тортури — внутрішніми порахунками в комуністичній партії. «Вісла» перемогла «Гурника» з рахунком 3:1 у матчі, що розпочав 25 тур, Роберт Кубиця непогано показав себе на тренуваннях перед Гран-прі Бахрейну, а Шльонський стадіон демонструє талісман — їжака, продовжуючи сподіватися, що в них хтось гратиме під час «Євро-2012». У Сандомирі скоєно кримінальний злочин у вигляді крадіжки мобільного телефону з кишені брюк 16-річного підлітка, залишених біля спортзалу. Погода без змін, хіба що трішки прохолодніше.

1

Його тримали на ланцюгу як собаку, і поводитися, як із собакою. Штурхали, шарпали, лаяли, і нарешті запхнули до клітки. Зроблена з товстих прутів клітка виявилася для нього затісною, довелося вигнути голову під якимсь невірогідним кутом, щоб могли поміститися, проте вона однаково не закривалася, хтось заходився грюкати дверцятами, щоб закрити їх, дверцята били по виставленій долоні, викликаючи страшний біль, йому вдалося прибрати руку, але дверцята продовжували грюкати, одноманітний звук відлунював у черепі. Він не розумів, що відбувається, хто вони й чого від нього хочуть. Лише коли хтось відкрив банку «Педігрі», і всередині він угледів обличчя Шиллера, то зрозумів, що це сон і отямився.

Біль у долоні не вщух, не зник і біль у шиї, викликаний тим, що він заснув, поклавши голову на папери, і так провів ніч. Не вгамувалося й грюкання, проте стихло й перетворилося на вперте стукання у двері. Зойкаючи й постогнуючи, він підвівся з обертового стільця, за дверима блідий і невиспаний, проте вочевидь щасливий, стояв Роман Мишинський.

— Я всю ніч провів в архіві, — промовив він із дивною усмішкою, розмахуючи пачкою ксерокопій.

— То ви, мабуть, вип'єте кави, — пробелькотів у відповідь Шацький, коли йому нарешті вдалося розклеїти губи, і втік на кухню, щоб привести себе до ладу.

За чверть години він уже слухав незвичайну історію, яку мальовничо оповідав його довірений архіваріус.

— Зима сорок шостого року настала рано, ще наприкінці листопада, скула кригою і вкрила снігом землю, над якою ще недавно здіймався дим згарищ. Люди із тривогою вдивлялися в перелякані очі сусідів, порожні комори й майбутнє, де на них чекали хіба що біль, голод, хвороби й приниження.

— Пане Романе, згляньтеся.

— Я лише хотів викликати відповідний настрій.

— Вам вдалося. Будь ласка, не так кучеряво.

— Окей, так чи сяк, зима настала люта, країна була знищена війною, не було ліків, їжі й чоловіків, зате були комуністи, новий

порядок і злидні. Навіть у Сандомирі, який жодна сторона дивом не перетворила на купу цегли. Зрештою, розповідають про підполковника Скопенка, який із Червоною Армією зупинився по той бік Вісли...

— ...і так йому сподобалося місто, що він вирішив його зберегти завдяки своїй стратегічній далекоглядності й любові до гарної архітектури, — перебив його Шацький, подумавши, що коли Мишинському не вдасться позбутися пишномовності, то це буде найдовша п'ятниця в його житті. — Я це знаю, тут усі про Скопенка розповідають. Чував я й про таке, що підполковник був з похмілля й не дозволив проводити артобстріл. Пане Романе, благаю...

Архіваріус сумовито подивився на Шацького, докірливий погляд враженого любителя гарних оповідок зворушив би кожного. Але прокурор лише промовисто кивнув на миготливий червоний діод на диктофоні.

— Сувора зима, вцілілі люди, голод і нужда. Звичайно, пуста там, де колись були єврейські квартали, звичайно найкращі помешкання й кам'яниці зайняли поляки. Проте не всі, як вдалося мені дізнатися, трохи юдеїв по війні повернулося, на жаль, ніхто не вітав їх квітами, ніхто на них не чекав. Нерухомість давно вже отримала нових господарів, залишені на переховування речі теж, кожний єврей був докором сумління, бо може, не всі під час війни поводитися так, як слід. Не знаю, чи ви читали оповідання Корнеля Філіповича, він прекрасно описує цю дилему, бо навіть якщо робили багато, то однаково завжди було замало, постійні докори сумління. А якщо взагалі нічого не робили, пасивно спостерігали за Голокостом або й іще гірше, звичайно, зараз важко собі уявити...

— Пане Романе!

— Так, авжеж. Тож нечисленні євреї поверталися на згарища й вислуховували розповіді про сувої Тори, які використовувалися як підкладка для халяв, про викопування трупів застрелених німцями родичів у пошуках доларів і золотих зубів. Подейкували й про отих проклятих солдатів, особливо із залишків Національних Збройних Сил, які полювали на вцілілих євреїв. Багато було невігданих історій, я бачив документи процесів. Дивний, похмурий час... — Мишинський на мить замовк. — Деякі поляки могли вирізати цілі єврейські родини, а інші, обидва випадки із Климонтова, ладні були ризикувати життям, щоб продовжувати рятувати євреїв, цього разу від партизанів-

антикомуністів. Так, розумію, я коротко. У будь-якому разі євреям нічого було шукати в такому собі Климонтові чи Поланці. Але Сандомир усе-таки був містом, ті, хто не збирався виїжджати до Лодзі, перебралися сюди, намагалися будь-що вижити.

— Але це було відразу по війні. А йшлося про зиму з сорок шостого на сорок сьомий рік.

— Так, так. Восени приїхала єврейська родина. Чужі, ніхто їх досі в Сандомирі не бачив. Він був лікар, звався Хаїм Вайсброт. Разом із ним вагітна жінка і дво-, може, трирічний хлопчик. Я так зрозумів, що їм допомогло те, що вони були не місцеві. Не поверталися до свого помешкання, їм не доводилося дивитися в очі як сусідам і виправдовуватися, звідки взявся новий буфет у кухні, такі собі воєнні жертви. Спокійні, не конфліктували, нічого не вимагали, до того ж, він міг допомогти. До війни в Сандомирі теж був лікар-єврей, Вайс, дуже шанований, то й цього люди так само поважали.

— Дайте вгадаю, це його будиночок на Замковій?

— Будиночок на Замковій нічий, це власність гміни, та колись належав якраз докторові Вайсу і, здається, саме в ньому оселився Вайсброт із родиною. Але це люди кажуть, доказів у мене жодних.

— А чому він стоїть пустою?

— За офіційною версією щось негаразд із документами на власність, неофіційно це прокляте місце.

— Прокляте?

— Там є привиди.

— Чому.

— Зараз ми до цього дійдемо.

Шацький кивнув головою. На жаль, він уже знав, що це чергова історія без хепі-енду, слухав неохоче, проте не втрачав надії, що чогось-таки довідається.

— Зима тривала, люди намагалися вижити. Вайсброт лікував, у дружини росло черево. Лікар особливо дітям гарно допомагав, люди казали, що він вміє з дітьми раду давати, воліли водити малих до нього, а не до польського лікаря. Тим більше, що в лікаря-єврея було те, чого не було в інших.

— Що саме?

— Пеніцилін.

— Звідки в єврейського лікаря брався пеніцилін?

— Гадки не маю, тоді, певне, теж ніхто не знав, бо пеніцилін був американський. Може, із собою привіз, може, контрабандний, а може в нього були якісь контакти на чорному ринку? Не знаю, усе могло бути. Та коли він кількох дітей врятував від сухот, люди про це заговорили. Можна мені по кока-колу?

— Що таке?

— Я піду, куплю собі колу. У кіоску. Зараз повернуся.

— Звичайно.

Мишинський вибіг, а прокурор підвівся, щоб зробити кілька гімнастичних вправ, йому болів кожен — без перебільшення — кожнісінький м'яз. Було холодно, тож він почав енергійно розмахувати руками, аби зігрітися. Важко сказати, чи то ця весна така невдала, чи йому передався настрій оповіді. Сувора зима, замети між руїнами єврейських будинків, повоєнна спустошеність і мертвотність. Кволий вогник свічки або гасової лампи у вікні садиби на Замковій. Садиби — це занадто, вона, певне, була так само зруйнована, якщо там дозволили оселитися прибульцям. Певне, лікар із дружиною так-сяк облаштували якусь кімнатку на першому поверсі, може, дві, жодних розкошів. Стоїть цей будиночок зі жовтим вогником у вікні, мати з дитиною стукає у двері, місяць у повні, жінка відкидає довгу тінь на срібному снігу, ззаду темні громаддя замку й кафедрального собору затуляють зорі. Минає кілька хвилин, перш ніж вагітна жінка із чорним волоссям відчиняє й впускає схвильовану матір досередини. Будь ласка, заходьте, чоловік уже чекає. Як усе це виглядало? Може, у нього просто розгулялася уява?

Засапаний і розчервонілий архіваріус повернувся з п'ятьма банками кока-коли. Шацький промовчав.

— Отож люди заговорили про пеніцилін, — нагадав Шацький, вмикаючи диктофон. — І я так розумію, що ця новина дійшла до вух не лише стурбованих матерів.

— Не лише. До Вайсброта прийшли прокляті...

— Дайте вгадаю: це було «KWP»?

— Саме так. Прийшли й зажадали контрибуції на боротьбу із червоним окупантом, контрибуції у вигляді антибіотика. Вайсброт їх послав подалі, його страшно побили, кажуть, люди насилу врятували свого лікаря. Ті пригрозили, що повернуться й уб'ють.

— Звідки це відомо?

— Із пояснень Вайсброта, які той давав на своєму процесі про шпигунство.

Шацький здивувався, але нічого не сказав.

— Зрештою, цьому процесові ми й завдячуємо більшістю нашої інформації. А все почалося з того, що командир партизанів не забув образи, тобто відмови поділитися пеніциліном.

— Тобто він повернувся й убив?

— Написав донос. Про це, у свою чергу, відомо із процесу його товаришів. Віриш? Майора так вразила відмова єврея, що він видав його ненависним червоним, що свідчить про масштаби ненависті в Польщі, цікаво, де б тут опинилися гомосеки.

— Пане Романе.

— Окей, окей. Не треба було навіть багато вигадувати, досить згадати про пеніцилін, і безпека миттю заарештувала Вайсброта, цього разу сандомир'яни могли хіба що спостерігати. А це було ранньої весни, наближався Великдень, наближалось свято Пейсах, наближався час пологів пані Вайсброт.

Шацький заплющив очі. «Прошу тебе, зглянься», — подумав він.

— Лікар сидів у в'язниці, здається, десь на території сучасної семінарії, не знаю, чи це правда. А жінка його лікаркою не була, пеніциліну не мала, та й узагалі стояла осторонь, тож ні з ким у містечку не зазнайомилася. Та попри це люди їй допомагали, не дозволили померти від голоду.

— І що сталося?

— Як я вже казав, наближався термін пологів. Вайсбротова дружина була, як то кажуть, тендітною. Лікар божеволів, він знав, що його не відпустять, але благав, аби їй дозволили на кілька днів прийти до в'язниці, щоб він міг прийняти пологи. Я читав протоколи, вони мене абсолютно вразили, він то зізнавався в усьому й усе заперечував, щоб тільки піддобритися до слідчого. Вигадував якісь прізвища, обіцявся виказати міжнародну банду імперіалістів, якщо вони дозволять йому прийняти пологи. Не дозволили. Зрештою, судячи із прізвищ слідчих, не дозволили напевне єдиновірні брати.

— А дружина Вайсброта померла?

Мишинський відкрив банку кока-коли, вихилив душком, тоді відразу наступну. Шацький спершу хотів запитати, чому він просто не

купив собі дволітрову пляшку, але передумав. Спокійно чекав, доки Роман збереться з думками.

— Так, хоча це не конче мало статися. Мешканці любили доброго лікаря, привели найкращу акушерку, щоб та прийняла пологи. І треба ж було, щоб та прийшла з донькою й виявилася забобонною. Обидві, і вона й донька. Решту легко уявити. Увійшла до будинку, і перше, що побачила, це бочку для огірків біля дверей до льоху. І звичайно, збагнула, що ніякі це не пологи, а підступ, що євреї заховалися, аби вкрасти її гарненьку донечку, наточити крові для маці й немовляті очі промити, щоб не залишилося сліпим. То вона й втекла.

— Але ж там нікого не було.

— Привидів теж немає, а люди бояться. Втекла та й годі. Прийшла інша акушерка, але не така вправна, а пологи були важкі. Вайсбротова жінка кричала цілу ніч, а на світанку померла разом із немовлям. Кажуть, що й нині на Замковій чути її крик і плач дитини. Вайсброт повісився в камері наступного дня.

Роман Мишинський зашовк і підрівняв документи перед собою, поскладавши їх акуратною купкою. І відкрив нову банку. Шацький встав і сперся на підвіконня, дивлячись на сандомирські будинки, на дахи старої частини віддалік. Він був у домі на Замковій, був у «Назареті», колишній червоній катівні. Скрізь трупи, скрізь якісь привиди, скільки таких місць він бачив, скільки їх, позначених смертю?

Мишинський кахикнув. Теоретично Шацький мав би його слухати, адже це був тільки початок, а тепер архіваріус об'єднає героїв сучасної драми із героями драми повоєнної, і все з'ясується. Чому ж він зволікає й ні про що не допитується? Адже ця інформація означає арешт, завершення справи, успіх. Зволікає, бо його мучить внутрішній неспокій, якийсь спротив. Його не можна визначити, неможливо назвати. Зараз усе стане на свої місця, розсипані фрагменти пазлів нарешті складуться, усі гіпотези отримають пояснення. Та попри це, хоча він і не знає подробиць, його переслідує дивне почуття фальшу, яке часто супроводжує глядачів у кіно чи театрі. Наче й непогано написано, ніби й режисер гарний, зіграно теж нормально, але відчувається, що це лише театр, а замість героїв бачиш акторів, глядачів і люстру над залом.

— Єжи Шиллер? — запитав він нарешті.

— Його батько був командиром загону проклятих, це він доніс на Вайсброта й звинуватив його в шпигунстві. Цікава постать, до війни жив у Німеччині й разом з іншими заснував Союз поляків. Коли вибухнула війна, приїхав сюди воювати й навіть відзначений в історії партизанської боротьби, на його рахунку чимало диверсій, деякі з них дуже видовищні. Та потім він вирішив, що червоних ненавидить дужче, аніж німців, тому пішов до лісу. За сталінських часів його не впіймали, а потім він перестав бути суспільним ворогом, та все-таки виїхав до Німеччини, помер у вісімдесятих. Син Єжи народився вже там.

— Гжегож Будник?

— Син начальника слідчого ізолятора.

— Того, що не дозволив лікареві прийняти в дружини пологи?

— На його сумлінні значно більше гріхів, проте так, цього. Будник-старший прожив довге життя, помер спокійно від старості в дев'яності.

— А Ельжбета Будник? Як вона була пов'язана із цими подіями?

— Якщо чесно, то я довго думав, що взагалі ніяк, припустив, що лише через чоловіка, тому й загинула. Я вирішив, що коли хтось настільки божевільний, аби переслідувати дітей винуватців трагедії, яка сталася сімдесят років тому, то може, він настільки ненормальний, що полює й на їхні родини.

Шацький кивнув головою, думки були слухними.

— Але я вирішив перевірити всі сліди, на щастя, познайомився з однією дуже тямущою працівницею архіву, — Мишинський ледь зашарівся. — Вона трохи почаклувала із різними базами даних, і що виявилось? Пані Будник приїхала сюди ще як панна Шушкевич, із Кракова, але народилася в Сандомирі в 1963 році. Її мати, 1936 року народження у свою чергу походить із Завихостя.

— Тобто коли Вайсброти померли, їй було одинадцять років, — мовив Шацький, і фрагменти пазлів знайшли своє місце. — Така маленька дівчинка, вихована в єврейському штетлі, де вона належала до меншості й де наслухалася різних оповідок, така маленька дівчинка могла неабияк перелякатися, побачивши страшну бочку в напівзруйнованому єврейському домі.

Мишинський нічого не відповів, усе й так було надто очевидним. Шацькому залишилося дізнатися про одну річ. Одну-єдину. І знову

щось схопило за горло, наче заважаючи поставити останнє питання. Що це, таке з ним сталося вперше. Втома? Невроз? Вік? Може, йому бракує якихось вітамінів? Адже все так гарно збігалось. Три жертви сімдесят років тому, три трупи нині. Око за око, життя за життя. Син партизана, який доніс на лікаря. Син слідчого, який не дозволив йому прийняти в дружини пологи, зате дозволив вчинити самогубство. Донька дівчинки, яка своєю вірою в криваву легенду приречла на смерть лікареву дружину. Але чому тепер? Чому так пізно? Адже й раніше можна було покарати справжніх винуватців, не можна мститися дітям за гріхи батьків. Чи це було зроблено навмисне? Чи, може, вбивця так пізно довідався, як усе було насправді? Власне, це було останнє, про що хотів дізнатися Шацький. Питання якимось уклалося на язичку, але не пролазило між зубами. «Хай тобі грець, Теодоре», — вилаяв він себе подумки. — «Ти мусиш дізнатися, хто це, навіть якщо почуте не дуже тобі сподобається. Ти прокурор на службі в Республіки Польща, і зараз знатимеш, хто винуватець. Решта не має значення.»

— А що сталося з іншою дитиною Вайсбротів? — холодно запитав він.

— Офіційно такої людини немає. Тим не менш, є певна особа відповідного віку. Я натрапив на його слід почасти випадково, бо він шукав дещо в архівах Інституту, навіть прізвище вказав. Ця людина виросла в дитячому будинку в Кельце, до того немає жодних записів ані про неї, ані про її предків, хоча я все докладно обшукав. У цієї людини абсолютно польське прізвище, є родина, донька. Зрештою, він працює у вашій галузі, тобто у правоохоронних органах.

2

Усе звершилося, не залишається нічого, крім як розпочати нове життя. Яким воно буде? Скільки триватиме? Що принесе? Чи вдасться в цій порожнечі знайти кохання й дружбу? Колись згодом. Сміється. Кохання й дружбу, нічого собі. І раптом відчуває невимовний жаль за втраченою молодістю й утраченим коханням. Хоча, щоб втішити себе, думає, що не існує ані справжньої молодості, ані справжнього кохання... Після всіх цих похмурих учинків у нього немає жодного шансу очистити свою душу. Та це пусте. Порожнеча й темрява — не надто висока ціна за спокій, за те, що він більше не відчуває цієї

страшної ненависті. Здригається, коли чує стукання у двері. Дивно, він не сподівався гостей.

3

— Ви помиляєтеся, пане прокуроре.

Теодор Шацький мовчав, якраз у цій процедурі його роль була незначною, усе це була суто поліційна робота. Маршалок, щоправда, затинався й дивився винувато, але виконав усі передбачені законом дії. Відрекомендувався, оголосив законну підставу й справу, якої стосувався арешт, перевірів документи затриманого, обшукав його, відібрав зброю, одягнув кайданки й повідомив про право на присутність адвоката й право мовчати.

Інспектор Леон Вільчур скорився спокійно й мовчки, зрештою, він був з усім цим знайомий. Не виглядав здивованим, не смикався, не сварився, не намагався втекти.

— Помиляєтеся, пане прокуроре, — повторив він із притиском.

Що він міг сказати? Йому боліли всі м'язи, поранена рука, а тепер іще й шия, він справді був неймовірно втомлений. Знехотя глянув на старого поліцейського. Без піджака, у самій розхристаній сорочці, штанах, у тонких шкарпетках він виглядав ще жалюгідніше, ніж завжди. Немічний дідок, який проводить день на лікарняному перед телевізором у занедбаній квартирі, захаращеній запилюженим мотлохом. Проте примусив себе перевести погляд і зустрітися із сухими, жовтуватими очима Вільчура. Він завжди думав, що за ними криється зневага до світу, звичайна гіркота й типова надвіслянська фрустрація. Але щоб ненависть? Боже мій, скільки ж зусиль треба було роками вкладати в плекання ненависті, щоб скоїти три вбивства в ім'я вендети за події сімдесятирічної давнини. Скільки праці, щоб не дати цій ненависті згаснути, виблякнути, щоб не втратити її з очей навіть на мить.

Фахівці цього не підтвердять, і слушно, але для нього Вільчур був шаленцем. Він бачив різні вбивства й різних убивць. Плаксивих, нахабних, агресивних, скрушних. Але щоб так? Він ніяк не міг цього збагнути. Навіщо вбивати дітей і внуків винуватців давньої трагедії, навіть якщо їхня провина була жахливою? Жоден кодекс на світі не передбачає відповідальності дітей за гріхи батьків, це основа

цивілізації, межа між мислячими людьми й керованими інстинктами тварюками.

— Не будуть забиті батьки за синів, а сини не будуть забиті за батьків, — кожен за гріх свій смертю покараний буде, — процитував прокурор Книгу Повторення Закону.

Вільчур, не зводячи з нього очей ані на мить, заджерготів незрозумілими словами, мелодія фраз здавалася то співучою, то шорсткою, просякнутою блюзовою тужливістю, це, певне, був їдиш або гебрайська. Шацький запитально підняв брови.

— «Бо Я Господь, Бог твій, Бог заздрісний, що карає провину батьків на синах, на третіх і на четвертих поколіннях». Як вам, пане прокуроре, добре відомо, на все можна знайти біблійну цитату. Та це неважливо. Важливо те, що ви помиляєтеся, і ця помилка може мати жахливі наслідки.

— Я можу вам сказати, пане інспекторе, скільки разів мені доводилося чути ці слова з вуст заарештовуваних, але навіщо? Адже ви чули їх частіше й краще за мене знаєте, скільки в них правди.

— Іноді є дещиця.

— У цьому випадку дещиця правди — то ніщо.

Кивком голови наказав Маршалкові вивести Вільчура.

— Завтра зустрінемося на допиті, до того часу добре подумайте, чи справді ви збираєтеся перешкоджати слідству. Ці вбивства, ця стилізація, ця божевільна інсценізація, ця шалена помста. Принаймні можете відповісти з гідністю.

Вільчур саме проходив повз нього, порівнявся із Шацьким, їхні обличчя опинилися на відстані кількох сантиметрів. Шацький добре бачив потовщення на білках очей, пори на шкірі, поораній глибокими зморшками, жовтий наліт сигаретного диму на вусах, гострі волосини в ніздрях великого носа.

— Ви завжди до мене погано ставилися, прокуроре, правда ж? — несподівано ображено заскрипів поліцейський, вийнувши в обличчя Шацькому кислуватим подихом. — І я знаю, чому.

То були останні слова, проказані Леоном Вільчуrom у зв'язку зі справою, коли його заарештували, звинувачуючи в потрійному вбивстві.

До прокуратури він не повернувся. Коротко поговорив по телефону з Міщик і Соберай, не хотів з ними бачитися, не бажав пояснювати й розтлумачувати, не збирався реагувати на їхні екзальтовані охи й ахи і «омійбожеяктакемоглостатися». Найважливіше, тобто результати пошуків Романа Мишинського, лежали в них на столах, а цього було досить, щоб віддати наказ про арешт, чим і займеться пізніше Соберай. Для медіа була призначена лаконічна інформація про затримання підозрюваного. Решта залежала від Вільчура. Якщо він зізнається, за три місяці матимуть готовий обвинувальний акт, якщо ж Вільчур усе заперечуватиме — на когось чекатиме тривалий, копіткий процес, підкріплений непрямыми доказами. Найімовірніше не на нього, існувала традиція, за якою злочини, вчинені працівниками поліції чи прокуратури, потрапляли до інших прокуратур. Теодор Шацький сподівався, що цього разу справу вдасться залишити тут, можливо, умовити людей в окружній, щоб йому дали довести все до кінця. Він прагнув бути тим, хто напише обвинувальний акт і вмотивує його перед судом. Не уявляв собі, аби сталося по-іншому.

Так чи сяк, нині він цим займатися не мусив, можна відпочити, Шацький навіть не пригадував, коли востаннє почувався таким неймовірно, смертельно втомленим. Настільки, що навіть ходити було важко. Зупинившись перед Опатовською брамою навпроти будинку семінарії, у якому багато років тому повісився Хаїм Вайсброт, і під яким, можливо, стояв маленький Леон Вільчур, виглядаючи свого тата, він не витримав і сів біля якогось бомжа на лавочці. Лише на хвилинку. Волоцюга видався йому знайомим, прокурор напружив пам'ять і пригадав: так, авжеж, це він зачепив Вільчура того вечора, коли вони виходили з «Ратушевої», збирався шукати якогось зниклого товариша. Спершу хотів було забалакати, але передумав. Заплющив очі й підставив обличчя під сонячні промені, навіть якщо воно не гріє, то може, принаймні засмагу дасть, йому було неприємно, що по телевізору він виглядав таким блідим і виснаженим.

Почувався дивно. Завжди закінчення слідства й арешт злочинця супроводжувалися певною пусткою, післяслідчою депресією, синдромом відчуження. Та цього разу то було щось інше, порожнеча стрімко сповнювала його тривогою, знайомим напруженням нейронів, які сигналізували, що він десь помилився, недодивився, прогавив.

Шацький не уявляв, про що йдеться й не хотів над цим замислюватися. Не тепер. Насилу підвівся з лавки й подався вулицею Сокольницького догори, до ринку. Проминув кафешку з варениками, китайську забігайлівку, до якої жодного разу не наважився зайти, на мить зупинився, розмірковуючи біля «Малої», чи послана цукровою пудрою кава з пінкою не є тим, чого йому найдужче хочеться. Але ні, він не хотів кави, не хотів збудження, він мріяв лише про душ і ліжко.

Дійшов до ринку, коли годинник на вежі ратуші почав свою роботу, вибиваючи другу пополудні. Зупинився на хвилину, спостерігаючи, як змінюється місто, готуючись до туристичного сезону, що, як і скрізь, почнеться на травневих святах. Він досі не бачив Сандомира в цьому ракурсі, адже оселився тут наприкінці року, коли все було зачинене, від золотої польської осені не залишилося й сліду, а бруківка в центрі була мокрою, або вкритою снігом чи кригою. Тепер місто скидалося на хворого, що прокидається після летаргічного сну й не здатен відразу встати й побігти, а лише обережно перевіряє свої сили. Тераса «Кордегардії» була вже приготована, перед «Малою» власниця виставила на вулиці два столики, біля «Каштелянської» двоє офіціантів ставили парканчик у садку. У глибині, здається, перед коктейль-баром, хтось чистив великого парасоля з логотипом пива «Живець», біля «Пулена» відкривали досі наглухо закриту зелену ятку з морозивом. Було й досі холодно, але сонце підбивалося високо й не збиралося здаватися, тож Шацький відчув, що ці вихідні будуть по-справжньому весняними.

Проте не зважився на жодне кафе, звернув до Вісли й за кілька хвилин був уже вдома, уперше від ранку середи. Йому було байдуже до порожнього холодильника й порозкиданих недопалків, Шацький зняв костюма й заліз у постіль, яка й досі пахла солодкуватими парфумами Клари.

«Не розумію, чому я досі не відчуваю полегші, хай йому грець», — подумав прокурор.

І заснув.

5

За кілька годин його розбудив телефонний дзвінок Басі Соберай. Їй терміново треба з ним побачитися. «Окей», — погодився Шацький і

пішов прийняти душ, забувши, що «терміново» в Сандомирі означає «негайно». Коли він вийшов з ванної з мокрою головою, з якої вода скапувала на комір темно-синього халата, Бася вже стояла під дверима з безформним пакунком у руках і дивним виразом обличчя.

Простягнула пакет.

— Це тобі.

Шацький розгорнув коричневий папір, усередині була прокурорська тога, чорнота якої давно більше не була чорною, а облямівка — червоною.

— Батько попрохав віддати її тобі. Сказав, що більше не хоче на неї дивитися, хоче померти, дивлячись на мене, а не на цю ганчірку, яка була його маскарадом усе життя. І що я мушу віддати її тобі, бо тільки ти нею скористаєшся. Бо ти начебто розумієш те, чого не розумію я, тільки не знаю, що він мав на увазі.

«Що всі брешуть», — подумав Шацький.

Він нічого не сказав, відклав тогу й коміром халата витер цівочку води, яка спливала з білого волосся на щоку. Кивком голови запросив Басю досередини, міркуючи, навіщо вона до нього прийшла. Хотіла поговорити про справу? Про вбивства? Трупи, провину й ненависть? Він із гіркотою подумав, що для таких випадків він чудовий співрозмовник, кращого в Сандомирі годі й знайти.

Говорити не хотілося. Сів на дивані, щедро хлюпнув віскі до стареньких тонкостінних склянок. Соberай сіла поруч, випила душком. Теодор здивовано глянув і налив знову. Вона знову вихилила все одним ковтком, кумедно закліпала, поводитися мов дитина, яка боїться зізнатися, що розбила вазу, хоча про це однаково от-от довідаються. Заклала за вухо пасемко волосся й глянула на Шацького з нервовою, ледь винуватою посмішкою.

«Заради Бога, не сьогодні», — подумав він. Він і справді був неймовірно, жахливо втомлений.

Попри це нахилився й поцілував свою колегу по роботі, роздумуючи, хочеться йому цього чи ні. Вона йому подобалася, дуже подобалася, щодня сильніше, але він не міг сказати, що між ними спалахує роман чи пристрасть, про кохання годі й говорити. Якби він мав назвати це почуття, то вжив би слово «дружба».

Проте вирішив принаймні зараз не витратити час на теорії. Цілує, затягнув Басю до ліжка й почав обережно, але рішуче

роздягати.

— Бо якщо ти не хочеш, то скажи, інакше я паскудно почуватимусь. Я ніколи досі не була в такій ситуації, — вона підняла руки, щоб Шацький міг стягнути з неї тонкий амарантовий гольф, — і я не дуже знаю, як поводитися. Просто мені дуже хотілося, але якщо ти не хочеш...

— Нічого не поробиш, доведеться себе примусити, — відповів він, водячи пальцем по її обсипаному веснянками викоті, який нагадував картинку «з'єднай крапки», тоді помандрував над кісточками тіснуватого бюстгальтера під колір светра, і дістався заглибини пупка.

— Варшавський жартик. Чесно, я не певна, чи впораюся, — проте засміялася, коли він із виглядом шибеника зазирнув їй за трусики. Які, до речі, були ледь затісні і врізалися в тіло, утворюючи над gumкою зворушливу складочку.

Клац.

— Агов, отой пакуночок, що ти отримала в середу...

— Ну так, звісно, можеш з мене посміятися, бо я хотіла вбрати для тебе щось гарненьке. Уяви собі, що в Сандомирі немає десятка крамниць із фірмовою білизною. Але я, звичайно, не подумала, що за зиму погладшала на розмір і — о-о-о, воно не має суперестетичного вигляду, пробач...

Шацький голосно засміявся.

— Знімімо це швидше, перш ніж залишаться червоні сліди.

— Уф-ф-ф, дяки.

Вони знову почали цілуватися, обоє вже були голі, аж раптом Соберай сіла на ліжку й сором'язливо прикрилася ковдрою. Глянув запитально.

— Боже мій, у мене таке дивне відчуття, наче я мушу попросити в нього дозволу. Щоб усе було нормально.

— Окей, — повільно відказав він, чекаючи на продовження.

— Я ніколи не зраджувала Анджея. Не те, що мені не хочеться, навпаки, я дуже хочу, але я собі подумала, що мушу тобі сказати. Що я не якась перша-ліпша гуляща. Ну, і ще я страшенно хвилююся. Про тебе ходять різні чутки, про Клару, Татарська теж захоплювалася, а вона зазвичай дуже вимоглива...

Цієї миті, саме цієї миті Шацький зрозумів, що означає жити в маленькому містечку.

— ...а я вже п'ятнадцять років з одним мужиком, та й то не надто часто, і я просто боюся, що мій репертуар, розумієш, швидше для камерного оркестру, ніж для симфонічного. Я знаю, як це звучить, але не хочу, щоб ти занадто поспішно мене оцінював, розумієш?

— Вуді Аллен, — сказав Шацький, натягаючи ковдру на голе тіло, бо йому стало зимно.

— Що — Вуді Аллен?

— Сцена, як у нього, замість сексу, ми говоримо про секс.

— Ну так, я розумію.

— То, може, помаленьку почнемо й подивимося, що буде далі, га?

Почали помаленьку й після колишньої перверзійної акробатики, яку примушували його виконувати нещодавні коханки, це було дуже непогано. Замість того, щоб зосереджуватися й докласти титанічних зусиль, він міг поволі насолоджуватися близькістю, поводитися так, щоб приємно було і йому, і Басі, яка в сексі виявилася чуттєвою й вигадливою, і разом з тим дотепною та зворушливою. До різних речей вона ставилася з чуйною настороженістю, але потім розохочувалася й невдовзі, обережні постогнування змінилися тим, що їй довелося накрити голову подушкою, щоб не закричати на весь Сандомир. Шацький згадав, що в неї хворе серце й перелякався.

— Усе добре?

— Ти що, здурів?

— Я подумав про твоє серце.

— Не хвилюйся, я прийняла ліки. Якщо оргазм не буде надто інтенсивний, може, я й виживу.

— Дуже смішно.

Оргазм виявився помірно інтенсивним, і обоє щасливо його пережили. Шацький обійняв Басю й подумав, що коли вони стануть коханцями, для нього це означатиме геть новий досвід, бо раніше якраз він був одруженим.

— Я й досі в шоці, — прошепотіла вона, — досі на етапі недовіри, справді не можу збагнути, що це правда.

— Дай мені трохи часу.

— Дурень, я мала на увазі Вільчура.

— Ага.

— Я прочитала, що там знайшов цей архіваріус, усе сходиться, жодних сумнівів, якщо говорити про мотивацію. Потім я пригадала,

що він був першим біля тіла Елі, супроводжував нас, коли знайшли ножа, він показував нам записи на камерах і віддавав розпорядження стосовно допитів свідків, він міг керувати нами, як сам хотів. Особливо тобою, ти не знаєш міста, не знаєш людей, ти вірив у будь-які небиліці.

— Якщо ти така розумна, то треба було раніше його заарештувати.

— Ти ж розумієш, що мені не про це йшлося. Я думаю, що він віддавна виношував цей план, але можливість нагодилася лише тоді, коли в Сандомирі з'явився ти. Він міг бути впевнений, що зірка з Варшави отримає цю справу. Зірковий, але чужий прокурор.

— Першого ж дня він сказав, що допоможе мені, пояснюватиме, хто є хто насправді.

— Я й не сумніваюся.

Трохи полежали мовчки.

— Мене це лякає, так плекати ненависть стільки років. Та коли читаю документи справи Вайсброта...

— То що?

— Це повоєнне озвіріння, тут ніколи про таке не говорили, хіба часом хтось із науковців чи варшавських журналістів витягне на світ Божий, але його навіть ворогом номер один не вважають, про це просто не говорять та й годі.

— Сандомир не виняток. Уся Польща така.

— Не можу собі цього не уявляти. Як ці люди після таборів повертаються додому, весь час згадуючи про стоси трупів, сподіваючись, що може, дивом уціліли їхня ванна й кухня, що доставшись місця, вони заварять собі чаю, виплачуться і якось вдасться повернутися до життя. Але на їхній кухні вже хтось стоїть, їхнє життя стає комусь на заваді, однокласник повернувся на тиждень раніше, то його вже замордували й повісили на березі. Тобто я знала, що такі речі траплялися, але Вайсброт — реальна людина, я бачу, як він гатить кулаками об стіну в камері «Назарету» і ридає, а за кількасот метрів помирає його дружина, бо акушерка злякалася єврейки. Гадаєш, вона померла у Вільчура на руках? Йому, певне, було тоді років чотири або п'ять.

— Це його не виправдовує.

— Ні. Але допомагає зрозуміти.

Задзеленчав телефон. Шацький підняв трубку й схопився з ліжка.

- Звичайно, я вже біжу, чекатиму на зупинці.
- Що трапилось?
- Донька до мене приїхала на вихідні..
- Ой, чудово, то прийдеш завтра з нею?
- Як це?
- Ти ж збирався до нас на гриль. Забув?

6

Від навали думок та емоцій болить голова. Міряє кроками приміщення, але простору мало, годі знаходитися, хоч він і звик до цього. Не може зосередитися, не може наважитися, як зазвичай не може нічого вирішити. Знає, що найрозсудливіше визнати, що це кінець, забути про все. Зайвий ризик, жодної з нього користі, зате можна все знищити, знівечити, усе! Він це знає, але не може відмовитися, не цього разу. Крім того, може, ризик не такий уже й великий.

Розділ одинадцятий

субота, 25 квітня 2009 року

Міжнародний День усвідомлення небезпеки від шуму. Єгипет відзначає 27-му річницю виведення ізраїльських військ із півострова Сінай, ірландські соціал-демократи та зелені — перемогу в дострокових парламентських виборах, а Аль Пачіно й Анджей Северин святкують день народження. Світ охоплений істерією через свинячий грип. У Німеччині анонімний колекціонер платить 32 тисячі євро за акварелі пензля Адольфа Гітлера, які зображують сільські пейзажі. Кристіан Цімерман викликає скандал у США, заявивши під час концерту, що не гратиме в країні, чия армія хоче контролювати весь світ. На батьківщині піаніста партія «Закон і справедливість» вимагає від Міністерства національної оборони пояснення, чому солдати почесної варти не беруть участі в урочистих месах; Міністерство відповідає: «Бо якщо зімліють від тривалого стояння струнко, то можуть заподіяти комусь кривду багнетом». У податкових інспекціях усієї Польщі день відкритих дверей, наступного тижня закінчується термін розрахунків з фіскальними органами. В Окружному музеї в Сандомирі відкрито виставку тектографії та унікальних книг Гжегожа Мадея. Сухо, сонячно, трохи тепліше, ніж учора, але не вище, ніж 17 градусів.

1

Він боявся зустрічі з дитиною, і хоча нікому в цьому би не зізнався, того п'ятничного вечора їхав забрати доньку з автовокзалу, сповнений тривоги й непевності. Сандомирський автовокзал знаходився неподалік єврейського цвинтаря, там, де він кілька днів тому наказав затримати любителів націонал-соціалізму. А взагалі Шацький дивувався, що відбувши свої сорок вісім годин у цюпі, ніхто з них не збирався малювати йому зірку Давида на дверях чи просто натовкти пику.

Гельця вилетіла з автобуса щаслива й усміхнена, сповнена одинадцятирічного смутку, захоплення й співчуття. Співчуття, бо пов'язка на його руці виглядала доволі серйозно, а захоплення, оскільки телевізійні новини в поєднанні з бурхливою уявою дівчинки створили образ героя, що незважаючи на небезпеку, бореться зі злом і несправедливістю.

Вони провели дуже приємний вечір за піцою й чудовий ранок, найважливішими елементами якого була прогулянка (з доганялками й грою в бадмінтон) над Віслою і сніданок у «Малій» із кавою, гарячим

шоколадом і солодкими налисниками. Прокурор Теодор Шацький дивився на заглиблену в читання пошарпаного коміксу каштановокоосу доню, яка саме почала перетворюватися із гарненької дівчинки в дещо незграбного підлітка, і вперше за багато днів відчував спокій. Не втому, а саме спокій. А Гельця, якимсь шостим, притаманним донькам чуттям, збагнула, що батько пережив кілька важких днів, тож не викидала йому коників, не влаштовувала істерик і сцен, мовляв, вона хоче, аби все було, як колись, інакше вона ніколи більше не буде щаслива.

А потім поїхали в гості до Басі й Анджея Собераїв.

Сам план відвідин Басі та її чоловіка, мало того, що з дитиною, то ще й на додачу після вчорашнього пристрасного вечора видавався йому водночас курйозним і привабливим, а єдине, що заважало Шацькому насолоджуватися цією двозначною ситуацією, це майбутня розмова з Вільчуром. Він радо переніс би її на понеділок, але не міг. Бо якби Вільчур вирішив зізнатися, а Шацький припускав, що він зробить це раніше чи пізніше, то це додатково підкріпило б рішення про тимчасове затримання.

Та наразі він відігнав думку про Вільчура й радісно пересадив свою сміхотливу доню над низеньким парканчиком садка Собераїв, а тоді й сам його перескочив, що видалося йому дуже спортивним, проте було можливим тільки тому, що парканчик сягав йому до колін.

Гельця та Анджей Соберай швидко знайшли спільну мову, головню завдяки небаченим пристроям, що їх його донька, типове дитя багатоповерхівки, досі не бачила. Вона вже встигла натішитися секатором і косаркою для трави, а тепер надійшла черга поливального шланга, який, судячи з її реакції, був для неї чимсь на зразок священного Грааля класної забави.

— Ну, нарешті ти не виглядаєш, наче Йозеф К.

Справді, Шацький не повторив своєї нещодавньої помилки, і прийшов до Собераїв у джинсах і старому гольфі, костюм, який він збирався одягти на допит, залишився зачохленим у машині.

— А ти нарешті не скидаєшся на харцерку, — не залишився в боргу Теодор.

Сиділи разом за столиком на терасі.

— Збирай бабки на будинок із садом! — гукнув з-під живоплоту Соберай. — У цієї малої явний хист до садівництва!

— Так, тату, я хочу косарку!

— Хіба що для волосся!

Гельця підбігла до столика.

— Ти забув, що я хочу мати довге волосся. Отаке, — махнула вона рукою на рівні сідничок.

За дитиною причалапав Соберай, помітно засапаний. Прокурор подивився, як він робить великий ковток з банки пива, і подумав, чи Собераї займалися вчора подружнім сексом. З одного боку, він би дуже здивувався, з іншого вже встиг зрозуміти, що всупереч поширеній думці розсадником різноманітної розпусти були не великі метрополії, а якраз маленькі містечка.

— Ходи, допоможеш мені занести цей мотлох до кухні, — звернулася Соберай до чоловіка.

— Зглянься...

— А як там із цією танцюючою квіткою? — невинно запитала Геля.

— Звичайно, що я покажу тобі танцюючу квітку, — пожвавився Соберай. — А баняки занесе пан прокурор. Дитина з міста приїхала, нехай утішається.

Вони разом з Гелею повернулися до садка, щоб установити там танцюючу квітку, хай там як вона виглядала, а Шацький з Басею Соберай позбирали тарілки й пішли цілуватися до будинку. Лише коли радісні вигуки повідомили про успіх операції «квітка», Теодор і Бася відірвалися одне від одного й вийшли на терасу з тацею, повного шматків пирога.

Танцююча квітка справді танцювала, певне, вона була так сконструйована, що вода, яка протікала крізь неї, примушувала голівку кивати навсібіч, і це створювало кумедний ефект. Геля залишилася біля квітки, щоб пищати, підстрибувати й марно ухилитися від водяних струменів, а Соберай повернувся до столика.

— У тебе чудова донька, — сказав він і підняв догори банку з пивом. — За твої гени.

Шацький у відповідь підняв свою склянку з кока-колою. І водночас пригадав собі, що Соберай колись йому розповідала, що вони із чоловіком не можуть мати дітей. Невже це означає, що вона не використовує жодних контрацептивів і звикла до того, що секс не означає продовження роду?

— Коли поінформуєте медіа про Вільчура? — пошепки запитав засапаний господар квітки. Іще раніше вони домовилися, що при дитині не обговорюватимуть справу.

— Про те, що заарештований — працівник поліції, у понеділок. А решту якомога пізніше, — пояснив Шацький, не зводячи погляду з дитини, стара батьківська звичка. — Ми в загальних рисах розповімо про особисті мотиви, спростуємо чутки про серійного вбивцю, прикриємося таємницею слідства. Істерія вщухне, а потім буде все, як завжди. Слідство триватиме місяцями, коли вже буде можливо переглянути документи й з'ясувати мотивацію Леона В., це мало кого цікавитиме. Довкола процесу здійсниться галас, але це вже, мабуть, не наша проблема.

— Чому?

— Це наші останні дні із цією справою, — на відміну від свого сивочолого колеги, Соберай через це не страждала, навпаки, здавалася захопленою. — Тео ще повинен допитати Вільчура перш ніж віддати наказ про арешт, але документи справи невдовзі перейдуть до іншої прокуратури, можу закластися, що це буде окружна прокуратура в Жешові.

— Шкода, — Соберай згнітив банку і вкинув її до торбинки зі сміттям. — Мені хотілося почути від вас, як усе було.

2

Переодягання в костюм тривало довше, ніж сам допит. Леона Вільчура привели, він підтвердив свої особові дані, а тоді заявив, що відмовляється давати свідчення. Прокурор Теодор Шацький трохи подумав, тоді підсунув протокола, аби той підписав. Вільчур був стріляним поліцейським вовком, який чудово знав свої права, усі прохання, погрози, заклики до сумління були тут марні. Стратегія мовчання була ідеальною, якби Шацький був його адвокатом, він порадив би Вільчурові те саме, навіть не зазираючи в документи. Справа була закручена, докази сумнівні, історична мотивація неймовірно каламутна, на слідчих чекала тяжка праця, пошуки доказів і свідків, у принципі слід було від початку виконати всі дії поліції, позаяк присутність Вільчура робила їх недійсними.

Та попри це, перш ніж покликати охоронця, Шацький зупинився у дверях.

— Може, усе-таки? — запитав він. — Три вбивства. Три жертви. Після стількох років роботи в поліції, після стількох розслідуваних справ, стількох упійманих злочинців, ви не вважаєте, що вам краще зізнатися? Щоб справедливість перемогла. І все.

— Ви помиляєтеся, пане прокуроре, — заскрипів Вільчур, навіть не обертаючись у бік Шацького.

Розділ дванадцятий

неділя, 26 квітня 2009

У православних християн нині Мертвецький Великдень, свято, схоже на Дзяди або Задушки, коли споживання їжі на цвинтарях має допомогти душам померлих потрапити до неба. В охоронців польських в'язниць — День тюремного працівника. День народження відзначають Ян Петшак і Анна Муха. Свинячий грип шаленіє. Медіа без угаву інформують про випадки зараження в нових країнах, польські музиканти в Мексиці стверджують, що «вулиці виглядають, як відділення інтенсивної терапії», міністр охорони здоров'я переконує, що Польща готова до атаки хвороби. До Риму приїздить Олександр Лукашенко, це його перший закордонний візит від 1995 року. Прем'єр-міністр Туск підписує заяву, що він погоджується передати свої органи для пересадки. Опозиція в розпачі, бо лише після смерті. Сандомир'яни рекламують своє місто на Варшавському туристичному ярмарку, тимчасом у місті виступає етнічний рок-гурт «Якісь кореші», на Віслу повертають прогулянкові пароплави, проте подія дня — це таки весна, нарешті весна! Тепло, сонячно, температура перевищила магічний бар'єр у 20 градусів.

1

Прощання з Геленою-Євою Шацькою було неймовірно болісним. Що ближчою ставала година від'їзду автобуса, то гіршала атмосфера, незважаючи на всі зусилля Шацького й намагання розважити доньку. Дорогою до так званого автовокзалу, який насправді був будкою із фанери й рифленої бляхи, одинадцятирічна дівчинка тихо плакала, а біля автобуса розридалася й учепилася за батька так істерично, що той подумав, чи бува не відвезти її до Варшави машиною. Але йому на допомогу поспішила огрядна енергійна жіночка, яка подорожувала з онукою приблизно такого ж віку і, бачачи критичну ситуацію, запропонувала заопікуватися другою дівчинкою під час подорожі. А «друга дівчинка», щойно відчула можливість розваги, негайно радісно цьомкнула тата в чоло й зникла всередині на диво пристойного автобуса.

Попри це прокурор Теодор Шацький сумний і невеселий повертався... от-от, куди? Додому? Це чуже помешкання не було його домом. До себе? Радше так, «у себе» може означати все, що завгодно: дім, готельний номер, ліжко в гостелі або намет у кемпінгу. Так можна сказати про будь-яке тимчасове місце проживання.

Отож він повернувся до себе, та щойно глянув на вікно кухні, як крутнувся й рушив сходами вниз, у бік Вісли. Йому хотілося справді прогулятися так, аби втомитися, пообідати, випити два пива й заснути сном без сновидінь.

Боже, який то був чудовий день? Права була Соберай, коли тиждень тому переконувала його, що він мусить побачити весну в Сандомирі. Весна вирішила надолужити всі згаяні дні, голі досі гілки вкрилися дрібненькими листочками, на тих, де вже видніла зелень, з'явилися білі квіти, у повітрі солодкі аромати квітування змішувалися з пахом землі й ледь болотяним — підмоклих лук з-над Вісли. Шацький вдихав їх, мов наркоман, намагався вловити всі нараз і кожен зокрема, ніколи досі у своєму житті він не пережив жодної весни, крім міської, вибляклої, від самого початку якоїсь вимученої й минутої.

Зійшов на оболонь і біля пам'ятника Іванові-Павлу II, супроводжуваного курйозною табличкою з написом про те, що папа відправив тут «месу в присутності відродженого лицарства», звернув

ліворуч і подався оболонню до шосе на Краків. Лише там обернувся й глянув на Сандомир. І подумав: «Окей, якраз у цій легенді про полковника Скопенка мусить бути дещо більше, ніж кволе зерно правди». Він не уявляв собі, аби хтось міг побачити місто із цієї перспективи й віддати наказ про артобстріл. Воно було прекрасне, найпрекрасніше в Польщі, було італійським, тосканським, європейським, непольським, було містом, у яке можна було закохатися з першого погляду, оселитися тут і нікуди не виїздити. Було — ця думка зродилася в голові прокурора вперше — його містом.

Відірвав погляд від скупчених на березі Вісли кам'яничок, від білого громаддя «Колегіум Гостоміанум», яке сусідило із червоним цегляним готичним Домом Длугоша, від ратушевої вежі й мало помітної із цієї перспективи невеличкої вежі кафедрального собору. І рушив уздовж дороги, раз у раз позираючи на цю архітектурну пишноту, яка так тішила око.

Він трохи покрутився бульваром Пілсудського над Віслою, де на пристані вже з'явився білий корабель. Шацький посидів на лавці, спостерігаючи за туристами, що піднімалися на борт або сходили з нього. Залежно від того, на кого падав погляд, він або радів, що не є цією людиною, або навпаки, заздри їй. Міг так розважатися годинами. Потім піднявся таємничим і похмурим лесовим узвозом до костьола святого Павла й звідти повернувся до замку, пройшовши дорогою крізь юрбу, що вийшла після служби із костьола святого Якуба.

На жаль, він не міг глянути на галявину внизу, а то було саме те місце, під яким кілька днів тому вибух жбурнув його на стіну, а Марека Дибуса назавжди перетворив на каліку. Це були невеселі спогади.

На жаль, він не міг довше вдавати, наче його найдужче цікавить донька, краєвиди Сандомира, прогулянка й пошуки весни. Він був неймовірно, у край вичерпаний, схвильований, розбитий, виснажений, будь-яке слово будь-якою мовою, що означало би неспокій, підходило до нього якнайкраще. Цей неспокій він болісно відчував усіма фібрами своєї душі. Незалежно, чи бавився з донькою, чи їв або спав — переживав одну-єдину емоцію. І перед очима було лише одне: Вільчурове обличчя. І фраза: «Ви помиляєтеся, пане прокуроре».

Маячня, повна маячня, не може він помилятися, усі факти, хоч які неймовірні й фантастичні, ідеально збігаються. Що з того, що такого досі в практиці не було? Що з того, що мотив видається карколомним?

Люди вбивали й через менші дурниці, кому, як не Вільчурові, це добре відомо. Крім того, йому ж ніхто не забороняє говорити. Він може пояснити, чому Шацький помиляється. Може довести, де він сам був під час убивств. Може говорити, скільки йому заманеться, розповідати, доки в прокуратурі паперу не забракне. Але він цього не зробить, він же не дурний, клятий старий дідуган, хай йому грець.

Ще під час останньої безсонної ночі Шацький окреслив те, що йому муляло. Сидів на кухні, прислухаючись, як донька перевертається з боку на бік, і визначав можливі версії подій — тепер принаймні із підозрюваним за ґратами. Версії відрізнялися дрібними деталями, але всі переконливо відповідали на питання «чому?», як у детективних романах. Велика кривда, невігойна ненависть, помста через багато років. Помста, запланована так, аби всі довідалися, що відбулося тут лютої зими Року Божого 1947-го. Так, як пояснював Клейноцький: знеславлення — це важливий елемент вендети, самого лише трупа замало. Отож Вільчур досягнув своєї мети, уся Польща говоритиме про нього та його кривду.

Таким чином, мотив був зрозумілим. Гірше виходило із відповіддю на питання «як?» Як цей старий, худий сімдесятирічний дідуган замордував трьох людей? Численні знаки запитання можна пояснити тим, що це був досвідчений сандомирський поліцейський. Завжди перший на місці злочину, він роздавав карти, віддавав наказ. Контролював допити й слідчі дії, власне, увесь механізм розслідування. Він слідкував за отриманням записів міського моніторингу, водночас продемонструвавши обізнаність у сучасних технологіях. А це пояснювало й акаунт на інформаційному сервері, і використання мобільного телефона для поінформування медіа. Шкода тільки, що мобілки так і не знайшли. Вільчур знав Сандомир як свої п'ять пальців, а це своєю чергою пояснює знання сандомирських підземель. Треба поговорити з Дибусом про це, коли хлопець опритомніє. Кому було відомо про їхні дослідження, чи брали в цьому участь міські служби, чиновники. Припускаючи, що Вільчур знав підземелля і те, що входи до них є в різних частинах міста, можна пояснити, як саме відбувалося перенесення тіл. Поліцейський у ролі винуватця злочину вирішував також питання про значок родла в руці Ельжбети Будник. Вільчур запхнув його в долоню небіжчиці, аби спрямувати підозру на Шиллера, бо тоді тінь упала б на Будника і на

світло денне вийшов роман у сандомирських вищих колах. А це підтверджувало теорію Клейноцького про знеславлення.

Але цього мало, надто мало.

Шацький стояв на замковому дитинці, він любив це місце й краєвид, що відкривався з тераси на вигин широкої о цій порі року Вісли. Йому подобалося думати, що протягом кількох років люди стояли на цьому місці й милувалися тим самим пейзажем. Ну, може колись він був кращий, неспотворений димарем склокомбінату. Довкола було повно людей, які виходили з поближких костьолів після меси. Святково одягнені, як це зазвичай буває в маленьких містечках: чоловіки в костюмах, жінки в жакетах неймовірних кольорів, хлопці в блискучих спортивних черевиках, дівчата — у чорних колготках, яскраво нафарбовані. Кожен зокрема й усі разом становили привід для кепкування. Проте Шацького ця картина розчулювала. Після стількох років життя у Варшаві він відчував, що там усе не так, що ця найогидніша метрополія Європи страшенно непривітна, а його сантименти до коричневих варшавських мурів — насправді невротична залежність, урбаністичний стокгольмський синдром. Так в'язні узалежнюються від тюремних камер, чоловіки — від дружин-мегер, так він сам повірив, що життя в бруді й хаосі достатньо, аби ці бруд і хаос обдарувати теплими почуттями. Прокурор Теодор Шацький, варшав'янин. Варшав'янин, тобто безхатько. Тепер, стоячи на осяяному сонцем, сповненому гомону дитинці сандомирського замку, він виразно це відчував. У нього, мешканця великого міста, не було малої батьківщини, не було краю щасливого дитинства, свого місця на землі. Місця де твоє повернення вітають усмішки, простягнуті руки й змінені часом, проте ті самі обличчя. Де риси померлих сусідів і друзів помічаєш у їхніх дітях та онуках, де відчуваєш себе частиною великої спільноти, відшукати сенс у тому, що ти — ланка міцного й довгого ланцюга. Тут він бачив цей ланцюг під купленими на базарі костюмами й жакетами — і задрив усім цим людям. Задрив аж до болю, бо відчував, що цього ніколи не знає, навіть у найщасливішій еміграції завжди залишатиметься позбавленим вітчизни бездомним.

— Пане прокуроре? — Клара виникла поруч у бежевій легенькій су肯ці. Він уже відкрив рота, збирався прохати пробачення.

— Марекові вже краще, він опритомнів, мені вдалося навіть перемовитися з ним трохи. Побачила тебе й подумала, що може, тобі варто знати.

— Дякую. Це чудова новина. Я б хотів...

— Дай спокій, тобі не треба вибачатися. У тому що сталося з Мареком там, унизу, немає твоєї провини. Я лише сподіваюся, що цей клятий стариган дочекається свого кінця за ґратами. А що стосується нас, то що ж, ми дорослі. Провели разом кілька ночей, які я вважаю дуже приємними. Дякую.

Шацький не знав, що сказати.

— Це я повинен тобі дякувати.

Клара кивнула, стояли мовчки, тиша була незручною, за інших обставин вони б точно пішли до ліжка, щоб її не чути.

— Не запитаєш, чи я напісяла на тест?

— Мене б це не вразило. Для мене була б честь стати батьком твоєї дитини.

— Диви-но, а ти все ж умієш поводитися гідно. Ну, якщо так, то... — вона зіп'ялася навшпиньки й цмокнула його в щоку, — до побачення. Це маленьке місто, ми неодмінно весь час наштовхуватимемося одне на одного.

Помахала рукою на прощання й швидкими кроками подалася в бік кафедрального собору. Шацький подумки повернувся до Дибуса, підземелля, до Вільчура, до справи. І до настирливого питання: «Як?» Блін, ну як? Навіть припустивши знання системи тунелів, припустивши, що до них є вхід чи не з кожного під'їзду, як старий дав раду із трупами? Ну добре, Ельжбета Будник могла бути неважкою, її чоловік теж худорлявий, зате Шиллер був мов шафа. І що? Повірити, що Вільчур його приспав, а тоді завдав собі на спину й розіпнув у підземеллі? Що він міг докласти зусиль і затягнути Будника на другий поверх будиночка на Замковій? А Ельжбета Будник? Адже він не міг знати, що вона того дня о певній годині вирішить покинути чоловіка й піти до коханця! Стежив за нею? Але як? Камери повстановлював?

І цей напис на картині в костьолі. Вільчур єврей, кілька разів демонстрував дивовижну обізнаність із єврейською культурою, напам'ять цитував Святе Письмо по-гебрайськи. Невже він припустився такої очевидної помилки? Невже міг неправильно написати літеру в такому простому слові? У його плані це не мало

жодного сенсу. Може, у нього був спільник? Цим також могло пояснюватися його небажання говорити. Досконала стратегія й гарантія, що він нікого не викаже випадково.

У нього розболілася голова, певне, від голоду. Наближалася обідня пора, а він від самого ранку й ріски в роті не мав. Пробрався крізь запах квітнучих яблунь у саду біля костьола й піднявся до ринку, не замислюючись, попрямував до «Тридцятки». До місця, куди завжди йшов, якщо не мав бажання поекспериментувати, де жоден кулінарний критик не досидів би до десерту й де подавали найкращу на світі гречану кашу. Він і порахувати не міг, скільки разів симпатична офіціантка ставила перед ним шматок свіженького ошийка із гриля, обкладеного чорносливом, гори каші й кухоль холодного пива. Не міг, бо злякався, що його печінка не витримає.

— Наші столики, мабуть, перебувають у різному часі й просторі, пане прокуроре, — почувся ззаду занудний голос.

Шацький обернувся й зацікавився. За столиком сиділа його колишня шефіня, начальниця центральної районної прокуратури у Варшаві. Яніну Хорко він завжди сприймав як найнепривабливішу жінку на світі. Що ж, досить було глянути на неї після кількомісячної розлуки, щоб переконатися в слушності своїх висновків. Сіре обличчя було таким самим сірим, коричневі пасма ледь хвилястого волосся були такими самими коричневими, червоний светр замість офіційного сірого жакета не тільки не применшував гнітючого враження, а навпаки, підсилював його. Яніна Хорко скидалася на жінку, яка надіслала подання до фонду, що виконує прохання смертельно хворих, і цей фонд наостанок перевдягнув її в щось веселеньке. Це справляло моторошний ефект.

— Приємно вас бачити, пані прокурор. Ви чудово виглядаєте.

Хорко була не сама, разом з нею була Міся, Марія Міщик зі своїм чоловіком, на диво гарним, схожим на Джорджа Клуні та двома дітьми, років п'ятнадцяти-шістнадцяти. Хлопець скидався на ходячу проблему, дівчинка, типова відмінниця, була не дуже яскрава, зате очі світилися таким розумом, що Шацький побоювся би її гострого язика.

Попри схильність мами до надміру тілесності та її кулінарного таланту, уся трійця виглядала худорлявою й спортивною. Шацькому враз зробилося прикро, що Хорко сидить з ними, їй, зі своєю

втомленою самотньою старістю, певне, було нестерпно спостерігати за чужою щасливою родиною.

— А я й не думав, що ви знайомі, — мовив Шацький, аби тільки щось сказати. Не хотів, щоб Хорко помітила емоції, які вимальовувалися на його обличчі.

— Не знаю, як це свідчить про вас як про слідчого, прокуроре, — ущипливо зауважила Хорко. — Хіба ви досі не вистежили, що обидві ваші начальниці разом училися?

Міщик вибухнула сміхом, Хорко їй вторувала. Теодор ніколи досі не чув, як сміється його начальниця. А сміх у неї був прегарний, щирий, усі її зморшки розгладжувалися, очі блищали, і навіть, якщо вона й не здавалася в цю мить гарною, то принаймні переставала нагадувати наочний препарат для студентів-медиків.

— Ну-ну, — мовила прокурор Яніна Хорко. — Зазвичай я ретельно приховую особисте життя від злочинного світу, але тепер... Це прокурор Теодор Шацький, я тобі, синку, казала, якщо ти попри все хочеш таки вступати на юридичний, то варто писати дипломну роботу з його справ, незвичайні історії розв'язані незвичайним чином. А це мій чоловік Єжи, син Маріуш і дівчинка Луїза, яку ми в дочерили.

— Як це — в дочерили? — обурилася Луїза, привертаючи до себе загальну увагу.

— Бо це неможливо, щоб я народила доньку, яка отак тримає лікті на столі.

— А-а-а, ти пожартувала. Шкода, бо я вже зраділа, що знайду свою справжню сім'ю...

— Не звертайте увагу, це просто вік.

— ...і моє життя після тривалих, сповнених пригод, пошуків, нарешті матиме якийсь сенс.

— Сідайте, я з вами вип'ю, Янка за кермом. — Симпатичний чоловік, який виявився чоловіком Хорко, широко посміхнувся й посунувся, звільнивши Шацькому місце на дерев'яній лаві.

Але прокурор Теодор Шацький продовжував стояти, навіть не приховуючи здивування. Цього не може бути, він пропрацював із цією жінкою дванадцять років, завжди вважаючи її кислою старою дівою, яка до всього ще й намагається з ним незграбно кокетувати. Протягом дванадцяти років йому було прикро, що він змушений її ігнорувати, протягом дванадцяти років він пив за її здоров'я, свято переконаний,

що світ несправедливий, що десь мусить бути той, може, не суперкрасень, але принаймні з двома руками й ногами, хто зглянеться над нею, подарує, якщо не кохання, то бодай крихту симпатії й хоч трішечки звеселить її сіре безрадісне життя.

Отож непокоївся він даремно. Певне, існують легенди, у яких немає жодного зерна правди. У яких усе, від початку й до кінця — суцільна брехня.

Усі брешуть, сказав помираючий батько Басі Соберай.

— От бляха! — проказав він уголос.

Він не бачив реакції за столом на цю несподівану репліку, позаяк раптом, несподівано, нарешті, одна-єдина проста думка спричинилася до падіння стіни, об яку він бився головою від самого початку слідства. Легенди, у яких немає й зерна правди, сама брехня. Усе! Він подумки згадував епізоди слідства, від першого імлистого ранку під синагогою, припускаючи тепер уже, що все це брехня. І перерізане горло, і бритва-мачете, і легенда про криваве жертвоприношення, і місце, де знайшли труп, і вся ця юдейська міфологія, і вся польська антисемітська міфологія, і будиночок на Замковій, і бочка, і картина в костьолі, і напис, і всі картини, які так послужливо підсували йому під носа.

— От бляха! — повторив він уже голосніше й кинувся бігти ринком.

— Здається, я більше не хочу бути юристом, — почувся ззаду коментар сина Хорко.

Ніколи ще жоден розумовий процес не відбувався в голові Шацького так стрімко, ніколи досі численні факти протягом короткої миті не об'єдналися в єдине нерозривне логічне ціле. Шацький почувався, як у лихоманці, думки стрибали по нейронах в епілептичному темпі, сіра речовина розжарилася до білого від надміру інформації. Він уже злякався, що з ним щось станеться, що його мозок цього не перетравить, удавиться. Та було в цьому щось від наркотичної ейфорії чи релігійного екстазу, нестримне збудження, неприборкані емоції. Брехня, брехня, скрізь брехня, обман, фуфло. Серед цієї навали ярмаркових принад, у декораціях злочину, у надмірі фактів та їхніх інтерпретацій він прогавив найважливіші деталі й передусім найважливішу розмову.

Коли Шацький забіг до «Ратушевої», то певне, скидався на божевільного, бо похмурий офіціант схопився й боязко сховався за

стійкою бару. Усередині майже нікого не було, під стіною сиділи дві родини заблукалих туристів, певне, були дуже голодні, якщо наважилися залишитися тут пообідати.

— Де ці волоцюжки, які тут зазвичай сидять? — гаркнув він офіціантові, та перш ніж тому слова пролізли крізь горлянку, накачана гормонами нервова система Шацького відповіла йому сама, і прокурор вибіг, залишаючи за собою чергових здивованих людей, що як і компанія в «Тридцятці» презирнулися й покрутили пальцем біля скроні.

Найважливіша розмова відбулася в нього з нетутешньою людиною, розумною людиною, яка оцінювала факти не на тлі сандомирського місцевого пекла, а просто як факти. Під час розмови Ярослав Клейноцький його дратував, прикро вражали його стиль, люлечка й показна інтелігентність, знову мішура затулила собою правду. А правда полягала в тому, що Ярослав Клейноцький розв'язав сандомирську загадку тиждень тому, але він, Шацький, виявився занадто дурним, занадто зануреним у брехні, щоб це помітити.

Шацький пробіг повз пошту, перетнув Опатовську, дивом не перекинувши літню добродійку, що виходила із крамниці рукоділля, промчав крізь проїзд Опатовської брами і, засапаний, зупинився біля невеличкого скверика. Мало не скрикнув від радості, побачивши на лавці того самого бомжа, що й учора. Підскочив до чоловічка, на маленькому гостренькому обличчі капловухого волоцюги виднів переляк.

— Пане, чого ви...

— Пан Гонсьоровський, так?

— Е-е-е, а хто питає?

— Прокуратура Республіки Польща, мать вашу, питає! Так чи ні?

— Дарек Гонсьоровський, дуже приємно.

— Пане Дареку, може, ви не пригадуєте, але кілька днів тому ми з вами бачилися біля «Ратушевої». Я виходив разом з інспектором Леоном Вільчуром, а ви нас зачепили.

— Авжеж, пам'ятаю.

— Про що йшлося? Чого ви хотіли від нього?

— Щоб Лео нам допоміг, бо ми сто років знайомі, а коли ми прийшли до відділку, то з нас лише посміялися.

— У чому він мав допомогти?

Гонсьоровський зітхнув, нервово потер носа, йому вочевидь не хотілося, щоб його знову брали на кпини.

— Це дуже важлива справа.

— Є такий чувак, дуже класний чувак, який мандрує тут околицями. Мій друг.

— Волоцюга?

— А от і ні, здається, у нього десь є домівка, просто йому подобається мандрувати.

— І що?

— Ну, і він, я взагалі собі думаю, що то якась хвороба, не тойво до кінця, розумієте, о як він мандрує, то можна годинника перевіряти. Завжди відомо, коли він і в якому місці о котрій буде. Тобто я, приміром, знаю, коли він тут буде, то ми зустрінемося і за винцем побалакаємо.

— І що?

— І цього разу він не прийшов. Навіть двічі не прийшов. А з ним такого ніколи не траплялося. Я пішов до поліції, щоб вони, може, пошукали, бо він бував і в Тарнобжегу, і в Завихості, і у Двікозах. Мабуть, і в Опатові теж. Щоб вони перевірили, бо я ж кажу, що я не тойво, він міг ослабувати на ту хворобу, що пам'яті не маєш. Або що ходив дорогами, а бувають же й аварії чи що, то він би, певне, хотів, аби його хтось у лікарні перевідав, правда? — волоцюга спинив погляд на перев'язаній руці Шацького.

— Правда. Ви знаєте, як його звать?

— Тільки.

— Анатоль?

— Так, мабуть, що так. А може, Антоній, то теж так іноді кажуть.

— А далі?

— Фієвський.

— Точно?

— Ну.

— Прізвище пана Анатоля — Фієвський?

— А що тут дивного?

— Неважливо. Дякую.

Шацький залишив Гонсьоровського й витягнув мобілку.

— А не треба описати його чи що? — гукнув чоловічок, підводячись із лавки.

— Не треба! — відповів Шацький.

По той бік вулиці був «Назарет», погляд Шацького ковзнув костьолом святого Міхала, наче приліпленим до барокового будинку семінарії.

Архангеле Михаїле, ти, що борешся зі злом, патроне всіх, хто шукає справедливості, захиснику поліцейських і прокурорів, вислухай свого вірного слугу й зроби так, щоб не було ще запізно. І щоб у цій триклятій країні бодай раз вдалося щось залагодити в неробочий час.

Розділ тринадцятий

понеділок, 27 квітня 2009 року

Міжнародний день графіка, у Сьєрра-Леоне й Того — День незалежності. Кардиналові Станіславу Дзівішу виповнилося сімдесят. У новинах економічна криза поступається місцем свинячому грипу, який в Ізраїлі через кошерність назвали «мексиканським». Штат Айова легалізує одностатеві шлюби. «Дженерал Моторс» заявляє про припинення випуску «Понтіака», а мюнхенський «Байєрн» — про звільнення з посади тренера клубу Юргена Клінсманна. У Польщі Ядвіга Станішкіс стверджує, що Лех Качинський не висуватиме своєї кандидатури на наступних президентських виборах, Чеслав Кищак — що запровадження воєнного стану було законним, а 26 відсотків католиків — що вони знають священників, які систематично порушують celibat. У Свентокшиському воєводстві з'явилася пума. У Сандомірі ухвалено рішення про будівництво сучасного стадіону поруч із другим загальноосвітнім лицеем, а біля іншого існуючого стадіону здобиччю нахабних злодіїв став черговий мобільний телефон, цього разу залишений у торбинці на землі. Чудова весна, сонячно, температура вище 20 градусів. Сухо, у лісах загроза пожеж.

1

Це було неймовірно, нечувано безглузде рішення, йому страшно та передусім він розлючений сам на себе. Розлючений, бо тепер дурний випадок може перекреслити всю справу. Щоправда, в установі як завжди натовпи, юрмляться люди з усього воєводства, випадкові особи, які раніше ніколи його не бачили й ніколи більше не побачать. З одного боку, така юрба — це безпека, з іншого — загроза, страшна загроза. Відчуває, як тіло струшує паніка, судомно затиснений у руці папірець із номером перетворюється на жмутик вологого паперу, він це помічає й кладе його до гаманця.

Клац, перед ним ще двоє людей. Двоє людей! Паніка змагається з почуттям ейфорії. Дві особи, короткий діалог біля віконечка і... кінець, нарешті кінець!

Паніка виграє. Він намагається про щось подумати, щоб згаяти час, укотре читає розпорядження на стіні й урядові оголошення, інструкції використання вогнегасника, але це тільки все погіршує, він не може збагнути найпростішого слова, гонитва думок унеможлиблює будь-що, наростає істерія. Він відчуває, як його млоїть, долоні терпнуть, перед очима витанцьовують чорні сніжинки. Якщо він тут зімліє, це кінець,

кінець! Ця думка гупає в голові дедалі голосніше й швидше, що довше він намагається опиратися, то більше гупає, тим сильніший страх, тим лапатіші чорні сніжинки, які сипляться перед очима чимраз густіше. Повітря ледве дістається легенів, він уже боїться, що не видушить жодного слова, що зараз виникне сум'яття й це буде кінець! Кінець! Кінець! Усе намарно, решта життя у в'язниці, біль, неволя, самотність. Кінець!!!

Клац, ще одна людина.

Ні, він не дасть ради, зараз просто помаленьку вийде й забуде про цю дурну ідею. Розвертається й робить два кроки в бік дверей, тіло не хоче слухатися, ним прокочується нова хвиля паніки, нудота підступає з подвійною силою, страх випихає жовч до горла. Поволі, поволеньки, дуже повільно, заспокоює він себе подумки, роблячи маленькі кроки.

Клац, неймовірно, хтось передумав! Це знак! Підходить до віконечка на ватяних ногах, йому здається, що він світиться різними кольорами, паніка на моніторах охоронців миготить червоним вогником. Нічого не поробиш, вороття немає. Простягає паспорт, відповідає на кілька байдужих питань, чекає, доки працівниця закінчить. Розписується в отриманні, працівниця дає йому новенький паспорт, бордові обкладинки вилискують на сонці, що проникає крізь жалюзі. Чемно дякує й виходить.

За хвилину він уже стоїть перед великим Свентокшиським воєводським управлінням у Кельце. І думає, що досконалий злочин усе-таки існує, треба тільки докласти трохи зусиль і мати клепку в голові. Хтозна, може він колись і розкаже комусь про це, може напише книжку, побачимо. А тепер він хоче натішитися свободою. Ховає паспорт до кишені, витирає спітнілі долоні об флісовий светр, широко посміхається й повільним кроком іде в бік Варшавської. Чудовий сонячний день, у такий навіть Кельце видається гарним містом. Заспокоюється, розслабляється, усміхається до перехожих, які прямують до управління рішучими кроками, так, як зазвичай ходять мешканці воєводської столиці. Унизу біля сходів стоять двоє поліцейських, але йому байдуже, адже вони на своєму місці й роблять свою справу — стежать за порядком у державній установі.

Ейфорія зростає, він дедалі ширше всміхається перехожим, і коли прокурор Теодор Шацький відповідає посмішкою, першої миті він навіть не відчуває, що це кінець, просто симпатичний, хоч і

передчасно посивілий чолов'яга середнього віку. Це триває якусь долю секунди. У наступну долю секунди зринає думка, що це хтось дуже схожий, просто зацькований розум викидає йому коника. Але ще за мить він уже розуміє, що досконалих злочинів таки не існує.

— Ви щось хотіли сказати? — від розпачу він іще намагається клеїти дурня.

— Це ви щось маєте сказати, пане Анатолію, — відповідає прокурор.

2

Пізніше, уже в Сандомирі, під час тривалого допиту, коли вбивця у всьому зізнався, прокуророві Теодорові Шацькому довелося позмагатися з дивним почуттям. Йому траплялося відчувати щодо заарештованих емпатію, іноді співчуття, ба більше, бувало, що він відчував навіть повагу до тих, хто помилився, але мав мужність у цьому зізнатися. Проте чи не вперше за свою кар'єру відчував може не захоплення злочинцем, але дуже наближене до цього почуття. Він намагався цього не показати, і все ж, знайомлячись із черговими деталями вбивств, час від часу думав, що ніколи досі не зіштовхувався з настільки бездоганим злочинцем.

ПРОТОКОЛ ДОПИТУ ПІДОЗРЮВАНОВОГО. Гжегож Будник, народився 4 грудня 1950 року, мешкає в Сандомирі на вулиці Кафедральній, 27, освіта вища хімічна, голова міськради міста Сандомир. Відношення до сторін: чоловік Ельжбети Будник (жертва). Не притягався до відповідальності за складання неправдивих свідчень.

Попереджений про відповідальність згідно ст. 233 Кримінального кодексу, свідчить наступне:

Я зізнаюся в убивстві моєї дружини, Ельжбети Будник та Єжи Шиллера, а також у викраденні та вбивстві Анатолія Фієвського. Перше вбивство, Ельжбети Будник, я скоїв у Сандомирі у Світлий понеділок, 13 квітня 2009 року, а мотивом моїх дій була ненависть до дружини, про яку мені давно було відомо, що в неї роман з відомим мені Єжи Шиллером, і яка того дня повідомила, що у зв'язку із цим хоче розірвати наш шлюб, який тривав від 1995 року. Того самого дня я втілював у життя план, який мав призвести до смерті Єжи Шиллера й до того, аби я уникнув кримінальної відповідальності. Цей план я

розробляв протягом багатьох тижнів, але до певного моменту не сприймав його серйозно, то був для мене різновид інтелектуальної розваги...

Будник говорив, Шацький слухав, на цифровому диктофоні стрибали цифри. Голова міськради, а ще донедавна застиглий труп доволі байдуже описував події, та були моменти, коли йому не вдавалося приховати гордості, і Шацький зрозумів, що ця інтрига, цей єдиний проблиск генія, що стався в його чиновницькому житті — це найбільший успіх цієї людини. Чи то пак, другий найбільший успіх, бо першим було одруження з Ельжбетою Шушкевич. Будник вичерпно, із подробицями оповідав про свої дії, а Шацький думав про їхню попередню розмову, коли він був переконаний — як виявилось, слушно, — у Будинковій провині. Про те, як пригадався йому Горлум з «Володаря перснів», персонаж, охоплений манією володіння «скарбом», якому байдуже геть усе, навіть скарб сам по собі, важливим є лише володіння. Без володіння скарбом Будник був ніким і нічим, порожня шкаралупа, позбавлена будь-яких природних та культурних гальм, здатна планувати й здійснювати холоднокрівні вбивства. Масштаб злочину був жахливий, та ще жахливішим був масштаб маніакального почуття Будника до своєї дружини. Шацький слухав про підземелля, приготування, про собак, яких той морив голодом, про тривале уподібнення до нещасного волоцюги, аби підробити документи, слухав тлумачення більших і менших загадок, розв'язання яких було вже зрозумілим, відколи прокурор збагнув, що вбивця — Будник. Але десь у глибині душі Шацький без кінця замислювався: «Невже це справжнє кохання?» Маніакальне, руйнівне, здатне на найвищу жертвовність і найжахливіший злочин? І чи взагалі можна говорити про кохання, якщо не зазнав таких сильних емоцій? Доки не зрозумів, що в порівнянні з почуттям решта геть неважлива?

Прокурор Теодор Шацький не міг позбутися цих думок. І боявся, бо в них було щось профетичне, що примушувало його сприймати їх не лише теоретично. Наче провидіння готувало йому серйозне випробування, а він інтуїтивно відчув, що йому доведеться зважити на одній шальці кохання, а на другій — чийсь життя.

Будник говорив монотонно, чергові елементи ставали на свої місця, пазл здавався готовою картиною. Зазвичай у такі моменти прокурор

Теодор Шацький відчував спокій, тепер його сповнював дивний, ірраціональний страх. Гжегож Будник не знав, що стане вбивцею. Не народився із цією думкою й ніколи вона його не переслідувала. Просто якогось дня він вирішив, що це єдиний вихід.

Чому він був переконаний, що такий день настане і в його житті?

3

Арешт Гжегожа Будника був сенсацією, у випусках новин навіть свинячий грип відійшов на другий план, сандомиряни не говорили ні про що інше, зате Басі Соберай загальне сум'яття дозволило напнути чоловікові, що невідомо, доки доведеться працювати в прокуратурі, і таким чином вони опинилися в помешканні Шацького, аби хвора на серце жінка із п'ятнадцятирічним стажем подружнього життя могла захоплено відкривати свої ерогенні зони.

Розважались вони пречудово, і Шацький якоїсь миті знову закохався в Басю Соберай. Просто закохався. І це було дуже приємно.

— Міся казала, що ти повівся як ненормальний.

— Згоден, воно й справді так виглядало.

— Ти саме тоді все зрозумів?

— Еге.

— Знаєш, що мене це збуджує?

— Що саме?

— Що ти геній криміналістики.

— Ха-ха.

— Не смійся, це справді так. Адже справу вже було розкрито, як тобі таке спало на думку?

— Через зерно правди.

— Не розумію.

— Кажуть, що в кожній легенді є зерно правди.

— Є.

— Але є такі легенди, як ця клята антисемітська легенда про криваве жертвоприношення, у якій немає й дещиці правди, яка на сто відсотків складається із брехні й забобонів. Я думав про це тоді на ринку, неважливо, чому. І тоді мені згадалося, що говорив твій батько. Що всі брешуть, що не можна забувати про те, що всі брешуть. І раптом я подумав про цю справу як про суцільну брехню. Що буде, якщо припустити, що в ній немає нічого правдивого, що все підлаштоване. Що залишиться, якщо відкинути події сімдесятирічної давнини, ритуальні вбивства, кошерний забій, гебрайські написи, біблійні цитати, скажених собак, похмурі підземелля й бочки, наїжачені гвіздками. Що станеться, якщо я вирішу, що всі прямі й

непрямі докази, які від початку з'являлися в нашому слідстві — це брехня. Що залишиться?

— Три трупи.

— А от і ні. Три трупи — це брехня, три трупи були для того, щоб ми вирішували справу із трьома трупами.

— Тоді тричі по одному трупові.

— Саме так. Я відчував, що це правильний здогад. Але то ще був не той момент. Я вже знав, що не три трупи, а тричі по одному трупові. Я вже розумів, що аби щось розгледіти, треба ці трупи позбавити сценографії. Я знав, що треба зачепитися за те, що прийшло ззовні, що було об'єктивним, чого нам не нав'язали, не підлаштували, як, наприклад, значок родла в руці постраждалої.

— Ельжбети, — тихенько пробурмотіла Бася.

— Так, я знаю, Ельжбети, пробач, — несподівано лагідно сказав Шацький, пригорнув до себе худеньке тіло коханки й поцілував волосся, що пахло мигдалевим шампунем.

— І що прийшло ззовні?

— Точніше хто.

— Клейноцький?

— Браво! Пригадуєш, як ми сиділи вчотирьох? Ми, Клейноцький і Вільчур. Під великим знімком трупа твоєї подруги, спроектованим на стіну. Нас знову спантеличила сценографія. Це фото, Клейноцький, чия поведінка нас дратувала, його люлечка, його лінгвістичні розважання. Тоді багато чого відбувалося, нам хотілося, аби все вирішувалося швидко, а він говорив речі, здавалося б, очевидні, його роздуми здавалися жалюгідними, бо він не знав стільки, як наприклад, ти, про Сандомир, про Будників, про стосунки між людьми. Але він сказав найважливішу для нашого слідства річ: що ключем до загадки є перше вбивство і його мотиви. Що перший злочин було вчинено під впливом найбурхливіших емоцій, а наступні просто були втіленням якогось плану. На першій жертві було виміщено лють, ненависть, жовч, натомість другу було просто вбито. І я почав міркувати. Якщо не сприймати трьох убивств як одне ціле, якщо зосередитися на першому, найважливішому, і на мить забути про декорації, то все стає очевидним. Убивцею мусить бути Будник. У нього був мотив — зрада дружини, була можливість, і в нього не було жодного алібі, зізнання плутані, він постійно нам брехав.

— Але хто міг підозрювати небіжчика? — Бася Соберай встала, накинула на себе сорочку Шацького й витягла з торбинки бабські сигарети.

— Ти куриш?

— Пачку за два тижні. Швидше хобі, ніж погана звичка. Можна тут курити чи йти на кухню?

Шацький махнув рукою, сам виліз із ліжка й узяв свої сигарети. Закурив, гарячий дим наповнив легені, шкіра вкрилася сиротами; весна, може, і надійшла, але ночі все ще були холодними. Загорнувся в коц і почав ходити по кімнаті, щоб зігрітися.

— Ніхто не підозрює небіжчика, усе просто, — продовжував прокурор. — Проте, якби не труп Будника, справа була б зрозумілою, бо у випадку Шиллера він теж був найбільш підозрілим. Залишалося застосувати відомий принцип Шерлока Холмса, що коли прибрати всі можливі версії, та, що залишається, навіть найневірогідніша, є правдивою.

Соберай затягнулася сигаретою, від холоду її груди, помітні крізь незастебнуту сорочку, зробилися надзвичайно звабливі.

— Чому ми цього не зауважили? Ти, я, Вільчур?

— Ілюзія, — стеноу плечима Шацький. — Певне, найгеніальніша вигадка Будника. Знаєш, у чому полягають витівки штукаря? Треба відвернути увагу, правда? Коли одна рука тасує в повітрі дві колоди карт або перетворює палаючий папір на голуба, у тебе немає часу й бажання глянути, що робить друга. Розумієш? Ми були ідеальними глядачами, з різних причин. Ти і Вільчур настільки тутешні, що для вас усе мало величезне значення. Я настільки чужий, що не міг відрізнити важливе від неважливого. Ми весь час витріщалися на циліндр і кролика. На картини в костьолах, на євангельські цитати, на бочки, на голий труп на місці старого кіркуту. А на менш видовищні речі ми уваги не звертали.

— Наприклад?

— Наприклад лесовий пісок під нігтями Ельжбети Будник. Якщо витягаєш із чиєїсь долоні таємничий символ, то нігті тебе не цікавлять. А якби зацікавили, ми б раніше подумали про підземелля. Наприклад, укриті кривавою кіркою ноги другої жертви. Бачиш таке, та ще й ця

бочка на додачу, і вже не думаєш, чому в чиновника магістрату такі побиті, вкриті синцями безформні ступні.

— Ноги волоцюги...

— Атож. Але це весь час мене переслідувало, такі незначні деталі, постійно вони про себе нагадували. Слова Клейноцького — це перше. Слова твого батька — друге.

— Що всі брешуть?

— Ці також, але він сказав іще дещо. Спершу я подумав, що йдеться про перенесення ненависті з покоління до покоління, стосовно Вільчура це було очевидне. Але він говорив про життя в маленькому містечку, як усі зазирають одне одному у вікна, про те, що коли дружина загуляє, то в костьолі доведеться стояти поруч із коханцем. Хай йому грець, я весь час думав про цього Будника, весь час він мені муляв, але я відкидав таке вирішення, бо воно було занадто неймовірним. Лише коли я почав про це думати, усе зійшлося. Візьми обернену літеру на картині, рабин у Любліні сказав мені, що жоден єврей не зробить такої помилки, так само, як ми ніколи б не написали В із червцями ліворуч. Це не вказує на Вільчура. Зате вказує на того, хто на загал був обізнаний, але йому доводилося частенько зазирати до вікіпедії, щоб дошукатися деталей. А Будник непогано орієнтувався, адже він цікавився картиною, боровся, щоб люди дізналися правду, і настільки знався на антисемітських забобонах, що чудово розумів, за які мотузочки треба смикати.

Та це не єдина його помилка. Він запхнув у долоню своєї мертвої дружини родло, бо у своїй люті — знову Клейноцький! — хотів будь-що зашкодити Шиллерові, потягти його на дно. Він не подумав, що після розмови із Шиллером ця романтична історія виведе нас на нього. А може, Будник подумав, що Шиллер нічого не скаже, бо дбатиме про добре ім'я своєї коханки? Дідько його знає. Так чи сяк, якби Шиллер не поїхав до столиці, якби я допитав його на день раніше, він був би живий, а Будник уже тиждень, як сидів би за ґратами.

Соберай докурила сигарету, Теодор подумав, що вона повернеться під ковдру, але Бася понишпорила в торбинці й витягла мобілку.

— Чоловікові дзвониш?

— Замовляю піцу в «Модені». Дві «Романтики»? — вона кумедно затріпотіла віями.

Він притакнув і почекав, доки Бася закінчить розмову, а тоді затагнув її знову під ковдру. Не для любощів, йому просто хотілося пригорнути її, поговорити.

— А що з Вільчуром? — поцікавилася вона. — Це що взагалі таке? У чому справа? Його звільнили?

— Звільнили, звільнили. Старий мені сказав, що в нього неймовірно добре серце, тому він не заявить про свій арешт до Антидифамаційної ліги й не виставить мене головним антисемітом Польщі. Тільки через те, що «Факт» уже це за нього зробив.

Бася засміялася.

— Чарівний дідок. А він і справді єврей?

— Справді, справді. Зрештою, уся ця історія невигадана, але Вільчур не знав про неї в подробицях. Він гадки не мав, що Ельжбета була онукою тієї нещасної акушерки, донька якої злякалася бочки. Найбільше знав Будник. Справа лікаря Вайсброта й того, що відбулося взимку сорок сьомого, була родинною таємницею за сімома печатями. Будник довідався про неї лише тоді, куди закохався в панну Шушкевич. Його батько, ти звісно, знаєш, був начальником тюрми, який не дозволив Вайсброві прийняти в дружини пологи. Наляканий цим збігом обставин, він розповів про все синові на смертному одрі. Старий боявся прокляття, боявся, що все, що відбувається, є невипадковим, що це Вайсброт з того світу прагне справедливості.

— Щось у цьому таки є, — прошепотіла Бася. — Хоч як дивися, у цьому є щось моторошне, щось жахливе, що ці долі знову так поєдналися. Особливо тепер, коли Будник закінчить життя у в'язниці.

Шацький здригнувся. Він не думав про це таким чином, але Соберай мала рацію. Схоже, що сандомирське прокляття збулося, зачепивши і його. Згадався запис зі зникаючим у темряві хасидом, це був єдиний момент розслідування, якого не вдалося з'ясувати. І який він збирався залишити для себе, немає жодної потреби, аби цей запис залишився серед документів.

— Так, — промурмотів він. — Наче якесь провидіння...

— Точніше — антипровидіння...

— Так, маєш рацію, антипровидіння допомагало Будникові. Дивно.

Трохи помовчали, притулившись одне до одного, за вікном дзигар на ратуші вибив двадцять третю. Шацький посміхнувся, подумавши,

що цих звуків йому би вже бракувало. А ще недавно вони так його дратували!

— Шкода цього волоцюгу, — зітхнула вона сумно й міцніше пригорнулася до Теодора. — Його, як я розумію, не стосувалося жодне прокляття.

— Мабуть, що ні, гадки не маю, поки що про це нічого не відомо.

— Боже, мабуть, не слід цього повторювати, бо тебе власне «его» розчавить, але ти таки геній криміналістики.

Він знизав плечима, хоча його самолюбство з насолодою схрупало цей комплімент.

— Та-а-ак, і ще декілька речей, на які я мусив би звернути увагу: лептоп і родинні фотографії.

— Який лептоп?

— Такий пластиковий, до якого кладуть їжу на винос у кафе.

— Ти це називаєш лептопом?

— Ну, а що?

— Ні, нічого, розкажуй.

— У вівторок камера зафіксувала Будника, коли той виходив із «Тридцятки» із двома обідами. Це була якась маячня, бо Ельжбети Будник уже тоді не було, і не було жодного пояснення, нащо йому знадобилися два обіди. Треба було це поєднати з іншими фактами. По-перше, якщо Будник — убивця, то на гак у будиночку на Замковій настромлений хтось інший. По-друге, із тим, що такий собі сандомирський волоцюжка наполегливо шукав свого зниклого товариша. Ну, і з родинними фотографіями.

— Не розумію, з якими фотографіями?

— Тут увесь фокус полягав у тому, щоб стати подібним до волоцюги, того нещасного Фієвського. З пояснень випливає, що Будник до злочину готувався багато тижнів, навіть місяців. Це, звичайно, схоже на ідею-фікс, але пам'ятай, що доки не пролилася кров, він міг сприймати це як збочену гру, перевіряти, наскільки далеко можна зайти. Будникові довелося занехаяти себе, схуднути, пофарбувати волосся у світліший колір, відростити бороду. Трюк із пластирем був геніальний: чергове відвертання уваги, гідне фокусника, та все було б марно, якби в когось виникли сумніви, чи труп на Замковій — це труп Будника. Чому в нас не виникло сумнівів, особливо в мене? На допиті я бачив того самого виснаженого типа з

рудюю бородою і пластирем. Гак у щоці додатково все ускладнював. Я бачив те саме обличчя в паспорті, який витягли з гаманця біля трупа. Мене не примусило замислитися те, що там не було водійських прав, а паспорт видали два тижні тому. Ніхто не подумав, бо протягом останніх двох тижнів усі бачили Будинкове обличчя взятє звідки? З фотографії під час допиту. А чи могли ми побачити його обличчя деінде? Якби пошукали, то звісно. Але в найдоступнішому місці, тобто в нього удома, не виявилось жодного знімка господаря. Тільки його дружини. Він знав, що дім ретельно обшукають після його зникнення. Знав, що побачивши на фото його справжнє обличчя, ми матимемо сумніви. А так у нас перед очима було тільки схудле лице із пластирем на лобі.

Дзвінок урвав пояснення Шацького, за мить вони вже ласували піцою й часниковими булочками, котрі, за іронією, привезли якраз в білому пластиковому «лептопі», такому самісінькому, який прокурор нещодавно бачив у руках убивці на невиразних кадрах, зафіксованих камерою на ратуші. І це геть відбило Шацькому бажання віддати булочкам належне. Басі, мабуть, теж, бо вона жодного разу не простягнула руку до коробочки. Зрештою, смачної, як завжди, піци їй теж не хотілося. З'їла шматочок, другий колупнула й відклала.

— Пробач, не можу одночасно їсти й думати про це все: ці підземелля, Шиллер... Тепер я, звичайно, розумію більше, як він загинув... Це підтверджує слова Клейноцького. Шиллера замордовано найжорстокіше, ненависть до нього була найбільшою. Це теж свідчило проти Будника, правда?

Шацький кивнув головою.

— Волоцюгу він також тримав у підземеллі? Але як? Заходив туди з льоху? Я й не думала, що там є щось, крім цього довбаного туристичного маршруту, а тепер виявиться, що туди можна проникнути з будь-якого будинку.

— Не можна. Будник випадково знав трохи більше, ніж інші, його цікавила історія міста, завдяки ньому Дибус із колегами міг проводити свої дослідження. Решту політиків це перестало цікавити, щойно з'ясувалося, що цього не можна перетворити на чергову туристичну принаду. А для Будника воно стало пристрастю, яка в ключовий момент виявилася дуже корисною. Звичайно, не можна з будь-якого місця спуститися до підземелля. Ти знаєш про вхід у «Назареті» та ще,

за словами Будника, і це доведеться перевірити, є другий вхід, поруч із замком, біля тієї галявини унизу, там стоїть такий напівзруйнований будинок. Мабуть, це правда, якщо пощастить, то звідти можна непомітно дістатися крізь зарості до синагога, а тоді, теж заростями — до будиночка на Замковій, а якщо шаснути через сад біля кафедрального собору, то опинишся на терасі в Будників. Цим і пояснюється руйнування тротуару, що провадить до цього входу. Це вказувало на Будника, ми могли би ще тоді почати його пошуки. Щоправда, він збирався бути вже далеко звідси завдяки паспорту Фієвського, але він зволікав, бо ж береженого Бог береже.

— Зізнайся, із цим паспортом ти діяв навмання?

— Зате є результат. Додуматися до цього було нескладно, особливо, коли я впевнився, чию зовнішність він привласнив. Але переконати працівників кількох відділів видачі паспортів, щоб вони ввечері в неділю перевірили, чи це правда, і щоб коли він прийде отримувати... Не думаю, що будь-коли у своїй кар'єрі я зіштовхнувся з більшим опором. А знаєш, що найцікавіше? Що йому найдужче шкода Дибуса.

— Клятий псих. Подумати лишень, що я знайома з ним стільки років. Що його за це чекає?

— Пожиттєве ув'язнення.

— І навіщо? Чому? Не розумію.

Шацький теж не розумів, принаймні не до кінця. Але йому й досі лунали у вухах Будникові слова: «Елю й Шиллера я хотів убити, справді хотів, мені це було приємно. Після всіх цих місяців, коли я уявляв собі, що вони роблять разом, після всієї цієї брехні, байок про відрядження на мистецькі зустрічі до Кракова, Кельце, Варшави... Ви не уявляєте собі, коли наростає така ненависть, коли вона росте днем за днем, заливає як жовч... Я вже був на все здатний, аби лише не відчувати, як вона мене роз'їдає, щохвилини, щосекунди, весь час. Я завжди знав, що Еля була не для мене, та коли вона нарешті сказала це просто у вічі — я почувався жахливо. І вирішив, що коли вона не може належати мені, то не належатиме нікому».

«Може, це й краще, що ти не розумієш, Басю, — подумав Шацький. — І що я цього не збагну, і взагалі мало хто». І хоча він чув пояснення Будника, розумів його мотиви, у всьому цьому було щось... хай йому грець, він міг говорити про таке хіба що жартома, адже не вірив у прокляття, не вірив, що іноді якась енергія здійснює порахунки

задля світової рівноваги. І все-таки в цьому було щось бентежне. Неначе старовинне місто бачило занадто багато, неначе отой злочин сімдесятирічної давності виявився непосильним для його мурів і, замість того, щоб, як завжди, всякнути в червону цеглу, зрикошетив, поціляючи в Гжегожа Будника.

Дзигарі на ратушній дзвіниці вибили північ.

— Година духів, — мовила Бася Соберай і ковзнула під ковдру.

Прокурор Теодор Шацький подумав, що духи точно не приходять опівночі.

Розділ чотирнадцятий

п'ятниця, 8 травня 2009 року

У юдейському календарі — Пейсах Шені, або ж «Друга Пасха», свято, визначене Торою на 14-й день місяця ійяр для тих, хто не міг святкувати з усіма й символ другого шансу, даного Господом. Бенедикт XVI відвідує Йорданію, де на горі Небо, з якої Мойсей побачив Землю Обітовану, говорить про нерозривні узи, що об'єднують Церкву і єврейський народ. В Іспанії якийсь везунчик виграв у лотерею 126 мільйонів євро, у Каліфорнії виготовили найменшу електричну лампочку на світі, а британські сікхи в поліції вимагають створення куленепробивного тюрбана. Залишається тільки місяць до європейських виборів, згідно з опитуваннями «Громадянська платформа» перемагає «Закон і справедливість» 47:22 у процентному відношенні. Сандомир живе гелікоптером каналу TVN, що літає над містом, історією есбека, який переслідує опозицію і чия охоронна фірма обслуговує церковні об'єкти та — як і весь регіон — виявленням у Тарнобжегу першого випадку свинячого грипу в Польщі. Поліція затримує двох 16-річних підлітків за курінням «наркотичної трави», зате єпископ Едвард Франковський висвячує сімнадцятьох нових дияконів, отож рівновагу збережено. Весна в розпалі, уранці ще падав дощ, але вечір чудовий, теплий і сонячний, знайти вільний столик на ринку неможливо.

Мабуть, не було в Польщі кращого місця, щоб провести лінивий весняний вечір за кухлем пива, ніж затінена каштанами тераса «Кордегардії», яку бувальці звали «Кордою». Трохи піднята над рівнем ринку й через те наче відокремлена, вона була ідеальна, аби звідти спостерігати за туристами, що облягали ратушу, молодятами, які позували перед об'єктивами, гімназистами, немовби приклеєними до своїх мобілок, а також приклеєною до цукрової вати дітлашнею й закоханими, так само приклеєними одне до одного.

Прокурор Теодор Шацький чекав, доки Бася повернеться з туалету й відверто витріщався на людей довкола. Як завжди, він заздрив їхній життєрадісності, почувався сентиментальним і сумним. Якраз біля нього, коло перил тераси сиділа місцева пара закоханих, які у своєму почутті нагадували підлітків, хоч обом було далеко за п'ятдесят. Він — енергійно-директорського вигляду, у розхристаній сорочці, вона — у барвистій блузці, із задиркуватою привабливістю, на якій не позначилися роки стояння на кухні й виховання нащадків. Вони без угаву обговорювали справи дітей, яких виростили, мабуть, трійко,

судячи з мальовничих описів життєвих перипетій, усім було під тридцять, усі жили у Варшаві. Про себе не обмовилися жодним словом, весь час тільки про доньок, зятів та онуків, що ті роблять, чого не роблять, що їм вдається, може вдатися або й ні. Він був радше мовчазний і погідно налаштований, вона часом накручувала себе й змальовувала песимістичні сценарії, тоді він, кахикнувши, озивався: «А що ти, Ганю, можеш про це знати!» Вона на мить змовкала, аби дати йому можливість натішитися тим, що він, її Здзіслав, звісно, усе знає краще, а вона, ну що їй справді про це відомо, і тоді продовжувала свій монолог. Спостерігати за ними й підслуховувати було так приємно, що Шацький аж посміхнувся, та водночас йому зробилося прикро. Щоб стати такою парою, потрібні виплекані протягом десятиліть кохання й ніжність. Він одну свою родину знищив, на другу був уже застарий, не дано йому дожити до старості з людиною, з якою ділив усе попереднє життя.

Якби ж то він був молодший на ці десять років. В іншому куточку саду обмінювалася ніжностями якраз така пара. Обоє виглядали досить молодо, але їм було не менше тридцяти. У перший момент Шацький подумав: «Моє покоління», — але відразу виправився. Це більше не твоє покоління, прокуроре, ти знаєш напам'ять усі пісні Качмарського, а для них музика починається від Курта Кобейна. Ти був дорослим, коли з'явився перший номер «Виборчої», а для них це була якась там газетка, принесена додому батьками. Небагато на світі поколінь, для яких усього десятирічна різниця означає те, що в цьому випадку.

Пара була геть розніжена й цілковито самодостатня, певне, рівень глюкози впав у них до нуля, якщо вони вирішили вилізти з ліжка. З уривків розмови Шацький зрозумів, що в нього нині день народження. «Добре мати день народження у травні, — подумав Теодор, — влаштовувати вечірки із грилем, зустрічатися на вулиці біля кафе». Він народився в листопаді й ніколи не мав такої можливості. Спершу навіть хотів привітати того хлопця.

Але передумав, надто жорстоко було витягати іменинника з намету, який утворювали довгі каштанові коси його супутниці. Коли сусід, відчувши погляд Шацького, уважно роззирнувся, прокурор швидко відвернувся. Щось залоскотало його у вухо. Це «щось» було неймовірно великою китицею каштана в Басиних руках. Краєм ока

помітив усмішку того чоловіка, усмішку, яка промовляла, що він уважає Сандомир у травні за ідеальне місце для закоханих.

— Побігли?

Шацький кивнув головою, допив пиво, і вони разом спустилися східцями на брукований ринок. Призахідне сонце сяло червоним на розі вулиці Олесницького, вкриваючи все, включно з мурами старої синагоги, кармазином.

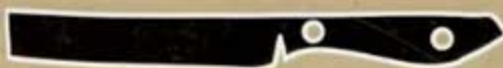
— Не можна нам тут залишатися, якщо ми хочемо бути разом, — сказала вона.

Усміхнулася, поцілувала його в щоку, помахала тонкою долонею на прощання й швидко пішла в бік Опатовської брами, спідниця тріпотіла навколо голих, білих і — Шацький чудово це знав — веснянкуватих литок. Прокурор Теодор Шацький спершу провів її поглядом, а тоді подався в бік сонця, щоб упіймати його останні промені. Зупинився під синагогою й дивився, як на стіні будинку помаранчеве світло знизу витісняє тінь. Це видовище так захопило його, що в голові не залишилося місця для жодної іншої думки. Лише коли сонце сховалося, роззирнувся довкола.

Вісімдесят років тому в усіх помешканнях і всіх будинках довкола от уже чверть години, як горіли би запалені жінками свічки — знак, що почався шабас, що слід утриматися від будь-якої роботи, проказати кідущ над келихом вина й сісти вечеряти. Глянув у бік Єврейської, у бік замку, пригадав собі, як Вільчур показував йому запис, постать хасида, що розчинялася в імлі.

Знизав плечима й пішов прогулятися в той самий бік.

Холодного весняного ранку 2009 року біля стін колишньої синагоги в Сандомирі знайдено труп жінки, відомої громадської діячки, улюблениці всього міста. Поруч – незвичайної форми ніж. Слідство доручають прокурору Теодору Шацькому, бо він єдиний, хто не був пов'язаний із жертвою. У ході розслідування виявляється, що маленьке місто приховує великі таємниці. Повертаються колишні злочини й провини, у XXI столітті оживають середньовічні забобони й антисемітська легенда про криваве жертвоприношення. Проте кожен знає, що в будь-якій легенді є зерно правди. І це зерно прокурор Шацький повинен знайти.

Зигмунт Мілошевський (нар. 1976) – один з найпопулярніших сучасних польських письменників-детективістів, чії книжки перекладено тринадцятьма мовами.

Автор трилера «Домофон» (2005) та повісті-казки «Зміїні гори» (2006; український переклад 2010). Найбільшої слави зажив його детективний цикл із прокурором Теодором Шацьким. Обидва романи, «Терапія злочину»

(2007, український переклад 2012) та «Зерно правди» (2011, український переклад 2013); отримали «Премію Великого Калібру» за найкращий польський детектив року.

ISBN 978-966-2647-13-6

Зигмунт Мілошевський (нар. 1976) — один з найпопулярніших сучасних польських письменників-детективістів, чії книжки перекладено тринадцятьма мовами. Автор трилера «Домофон» (2005) та повісті-казки «Зміїні гори» (2006; український переклад 2010). Найбільшої слави зажив його детективний цикл із прокурором Теодором Шацьким. Обидва романи, «Терапія злочину» (2007, український переклад 2012) та «Зерно правди» (2011, український

переклад 2013), отримали «Премію Великого Калібру» за найкращий польський детектив року.

Примітки

1

Воєводська комендатура поліції (*пол.*).

2

польською — *zółć* (*прим. пер.*).

3

Польською мовою: Левит — *Księga Kapłańska*, книги царів — *Królewskie*, книги хронік — *Kroniki*, Книга Проповідника (Екклезіястова) — *Księga Koheleta* (*прим. пер.*).

4

Книга Виходу — польською *Księga Wyjścia* (*прим. пер.*).

5

Книга Повторення Закону — польською *Księga Powtózonego Prawa* (*прим. пер.*).

6

Шехита (шхита) — ритуальний забій худоби згідно правил кашруту (*прим. пер.*).